Autor
Slavoljub Gacović

Recenzenti
dr Ljiljana Gavrilović
Etnografski institut SANU

dr Mladena Prelić
Etnografski institut SANU

Prof. dr Čedomor Čupić
Fakultet političkih nauka – Beograd

Izdavač

Nacionalni savet vlaške nacionalne manjine – Bor

Za izdavača
Živoslav Lazić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Glišić

Lektor i korektor
dr Ljubiša Rajković Koželjac

Kompjuterska priprema
Slavoljub Gacović

Korice
Zoran Pejović

Štampa
Čigoja štampa

Tiraž
500 primeraka

Slavoljub Gacović

KUD SE DEDOŠE RUMUNI TIHOMIRA ĐORĐEVIĆA

Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji“ i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi“

Bor
2008

„Savijte svaku rečenicu po deset puta preko kolena, stanite na svaku reč celom težinom, ispitajte njenu 'nosivost', jer od tih kratkih reči i slabih rečenica treba da bude sagrađen most koji će nepogrešno i neprimetno preneti čitaoca preko ponora besmisla i nesvesti u zemlju života i stvarnosti...”

(Iz teksta „*Beleške za pisca*”, Sabrana dela Ive Andrića, Istorija i legenda, knj. 12, Beograd, 1981)

UVODNO IZLAGANJE

U Boru je 2004. godine objavljeno drugo dopunjeno izdanje ovećeg članka dr Tihomira R. Đorđevića *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, i to dvojezično: na srpskom i rumunskom jeziku, u ediciji *Zaboravljeni Rumuni*. Izdavač je nevladina organizacija Društvo za kulturu Vlaha-Rumuna severoistočne Srbije „*Ariadnae filum*“. Knjigu kao priređivači potpisuju Marian Tudor i Vladica Roškanović, a odštampana je uz finansijsku pomoć Rumunske vlade – Departmana za Rumune van Rumunije.

Ova knjiga predstavlja preuzeto srpsko izdanje objavljeno u *Srpskom književnom glasniku* 1906. godine u Beogradu i rumunsko izdanje objavljeno u antologiji tekstova o Rumunima istočne Srbije *Românii din Timoc* I 1943. godine u Bukureštu, u prevodu K. Konstantea. Osim *napomene o intervencijama u novom izdanju*, na žalost, nedostaju i te kako potrebni komentari, predgovor i pogovor čoveka iz struke, a ne samo priređivača.

U jesen 2004. godine etnolog mr Radomir D. Rakić objavljuje u listu *Beležnica*[1] prikaz navedenog izdanja, naslovivši ga „*Zaboravljeni Rumuni?*“ s nadnaslovom „*Mali ogled*“ i podnaslovom „*Povodom dopunjenog reprint-izdanja sa prevodom na rumunski putopisa Tihomira R. Đorđevića **Kroz naše Rumune***“. U ovom prikazu značaj

---

[1] R. D. Rakić, *„Zaboravljeni Rumuni?*“, Beležnica, Narodna biblioteka, Bor, br. 11, god. 6 (jesen-zima 2004), 32-37.

teksta akademika Tihomira R. Đorđevića objavljenog 1906. godine tendenciozno se umanjuje.

Povodom iznetih zaključaka mr Radomira D. Rakića u listu *Beležnica* niko nije reagovao, iako je izazvao izvesno negodovanje u krugovima vlaške ili rumunske nacionalne manjine. Osnažen svojim „malim ogledom“ i ćutanjem onih koji se u njegovom članku „tretiraju“ isključivo kao vlaška etnička kategorija, nikako kao rumunska nacionalna manjina, Radomir Rakić je otišao korak dalje. Da bi „čitaocima“ izneo svoju istinu „radi poštenog i svestranog obaveštavanja“ (str. 8), priredio je članak[2] akademika Tihomira R. Đorđevića svojevremeno objavljen samo za potrebe srpske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine. Rakić navedeni članak objavljuje u izdanju Narodne biblioteke u Boru u knjizi pod naslovom *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, sa pridodatim podnaslovom *Prava istina o „zaboravljenim Rumunima*“ *u Srbiji u delu etnologa dr Tihomira R. Đorđevića* i pogovorom *Tihomir R. Đorđević i Vlasi (Etno-politikološki ogled).*

U svom nenaslovljenom predgovoru i u pogovoru Rakić zamera Tihomiru Đorđeviću što u svojim člancima i studijama govori o Rumunima severoistočne Srbije, a ne o Vlasima, koji su po njegovom mišljenju „jednostavno silom prilika povlašeni Srbi“ (str. 52).

Na ovaj način Rakić je naveo na naknadna razmatranja teksta Tihomira Đorđevića iz 1919. godine. Želimo da naglasimo da Đorđevićev članak iz 1919. godine nikad nije u celini preveden sa francuskog ili engleskog jezika, kako za života samog autora tako ni za šezdesetpet godina nakon njegove smrti. To nisu učinili ni mnogo pozvaniji etnolozi Srbije, upravo da ne bi bio upotrebljen za dnevnopolitičke potrebe.

Nakon svega što je preduzeo mr Radomir D. Rakić, njegova supruga Vera Stanisavljević-Rakić, etnolog (iza njenog imena je dopisano u zagradi Beograd, da bismo valjda znali da tekst ne dolazi iz provincije), objavljuje članak *Aktuelno i vek kasnije...* Nadnaslov ovog teksta *Jedna sasvim drugačija knjiga o tzv. rumunstvu Vlaha* i podnaslov „Tihomir R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, preveo, priredio s komentarima i napisao pogovor ’Tihomir R.

[2] *The Truth concerning the Rumanes in Serbia* (Paris, 1919) ili *La Verité sur les Roumains de Serbie* (Paris, 1919).

Đorđević i *Vlasi*' mr Radomir D. Rakić, Narodna biblioteka, Bor, 2006"[3]. Ovim tekstom ona naveliko hvali „naučna dostignuća" do kojih je došao njen suprug.

Svoju životnu karijeru posvetio sam proučavanju Vlaha ili, svejedno, Rumuna istočne Srbije, kojima i sâm etnički pripadam. Baveći se Vlasima ili Rumunima stekao sam drugačija saznanja o njima. Učiniću izvestan napor da pokažem tzv. *aktuelnost* i *istinitost* Đorđevićevog članka i Rakićevog zakasnelog *etno-politikološkog ogleda*[4] sasvim drugačijom knjigom – da parafraziram etnologa Veru Stanisavljević-Rakić – *o takozvanom „srpstvu" Vlaha ili Rumuna istočne Srbije*.

Mislio sam da bi bilo lepo da knjigu ponudim istom izdavaču, tj. Narodnoj biblioteci u Boru pa sam povodom toga, u konsultaciji sa direktorom Vesnom Tešović, dostavio joj „Siže publikacije" u kojem je iznet kratak opis onoga što će u publikaciji biti prezentovano javnosti (**Prilog IV**). „Siže publikacije" smo zajedno potpisali 07. 03. 2007. godine. Na molbu direktora Vesne Tešović, naknadno dostavljam i prvu polovinu svoje knjige *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića* Izdavačkom odboru Narodne biblioteke Bor. Izdavački odbor na sastanku od 14. maja 2007. godine donosi sledeću odluku: „Ovom prilikom Vas obaveštavamo da nismo u mogućnosti da objavimo Vašu knjigu" i pritom navodi sledeći razlog: „Kao izdavač imamo obaveze prema izdanju na koje je Vaša knjiga reakcija, te bi bilo neprofesionalno i neozbiljno da budemo izdavač publikacije koja će, sudeći po sižeu i prvoj polovini knjige koju ste nam dostavili, biti neka vrsta utuka". Ovu odluku u ime Izdavačkog odbora Narodne biblioteke Bor potpisuje predsednik Odbora, književnik Milen Milivojević (**Prilog V**).

Da li je knjiga koja se nudi čitaocima „vrsta utuka" ili argumentovano potkrepljena istina o Vlasima ili Rumunima u Srbiji, prosudiće čitaoci i naučna javnost, a mi je svakako preporučujemo kako onima u struci tako i onima koji bi iz znatiželje da nešto više saznaju o Vlasima ili Rumunima u Srbiji.

---

[3] V. Stanisavljević-Rakić, *Aktuelno i vek kasnije...* Beležnica, Narodna biblioteka, Bor, br. 15, god. 8 (leto-zima 2004), 66-68.

[4] Etnolog Vera Stanisavljević-Rakić u pohvalama gde veliča preduzetnički duh svoga supruga, mr Radomira D. Rakića, iznosi da je to *etno-politički ogled.*

Knjiga *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića* osim *Uvodnog izlaganja* ima još dva poglavlja: *Kritički osvrt na članak Tihomira Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*“, u kojem iznosim argumente kojima opovrgavam Đorđevićeve postavke iznesene pre svega samo za potrebe srpske delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, i *Kritički osvrt na Rakićev pogovor „Tihomir R. Đorđević i Vlasi*“, u kojem ukazujem na neopravdanost i neutemeljenost Rakićevog izlaganja. Nakon navedenih poglavlja slede *Zaključna razmatranja*, *Češće korišćeni izvori i litertura*, *Prilozi* i *Recenzije*.

KRITIČKI OSVRT NA ČLANAK TIHOMIRA R. ĐORĐEVIĆA „*ISTINA U POGLEDU RUMUNA U SRBIJI*"

Tihomir R. Đorđević je rođen 1868. godine u Knjaževcu, a potiče iz ugledne familije *Kašmerovci*, s područja Starog Vlaha, iz zapadne Srbije. Detinjstvo je proveo među Rumunima u selu Brestovcu kod Bora, gde je njegov otac kao sveštenik jedno vreme držao parohiju i gde mu se rodio sin Vladimir, muzikolog. Školovao se u Aleksincu, Nišu i Beogradu, gde je na istorijsko-filološkom odseku Velike škole diplomirao 1891. godine. Radio je kao nastavnik u Aleksinačkoj gimnaziji i Učiteljskoj školi, gde pokreće, uređuje i izdaje o sopstvenom trošku prvi etnološko-folkloristički časopis *Karadžić*. Ubrzo, već 1902. godine, doktorirao je u Minhenu sa tezom *Cigani u Kraljevini Srbiji*. Postao je član međunarodnog udruženja *Cigansko učeno društvo* (Gypsy Lore Society) u Londonu i bio je „*jedan od prvih, visokocenjenih ciganologa u svetu*, pre svega zahvaljujući poznavanju „vlaškog ciganskog govora".[5] Odmah posle sticanja doktorske titule, ponudio je Srpskoj kraljevskoj akademiji da mu rukopis *Cigani, prilog potpunom proučavanju naroda Kraljevine Srbije* objavi na srpskom jeziku. Akademija ga je odbila,[6] pa je zato ovu svoju studiju morao da objavljuje u više članaka u više tadašnjih publikacija.[7]

---

[5] S. Knežević, *Profesor etnologije, Tihomir R. Đorđević i njegovo proučavanje medicinskih prilika u prošlosti*, GEI XLIV, Beograd, 1995, 265.

[6] N. Ljubinković, *Život i delo Tihomira R. Đorđevića*, Naš narodni život 4, Beograd, 1984, 287.

[7] *Die Zigeuner in Serbien*, Ethnologische Firschungen von Tih. R. Gjorgjević, I Teil, Budapest, 1903; Tih. R. Đorđević, *Običaji u Cigana Kraljevine Srbije*, Godišnjica Nikole Čupića, knj. XXII; Ibid, *O Ciganima uopšte i o nihovom doseljenju*

U kapitalnom delu *Naš narodni život*, osim Ciganima,[8] Tihomir Đorđević je dosta stranica posvetio i ostalim narodima koji žive na Balkanu, pre svega Arbanasima,[9] zatim Jermenima,[10] Čerkezima,[11] Turcima[12] i drugima.

Značajnije Đorđevićevo usmerenje je proučavanje problematike rumunskog folklora u Kraljevini Srbiji. Pre nego što je i sâm počeo pisati o Rumunima u Srbiji, preveo je 1902. godine sa francuskog članak L. Šajneana, a zatim se upoznao sa člankom F. Kanica,[13] koji, na žalost, još uvek nije dostupan čitaocima na srpskom jeziku, pa ga ovde donosimo u celosti (**Prilog I**). Poznavao je i dela G. Vajganda,[14] E. Pikota,[15] F. Kanica[16] i drugih koji su se bavili Vlasima, odnosno Rumunima i Aromunima Balkanskog poluostrva.

Članak F. Kanica kao i članci drugih autora koji su bili dostupni Đorđeviću, bili su svakako odlučujući u njegovim namerama da ceo školski odmor 1905. godine provede u Rumuniji radi upoznavanja rumunskog jezika, istorije i književnosti, kako bi se „posle toga sa boljim uspehom mogao odati proučavanju Rumuna Kraljevine Srbije i time učiniti još jedan prilog upoznavanju *nesrpskog stanovništva naše*

---

na Balkansko Poluostrvo i u Srbiju, Srpski književni glasnik, 16. III 1904; Ibid, *Fizičke i duševne osobine Cigana Kralj. Srbije*, Srpski Književni Glasnik, 1. IX 1904. itd.

[8] Tako T. Đorđević u svojim delima naziva Rome.

[9] Bibliografske jedinice pod brojem 189, 190, 343, 345, 346, 468, 521, 580, 584, 594, 640, 641, 644, 647, 648. Uporediti *Spisak štampanih radova Tihomira R. Đorđevića*, Bilten Instituta za proučavanje folklora 3, Sarajevo, 1955, 183-196 (= Bilten).

[10] T. Đorđević, *Jermenska kolonija u Beogradu*, Prilozi VII (1927).

[11] T. Đorđević, *Čerkezi u našoj zemlji*, Glasnik Skopskog naučnog društva (1927).

[12] Bilten, br. 59, 77, 102, 651, 533, 330, 336, 337.

[13] F. Kanitz, *Serbien, Historisch–ethnographische Reise, Studien – aus der Jahre 1859-1868*, Leipzig, 1904.

[14] G. Weigand, *Vlacho-Meglen*, Leipzig, 1892; G. Weigand, *Die Aromunen-Ethnographisch-philologisch-hystoriche Untersuchungen ueber das Volk der sogenannten Makedoromanen oder Cinzacer*, Leipzig, 1894-1895; G. Weigand, *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig, 1924, itd.

[15] É. Picot, *Chants populaires des roumains de Serbie*, Paris, 1889 (Recueil de textes et de traductions publié par les professeurs de l'École des langues orientales vivantes).

[16] F. Kanitz, *Donau-bulgarien und der Balkan aus den Jahren 1866-1879*, t. I, Wien, 1882.

zemlje“.[17] Pošto mu se želja usled objektivnih okolnosti nije ispunila, krenuo je Đorđević sa kolegom Dragutinom D. Marjanovićem, profesorom Učiteljske škole u Aleksincu, 20. juna 1905. godine „sredinom onih krajeva Srbije u kojima žive *Rumuni, koje mi običnije zovemo Vlasima*“.[18] Kao plod ovog putovanja nastale su njegove putopisne beleške naslovljene *Kroz naše Rumune*, objavljene najpre u Srpskom književnom glasniku (knj. XVI), a zatim i u posebnoj publikaciji već 1906. godine. U njima on iznosi svoje utiske, razmišljanja i zaključke.

Nakon objavljivanja putopisnih beleški, Đorđević nastavlja rad na toj problematici i piše članke, *Dve rumunske knjige o Rumunima u Bosni i Hercegovini* (1907) i *Iz života naroda rumunskog* (1908). Zatim, prikazuje radove drugih autora o Rumunima u Makedoniji i Epiru (1910), daje rumunsku bibliografiju (1911), bavi se likom Aleksandra Makedonskog u rumunskoj literaturi (1911), piše članak *Dositej Obradović i Rumuni* (1916), itd. sve do članka *Jedan primer doseljavanja Rumuna u Srbiju* (1941). Svim ovim člancima je, prema svojoj idejnoj koncepciji da prouči „nesrpsko stanovništvo naših krajeva“, dotakao jedno od veoma osetljivih pitanja u ono vreme, koje, na žalost, i danas traje.

* * *

Kako prema Rumuniji nije bilo istorijskih graničnih linija koje bi se mogle koristiti kao osnov za novo povlačenje granica 1919. godine, formirana je Istorijsko-etnografska sekcija, koja je zasedala 4. oktobra u Parizu 1919. godine. Na predlog Jovana Cvijića, u njenom radu je učestvovao i Tihomir Đorđević.[19]

---

[17] T. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Beograd, 1906, 3-4 (= T. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune*).

[18] Ibid, 3-4.

[19] Istorijsko-etnografska sekcija je, na predlog Jovana Cvijića, donela odluku da se izradi memoar za sve buduće jugoslovenske zemlje, koji bi imao dva dela: *opšti* i *posebni*. *Opšti deo* poveren je: Vojinoviću, Beliću i Cvijiću, a *posebni deo* poveren je: Tresić-Pavičiću – Istra, Trst i Gorica; Vojinoviću – Rijeka; Cvijiću – Granice u karstu; Zeremskom, Radonjiću i Stanojeviću – Banat, Bačka i Baranja; Beliću, Markoviću i Đorđeviću – Šopluk; Zeremskom, Mačkovšeku i Đorđeviću – Statistika našeg stanovništva, koje neće ući u sastav Kraljevine SHS.

Krajem 1919. godine Teritorijalnoj komisiji Mirovne konferencije u Parizu bila su podneta dva predloga projekta o razgraničenju Kraljevine SHS i Kraljevine Rumunije, i to rumunski projekat granice iznet od strane predsednika vlade Ioana I. C. Bracianua (Ioan Brațianu), koji se zasnivao na tajnom Bukureštanskom ugovoru iz 1916. godine sa graničnom linijom na Tisi i Dunavu, i srpski projekat granice po etničkom principu, u kojem se bez karašovske tražila samo torentalska i tamiška županija. Međutim, oba predloga saveznici su okarakterisali kao preterana. Prilikom ponovnog saslušanja predloga o razgraničenju Bracianu je iskoristio priliku da pojača pritisak na Kraljevinu SHS pokretanjem pitanja Rumuna u Srbiji, koje „nije imalo svrhu da stvori nov sukob, naime da se traži priključenje Rumuniji doline Timoka, nego je trebalo da posluži kao kompenzacija za Srbe u Banatu, koji su trebali da podpadnu pod vlast Rumuna",[20] odnosno, po Vojinovićevom izlaganju, „Rumuni, kako bi dobili što veći deo Banata, tvrde i to da u Srbiji ima 400.000 Rumuna koje oni od Srba ne traže, ali na osnovu toga hoće da etnički srpski delovi u Banatu pripadnu njima".[21] Uostalom, i T. Đorđević to zna, što se vidi iz teksta napisanog u njegovoj brošuri 1919. godine: „Nekolicina rumunskih šovinista i otpadnika počela je da preplavljuje svet pamfletima i člancima zahtevajući ili da Rumuni koji žive u severoistočnoj Srbiji ostanu u Srbiji kao protivteža Srbima u Banatu, koji bi bili priključeni Rumuniji ili da Srbija, u skladu sa principom nacionalnosti koju sama predlaže, prepusti Rumuniji deo svojih teritorija nastanjenih Rumunima". U *rumunske šoviniste i otpadnike* Đorđević verovatno ubraja i predsednika rumunske vlade Ioana Bracianua, koji je takav predlog projekta o razgraničenju, pre svih, podneo Teritorijalnoj komisiji Mirovne konferencije u Parizu 1919. godine, nakon čega je ubrzo formiran i *Nacionalni komitet Rumuna u Srbiji* i bio poslat *Memorandum Rumuna u Srbiji* dr Atanasija Popovića (**Prilog II**) na adresu Mirovne konferencije u Parizu, kako bi se izvršio još jači pritisak na srpsku delegaciju. Zatim je formirana i *Liga za oslobođenje Rumuna Timoka i Makedonije* kako bi se dodatno

[20] M. Đukanović, *Tihomir Đorđević na Konferenciji mira u Parizu 1919. godine – prilog bibliografiji*, GEI SANU, XXIX (1980), 52.

[21] Matica srpska, Zapisnici Istorijsko-etnografske sekcije pri Delegaciji za Konferenciju mira, VII zapisnik.

pritisla i bugarska delegacija u vezi s Dobrudžom, koju je Rumunija tražila od Bugarske u zamenu za Makedonske Aromune.

Memorandum Rumuna u Srbiji dr Atanasija Popovića je bio razlog zbog čega je Đorđević napisao svoj članak objavljen najpre na francuskom *Istina o Rumunima Srbije* (*La Verité sur les Roumains de Serbie*), a zatim na engleskom *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* (*The Truth concerning the Rumanes in Serbia*). Članak je poslužio i Jovanu Cvijiću da pred Teritorijalnom komisijom istupi sa „stručnim i naučnim dokazima“[22] kada je, na pitanje Andrea Tardijea (*André Tardieu*) o Rumunima u Srbiji, „izneo teoriju da je to grupa srpskog porekla a rumunske kulture, odnosno nekadašnji potomci Srba, koji su se posle oslobođenja Srbije od Turaka vratili u ovu zemlju“.[23]

Razmotrićemo sada izbliza navedeni članak o Rumunima u Srbiji, koji je – po dubokom ubeđenju Đorđevića – pisan „naučno i nepristrasno“.

U jednom od podnaslova *Zašto su Rumuni naseljavali Srbiju* Đorđević, pored ostalog, iznosi sledeće: „Drevni rimski kolonizatori, kojih je nekada bilo u velikom broju na čitavom Balkanskom poluostrvu, potpuno su nestali iz Srbije još u XV veku, bez ikakvog traga, tako da nema nikakve veze između njih i sadašnjih Rumuna u Srbiji.“ Sa mnogim ovde iznesenim Đorđevićevim konstatacijama se ne možemo složiti. Najpre s onom da su „drevni rimski kolonizatori... potpuno nestali iz Srbije još u XV veku“, jer su oni nestali, ako ne ranije, a ono u vreme doseljavanja Slovena početkom VII veka. Zatim, makar i da su nestali pre četrnaest vekova, nije istina da su nestali „bez ikakvog traga“, jer tragova drevnih rimskih kolonista na tlu današnje Srbije ima u izobilju, posebno materijalnih, kao npr. imperijalne palate iz vremena tetrarhije, *Felix Romuliana* kod Zaječara, *Mediana* kod Niša, *Šarkamen* (palata Maksimijana Daje) kod Negotina, kao i mnoga druga rimska utvrđenja i gradovi, *Sirmium*, *Viminacium*, *Timacum Minus*, *Diana*, *Naissus*... Ona služe na čast i ponos Srbiji, a još u Đorđevićevo vreme bila su spomenuta,

[22] M. Đukanović, *Tihomir Đorđević na Konferenciji mira u Parizu 1919. godine – priolog bibliografiji*, GEI SANU, XXIX (1980), 52.

[23] Ibid, 52.

recimo u delu Marsiglia,[24] Dragaševića,[25] J. Miškovića,[26] Domaševskog,[27] F. Kanica,[28] K. Jirečeka[29] i drugih. To da „nema nikakve veze između njih (rimskih kolonista – nap. S.G.) i sadašnjih Rumuna u Srbiji“ opet je neistina, jer je, ako ništa drugo, veza između njih *rumunski jezik*, kojim i danas govore Rumuni u istočnoj Srbiji,[30] a koji je dobrim delom nastao na temeljima vulgarnolatinskog jezika,[31] o čemu postoji obilje literature[32] i mnoštvo latinskih i vizantij-skih/romanijskih izvora, od kojih ćemo navesti nekoliko.

---

[24] Aloysio Ferd. Com. Marsigli, *Danubius pannonico-mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis historicis, phisicis perlustratus I, II*, Hagae-Amstelodami, MDCCXXVI.

[25] Драгашевић, *Археологијско-географијска истраживања*, Гласник СУД XLV (1877).

[26] Ј. Мишковић, *Неки стари градови и њихове околине у Краљевини Србији*, Старинар 4 (1887).

[27] Domaszewski, Archaeologisch–Epigraphische Mittheilungen aus Österreich – Ungarn. XIII (1889).

[28] F. Kanitz, *Römische Studien in Serbian*, Denksehriften der Phil. - hist. Kl. Akademie d. Wissenschaften philolog. - hist. Cl. XLI, Wien, 1892.

[29] C. J. Jireček, *Die handelsstrassen und Bergewerke von Serbien und Bosnien wahrend des mittelalters: Historisch-geographische Studien*, Abhandlungen der konigl. bohm. Gesellschaft der Wissenschaften. VI. Folge, 10 Band Classe fur Philosophie, Geschichte und Philologie, Nr. 2, Prag, 1879.

[30] A. Rosetti, *Istoria limbi române de la origine pînă în sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1978; Ibid, *Histoire de la langue roumaine des origines au XVII^e siècle*, Cluj-Napoca, 2002; H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993; O. Denunsianu, *Histoire de la langue roumaine* (I – Les origines, II – Le seizième siècle), Bucureşti, 1997. i drugi.

[31] Vulgarnolatinski se naziva još i *Spättein*, *latin tardif*, *latino tardo*, *latino notarile*, *das latin*, *basso latino*, *latín arromanzado*, *latinum circa romançum*, *latino „circa romançum“* i *rustica romana ligua*. E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo, 1959.

[32] I. Fischer, *Latina dunăreană*, Introducere în istoria limbii române, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985; A. Philippide, *Originea românilor*, I (*Ce spun izvoarele istorice*, Iaşi, 1925), II (*Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1928); H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului Roman*, Bucureşt, 1960, 47: „Latina literară n-a fost deci decît o parte a latinei vorbite“ (prevod: Književni latinski bio je dakle samo deo govornoga latiniteta), 49: „'Latina populară' a fost ... limba comună a Romei, limba vie, limba nereglamentată şi necatalogată de gramatici, limba de conversaţie a maselor largi populare“ (prevod: 'Narodni latinitet' bio je ... zajednički jezik Rima, živ jezik što ga gramatičari nisu ispravljali ni katalogizirali, saobraćajni jezik širokih narodnih masa), 49: „... în realitate latina clasică a fost numai o parte, o 'selecţie' a limbei vorbite“ (prevod: ... u stvari, klasični latinitet je bio samo deo, 'izbor' govornoga jezika) ili 49: „Limba

Arhiepiskop Ioan de Sultanyeh nakon opisa Srbije (*Servia*) i Rusije (*Russi*) svoje delo *Notitia Orbis* iz 1404. godine završava rečima, da je „... bila dobra zemlja Vulgaria ili Bulgaria, koja je sada upropašćena od Turaka“ *(Vulgaria sive Bulgaria et fuit bona patria, est modo devastata per Turcos)* i da građani Vulgarije, tj. Bulgarije „... imaju jezik blizak latinskom“ (*habent linguam propriam et quasi latinam*) ili da „Vulgari govore vulgarni romanski jezik“ *(Ideo vocantur Vulgari a lingua Vulgarica romana)* i da „sami zato hvališu se(be) da su bili Rimljani i očito je da su zbog jezika istoga porekla kao Rimljani“ *(Ipsi ideo jactant se esse Romanos et patet in linguam quia ipsi locuntur quasi Romani)*.[33] Ioan očigledno govori o Bugarskoj, zemlji koja se prostirala do Velike Morave u današnjoj Srbiji, i o Vlasima i njihovom jeziku u Bugarskoj, koji su još 1185/86. godine na čelu sa braćom Petrom i Asenom, i mlađim Kalojanom, digli ustanak protiv Vizantije/Romanije i uz pomoć Bugara i Kumana formirali Vlaško-Bugarsko ili Drugo bugarsko carstvo.

U vezi s jezikom Vlaha zanimljivo je da 1426. godine Rinaldo degli Albizzi, *ambasciatore Florentino presso la corte del Re d'Ungheria*, beleži mnoge narode iz *Schiavonie*, odnosno sa celokupnog slovenskog prostora istočne Evrope, koji žive u obližnjim oblastima, a među njima i „Vlahe, koji imaju jezik Rimljana“ (*Vallachi habent quasi Romanam linguam*)[34].

O jeziku romanskog stanovništva u oblasti ranije rimske provincije *Dacia Ripensis*, koji se nazivaju *Valachi*, svedoči i veoma zanimljiv deo apela italijanskog humaniste i sekretara papske kurije Flavia Bionda (1392-1463), koji je poslat mnogim krunisanim

---

slasică a fost deci numai un aspect al limbii latine în genere“ (prevod: Klasični jezik je bio dakle samo jedan aspekt latinskoga jezika uopšte), itd.

[33] Ş. Papacostea, *Un călător în ţările române la începutul veacului al XV-lea*, Studii, XVIII (1965), 1, p. 173: „Ultra ad aquilonem est Vulgaria sive Bulgaria et fuit bona patria, est modo devastata per Turcos. Ipsi habent linguam propriam et quasi latinam et, ut fertur, ipsi exiverunt de Romanis, quia cum quidam imperator Romanus obtinuisset illas terras, scilicet Macediniam, quaedam societas Romanorum videntes bonam patriam, recipientes uxores, remanserunt ibidem. Ideo vocantur Vulgari a lingua Vulgarica romana. Ipsi ideo jactant se esse Romanos et patet in linguam quia ipsi locuntur quasi Romani; et in spiritualibus sequerentur Latinos et (non) Grecos, nisi quia Grecos habent confines et cito convertuntur ad nos ut probavimus.“

[34] V. Macuscev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis*, I/1, Varsaviae, 1847, 530.

glavama Evrope u oči pada Konstantinopolisa 1452/53. godine. Insistirajući na formiranju antiotomanske koalicije, u apelu se, pored ostalog, pominje: „i oblast Dunava, kojoj su susedi Pribrežni Dačani ili Vlasi, koji, kako se priča, ističu s ponosom da su rimskoga porekla" (*Et qui e regione Danubio item adiacenti Ripenses Daci, sive Valachi, originem, quam ad decus prae se ferunt praedicantque Romanam*). Flavio Biondo za Vlahe bivše provincije *Dacia Ripensis*, tj. današnjeg prostora istočne Srbije, kaže da se služe lošom, prostom gramatikom koja podseća na latinsku (*quae vulgari communique gentis suae more dicunt, rusticam male grammaticam redoleant latinitatem*).[35] Na drugom mestu, Flavio Biondo nabraja narode koji uz pomoć sa Zapada mogu ratovati na Balkanu protivu Muhameda (*Maumettus Ottomanus*), a među njima su: „Epiroćani, Makedonci, Grci Peloponežani, Mezijci Dakije Ripensis (= „sa planine Hemus... a sada se zovu Vlasi"[36]), kako se sami među sobom imenuju, Albanci, Sloveni, Bosanci, Grci Moreje, i stanovnici Srbije, Bugarske i *Romani, koji su po krvi vlaškoga roda*"[37].

Episkop iz Modruše (Modrussa) u Dalmaciji, Nicolaus Machinensis, piše delo *De bellum Gothorum*, u kojem ističe romanitet Vlaha: „Vlasi donose kao argument njihovog porekla činjenicu da... govore od postanka narodni jezik, naime latinski, čiju upotrebu nisu

---

[35] Al. Marcu, *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV*, Ephemeris Dacoromana, I (1923) (= Al. Marcu, *Riflessi*), 362-363: „Et qui e regione Danubio item adiacenti Ripenses Daci, sive Valachi, originem, quam ad decus prae se ferunt praedicantque Romanam, loquela ostendunt, quos catholice christianos Roman quotannis et Apostolorum lumina invisentes, aliquando gavisi sumus ita loquentes audiri, ut, quae vulgari communique gentis suae more dicunt, rusticam male grammaticam redoleant latinitatem."

[36] Nicetae Choniatae, *Historia*, recensuit I. Bekker, Bonn, 1835, p. 482, u: *Izvoarele istoriei României* III *: Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*, Bucureşti, 1975, 255 (= *Izvoarele istoriei României* III).

[37] Al. Marcu, *Riflessi*, 363; Ş. Bârsânescu, *Conştiinţa latinităţii la români în lumina unui valoros document (sec. XV)*, Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza, Filozofie, Economice, Justifice, XII (1966), 85-91: „Epirotas Macedonas Peloponnenses Graecos Moesos Ripenses et, ut nostris utar nostrae aetatis vocabulis, Albanenses Sclavones Bosnenses Graecos More incolae et Serviae Bulgaros ac Romano ortos sanguine Ulachos".

odmah zanemarili; i kada se susreću s tuđincima, koji pokušavaju da razgovaraju (s njima), pitaju (ih) ako znaju da govore **romana**“.[38]

Antonio Bonfini kaže: „Hvalili su se ... čuvanjem svog nenačetog jezika“ iako su bili pritisnuti „talasom varvara“, a Francesco della Valle, Jan Laski, Giovanandrea Gromo i Gáspar Héltai potvrdili su u XVI veku da se svi Vlasi smatraju „*romanima*“, povodom toga što „*oni na njihovom jeziku sebe nazivaju romani* i ako neko pita zna li neko da govori na njihovom vlaškom jeziku, oni kažu na ovaj način, *stii rominesti*, odnosno znaš li da govoriš na romanskom jeziku, iz razloga što se njihov jezik iskvario“.[39] Dva italijanska anonimna putnika XVI veka zabeležila su zanimljive impresije o jeziku i poreklu Vlaha: „*Ovaj narod*, *iako je grčke veroispovesti*, *ipak je prijatelj romanskoga imena*, *koliko zbog iskvarenog jezika latinskog* toliko i zbog *mišljenja koje imaju da potiču od Romana i romanskim imenom se međusobno nazivaju*“. Pored toga „*smatraju uvredom naziv Vlah i ne vole da budu nazvani drugom rečju osim Romani*“.[40]

Prvi italijanski humanista koji ističe rimsko poreklo rumunskog naroda je Poggio Bracciolini (1380-1459), koji u svom delu *Disceptationes convivales*, napisanom 1451. godine, kaže: „U gornjoj Sarmatiji doseljenici su od Trajana (rimskog imperatora – prim S.G.) i budući su odavna napušteni, *oni su sada*, još usred svih varvara, *mnogo zadržali latinski govor*... Imenuju oči, prst, ruku, hleb, i mnogo šta drugo rečima koje sačuvaše od Latina...“ i nastavlja „*latinski po običaju govore*“.[41]

Laonikos Halkokondiles (oko 1423 – oko 1490) jedan je od najpoznatijih vizantijskih istoričara XV veka, koji u svom delu *Istorijska izlaganja* (Αποδειξις ιστοριον), pored ostalog, govori o jedinstvu vlaškog naroda, pored ostalog i zbog njegovog jedinstvenog jezika: „Kao i narod koji živi od Dakije sve do Pinda i koji se prostire

[38] A. Armbruster, *Romanitatea*, 64; M. Dogaru, G. Zbuchea, *O istorie a românilor de pretutindeni*, Bucureşti, 2004, 56 (= M. Dogaru, G. Zbuchea, *O istorie*).

[39] M. Dogaru, G. Zbuchea, *O istorie*, 56.

[40] M. Dogaru, G. Zbuchea, *O istorie*, 56.

[41] Al. Marcu, *Riflessi*, 359-360: „Apud superiores Sarmatas colonia est ab Traiano ut aiunt derelicta, quae nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina vocabula... Oculum dicunt, digitum, manum, panem, multaque alia quibus apparet ab Latinis... latino sermone usam“.

u Tesaliju, Vlasi se nazivaju i jedni i drugi. I ne bih mogao da objasnim i da kažem koji je od ovih kod kojeg došao". „Jedni veruju da su ovi bili odvajkada Geti i da su živeli pod planinom Hemus (= Stara planina – prim. S.G.) a, pošto su bili napadnuti od Skita, krenuli su ka ovoj zemlji u kojoj žive i sada. Drugi još kažu da su oni bili Dačani. Ja sam ne bih mogao reći tako lako šta je na početku bio ovaj narod".[42]

Kada govori o napadima koje su Turci preduzeli preko Dunava na Ugarsku i Ugrovlahiju, Halkokondiles daje detaljan opis zemalja na kojima žive Vlasi, a za njihov jezik kaže da je „blizak italijanskom, ali toliko iskvaren i različit, da Italijani s teškoćom razumeju nešto". Još govori „odakle su stigli oni, koji imaju ovaj jezik i običaje Rimljana", a u sledećem pasusu kaže: „… Dačani govore jedan jezik blizak italijanskom, ali toliko iskvaren i različit, da Italijani s teškoćom razumeju nešto, kad reči nisu izgovorene razgovetno, nego tek razabiru šta se htelo reći. Odakle su stigli oni, koji imaju ovaj jezik i običaje Rimljana, u ovu zemlju i nastanili se ovde, nikoga nisam čuo da kaže nešto jasno dajući objašnjenje, niti ja lično mogu da razjasnim kako su se nastanili ovde. Priča se, s jedne strane, da je na mnogo načina stigao da se nastani ovde ovaj narod, bez ijednog vrednog istorijskog dokaza iznetog za pamćenje. Sa druge strane, oni se upoređuju s Italijanima i u drugim pogledima i u uobičajenom načinu života i koriste još i danas isto oružje i isto odelo kao Rimljani".[43] Kada govori o jeziku Vlaha sa Pinda ili iz Tesalije uopšte, i o jeziku onih Vlaha sa Dunava, koje naziva antičkim imenom Dačani, Halkokondiles kaže: „I /ovi sa/ planine Pind, koju Vlasi nastanjuju, govore isti jezik kao i Dačani i isti su s Dačanima sa Istra ... ".[44]

U jednoj rečenici Đorđević kaže da „nikakvo sećanje na stare rimske kolonizatore nije ostalo, izuzev izvesnih imena mesta", pa umesto da navede rimska imena koja su se do danas očuvala u ojkonimiji brdsko-planinskog području timočke zone, odnosno od

[42] Laonici Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes* adfidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit Eugenius Darko, I-II, Budapesta, 1922-1927, 31 D (I), 35 B; 67 D (I), 72 B (= Laonici Chalcocondylae), u: *Izvoarele istoriei României*, IV, Bucureşti, 1982, 452-453.

[43] Laonici Chalcocondylae, 71 D (I), 77 B, u: *Izvoarele istoriei României*, IV, 452-455.

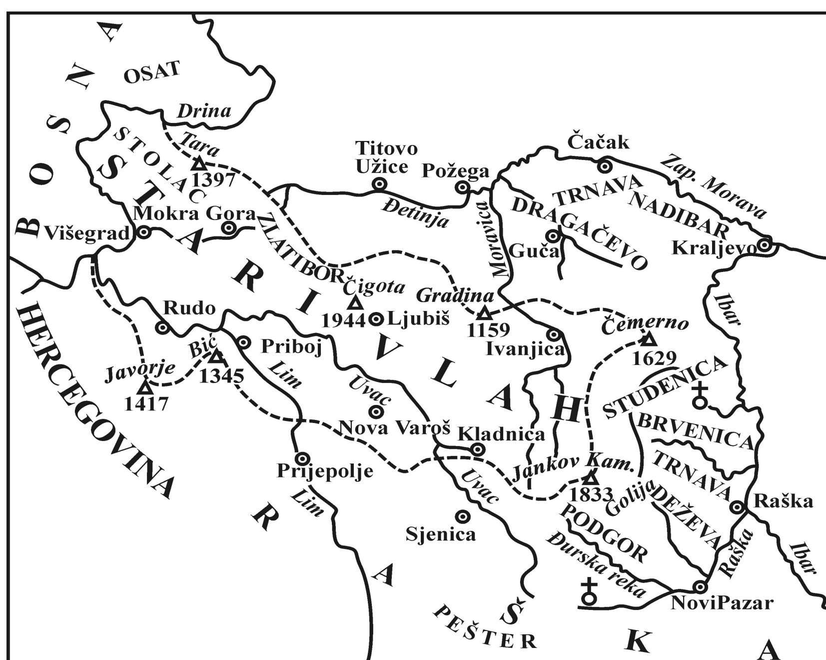
[44] Laonici Chalcocondylae, II, 1, 91, u: *Izvoarele istoriei României*, IV, 484-485.

Morave u Srbiji do Cibrice u Bugarskoj, kao što su: *Aldanes* (῞Αλδανες) > Aldinac, *Arsatza* (῞Αρσατζα) > Rsovac, *Arsena* (῞Αρσενα) > Ražanj, *Brarkedon* (Βράρκεδον) > Brakinova, *Burdopes* (Βούρδοπες) > Burdimo, *Garkes* (Γάρκες) > Grkinja, *Gurvikon* (Γούρβικον) > Kurvingrad kod Niša, *Kalis* (Καλλις) > Kalna, *Kandilar* (Κάνδιλαρ) > Kandilice, *Mucianikastelon* (Μουτζιανικάστελλον) > Mučibaba, *Mutzipara* (Μουτζιπαρα) > Mučkovce, *Iudaios* (᾽Ιουδάιος) > Židaik, *Novae* > Nova, *Ratiaria* > Arčar, *Almus* > Lom, *Bononia* (prarumunsko *Budūnia* > stbug. ***бъдъінь**) > Vidin, *Florentiniana* (Φλωρεντίανα) > Florentin, *Bratzista* (Βράτζιστα < *Braçi sta<tio>*) > Bračin, *Setlotes* (Σἐτλοτες < vulgarnolat. Siculótae > Sglat) > Zlot, *Timiana* (Τιμίανα) > Tamjanica, itd.,[45] on nabraja „imena kao što su Stari Vlah u jugoistočnoj Srbiji, Vlaško Polje u oblasti Podunavlja, Šarbanovac kod Niša, itd.“, a to su imena koja se nipošto ne mogu dovesti u vezu sa „starim rimskim kolonistima“ već sa srednjovekovnim Vlasima, koji su, možemo reći, samo njihovi daleki potomci. I još nešto, Stari Vlah je oblast u zapadnoj Srbiji, između reke Lima, Đetinje, Drine i Ibra (**Sl. 1. Stari Vlah**), a to svakako nije jugoistočna Srbija kako veli Đorđević. Ni za Vlaško Polje se ne može reći da je u oblasti Podunavlja, već se nalazi na međi crnorečke i timočke oblasti, odnosno između Boljevca i Knjaževca. Takođe i Šarbanovac ne može biti u oblasti Niša, jer se jedan nalazi u okolini Bora, u oblasti Crne Reke, drugi u Sokobanjskoj kotlini, a treći u dolini Belog Timoka između Zaječara i Knjaževca.

Ovakvim „argumentima“ koje Đorđević donosi u svom članku iz 1919. godine ne može se niko podičiti, pa ni mr Radomir D. Rakić. Na osnovu ovih i ovakvih „argumenata“ Đorđević donosi zaključak da „ne postoji nikakav kontinuitet između starih, odnosno rimskih kolonista u Srbiji i današnjih Rumuna“, u čemu ga Rakić zdušno podržava, jer nalazi za shodno da takav tekst bez kritike preda stručnoj javnosti XXI veka. Međutim, ovakvi zaključci nisu dovoljni Đorđeviću, pa u sledećoj rečenici naglašava da su „ovi Rumuni... novodošli“ (str. 16), a u sledećem pasusu Đorđević kaže: „Teritorija

[45] S. Gacović, *Razgraničenje naisopoliske (niške) i akviske (prahovske) regije s ubikacijom gradova iz VI veka*, Zaječar, 1997, 17-55.

gde se Rumuni u Srbiji danas mogu naći pre njihovog dolaska je isključivo srpska" (str. 16). To je, svakako, daleko od *istine* za koju se zalaže i Rakić u svom tekstu. Teritorija istočne Srbije i zapadne Bugarske, od Morave do Cibrice, posle raspada sistema odbrane limesa krajem VI – početkom VII veka, nalazila se pod upravom Drugog avarskog kaganata sve do njegove propasti 805. godine, nakon čega manje-više biva pod Bugarskim kaganatom i Prvim bugarskim carstvom sve do 1003. godine. Tada ova oblast ponovo biva priključena Vizantiji (Romaniji), u kojoj ostaje sve do 1185/86, kada pripada Vlaško-bugarskom, odnosno Drugom bugarskom, carstvu, pa dinastiji Tertera, Šišmana i Ugarskoj kraljevini naizmenično sve do dolaska Turaka 1396, odnosno 1439. godine i ostaje u njihovoj vlasti u okviru Vidinskog sandžaka i Braničevskog subašiluka sve do 1804-1812, odnosno do 1817-1833. godine kada ove oblasti prvi put bivaju pripojene Kneževini Srbiji.



Sl. 1. Stari Vlah

Samo je oblast današnjeg Braničeva za neko vreme pripadala (1291/92) Srbiji kojom je vladao ugarski vazal kralj Dragutin, brat kralja Milutina, a Vidinsku despotovinu je nepunih godinu dana (1368) anektirao rumunski vojvoda Vlajku (Vladislav I, 1364-1377) prilikom njegove pomoći u oslobađanju Sracimira iz ropstva Ugarske kraljevine. Osim teritorija srednjovekovnog Braničeva i Petruške oblasti, nikada oblast timočkog sliva nije bila „sastavni deo starog srpskog carstva“, dakle, ni u vreme Dušana Silnog (1331-1355).

Ni najveća ekspanzija države Nemanjića ili Despota Stefana Lazarevića „nije zahvatila timočki sliv, a ni gornje Ponišavlje“ pa kako drugačije objasniti čudnu koncentraciju izoglosa koje razdvajaju istočnu i zapadnu granu Južnih Slovena nego izvesnim etničkim klinom „u kojem je živelo – kako kaže holandski slavista N. van Vejk (van Wijk) – rumunsko stanovništvo“.[46] Na prostoru Timok – Osogovo – Šara, odnosno na području prizrensko-timočke dijalekatske grupe u Srbiji, belogračičko-brezničkih govora u Bugarskoj i severnomakedonskih govora u Makedoniji, nalazimo odavno već zabeležene toponime koje navodi akademik Pavle Ivić: „*Berbatovo*, *Bukurovac*, *Bučum*, *Valuniš,*[47] *Korbevac*, *Maržini*, *Merdželat*, *Svrljig*, *Surdulica, Tumba, Džepa*[48] i mnoga druga rumunskog (...) porekla“,[49] koji, po rečima akademika Aleksandra Lome, „nesumnjivo dokazuju nekadašnje brojno prisustvo Rumuna u ovim predelima“.[50] Po Pavlu Iviću, na primer „u sofijskom kraju, znatan je deo rumunskog elementa u toponimiji oličen u imenima kao *Banaiz*, *Banišora*, *Bov*,

---

[46] N. van Wijk, *Taalkundige en historiese gegevens betreffende de ondste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren*, Amsterdam, 1923, u: Saopštenjima Kraljevske Akademije nauka, Literarna sekcija, vol. 55, seria A, nr 3; Mathias Friedwagner, *Uber die Sprache und Heimat der Rumanen in ihrer Fruhzeit,* u: Sonderabdruck aus Zeitschrift fur Romanische Philologie, vol. LIV, fasc. 6, Halle, 1934, 693 i d.; P. Ivić, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, 1986, 26 (= P. Ivić, *Srpski narod*).

[47] Treba *Valniš.*

[48] Treba *Džep.*

[49] P. Ivić, *Srpski narod*, 29-30.

[50] A. Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu toponomastike*, Govori Prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata (Zbornik radova sa naučnog skupa Niška Banja, juna 1992), Niš, 1994, 110 (= A. Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije*).

Vakarel, *Gavnos*, *Pasarel*, *Ursul*" itd.[51] Kada govori o dešavanjima na ovom prostoru, Pavle Ivić iznosi: „Ako je tačno sve što smo ovde pretpostavili – misli na rumunski i albanski klin između zapadne i istočne grupe Južnih Slovena na prostoru Timok – Osogovo – Šara – docniji razvoj je morao kombinovati dva-tri procesa: postepenu emigraciju rumunskog i albanskog življa iz prostora o kojem je reč, prodiranje u taj prostor slovenskih naseljenika, i to onih zapadne grane, i asimilaciju ostataka zatečenog stanovništva (s izuzetkom dela Rumuna u severoistočnoj Srbiji i dela Albanaca u metohijskoj oblasti)."[52] Ovde nije mesto da podrobno „razmatramo složen problem etnogeneze i prvobitne postojbine Albanaca i Rumuna. Uprkos autohtonizmu koji uporno zastupaju njihove nacionalne nauke, dobar deo nepristrasnih istraživača sa strane" – kaže A. Loma – „sklon je da pretke jednih i drugih u vremenu od kraja antičkog doba do oko hiljadite godine traži u planinama današnje istočne Srbije i zapadne Bugarske, odakle bi se onda, prema toj hipotezi, Rumuni bili iselili na sever, preko Dunava, u staru Dakiju, a Albanci na zapad, u južno jadransko primorje."[53] U zoni razdvajanja o kojoj govorimo, a u prilog starosedelačkim romanizovanim precima Rumuna, Aleksandar Loma ukazuje na prelaz *šć* u *št* koji je, osim u srpskom i bugarskom jeziku zabeležen i u rumunskom, što „može biti u vezi sa nekadašnjom postojbinom Rumuna između Srba i Bugara".[54] U vezi s tim je još Mutafčiev[55] zaključio da centre gde su se zadržali romanizovani Tračani vidi u oblasti Ibra i Lima, odnosno u oblastima današnje jugozapadne Srbije i Hercegovine, a njihove potomke je nazvao Vlasima, koji su se, po njegovom mišljenju, rasprostirali duž Morave i Timoka sve do transilvanskih Karpata. Sa ovim se u osnovi slažem, uz dopunu koju predlaže i Tibor Živković,[56] da centri okupljanja romanizovanog stanovništva nisu mogli biti oko Lima i Ibra, već severoistočno odatle u pravcu srednjovekovnog Rasa i Niša, i istočno

---

[51] P. Ivić, *Srpski narod*, 29-30.

[52] Ibid, 28.

[53] A. Loma, *Neki slavistički aspekti srpske etnogeneze*, Zbornik Matice srpske za slavistiku 43 (1993), 110 (= A. Loma, *Neki slavistički aspekti*).

[54] A. Loma, *Neki slavistički aspekti*, 111.

[55] П. Мутафчиев, *История на българския народ (681-1323)*, София, 1986, 95.

[56] T. Živković, *Sloveni i Romeji*, Beograd, Istorijski institut SANU, Posebna izdanja, knj. 33, 2000 (= T. Živković, *Sloveni*), 128-129, nap. 404.

od Morave, mada je „zapaženo prisustvo ne malog broja vlaških toponima i na području zapadne Srbije“, odnosno u gornjem slivu Zapadne Morave.[57]

Evo nekoliko primera pisanih srednjovekovnih izvora na osnovu kojih se može videti da je romansko/rumunsko stanovništvo na prostoru današnje istočne Srbije i šire bilo prisutno pre Srba, pa i onih koji se pominju u delima srpskih „prosvetljenih novoromantičara“, kako ih naziva vizantolog Radivoj Radić.[58]

Jermenin Mojsej Horenski (Moise Chorenac^{e}i, Mosis Chorenensis)[59] u uvodnom delu svoje *Geografije*, koja je nastala nakon 855, a pre 900. godine, piše da je ona sastavljena, po

---

[57] To su sledeći toponimi: *Mačkat (Mačukat)* na Zlatiboru, *Negrišori* u Donjem Dragačevu, *Kondrišor* u Gornjem Dragačevu, *Kamidžora* na utoku Ibra u Moravu, *Kornet* na više mesta, *Loret* kod Užičke Požege, *Grušet* u Gući (Gornje Dragačevo), *Prijot* u selu Dljinu (Donje Dragačevo), ali i drimonima (δρυμός „šuma” + ὄνομα „ime”) na *–et* < lat. *–etum* izvedenih od slovenskih naziva za vrste drveća, kao što su: *Brezet* u oblasti Zlatibora, *Vrbet* u selu Viči (Gornje Dragačevo), *Jelet* u selu Krivoj Reci (Kačer), *Lipet* u selu Kozelju (Kačer) ili *Vrbeta* u Gruži, *Rebreta* u selu Cerju i *Grošeta (Groxeta* 30-tih godina XV veka, danas *Grošeto)* u selu Dragancu, koji „potiču iz mešovitog vlaško-slovenskog govora Vlaha u ovom delu Srbije, nastalog u razdoblju koje je prethodilo njihovom potpunom i konačnom posrbljenju.” (A. Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije*, 110-112).

[58] R. Radić, *Srbi pre Adama i posle njega*, Beograd, 2003. i 2005.

[59] Ova *Geografija* je prvi put odštampana u Amsterdamu 1668. godine od jermenskog episkopa *Oskan*-a, zvanog *Erevanț^{e}i* „iz Erevana“, a ponovljeno izdanje bilo je u gradu Marsilia 1683. godine pod naslovom *Girk^{e} așcharhaț^{e} ev aras pelak^{e}anut^{e}eanț^{e} or ē Aluesagirk^{e}* „Knjiga geografije i basni, koja je Knjiga Lisice“. Zanimljivo latinsko izdanje pripremila su braća William i George Whiston u Londonu 1736. godine pod naslovom: *Mosis Chorenensis Historiae Armeniacae libri III. Accedit eiusdem scriptoris Epitome Geographiae*. Koristeći se izdanjem iz Marseja i onim iz Londona braće Winston izdao je na francuskom prvo kritičko izdanje Jean de Saint-Martin, *Mémoires historiques et géographiques sur l’Arménie* I-II, Paris, 1819 (u drugoj knjizi od 301 do 394 strane objavljena je *Geografija* Mojseja Horenskog u francuskom prevodu s komentarima). Prvo rusko izdanje publikovao je K. P. Patkanov (Patkanian) pod naslovom *Армянская География II вѣка по р. Х. приписывавшаяся Моисею Хоренскому.* Текстъ и переводъ съ присовокупленіамъ картъ и объяснительныхъ примѣчаний, Санктпетербургъ, 1877, u: Монографія Императорской Академіи Наукъ, Nr. 12. Patkanov je pripisuje Ananiju Sirakaciju (Anania Șirakaț^{e}i), jednom jermenskom matematičaru i astronomu koji je živeo u VII veku. Zanimljivo izdanje u kojem se pojavio jedan novi manuskript objavio je Arsen Soukry, *Géographie de Moïse de Chorène d'après Ptolémée, texte arménien traduit en français*, Venise, 1881.

svedočanstvu autora, na temeljima *Svetske geografije* (Χωρογραφία οἰκουμενικη) Papusa iz Aleksandrije, sledbenika čuvenog Ptolemeja iz III veka nove ere[60] „iz koje smo mi načinili izvode“.[61] Nakon uvodnog dela teksta, Mojsej počinje sa opisom Evrope, zatim Libije (= Afrika) i završava s Azijom. Pasus koji nas zanima jeste onaj u kojem je opisana evropska Sarmatija, u kojoj se nalazi i „nepoznata zemlja, koja se naziva *Balak*^{e} (tj. Valahija)“ (... *andzanot*^{e} *erkir, zor Balak*^{e} *koč*^{e}*en*...), koju su nemački autori još tokom XVIII veka identifikovali s Poljskom, a rumunski autori s Vlaškom, blizu „planina Ripejskih“ (ʽΡιπαῖα ὄρε = *Ripaei montes*), koje opet identifikuju s Karpatima (Καρπάτης ὄρος). Ceo taj pasus u srpskom prevodu glasi: „Zemlja Sarmata, od koje je jedan deo istočno od Zagure,[62] koja je zemlja Bugara germanskih, (pruža se) prema Severnom okeanu do nepoznate zemlje, koja se naziva *Balak*^{e}[63] i do planine *Rivbia*[64], odakle izvire reka Donavis“.[65]

Dva veka kasnije Kedrenos pominje *Bugarsku Zagoru* (Βούλγαροι Ζαγορὰν), tj. ono što Mojsej naziva „*Zaghura*, *koja je (zemlja) Bugara*“, i to bi mogao biti srednjovekovni naziv planine koja se u antičko doba nazivala *Haemus* (= Balkan ili Stara planina)[66], odakle se prostire „nepoznata zemlja, koja se naziva *Balak*^{e} (=

---

[60] Suidas (ed. Bernhardy), *s. v.*: Πάππος, Αλεξανδρεύς, φιλόσοφος, γεγὼνος κατὰ τὸν πρεσβύτερον Θεοδόσιον τὸν βασιλέα [= IV vek] ... βιβλία δὲ αὐτοῦ, Χωρογραφία οἰκουμενική, Εἰς τὰ τέσσαρα βιβλία τῆς Πτολεμαίου μεγάλης Συντάξεως ὑπόμνημα... To je jedina informacija o Pappus-ovoj *Geogragiji*, koja se izgubila.

[61] Jean de Saint-Martin, *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie*, vol. II, Paris, 1819, p. 323.

[62] *Zagora* (Ζαγόρια) je geografski naziv veoma poznat u istoriji Vizantije/Romanije. Ulazi pod vlast Bugara još u vreme hagana Tervela (702-719).

[63] Ili *Balak*^{e}*h*.

[64] Ili *Rivpia*.

[65] A. Decei, *Românii din veacul al IX-lea pînă în al XIII-lea în lumina izvoarelor armeneşti*, Bucureşti, 1932, p. 32: „Sarmaț^{e}oț^{e} aşcharhn, oroy hasarakn i-arevelit^{e} kalov Zaghura, or ē Bulghark^{e} Germanaț^{e}oț^{e}, ar hivsisayin Ovkeanosiv, minč^{e}ev ț^{e}-andzanot^{e} erkir, zor Balak^{e} koč^{e}en, ev Rivbia learn, i-ormē elanē Donavis get“.

[66] A. Decei, Ibid, p. 38. Decei pojam *Zaghura* objašnjava kao slov. *za* + *gora* „iza gore, iza planine”, pa odatle izvlači zaključak da je to prostor iza planine *Haemus*, odnosno prostor između *Haemus* i *Donavis* (Dunav) ili prostor nekadašnje provincije *Moesiae*.

Valahia)“ sve do planine *Rivbia*, koja se može poistovetiti s Karpatima. Dakle, moja dopuna rumunskog istoričara Aurela Dečeja (Aurel Decei), koji dokazuje da se „nepoznata zemlja... *Balak*[e] (= Valahia)“ protezala na prostoru srednjovekovne Vlaške, bila bi u sledećem, da se „*Balak*[e] (= Valahia)“ prostire na celokupnom prostranstvu između planine Zaghure, tj. Hemusa „koja je (zemlja) Bugara“ i planine Rivbia, tj. Karpata, dakle na velikom prostranstvu, južno i severno od reke Donavisa, tj. Dunava.

Anonymus P(etrus) dictus magister... Bele regis Hungariae notarius pripoveda kako su Ugri, ušavši u Panoniju, odnosno u Banat, naišli na jedan kaganat koji je bio pod bugarskom vlašću. On kaže: „Zemlja koja je doista između reke Moriša i tvrđave Oršava, okupirana je ranije od duksa po imenu Glad iz tvrđave Vidin, koji se iskrcao uz pomoć Kumana...“,[67] koje on nalazi sa leve strane, a Bugare i Vlahe sa leve i desne strane Dunava. Njih je Anonimus poznavao u vreme pisanja svoje hronike, odnosno, u vreme formiranja Vlaško-bugarske države Asenida 1185/86. godine, kao i Vlahe u Panoniji, koje naziva pastirima Rimljana (*Blachii ac pastores Romanorum*).[68] „Kada su [Ugri] hteli preći preko reke Timiš, izašao je pred njih Glad, iz roda iz kojeg potiče Ohtum, knez njihove zemlje, zajedno s velikom vojskom konjanika i pešaka uz pomoć Kumana i Bugara i *Vlaha*”,[69]

---

[67] „Terram uero, que est a fluuio Morus usque ad castrum Vrcia preoccuppauisset quidam dux nomine Glad de Bundyn castro egressus adiutorio Cumanorum“. Kumani, koje pominje Anonimus, sigurno su Pečenezi, koji bejahu istoga roda i jezika sa njima, a koji su se pojavili mnogo ranije, jer Kumani stižu jedva u XI veku, i to je još jedan dokaz da Anonimus u svojoj hronici upotrebljava ime kumanskoga naroda koje je itekako bilo aktivno u formiranju Vlaško-bugarske države Asenida 1185/86. godine.

[68] Anonymus Bele regis notarius, *Gesta Hungarorum*, IX, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucureşti, 1934 (= G. Popa-Lisseanu, *Anonymus*), 31-32: „... et laudabant eis terram Pannonie ultra modum esse bonum. Dicebant enim, quod ibi confluerent nobilissimi fontes aquarum Danubius et Tyscia et alii nobilissimi fontes bonis piscibus habundantes, quam terram habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum“. (prevod: ... i hvališe zemlju Panoniju da je izuzetno dobra. Jer, rekoše da tamo teku najpoznatiji izvori vode, Dunav i Tisa, i druge veoma poznate vode, pune s kvalitetnom ribom. Na ovoj zemlji žive Sloveni, Bugari i *Vlasi, odnosno pastiri Rimljana.*)

[69] G. Popa-Lisseanu, *Anonymus*, 57: „... cum [Hungarii] uellent transire amnem Temes, uenit obuiam eis Glad, a cuius progenie Ohtum descendit, dux illius patrie,

ali je bio savladan, pa su u borbi s Ugrima „poginula dva kumanska kneza i tri bugarska kneza“.[70] Po svemu sudeći Kumana (= Pečenega), Bugara, Slovena i *Vlaha* je u vreme dolaska Ugara krajem IX i u prvoj polovini X veka bilo i s ove i s one strane Dunava, odnosno i u Panoniji, tj. Banatu, i u timočkoj zoni.

Pored navedenog kneza u banatskoj ravnici, *Anonimus* pominje još jednog „kneza Vlaha“ (*ducem Blacorum*),[71] po imenu „neki Gelou Vlah“ (*Gelou quidam Blacus*).[72] Kneževstvo Geloua smešteno je u severozapadnom Ardealu i naseljeno je „Rumunima i Slovenima“ („*Blasii et Sclaui*“). Iz ovog veoma važnog Anonimusovog podatka razabiremo dve stvari; prvo da se ovo Gelouovo kneževstvo ničim ne vezuje za Bugare, a drugo da i severno od Dunava, u Ardealu, žive Vlasi, odnosno Rumuni izmešani sa Slovenima.

U delu *Stretegikon*, koje je napisao katakalon Kekaumenos 1078. godine, dobili smo potvrdu o nespornoj vezi Rimljana i njihovih potomaka Vlaha tokom XI veka u sledećoj rečenici: „Vlaški narod (Βλάχων γένος),[73] pobeđen u borbi od strane imperatora Trajana i slomljen u celosti bio je pokoren [od ovoga], a njihov kralj, nazvan Decebal, bio je ubijen i glava mu je nabodena na koplje usred rimskoga grada,[74] jer su ovi takozvani Dačani (Δᾶκαι), [nazvani] i Besi (Βέσοι), obitavali najpre pored reke Dunava (Δανουβίου) i Saosa (Σάου), reke koju sada nazivamo Sava (ποταμὸν Σάβαν), gde od skora žive Srbi (Σέρβοι), na mestima <prirodno> utvrđenim i teško pristupačnim“.[75] Dakle, Srbi odskora žive na obalama Save tamo

---

cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio *Cumanorum* et *Bulgarorum* atque *Blacorum*“.

[70] G. Popa-Lisseanu, *Anonimus*, 58: „...mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezy Bulgarorum“. Spomenuti bugarski „kenezy”, pre toga su spomenuti uz Vlahe, odnosno Rumune.

[71] G. Popa-Lisseanu, *Anonimus*, 45.

[72] G. Popa-Lisseanu, *Anonimus*, 44.

[73] Na žalost u delu *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, III, Beograd, Vizantološki institut, Posebna izdanja, 10, 1966, na strani 217, podatak o Vlasima u Kekaumenosa nije preveden od J. Ferluge.

[74] Nasred Rima.

[75] Kekaumeni strategikon 9, p. 268, u: *Izvoarele istoriei României III : Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*, Bucureşti, 1975, 41 (= *Izvoarele istoriei României* III). Ako je, kako izgleda, izvor Kekaumenosovih informacija, o osvajanju Dakije, Dio Cassius, bio dostupan iz komentara Ioan-a Xiphilinos-a ili iz drugih vizantijskih komentara,

gde su ranije živeli Vlasi. O ovom događaju, Kekaumenos je mogao saznati iz kasnoantičkih i ranovizantijskih izvora,[76] ali ono što nije mogao saznati iz tih izvora jeste činjenica da su ovi Vlasi potomci Rimljana Trajanove ili Aurelijanove Dakije.[77]

Politička vlast Romanije tokom XI veka na prostorima timočke zone „sasvim sigurno nije mogla da pogoduje procesu slavizacije“[78] i zato Kekaumenos, koji je živeo u XI veku, uzgred „pominje da su Srbi narod koji živi u pobrežju Save na prirodno zaštićenim i nepristupačnim mestima“, što se potvrđuje i kazivanjima prezbitera Dukljanina iz XII veka, koji kaže da je Časlavljev naslednik Belo bio prinuđen da ratuje sa *Sremcima* i Ugrima (*Sermani congregantes se cum Ungaris*) i da je u sukobu kod mesta Belina (*Bellina*), koje ja identifikujem s Bijeljinom, u Semberiji, odneo potpunu pobedu.[79] Ugri su tom prilikom zatražili mir, a ovaj im je obećao mir pod uslovom da ubuduće ne smeju da prelaze reku Savu, i to od mesta gde ističe do svoga ušća u veliku reku Dunav (...*a loco unde surgit et sicut currit usque quo intrat in magno flumine Donavi*).[80] Dakle, Kekaumenosov podatak u *Strategikonu* o Srbima, koji žive na obalama Save, gde su donedavna živeli Vlasi (Βλάχων γένος), može se vezati za podatak koji iznosi prezbiter Dukljanin da su Srbi mogli u to vreme doći duž obala Save do njenog utoka u Dunav, pa ih istočno od ušća Save u Dunav ne treba očekivati, jer su uz obale Dunava nastavili da žive Vlasi. Srba nema ni severno od Save pošto ratuju i sa Sremljanima, koji se nalaze pod vlašću Ugara sve dok ih Vizantija/Romanija nije osvojila i formirala temu *Sirmium*, koja se prostirala do Vidina (... τὸ Σύρμιον καὶ τὰ περὶ τὸν Σάβιαν ποταμὸν χωρία καὶ αἱ

---

ova činjenica nije dokaz o nepostojanju jedne žive tradicije u pogledu rimskog porekla Vlaha. Poreklo Vlaha kod Kekaumenosa predstavlja jednu vekovima zatomljenu tradiciju o poreklu Dako-Rumuna, koja je nastala u vreme osvajanja Dakije krajem I i početkom II veka.

[76] M. Gyóni, *L'oeuvre de Kékauménos source d'histoire roumaine,* Revue d'histoire comparée, III, 1945, 152-167 (cap. *Les sources historiques de Kékauménos*).

[77] A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993^2, 27.

[78] T. Živković, *Sloveni*, 159.

[79] V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1950, 72.

[80] Ibid, 72.

Παρίστριοι πόλεις αἱ μέχρι Βυδίνης...)[81] i Niša, i koja je samim tim, obuhvatala oblasti današnje timočke zone.

Uostalom, Sremljane (*Sermani*), koje pominje prezbiter Dukljanin, nalazimo još krajem VII veka u drugoj knjizi *Miracula sancti Demetri* pod nazivom *Sermisiani* (Σερμησιανοί),[82] a ovi se opet mogu izjednačiti sa stanovništvom u katunu *Vlaha Sremljana,*[83] koje se prvi put pominje 1330. godine i koje verovatno predstavlja ostatak pomenutih *Sermisiana*, odnosno eho davno minule deportacije romanskog stanovništva sa područja Sirmiuma.[84] U jednom segmentu svojih kazivanja tzv. Anonimus iz XII veka, koji bi mogao biti *P(etrus) dictus magister ... Bele regis Hungariae notarius*,[85] pominje

---

[81] Bryennios, 100.20-21.

[82] Evolucija koja se događa pred očima Romeja, a to je da Romani ulaze u *svet varvara* (*Barbaricum*) već početkom srednjovekovnog razdoblja, indirektno je prikazana na primeru avarske masovne deportacije stanovništva iz balkanskih provincija Imperije (obe Panonije, obe Dakije, Dardanija, Mezija, Prevalis, Rodope, Trakija, itd.) u okolinu grada Sirmiuma, odnosno u provinciju *Pannonia Sirmiensis* (P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, I, Le texte*,* Paris, 1979, 284 – 287 /= *Miracles* I/). Anonimni autor druge knjige *Miracula sancti Demetri* govori o deportovanima koji su ostali u Panoniji šezdeset i više godina, od 618. do 685. godine, mada ima i drugačijih mišljenja (F. Barišić, *Čuda Dimitrija Solunskog kao istorijski izvori*, Posebna izdanja SAN, CCXIX, Vizantološki institut, 2, Beograd, 1953, 126-136). Ovde su Romani živeli zajedno sa *varvarima*, Avarima, Slovenima i Bugarima, i nisu napustili ni tradiciju roditelja ni hrišćansku religiju (*Miracles* I, 285.6-14). Za imenovanje ovog naroda anonimni autor koristi termin *ethnos*, koji romanijski autori koriste za imenovanje *varvara*, ali nešto kasnije kaže da je to *jedan nov narod*, što bi se moglo definisati kao narod na putu *varvarizacije*, odnosno između *ethnos*-a i *laos*-a. Zanimljiva je i činjenica da se ovaj konglomerat raznih naroda, *Grka, Latina, Slovena i Bugara*, pod vođstvom Kuvera, naziva *Sermisiani* (Σερμησιανοί), što je dodatni pokazatelj da anonimni autor ne prepoznaje u njima Romane, bez obzira na to što su oni potomci deportovanih Romana iz ilirskih provincija, ali ih isto tako ne naziva imenom poznatih varvarskih plemena. Verovatno se terminom *Sermisiani* naziva narod koji se u kasnijim izvorima (1330, 1454/55) na prostorima Balkana naziva *Vlasi Sremljani*.

[83] M. Pešikan, *Iz istorijske toponimije Podrimlja: I – O određivanju i smeštaju nekih imena iz Dečanskih hrisovulja*, Onomatološki prilozi, II (1981), 2, 4, 6, 15.

[84] S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993, 130-132 (= S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova*).

[85] A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiană*, Bucureşti, 1998, 75, 82-83.

iste *Sremljane*, kao „Vlahe, odnosno pastire Rimljana“ (*Blachii ac pastores Romanorum*),[86] koje nalazimo u turskim popisnim defterima u nazivu sela *Sremljane* u Crnorečkoj nahiji Vidinskog sandžaka tokom XV-XVI veka.[87]

Sredinom XI veka dolazi nam još jedno precizno saznanje o poreklu rumunskog naroda, ovoga puta iz arapsko-persijskoga sveta. To je jedan spis persijskog geografa Gardīzīa naslovljen *Ukras Istorije*, (*Hudud al Alam*) pisan između 1049-1053.[88] ili 1094.[89] godine. Opisujući etničku i političku stvarnost istočne Evrope, Gardīzī smešta između Slovena (Bugara), Rusa i Ugara „jedan narod iz Rimske Imperije (*äz Rūm*); i svi su hrišćani i njih nazivaju N-n-d-r. I njih ima više od Mađara, ali su slabiji“.[90] U analizi ovog citata, narod između Slovena, Rusa i Ugara, koji se nalazi u Rimskoj imperiji, a koji je bio brojniji, ali slabiji od Ugara, može biti onaj isti narod koji se kod Kekaumenosa naziva *Vlaški narod* (Βλάχων γένος), a *äz Rūm* u drugoj polovini XI veka može biti samo Romanijska/Vizantijska Imperija u vreme Makedonske dinastije (867-1056), dinastije Duka (1059-1078) i Komnina (1081-1185), koje su u vreme nastanka navedenog spisa suvereno vladale nad zemljama gde je Gardīzī smestio ovaj narod između Dunava i „jedne velike planine“, koja bi mogla biti Hemus. To je dakle isti prostor gde se u *Istoriji* Nikete

[86] G. Popa-Lisseanu, *Anonymus*, 32; Analizu veznika *ac* vidi u: S. Brezeanu, *„Români” şi „Blachi” la Anonymus. Istorie şi ideologie politică*, Revista de istorie, XXXIV (1981), 7, 1313-1340.

[87] D. Bojanić, *Fragmenti zbirnog popisa Vidinskog sandžaka iz 1466. godine*, Istorijski institut, Građa 11, Mešovita građa (Miscellanea) 2, Beograd, 1973, 25, nap. 44; Д. Боянич-Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15-16 век*, София, 1975, 71 (77/А), 105 (X1/Б).

[88] A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardīzī (a. 1050)*, Bucureşti, 1936, 3 (izvadak iz knjige *Omagiu fraţilor Alexandru şi I. Lapedatu*).

[89] V. Minorsky, *Hudud al Alam*, London, 1938 (Gibb Memorial Series); cf. i Gh. I. Brătianu, *Tradiţia istorică despre voivodatele româneşti din Ardeal*, Analele Academiei Române, Mem. secţ. ist. Seria III, tom. XXVII, 1944-1945, 108 i d.

[90] A. Decei, p. 8; Gh. I. Brătianu, p. 108, prevodi drugačije ovaj citat: „jedan narod iz Rama (čiji su članovi) hrišćani; nazvani (su) N-n-d-r. Oni su brojniji ali slabiji od Ugara”.

Choniatesa 1185. godine pojavljuju varvari „sa planine Hemus, koji su se ranije zvali Mižani, a sada se zovu Vlasi“.[91]

Na teritoriji koja se otrgla vlasti Vizantije/Romanije formirana je država Asenida 1185/86. godine, gde su se na političku scenu Balkana u prvom planu pojavili *Vlasi* sa područja između Hemusa (Balkan, Stara planina) i Dunava, iz čijih su redova bili utemeljivači carstva u Trnovu. Za latinske izvore onoga vremena formirana je jedna nova država „Bugara i Vlaha“[92] ili samo „Vlaha“,[93] odakle proizilazi naziv *Bulgaria et Vlachia*[94] ili *Vlachia (Blaquie)*[95] i odatle se kod pojedinih latinskih autora „zemlja Vlaha“ *(terra Blachorum)* nalazi na tzv. području „Bugarska šuma“ *(silva Bulgariae)*, „oblasti Bugarske“ (*regiones Bulgariae*), i „Bugarska pustinja“ *(desertum Bulgariae)*, a da „je na kraju pustoši grad Sredec, početak Romanije“ (*In fine deserti est civitas Stralis, caput Romanie...*).[96] Iz ovoga je razumljivo da su te zemlje bile naseljene *Vlasima (Blachi)*[97] i tokom XII-XIII veka.

U jednom delu prostrane zemlje između *Haemus mons*-a i *Ripaei montes*-a (= ‘Ριπαῖα ὄρε), odnosno Karpata (Καρπάτης ὄρος), pominje Gervazije Tilburijski (Gervaius de Tilbury)[98] početkom XIII

---

[91] Nicetae Choniatae, *Historia*, recensuit I. Bekker, Bonn, 1835, p. 482, u: *Izvoarele istoriei Românie*i III, 255.

[92] *Gesta Innocentii III papae*, ed. Migne, P.L., CCXIV, col. 17-228 ; *Innocentii III papae Regesta sive Epistolae*, P.L., CCXIV, col. 2-1194, CCXIV, col. 10-1612; И. Дуйчев, *Преписката на папа Инокентий III с българите*, София, 1942.

[93] *Historia peregrinorum*, u: *Fontes Latini Historiae Bulgaricae*, III, Sofia, 1965, 226, 241; Ansbertus, *Expeditio Friederici*, p. 24; *Genealogiae Comitus Continuatio Claromaricensis*, MGH, SS, vol. IX, 330.

[94] Robert de Clari, *La conquête de Constantinopole*, ed. Lauer, Paris, 1924, 21, 63, 102, 108 ; Geoffroy de Villehardouin, *La conquête de Constantinopole*, ed. Faral, Paris, 1939, 311, 335, 345; S. Brezeanu, *Imperator Bulgariae et Vlachiae*. *În jurul genezei şi semnificaţiei termenului „Vlachia” din titulatura lui Ioniţă Asan*, Revista de istorie, XXXIII, nr. 4 (1980), 651-674.

[95] Ansbertus, *Expeditio Friederici*, 24 i 48: „terra Blachorum“.

[96] Gervasius de Tilbury, *Otia imperialia*, MGH, SS, vol. XXVII, 370-371.

[97] Ansbertus, *Expeditio Friederici*, 20, 24, 26, 44, 48; *Historia peregrinorum*, 224, 241.

[98] Gervasius de Tilbury, *Otia imperialia*, MGH, SS, vol. XXVII, 370-371: „exhinc, terram Gravati <Crobatiam> similiter pertransit, divisionem capiens apud Brandiz super Danubium. Illic versus septrentionem sunt Cumani, adorantes quidquid illis primo mane occurrit. Ilic Gete et Coralli. A divisione Danubii usque Constantinopolim sunt 24 dicti versus eurum. Primo enim occurit desertum Bulgariae,

veka, tačnije 1211. godine, „zemlju Vlaha“ (*terra Blacti*), koju smešta između „mesta Ravno i mesta Niš“ (*vicus Ravana et vicus Nifa*).[99] *Vicus Ravana*, mesto koje se i u drugim latinskim izvorima pominje pod imenom *civitas* ili *oppidum Rabinel* <*Rabnel*>, jeste srednjovekovni grad *Ravno*,[100] blizu današnje Ćuprije na Moravi, a *vicus Nifa* je iskvareni oblik grafije *Nissa* ili *Nisse*,[101] koja potiče od antičkog naziva *Naissus* (Niš).[102]

Tu je kao novi dokaz i činjenica da je na obalama reke Save i Dunava, po kazivanju Kekaumenosa iz XI veka, živeo „Vlaški narod (Βλάχων γένος)“,[103] a krajem XII veka Nicheta Choniates smešta „varvare sa planine *Haemus*, koji su se ranije nazivali *Misieni*, a sada se zovu *Vlasi*“[104] ili u isto vreme Teodor Skutariotes smešta „varvare sa *Haemus*-a, koji su se ranije nazivali *Misieni*, a sada se nazivaju *Vlasi* i *Bugari*“.[105] To je zapravo *nepoznata zemlja Vlaha*, koja se po kazivanju Mojseja Horenskog krajem IX veka, pre dolaska turkmenskih naroda, Pečenega, Uza i Kumana, prostirala sve do Karpata, koju u drugoj polovini XIII veka Manuel Holobolos naziva

quod est terra Blacti, ubi vicus Ravana et vicus Nifa. In fine deserti est civitas Stralis, caput Romanie. Exhinc Philoppopolis; post quam Andrianopolis; exhinde Constantinopolis“.

99 Ibid, 370-371.

100 *Historia peregrinorum*, u: *Fontes Latini Historiae Bulgaricae*, III, Sofia, 1965, 226; Ansbertus, *Historia de expeditione Friderici imperatoris*, u: *Fontes rerum Austriacorum*, *Scriptores*, vol. V, 21.

101 *Chronicon Magni Presbyteri*, MGH, SS, vol. XVI, 509; Odo de Deuil, *Liber de via sancti sepulchri*, MGH, SS, vol. XXVI, 62; Wilhelm de Tyr, *Historia rerum in partibus tranmarinis gestarum*, u: *Recueil des historiens des croisandes*, *Historiens occidentaux*, I, 52, 76, 77; Ansbertus, *Historia*, V, 22.

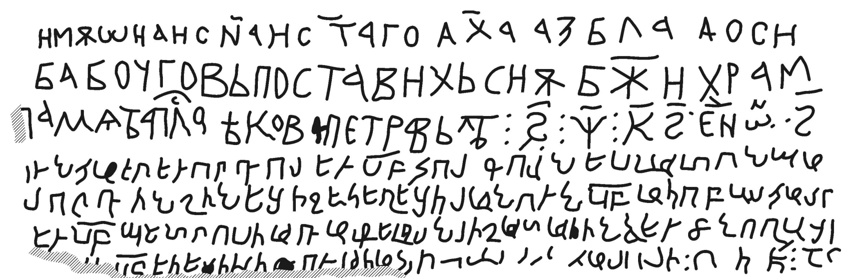
102 Odo de Deuil, *Liber de via sancti sepulchri*, MGH, SS, vol. XXVI, 62.

103 Kekaumeni strategikon 9, p. 268, u: *Izvoarele istoriei României* III, 41. Ako je, kako izgleda, izvor Kekaumenosovih informacija, o osvajanju Dakije, Dio Cassius, bio dostupan iz komentara Ioan-a Xiphilinos-a ili iz drugih vizantijskih komentara, ova činjenica nije dokaz o nepostojanju jedne žive tradicije u pogledu rimskog porekla Vlaha. Poreklo Vlaha kod Kekaumenosa predstavlja jednu vekovima očuvanu tradiciju o poreklu Dako-Rumuna, koja je nastala u vreme osvajanja Dakije krajem I i početkom II veka.

104 Nicetae Choniatae, *Historia*, recensuit I. Bekker, Bonn, 1835, p. 482, u: *Izvoarele istoriei României*, III, 254-255.

105 C. Sathas, *Mesaionike Bibliotheke*, vol. VII, Paris-Venetia, 1894, p. 370, u: *Izvoarele istoriei României*, III, 412-415.

„*neomeđena zemlja Dačana*“.[106] Vlaha na prostoru timočke zone ima i tokom XIV veka, a dolaskom Turaka dolaze i romanofoni Vlasi sa juga Balkana, o čemu ćemo nešto kasnije.



Sl. 2. Jermenski natpis manastira Vitovnice – 1218. godine

Vratimo se ponovo Đorđeviću, koji, da bi dokazao da je srpstvo na prostoru današnje istočne Srbije uhvatilo korena pre dolaska Rumuna, nastavlja: „Tu su stari srpski manastiri: Gornjak, koji je podigao knez Lazar (1372-1389), Manasija koju je podigao Stefan Lazarević (1389-1427), Tumane, Bukovo, Vitovnica, Manastirica, Vratna“. Od svih nabrojanih manastira navodi o manastiru Gornjaku i Manasiji su izvesni, kao što bi bili i o manastiru Ravanici, da je kojim slučajem naveden, a o manastirima, Tumane, Bukovo, Vitovnica, Manastirica i Vratna navodi su u najmanju ruku problematični, jer o manastiru Tumane i Bukovo još uvek nema iole ozbiljnih članaka, osim diletantskih nagađanja, a kamoli objavljenih izvora na osnovu kojih bi bile napisane validne studije.[107] O manastiru Vitovnici[108] kod

---

[106] L. Previale, *Un Panegirico inedito per Michele VIII Palaeologo*. Byzantinische Zeitschrift, 42 (1942), f. 274v, p. 38. Previale na 98. strani za Dačane veruje da su Rumuni južno od Dunava, dok V. Laurent, *op. cit.*, p. 188, vidi u njima Rumune severno od Dunava. Naše mišljenje je da su Dačani koje pominje Holobolos Rumuni i severno i južno od Dunava, odnosno sa prostora Trajanove i Aurelijanove Dakije.

[107] B. Knežević, *Manastiri u Braničevu prema turskom popisu iz 1467. godine*, Saopštenja XX-XXI (1988/89), 197-208. U ovom radu na osnovu navedenog turskog popisa naveden je *Manastir Duhovnik (Gornjak), Manastir Sveti Nikola („Mitropolija”), Manastir Ravanje, Manastir Sveti Stepan, Manastir Zlatarić, Manastir Zahova (Zaova), Manastir Ravan, Manastir Mirljevo, Manastir Sveti Jovan, Manastir Sveti Stepan, Manastir Gorilje (Rukumija?), Manastir nepoznatog imena,*

Petrovca na Mlavi, čija je crkva, jedinstvena u nas, posvećena sv. Jakovu i sv. Petru, imamo članak Branke Knežević, relativno skorijeg datuma[109] u kojem ni pomena nema o srpskim vladarima, ali je zato obrađen lapidarni natpis ispisan dvojezično, najpre ćiriličkim pismenima srpske redakcije (**имѫ ѡца и с/ы/на и с/ве/таго д/оу/ха азь ладо си[нь] | бабоуговь поставих сиѫ б/о/жи хꙋам | памѧть ап/о/с/то/ла ѣкова и петꙋа вь лѣт/о/ : ѕ : ѱ : кѕ · енд/икти/ѡн · ѕ**), a ispod njega isti sadržaj ponovljen na jermenskom jeziku nastao 1218, odnosno 667. godine po jermenskom kalendaru (**Sl. 2. Jermenski natpis**).[110] Dakle, ovaj natpis je nastao u vreme pre formiranja Srpske arhiepiskopije (1219/20)[111] i svakako u vreme kada je ujak bugarskoga cara Kalojana, Boril (1207-1218), uzurpacijom „postao gospodar“ (γέγονεν ἐγκρατής) Bugarske i, razume se, Braničeva, ili u vreme kada je na vlast došao bugarski car Ioan II Asen (1218-1241). Srpski vladari su daleko od ove oblasti u vreme nastanaka manastira Vitovnice, a sveci, Petar i Jakov, koji se pominju na lapidarnom natpisu Vitovnice prikazani su na neobičnoj sceni mitropolijske crkve Svetoga Nikole u Melniku (Bugarska), koja takođe potiče iz prve

Manastir Idin, manastir Sveti Nikola, Manastir Prečiste Vavedenje (Miljkov manastir kod Gložana) i *Manastir Svetoduhna (Manasija),* ali ni sa jednim nije identifikovan manastir Tumane.

108 M. St. Rizinić, *Manastir Vitovnica*, Starinar V (1888) 8-14, T. III, sl. 1 (sa starijom literaturom).

109 B. Knežević, *Ploča sa dvojezičnim natpisom iz 1218. godine u Vitovnici*, Saopštenja XX-XXI (1988/89), 47-49.

110 G. Tomović, *Morfologija ćiriličkih natpisa na Balkanu*, Beograd, 1974, 38; Đ. Bošković, *Srednjovekovni spomenici severoistočne Srbije*, Starinar I, n.s. (1950), 185-187, sl. 4 i 5; Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, I, Beograd, 1982^2, 5, br. 8; M. Ivanović, *Ćirilski epigrafski spomenici iz Srbije, Crne Gore i Makedonije (odlivi)*, katalog Narodnog muzeja, Beograd, 1984, 6, ilustr. br. 5.

111 J. Kalić, *Crkvene prilike u srpskim zemljama do stvaranja arhiepiskopije 1219. godine*, Međunarodni naučni skup *Sava Nemanjić – Sveti Sava* (istorija i predanje), Beograd, 1979, 27-52; B. Ferjančić, *Avtokefalnost Srpske crkve i Ohridska arhiepiskopija*, Međunarodni naučni skup *Sava Nemanjić – Sveti Sava* (istorija i predanje), Beograd, 1979, 65-72; M. Janković, *Episkopije Srpske crkve 1220. godine*, Međunarodni naučni skup *Sava Nemanjić – Sveti Sava* (istorija i predanje), Beograd, 1979, 73-83.

polovine XIII veka, o čemu piše A. Stransky,[112] V. Lazarev,[113] S. Dufrenne,[114] V. J. Đurić[115] i drugi.

Što se tiče manastira *Manastirice*, u članku B. Knežević,[116] koja je i o njemu pisala, nema pomena o srpskim vladarima, ali zato u knjizi *Spomenica Timočke eparhije* piše da je za ovaj manastir „vezano ime *Radul-bega*, onoga koji je poznat kao ktitor Lapušanske crkve“, jer se, po navodima M. Đ. Milićevića, „na vratima u oltaru moglo do skora pročitati...: **Радѹлбегъ**“,[117] a po tvrđenju sada pokojnog igumana Filareta Petrovića „sve dragocenosti i stvari od istorijske vrednosti, iz Manastirice prenesene su u Rumuniju, i nalaze se u Bukureškom muzeju“, što je navodno „video svojim očima sveštenik iz Jabukovca, kad je išao da vidi krunisanje kralja Rumunskog“.[118] Vreme podizanja manastira *Vratne* je takođe neizvesno, kao i ime njegovog osnivača, ali sigurno znamo da je „drugu polovinu podigao 1415. godine *Šarban*, vojvoda od Sturza iz Bukurešta“.[119] Natpis o ovom doziđivanju, pisan belom bojom u priprati crkve na zapadnom zidu, „prepisao je 1856. godine u jednom ’Službeniku’ na listu 163 ondašnji starešina Genadije (Živko Ćurčić) iz Grgurevaca u Sremu“.[120] Zanimljivo je reći da se u ovom manastiru našao *antimis*, ispisan ćiriličnim pismenima na rumunskom jeziku, koji je poslao episkop Inokentije iz Rimničke episkopije 1722, odnosno 7230. godine od osnivanja sveta, koji glasi: **ачесть дѹмнезеескъ антїмись прекаѹеле сь сьвѧѹшаще дѹмнезеѧска чѣ фъѹь де сжнце сфи(н)цита таинъ: саѹ сфи(н)цить кѹ даѹѹль де**

[112] A. Stránský, *Remarques sur la peinture du Moyen-Age en Bulgarie, en Grèce et en Albanie*, Actes du IVe Congrès international des études byzantines, Sofia, 1936, 38-40.

[113] V. Lazarev, *Storia della pittura bizantina*, Torino, 1967 (= В. Н. Лазарев, *История византийской живописи*, I-II, Москва, 1947-48), 291.

[114] S. Dufrenne, *Une icône bizantine à Melnik en Bulgarie*, Byzantion, XXXVIII (1968), 18.

[115] V. J. Đurić, *Vizantijske freske u Jugoslaviji*, Beograd, 1974, 184-185.

[116] B. Knežević, *Manastir Manastirica – predanje i istorija*, Saopštenja, XVII (1985), 161-165.

[117] *Spomenica Timočke eparhije 1834-1934*, Sremski Karlovci, 1934, 51 (= *Spomenica Timočke eparhije*).

[118] Ibid, 50.

[119] Ibid, 33.

[120] Ibid, 33-34.

виѧць фькьторюлѹй дѹхъ: ши саѹ бл(ь)гословить пр(ь)н мѫна юбитоюлѹй де дѹмнезеѹ епїскопѹл лѹй римникѹлѹи к'к инѡкентиѥ: зсл.[121] Iz novije istorije ovog manastira valja istaći, da ga je 1837. godine obnovio *Jon Tajkulica*, koji je došao iz Rumunije, na čijoj se nadgrobnoj ploči „mogu pročitati još samo reči: '**рабъ Божий Йон**'“.[122] Dakle, može se reći da je istorija ovog manastira tokom više vekova bila tesno povezana sa donatorima i ktitorima iz Vlaške, odnosno današnje Rumunije. Na stranu to što je Đorđević izostavio poznate manastire u Crnoj Reci kod Boljevca, kao što su *Lozica*,[123] *Krepičevac*[124] i *Lapušnja*, čiji su ktitori[125] bili vojvode ugrovlaških zemalja, Radul I, Radul IV Veliki (*Radul cel Mare*, 1495-1508) sa suprugom Katalinom (Cătălina), njegov ujak veliki parkalab Georgina (*Gergina, castellanus castri de Poynar*)[126] sa suprugom Zojom i knez Bogoje sa suprugom Marom, starešina Vlaha Crnorečke nahije, o čijem trošku je živopisana episkopska crkva manastira Lapušnje. O svemu tome govori i ktitorski natpis: **[+ изволе]ниемь ѡца и поспешениемь с(ы)на и сьврьшениемь с(ве)таго д(оу)ха и си с(ве)ти | [храмь светаго архиерар]ха и чѹд(о)тьворца николи. сьзида га иже вь х(ри)с(та) б(о)га бл(аговерни) | и х(ри)столю[бивыи] г(осп)д(и)нь [iѡаннь ра]дѹль во|евода · и г(оспо)д(и)нь вьсеи земли оугровлахиской · и велики · паркалабь**

[121] *Antimis* se danas nalazi u vlasništvu rumunske crkve u selu Malajnica kod Negotina.

[122] *Spomenica Timočke eparhije*, 35.

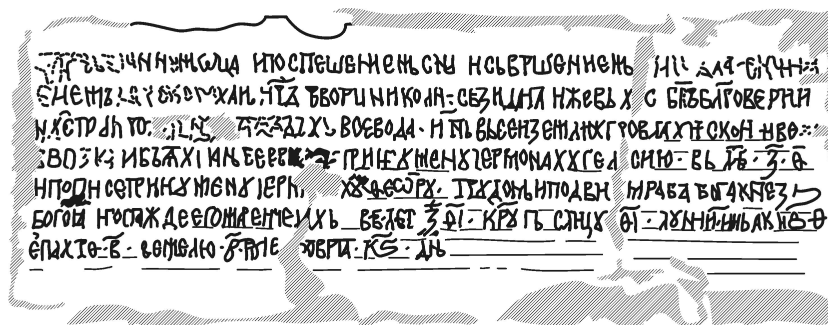
[123] Ibid, 123; Д. Боянич-Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15-16 век*, София, 1975, 82-83 (timar 147).

[124] J. Kovačević, *Srednjovekovna nošnja balkanskih Slovena*, Posebna izdanja SAN, CCXV, Istorijski institut, 4, Beograd, 1953, 77, sl. 42. Ovde valja naglasiti da je kapa koju nosi Zoja u Krepičevcu skoro identična kapi kćerke župana Brajana sa fresaka u hramu Bela Crkva Karanska iz 30-tih godina XIV veka; D. Bojanić, *Fragmenti zbirnog popisa vidinskog sandžaka iz 1466. godine*, Fragmenti jednog zbirnog i jednog opširnog popisa vidinskog sandžaka iz druge polovine XV veka, Istorijski institut, Poseban otisak iz Micellanea 2 (1973), 5-77; B. Knežević, *Delovi zbirnog popisa Vidinskog sandžaka iz 466. godine*, Istorijski institut, Građa, 28, Mešovita građa (Miscellanea), 15 (1986), 11-12.

[125] B. Knežević, *Ktitori Lapušnje*, Zbornik za likovne umetnosti Matice srpske 7 (1971), 40, nap. 9

[126] I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI,* București, 1905, 354.

жꙋпань геѻги[на] пѻи игꙋменꙋ ıеѻмонахꙋ геласию · вь лѣт(о) · з҃ · ѳ · | и пои(са) се пѻи игꙋменꙋ ıеѻм[она]хꙋ ѳеѡ[до]ѻꙋ · тѻꙋдомь и подвихом(ь) ѻаба б(о)жиега кнеза | богоа и госпожде его маѻе и чед(ь) ихь вь лѣт(о) · з҃ ѳі · кѻꙋгь с(ь)лнцꙋ · ѳі · лꙋни · й · иньд(и)ктѡн(ь) · гй | епахто · в҃ · темелю · а҃ · м(ѣ)с(е)ца [ѡк]тобѻıа · кс҃ · д҃нь (Sl. 3. Natpis Radula IV).[127]



Sl. 3. Natpis Radula IV Velikog
Manastir Lapušnja kod Krivog Vira – 1501. godine

Tihomir Đorđević nas u svom tekstu obaveštava da su na prostoru istočne Srbije „bili i važni srpski rudnici, koji se još uvek s ponosom pominju u narodnim pesmama“, a jasno je da se na osnovu stihova ispevanih u narodnim pesmama ne može pisati istorija. Po narodnim pesmama npr. o Kraljeviću Marku, koje su ispevane na skoro svim jezicima Balkana, može se govoriti kao o velikom junaku, ali nam istorijska vrela, na žalost, govore da je on bio samo turski vazal koji je poginuo na Rovinama u borbi na strani Turaka protivu hrišćanske vojske koju je predvodio vlaški vojvoda Mirča Stariji (*Mircea cel Bătrîn*, 1386-1418).[128] Uspomena na srpske rudnike, kaže Đorđević, „sačuvana je u lokalnoj topografiji (Rudna Glava, Zlatovo,

[127] M. Stanojević, *Nekoliko natpisa i zapisa u manastiru Krepičevcu i Lopušanskoj crkvi*, Nastavnik, 15, Beograd 1904, 409-412; G. Balş, *O biserică a lui Radul-cel-Mare în Serbia la Lopuşnia*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul IV, Bucureşti, 1911, 194-199, fig. 14 (ktitorski natpis); Đ. Bošković, *Srednjovekovni spomenici severoistočne Srbije*, Starinar, Nova serija, I (1950), 206-207

[128] I. Negoiu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1965.

Zlot, Majdan Kučajna, Šaška)", ne obazirući se na istorijsku hronologiju, ko je i kada vladao ovim oblastima, posebno Timočkom krajinom, koja, ponavljamo, nikada nije bila u neposrednoj vlasti srpskih kraljeva ili udeonih kneževa sve do 1833/34. godine. Od pet navedenih toponima samo su dva slovenske osnove, *Rudna Glava* i *Zlatovo*, dok se naziv sela *Zlot* ima izvesti iz vulgarnolatinskog kasnoantičkog naziva kastela *Siculotae*[129] ili iz tračkog σαλδο, σολδην „pozlatiti",[130] zatim naziv *Majdan Kučajna* iz tur. *majdan* „rudnik" novijeg datuma i lat. *cocceus* „skrletan" iz balkanskog latiniteta, dok naziv *Šaška* i sam Đorđević objašnjava imenom rudara *Sasa*.

Posebno je za nas zanimljiva rečenica u kojoj Đorđević kaže da su Rumuni, naseljavajući se u severoistočnu Srbiju, tu zatekli Srbe i kao „najbolji dokaz da je ovaj proces zaista tekao kao što je ovde opisano potkrepljuju imena mesta koja su isključivo srpska na čitavom severoistoku Srbije, kao i imena oblasti (Krajina, Ključ, Poreč, Crna Reka, Zvižd, Homolje, Pek, Stig, Mlava), kao i imena planina (Crni Vrh, Sto, Miroč, Veliki Krš, Leskovik)... " Prvo, imena oblasti kao što su *Mlava* (< *Malva*), *Pek* (< *Pincus*)[131] i *Stig* (< *Stix*)[132] nisu slovenska, a ona druga slovenska su novijeg datuma i svakako ne potiču iz duboke starine da bi se na osnovu njih argumentovano moglo govoriti. Drugo, među navedenim slovenskim nazivima planina potkralo se neslovensko ime planine *Miroč*, koje nije jedino, jer na prostoru timočke zone, u današnjoj istočnoj i jugoistočnoj Srbiji, postoji više rumunskih toponima/oronima kao ***Rnjos, Midžor, Merdželat, Batej,***

---

129 A. Loma, *Toponomastika i arheologija*, Onomatološki prilozi X (1989), 30 i nap. 238 i 239.

130 S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova*, 22-25.

131 A. Škokljev, I. Skokljev, *Bogovi Olimpa iz Srbije*, Beograd, 1988, 88.

132 Ibid, 87-88; D. Srejović, A. Cermanović-Kuzmanović, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd, 1979, 393: Στύξ je jedna reka Podzemlja, najstarija od tri hiljade Okeanovih i Tetijinih kćeri. Vode Stige su Okeanov rukavac, kojim otiče deseti deo njegovih voda. Titanu Palantu Stiga je rodila Zelosa, Kratosa, Biju i Niku. Sa svojom decom, prva je pohitala da pomogne Zevsu u borbi sa titanima. Da bi joj se odužio, Zevs je, posle izvojevane pobede, uzeo njenu decu za svoje nerazdvojne pratioce, a Stigi je dodelio počast da se bogovi zaklinju njenim vodama (Hes., *Th.*, 361). Neki kažu da je ona rodila Zevsu kćer Persefonu i da je bila majka strašne Ehidne (Apd., *Bibl.*, I, 3, 1; Paus., VIII, 18, 1). Stiga stanuje u Tartaru, daleko od bogova, u dvorima čiji se srebrni stubovi dižu put neba (Hes., *Th.*, 775).

Bučum[133]***, Bučumet, Valniš, Surdul, Surdulica, Mačkatica***, što „nesumnjivo dokazuje nekadašnje brojno prisustvo Rumuna u ovim predelima, ali ne daje osnove da se ono hronološki opredeli; većina tih imena nije zabeležena pre ranog turskog doba (kraj XV-XVI v.), a u njihovom obliku nema crta koje bi odavale duboku starinu nastanka i slavizacije, tako da ona sama za sebe ne moraju predstavljati supstrat u odnosu na tamošnje slovenske govore i svedočanstvo o rumunskoj pradomovini, nego se mogu uzeti i za pozniji adstrat, za toponomastičke tragove nomadskih Vlaha iz punog srednjeg veka, kakvih ima i drugde po srpskim krajevima...“[134] Ukoliko bi se ova sumnja o adstratu koju iznosi A. Loma dokazala, onda se može reći da su Vlasi, koji su na područje timočke zone došli sa juga Srbije, Makedonije i Bugarske, krajem XIV i tokom XV-XVI veka i koji se pominju u turskim popisnim defterima, bili još uvek Aromuni, tj. još se nisu slovenizovali, i da su svakako morali govoriti aromunski. Ukoliko bi se sumnja o adstratu A. Lome opovrgla, onda bi se moglo reći da navedeni toponimi/oronimi potiču iz supstrata koji ukazuje na pradomovinu Rumuna, koji su do kraja XIV veka već obitavali na prostorima istočne i jugoistočne Srbije. Dakle, navedeni toponimi/oronimi ukazuju na rumunsko stanovništvo timočke zone, bilo da su substrati bilo da su adstrati, odnosno bilo da su nastali pre dolaska Slovena ili u vreme „punog srednjeg veka“ kada su na ovim prostorima živeli u zajednici sa slovenskim stanovništvom.

Pogledajmo izbliza npr. navedeni oronim ***Midžor*** (Midžur, Mindžur;[135] Midžur;[136] Minđur[137]), koji predstavlja najviši vrh Stare planine (Hemus). Njegov naziv je svakako romanskoga porekla i potiče iz duboke starine, pa se o njemu kao adstratu ne može govoriti.

---

[133] P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika* I, Zagreb, 1971 (= P. Skok, *Etimologijski rječnik*), 226 (*Bùčum*).

[134] A. Loma, *Jezička prošlost*, 110.

[135] M. Đ. Milićević, *Kraljevina Srbija*, Beograd, 1884, 167.

[136] A. Sobolev, *Sprachatlas Östserbiens und Westbulgariens* III, Marburg an der Lahn (Habilitationsschrift), 1995, 223.

[137] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. 28 (micati – 1. mjesto), Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1909, 716: „Pančić mi piše, da se tako zove brdo u Srbiji između Pirota i Ćiprovca (na karti Medža). Đ. Daničić. *Vidi* Benđur, Miġur.” Vidi ovde i Minđure, *f. pl. zaselak u Bosni u okružju sarajevskom.*

U *Oglednoj svesci* budućeg *Etimološkog rečnika srpskog jezika* (ERSJ) akademik Pavle Ivić iznosi da je ovaj oronim „verovatno romanskoga porekla, od **Məʒǫ́r* < vlat. *(monte) maiore* „veće (brdo)“, up. ital. *Montemaggiore* planina Učka u Istri, furl. *Mòntmaiôr* = *Matajur* planina na slovenačko-italijanskoj granici, *Monte Mayor* brdo blizu Valensije u Španiji.“[138] Nakon svoje eksplikacije Ivić donosi niz primera geografskih naziva sa romanskog terena, kao npr. *Insula major* (1289) = *Dugi otok* kod Zadra i top. *Remaur* < *Rivus major* na Krku, koje preuzima od Skoka[139] i top. *Valmaggia* < *Vallis maior* u Toskani, koji preuzima od Finke[140], kao i vrh *Puig Mayor* na Majorki i samo ime *Malorca* „veće ostrvo“ prema susednom *Menorca* „manje ostrvo“ itd. Nastavljajući, Ivić iznosi da „toponomastički tragovi romanskih stočara nisu retki u sh. visokoplaninskim područjima“ i, navodeći kao primere *Durmitor* i *Visitor*, nastavlja: „a posebno su brojni u ist. Srbiji i zap. Bugarskoj“.[141]

Rekao bih da je na navedenim prostorima u toponimiji/oronimiji koju sam naveo i koju ću navesti bilo i supstrata i adstrata. U toponimiji timočke zone, tj. istočne i jugoistočne Srbije, bilo je i pre i posle XIV veka rumunskih apelativa i antroponima, što je samo argument više kada govorimo o kontinuitetu rumunskog stanovništva, ali taj argument ne isključuje mogućnost čestih migracija rumunskog stanovništva sa Karpatskog gorja na jug ili sa Balkanskog poluostrva na sever počevši od III veka nove ere[142] do raspada Čaušeskuovog komunističkog režima.

---

[138] *Ogledna sveska*, Institut za srpski jezik SANU, Etimološki odsek Instituta za srpski jezik SANU, Biblioteka južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 15, Beograd, 1998, 57 (= *Ogledna sveska*).

[139] P. Skok, *Etimologijski rječnik* II, Zagreb, 1972, 358.

[140] B. Finka, *Porijeklo naziva Citorij*, Radovi instituta Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, II (1955), 407.

[141] P. Ivić, *Jezik i njegov razvoj do druge polovine XII veka*, Istorija srpskoga naroda, I, Beograd, 1981, 137.

[142] Po Eutropijevom kazivanju, „provinciju Dakiju, koju je Trajan s one strane Dunava sačinio, [Aurelian] je napustio, ne nadajući se njenom očuvanju, jer je cela Ilirija i Mezija bila opustošena; i evakuisao je Rimljane iz gradova i sa polja Dakije (Vl. Iliescu, *Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare*, Studii şi cercetări de istorie veche, XXII, Bucureşti, 1971, 2), smestivši ih posred Mezije, s desne strane Dunava, nizvodno ka moru, kao što su nekad bili s leve“ (Eutr. Breviarium ab urbe condita IX 15, 1: „Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat,

Kao „najbolji dokaz“ da su Rumuni, naseljavajući se u severoistočnu Srbiju, tu zatekli Srbe, Đorđević navodi i nazive reka, među kojima: „Porečka Reka, Crna Reka, Krivovirski Timok, Pek“, od kojih, odmah da kažemo, dva hidronima, Krivovirski *Timok* i *Pek*, nisu slovenskoga porekla. Njih još Ptolemej i Plinije pominju u svojim *Geografijama*, kao i to da je u dolini reke *Pek (Pincum)* bilo smešteno pleme Pikenza, a u dolini reke *Timok (Timacus)* pleme Timaha.[143] Slovenski pridev *krivovirski* u nazivu *Krivovirski Timok* skorijeg je datuma, jer se naselje (ojkonim) *Krivi Vir* pominje tek u drugoj polovini XVI veka u turskim popisnim defterima.

Dakle, obrnuta je slika od one koju je Tihomir Đorđević prikazao 1919, a koju zdušno podržava Radomir D. Rakić 2006. godine. Pouzdana istorijska svedočanstva dokazuju da je enklava romanizovanog starosedelačkog stanovništva svakako postojala na prostoru istočne i jugoistočne Srbije (Timok – Osogovo – Šara) i nakon doseljavanja Slovena početkom VII veka na Balkansko poluostrvo, što se može zaključiti i na osnovu mnogih naziva reka (hidronimi = potamonimi), koji ubedljivo svedoče o viševekovnom kontinuitetu romanskog stanovništva na navedenom prostoru: Dunav < *Danuvius*, Sava < *Savus*, Drava < *Dravus*, Pek < *Pincus*, Timok <

---

intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, desperans eam posse retineri: abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae, in media Moesia collocavit; et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva“), pa se zato može govoriti o rimskom stanovništvu, koje je svojevremeno u Dakiju bilo dovedeno (Eutr. Breviarium ab urbe condita VIII 6, 1-2: „Defuncto Traiano, Aelius Hadrianus creatus est princeps ... et de Assyria ... revocavit exercitus ... Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani Barbaris traderentur, proptarea quod Traianus, victa Dacia, ex totoorbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas; Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta“) i o romanizovanim Dačanima, koji su samo pospešili proces romanizacije u provinciji *Moesia Superior*, odnosno u novoformiranim, *Moesia Prima* i *Dacia Nova*.

[143] Claudii Ptolomae Geographia, ed. C. Mullerus, vol. I, Parisiis, 1883, III, 9, 2 (= Ptol. III, 9, 2): Κατέχουσι δὲ τῆς ἐπαρχίας /sc. τῆς ἄνω Μυσίας/ τὰ μὲν πρὸς τῇ Δαλματίᾳ Τρικορνήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῷ Κιάβρῳ ποταμῷ Μυσοί, τὰ δὲ μεταξὺ Πικήνσιοι, τὰ δὲ πρὸς τῇ Μακεδονίᾳ Δάρδανοι; Die geographischen Bucher der Naturalis historia des C. Plinius Secundus, ed. D. Detlefsen, Berlin, 1904, III, 149 (= Plin., n.h.): „Pannoniae iungitur provincia, quae Moesia appellatur, ad Pontum usque cum Danubio decurrens. Incipit a confluente supra dicto. In eo Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces, Pontoque contermini Scythae. Flumina clara e Dardanis Margus, Pingus, Timachus, ex Rhodope Pescus ... “

Timacus, Mlava < **Malvus*, Morava < *Margus*, Cibrica < *Kiabros*, Lom < *Almus*, Osem < *Asemus*, Jetra < *Iatrus*, a i na osnovu naziva reka sa šireg prostora kao što su: Drina < *Drinus*, Kupa < *Colapis*, Una < *Oienus*, Buna < *Bunnos*, Vrbas < *Urbanus*, Pliva < *Pelva*, Bosut < *Basuntius*, Tamiš < *Tibissus*, Tisa < *Pathissus*, Neretva < *Narona*, Bojana < *Barbanna*, Cijevna < *Cinua*,[144] i u hidronimima na prostoru timočke zone i šire, po mišljenju Zvezdane Pavlović, može se utvrditi „*vidan rumunski uticaj*",[145] i to u slivu ***Južne Morave*** (*Balinovačka reka, Baltijevačka reka, Barbarušinska reka, Barbatovačka reka, Barbeška reka, potok Barusa, potok Basara (= Basarski dol), Batulovački potok, Binačka reka, Binovska reka, Binč (= Binačka)*[146] *Morava, Binčanska reka, reka Blendija (= Blendijska), Bukurovačka reka, Bunuševački potok, potok Burada, Vlaška reka (x 2), reka Vlasina, Vlaška padina, Vlaški potok, reka Vrmdža (= Vrmdžanska), Dudulajska reka, Jabulovski potok, Kopiljačka reka, Korbevačka reka, Korbulska reka, Kordinska reka, Kormanska reka, potok Kornet, potok Kukulovce, reka Kuculjčica, Labukovačka reka, Marganska reka, Musuljska reka, reka Surdulica (= Surdulska), Tumbanska reka i Džepska reka*), ***Zapadne Morave*** (*Basara Velika, Binićski potok, Braduljska (= Braduljička) reka, Burdeljski potok, Burin potok, Vrnčanska reka (X 2), potok Kukul, Mala Basara, Kamidžorski potok, Murgulska reka, Negrišorski potok, reka Plana (X 2), potok Surduk, reka Surdulica, reka Funštica i reka Džepnica*),

[144] P. Ivić, *Jeik i njegov razvoj do druge polovine XII veka,* Istorija srpskog naroda I, Od najstarijih vremena do Maričke bitke (1371), Beograd, 1981, 131.

[145] Z. Pavlović, *Analiza imena reka u slivovima Srbije u kojima je vidan rumunski uticaj*, Onomatološki prilozi XI (1990), 73-86. Navedena su imena reka u slivu Južne Morave, Zapadne Morave, Velike Morave, Mlave, Peka, Belog (= Svrljiškog) Timoka Crnog (= Krivovirskog) Timoka ili Crne Reke, Timoka, Porečke reke i Kolubare.

[146] Rumunski razvoj antičkih toponima nalazimo u gornjoj Moravi, u istoj povelji basileusa Vasilija II Bugaroubice iz 1019. godine, kod rano pomenutog naziva ***Binétzes*** = ***Binьčь*** danas ***Binač***, takođe ***Binča Morava*** (od oko 1400), koji bez ubedljive slovenske etimologije, stoji u vezi sa drugim članom imena antičkog naselja pomenutog u II veku kod Ptolemeja ***Arri-bántion***, koje se lokalizuje na istom mestu. Prelaz -***bantio-*** u ***binč-***, pretpostavlja, pored palatalizacije ***t>č***, zatamnjenje glasa ***a*** pred nazalom u vokal boje ***i***, pojavu karakterističnu za rumunski, gde lat. ***an*** daje ***in***. Sloveni su preuzeto ****bynč-*** osmislili kao padešku osnovu sa ispalim slabim poluglasom prisvojnog prideva na ***-jь*** od osnove sa sufiksom ***-ьk-*** ili ***-ьc-*** (A. Loma, *Jezička prošlost*, 111).

Velike Morave (*Bačinska reka, potok Bulutovac, Burdeljski potok, potok Valja Vrtešeliror, potok Valja Strež, Vlaška reka, Kormanska reka, Kračin potok, Mikulinski potok, potok Padura Frumosa i potok Čorugovac*), ***Mlave*** (*Reka Busur, potok Valja Mika, reka Valja Mori, reka Valja Strž, potok Jerk i reka Ogašu Rusim*), ***Peka*** (*Reka Albina, potok Boniš, potok Valja Grabova, potok Valja Lomnit, reka Valja Mare (X 2), potok Valja Mastak, potok Valja Miku, potok Valja Peščera, reka Valja Prvuli, potok Valja Saka, reka Valja Srbaska, potok Vražitore (= Vračarski), reka Dumetri, reka Lupiaska, potok Ogašu Bunar, potok Ogašu Marku, Srbačka reka, potok Falještane, potok Frenkulas i potok Džona*), *Belog Timoka* (*Aldina reka, Burdimska reka, potok Vlaški Dol, Mezin potok, Paješka reka, Pandiralski Timok, Prlitska reka i potok Satuluj*), ***Crnog (= Krivovirskog) Timoka*** ili ***Crne Reke*** (*Ariki potok, Baba Jonin potok, Balanov potok, potok Biguralu Džoda, potok Biđer, potok Valja Đemižlok, Valjakonjski potok, potok Valja Mikulj (= Mala Dolina), Vlaškopoljski potok, potok Vojala, Gurulov potok, potok Klencuš, Kornjetski potok, potok Kračun, potok Kršijor, potok Kupjatra, potok Larg (= Široki), potok Lubarel, potok Lukubužoru, potok Lupužoli, potok Mošuluj, Ogašu Božuruluj (= Božurski potok), potok Pojenje, potok Reo, potok Sak, Firulov potok i potok Fntina*), ***Timoka***[147] (*Potok Bunj, potok Valja Mare, potok Velika Sekašćica, potok Dozuli, Jankucin potok, potok Kalafire, reka Kormaroš, potok Košule, potok Mala Sekašćica, Nikuličevska (Alapinska) reka, Paulov potok, potok Satuluj, Sikolska reka, potok Stanuluji, Trujkin potok, potok Urzukare i Džodin potok*), ***Porečke reke*** (*Reka Valja Crneši, Prvulov potok, Mavrin potok, Paulov potok i potok Pojenje*) i ***Kolubare*** (*Bačevačka reka* i *potok Surduk*). Zvezdana Pavlović kaže da se na prostoru

[147] Nadalje u turskim popisima XVI veka potvrđen je top. ***Zina*** u Grdeličkoj klisuri, koji se poklapa s rumunskim mitološkim nazivom ***zînă*** od latinskog teonima ***Diana*** (A. Loma, *Jezička prošlost*, 111). Iste je osnove i porekla naziv ***Zan*** zabeležen tokom XVIII veka kao ime danas potopljenog ostrva Demir-Kapija na Dunavu, čiji je vulgarnolatinski oblik ***Zanes*** (upor. rum. ***zâne*** „vile") posvedočen kod Prokopija u VI veku na Dunavu blizu današnjeg Karataša. Svi navedeni primeri imaju tipičan rumunski razvoj, a zapadno, na Kosovu, ***Priština*** bi mogla biti lat. ****Prisciana*** /varijanta latinsko-tračkog hibrida ***Priskúpera*** potvrđeno oko 550. godine kao naziv utvrđenja u Dardaniji/ opet u rumunskom glasovnom ruhu (A. Loma, *Jezička prošlost*, 111).

Timok – Osogovo – Šara, odnosno u jugoistočnoj i severoistočnoj Srbiji, „nalaze neslovenska imena među kojima dominiraju potamonimi koji u svom sklopu imaju *romanske*, preciznije *rumunske*" elemente, pa nastavlja da je sasvim izvesno „da su Srbi po svom dolasku na ovu teritoriju i kroz srednji vek živeli u simbiozi sa vlaško-romanskim stočarskim slojem stanovništva".[148]

Neko može reći da Tihomir Đorđević nije mogao imati u rukama rezultate proučavanja Zvezdane Pavlović, ali je o rumunskim elementima u hidronimiji istočne Srbije mogao saznati prilikom svojih terenskih istraživanja 1905. godine, proučavanjem Poljoprivrednih karata Srbije koje su bile objavljene tokom XIX veka, iz studija Stevana Mačaja *Crnorečki okrug* (1892) i *Građa za topografiju okruga knjaževačkog*, itd. Da ne pominjemo da je Radomr Rakić, na raspolaganju imao sva izdanja Etnografskog, Balkanološkog, Istorijskog i Vizantološkog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti, zatim sva izdanja Topografskih karata Vojno-geografskog instituta JNA, sekcije Geografskog odeljenja Glavnog Generalštaba (Srbije) i mnoga druga izdanja širom Srbije. Da je makar i prelistao neka od tih izdanja, ne bi došao na ideju da prevede i pogrešno valorizuje Đorđevićev tekst napisan pre 88 godina.

Pored iznetih hidronima, Đorđević nastavlja u svom maniru i kada su u pitanju nazivi sela, pa nabraja „Brestovac, Bor, Dubok [valjda Duboka – prim. S.G.], Rakova Bara, Boljetin, Kobišnica, Crnajka, Manastirica, Toponica, Slatina, Kamenica, Dubočani, Vrbica, Rečica, Glovica [valjda Glogovica – prim. S.G.], Podvrška, Grabovica, itd.", kao argument da je srpsko stanovništvo obitavalo u istočnoj Srbiji pre Rumuna, koji su, po njegovom mišljenju, skoro došli. Međutim, u turskim popisnim defterima iz 1454/55, 1467, 1478/81, 1530/35. i 1560. godine, koje su priredili Dušanka Bojanić-Lukač i Momčilo Stojković, nalazimo mnoge rumunske osnove

---

[148] Z. Pavlović, *Nešto o rumunskim elementima u imenima reka sa terena Srbije*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije ANUBIH, Posebna izdanja, knj. LXX, Odeljenje društvenih nauka, knj. 13, Sarajevo, 1985, 109.

ojkonima Vidinskog sandžaka koji su se očuvali u seoskim nazivima do danas i koji su naknadno etimološki obrađeni.[149]

Nazivi srednjovekovnih naselja timočke zone čiji nazivi imaju rumunske osnove očuvali su se u ojkonimiji, toponimiji, hidronimiji i oronimiji, ukazujući na rumunsko stanovništvo koje se najčešće bavilo vojničkom službom u turskoj vojsci (vojnuci), čuvanjem klanaca (derbendžije) i zemljoradnjom, o čemu svedoče mnogi turski zakoni i zakonski propisi.[150] Ovi se ojkonimi turskih popisnih deftera XV-XVI veka uglavnom nalaze na potesima danas postojećih naselja istočne Srbije, kao što su: **Alboten** (Nahija Šehirkej = s. Jalbotina, opština Pirot) od rum. l.i. *Albotean*,[151] **Albotin** (Krivina = top. Albotin, atar s. Delajne, Mihajlovgradski okrug, Bugarska) od rum. l.i. *Albotin*,[152] **Barbaš** = Barbaševo (Krivina = top. Barbaševo, atar s. Mokranje, opština Negotin) od rum. l.i. *Barbaş*,[153] **Periš** (Svrljig = s. Periš, opštinaa Svrljig) od rum. *periş* „krušar; mesto zasađeno stablima kruške“,[154] **Pričevce** (Timok = s. Pričevac, opština Knjaževac) od rum. l.i. *Prici(u)* < rum. *prici* „krevet za jednu upotrebu“[155], **Bučum** (Svrljig = s. Bučum, opština Svrljig) od rum. apelativa *bucium* „panj“,[156] **Sumarin** – **Sumarinovac** (Timok = s. Marinovac, opština Zaječar) i **G. Sumarin** – **D. Sumarinovac** (Fetislam = s.

---

[149] S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993; Ibid, *Etimologija slovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1997.

[150] D. Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku, kruševačku i vidinsku oblast*, Zbornik za istočnjačku istorijsku i književnu građu, knj. 2, Beograd, Istorijski institut, 1974 (= Dušanka Bojanić, *Turski zakoni*).

[151] I. Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, 24 (= I. Iordan, *Dicţionar*).

[152] I. Iordan, *Dicţionar*, 24; Ukoliko je grafija ALTOVIN pravilna mogla bi biti kontinuanta imena kastela (*Βουργου*) *ἀλτου* (Procop. De aedif. IV 6, 21) < lat. prid.. *altus* „visok“ + ovin.

[153] I. Iordan, *Dicţionar*, 48; Uporedi naziv Prokopijevog kastela Βαρβαριες u delu „*De aedificiis*“. Svakako ovom ranovizantijskom primeru valja pridodati ojkonime koji se danas nalaze na prostoru Jugoslavije, kao npr. *Barbaros, Barbaras, Barbarići, Barbarevo, Barbace, Barbarušince,* itd. zabeleženih u *Imenik naseljenih mesta u SFRJ*, Beograd, 1985, 15 (= *Imenik naseljenih mesta*).

[154] P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb, 1973, 662 (= P. Skok, *Etimologijski rječnik* I).

[155] I. Iordan, *Dicţionar*, 379.

[156] P. Skok, *Etimologijski rječnik* I, 226.

Samarinovac, opština Negotin) od rum. l.i. *Sumarin*[157] < sanktorema *Sumarin*, **Kalotine** (Svrljig ? = top. Kalotina, opština Svrljig) od rum. pejorativnog l.i. *Calota*,[158] **Karbulovce** (Fetislam = s. Karbulovo, opština Negotin) od rum. l.i. *Carbul*,[159] **Korbovo** (Fetislam = s. Korbovo /i ostrvo Korbovo naspram s. Korbova na Dunavu/, opština Kladovo) od rum. l.i. *Corbea*,[160] **Kopaj Košar** (Svrljig = s. Kopajkošara, opština Svrljig) je hibridni kompozit od rum. *copaii* „pokrio krošnjom drveta" i slov. *košara* „staja za stoku", **Kormar** (Timok = top. Kormata kod Knjaževca) od rum. *a curma* „razdrobiti" < vlat. **corrimare*,[161] **Milajnica** (Fetislam = s. Malajnica, opština Negotin) od rum. *malai* „hmelj, kukuruzno brašno, proja", nejasnog porekla,[162] **Negotin** (Fetislam = grad Negotin) od rum. l.i. *Negot*(*a*), **Nikolice**, 1455. (Banja = s. Nikolinac, opština Sokobanja) od rum. l.i. *Nicoliță* m. (upor. l.i. tesalskog Vlaha, *Nicolița* m.), **Nikolice** (Crna Reka = s. Nikoličevo, opština Zaječar) od rum. l.i. *Nicoliță*, **Sumrakovce** (Crna Reka = s. Sumrakovac, opština Boljevac) od sanktorema *Sumrak*, **Tudorča** (Krivina = top. Tudorča, atar s. Velike Jasikove, opština Zaječar) od rum. l.i. *Tudorča*, **Šarbanovce** (Timok = s. Šarbanovac, opština Knjaževac) od rum. l.i. *Şarban*[163] ili se nalaze na potesima danas postojećih naselja severozapadne oblasti Bugarske, kao npr. **Falkovce** (Polomje = bivše s. Falkovec, sada mahala s.

---

157 D. Bojanić, *Fragmenti opširnog popisa Vidinskog sandžaka iz 1478-81. godine*, Mešovita građa (*Miscellanea*), 2, Beograd, 1973, 127 (= *Miscellanea* II, 1478-81).

158 N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic romînesc*, Bucureşti, 1963, 227 (= N. A. Constantinescu, *Dicţionar*).

159 П. Хр. Илиевски, *Неколку топоними и хидроними од основата *alb(h)- во Македонија*, Onomastica Iugoslavica , 10 (1982), 63 (= П. Хр. Илиевски, *Неколку топоними*).

160 Lično ime *Corbea* spominje se kao ime hajdučkog vođe u rumunskoj istoimenoj pesmi sa prostora Timoka; I. Iordan, *Dicţionar*, 146.

161 P. Skok, *Etimologijski rječnik* I, 157.

162 I. Iordan, *Dicţionar*, 485.

163 V. Jakić-Cestarić, *Raspored i onomastičko susjedstvo kalendarskih imena u predjelima dečanskog vlastelinstva pri njegovu osnutku*, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije (Donji Milanovac, 9-12. oktobar 1985), SANU, Naučni skupovi, XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, 7, Beograd 1987 (= V. Jakić-Cestarić, *Raspored*), 356; S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza u svetlu onomastike*, Onom. Iugos. 10 (Zagreb, 1982) (= S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza*), 56; M. Grković, *Rečnik imena Banjskog*, *Dečanskog i Prizrenskog vlastelinstva u XIV veku*, Beograd, 1986, 193 (= M. Grković, *Rečnik imena Banjskog*).

Janovec, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Falc*[164] < lat. *falco* „sokol“, **Gorne Čučule** (Zagorje = s. Čičil, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Čučule* < rum. *ciuciu* „pokvareno jaje, mućak“, **Gramada** (Zagorje = s. Gramada, Mihajlovgradski okrug) od rum. *gramadă* „hrpa kamenja“, **Kotiga** (Vidin = top. Kotiga, između s. Rajanovci, Rupci, Malali i Gradec, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Cotigă* < rum. *cotigă* „karuca za konje s dva točka“, **Kučerovce** (Belgrad = s. Kučerovci, kolibe severozapadno od s. Salaš, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Cucera* < ukr. *kučer* „kočijaš, vozač, fijakerista“[165], **Mušat** (Zagorje = s. Mušat, sada s. Kirilovo, Vračanski okrug) od rum. l.i. *Muşatu* < arum. *muşat* „lep“[166], **Lupovce** (Vidin = bivše s. Lupovec, Lupovsko hanče ili top. Lupovec, atar s. Gamade, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Lup(ul)* < rum. zoonima *lup* „vuk, kurjak“ < lat. *lupus*, **Makreš** (Vidin = s. Makreš, Mihajlovgradski okrug) od rum. *macrîş* „kiseliš, kiseljak“ (možda ukazuje na migraciju sa Kosova, gde i danas postoji s. *Makresh*[167]), **Nikšor** (Zagorje = hidr. Nišora, atar s. Bojnice, Mihajlovgradski okrug) od rum. l.i. *Nicşor*, itd.

Svakako su zanimljivi nazivi etno-ojkonima zabeleženi u turskim popisnim defterima koji ukazuju na kontinuitet starosedelačkih Vlaha/Rumuna i novopridošlih Vlaha/Aromuna kao i starosedelačkih i novopridošlih Srba koji svojom starinom ukazuju na kontinuitet života rumunskog starosedelačkog i novopridošlog aromunskog stanovništva, kao što su: **Efljak** = L[ab]ukovo (< Ef[l]jak + [B]ukova) (Svrljig = s. Labukovo, opština Svrljig) od tur. *Eflak*, naziv za Rumune[168], **Efljakova = Vlahovo** (Svrljig = s. Vlahovo, opština Svrljig) od tur. *Eflak* „naziv za Rumune“,[169] odnosno od etnonima *Vlah* „pastir

---

[164] D. Bojanić-Lukač, *Negotinska Krajina i Ključ u vreme turske vladavine – na osnovu izvora iz XV i XVI veka*, Glasnik Etnografskog muzeja, 31-32 (1968-1969), 193 (= D. Bojanić – Lukač, *Negotinska krajina*).

[165] I. Iordan, *Dicţionar*, 159; Речник САНУ 11, 129.

[166] I. Iordan, *Dicţionar*, 321 (*Muşatu*).

[167] S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza u svetlu onomastike*, Onomastica Iugoslavica 10 (1982), 56, nap. 44.

[168] P. Skok, *Etimologijski rječnik* III, Zagreb, 1973, 606 (Vlah); D. Bojanić-Lukač, *Negotinska krajina*, 68 (тур. *eflaklar* „Власи”).

[169] Речник САНУ 2, 716 (Влах); P. Skok, *Etimologijski rječnik* III, Zagreb, 1973, III, 606 (*Vlah*); D. Bojanić-Lukač, *Negotinska krajina*, 68 (тур. *eflaklar* „Власи”).

romanske narodnosti, koji živi u katunima“[170], **Vlahovo** (Timok) od etn. *Vlah*, **Vlaška** (Gelvije, od 1530. Crna Reka) od slov. prid. *vlaška* „koji se odnosi na Vlahe, koji pripada Vlasima“, **Efljakovce** = Vlahovci (Zagorje = bivše s. Vlahovič, danas s. Podgore, Mihajlovgradski okrug) od tur. *Eflak* „naziv za Rumune“, odnosno od *Vlah* „pastir romanske narodnosti koji živi u katunima“, **Ivlaški** = Ivlaška Pole (Timok = s. Vlaško Polje, opština Knjaževac) je ojk. izveden od prid. *vlaški* kao i **Vlaški Potok** (Crna Reka = top. Vlaška Strana, atar s. Lubnice, opština Zaječar), zatim **Romanja** (Krivina = top. Romanov most, atar s. Mokranje, opština Negotin) od etnonima *Române* (*Românе*) „Vlajne“ i na kraju etno-ojkonim **Vlaj Istar** (Timok = top. Vlajne; hidr. Vlajinska reka, atar s. Zorunovca, opština Knjaževac), koji predstavlja složenicu izvedenu od etnonima *Vlaj* < *Vlah*[171] i slov. prid. *star* „veteranus, mator“, koju možemo prevesti kao „*naselje starih/starosedelačkih Vlaha*“. Ovaj etno-ojkonim direktno ukazuje da je na prostoru timočke zone oduvek bilo starosedelačkog rumunskog i novopridošlog rumunskog i aromunskog stanovništva krajem XIV i početkom XV veka, a tu je i srpsko stanovništvo, koje se može prepoznati u etno-ojkonimu **Sъrbovce Staro** (= Srbovce-i Kadim, Crna Reka), koji možemo prevesti kao „*naselje starih/starosedelačkih Srba*“ još iz ranijeg perioda u odnosu na one Srbe koji su se, bežeći pred Turcima, doselili s juga takođe krajem XIV i početkom XV veka.

Ima i ojkonima s rumunskim osnovama čiji se nazivi nisu očuvali u toponimiji i o kojima Tihomir Đorđević nije mogao znati bez turskih popisnih deftera, koje je tek pola veka kasnije objavila Dušanka Bojanić Lukač.[172]

---

[170] P. Skok, *Etimologijski rječnik* III, 606 (*Vlah*).

[171] P. Skok, *Etimologijski rječnik*, III, 606: Etnonim Vlah je praslovenska posuđenica /?/ iz got. **walhs* /stvnem. *walah*, *walh*, nvnem. *welsch*/. U germanske jezike ušla je ta reč od imena keltskog naroda *Volce* /*Caesar*/, *Οὐόλκαι* /Strabon, Ptolomej/, a u slovenske jezike je došla po svoj prilici iz balkansko-gotskoga /*Ulfila*/ na donjem Dunavu, gde su Sloveni prvi put između IV i V veka upoznali Romane-Vlahe na donjodunavskom limesu.

[172] Evo i tih ojkonima: **Babadice** od rum. l. imena *Babadiţa* (I. Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, 42), **Balkovce** od rum. l.i. *Bal(ă)*, **Banovce** od rum. l.i. *Ban(a)*(M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskoga doba*, Onomatološki prilozi, III, Beograd, 1982, 26), **Bartusovce** od rum.

Kako bi svoju tezu potkrepio Đorđević kaže da „lokalna predanja vezana za izvesne oblasti, koje poštuju i Srbi i Rumuni, takođe dokazuju da su Rumuni došli i naselili se u čisto srpskim oblastima“ pa nastavlja da se ta „predanja odnose samo na srpske istorijske ličnosti i srpske istorijske događaje...“ (str. 17). Po njemu „ni Srbi ni Rumuni koji žive na severoistoku Srbije, nemaju nikakva predanja o rumunskim istorijskim ličnostima i događajima rumunske istorije“ (str. 17-18), a to isto na drugom mestu kaže rečima: „srpska istorijska predanja, koja su se očuvala kod Rumuna u Srbiji ništa manje nego kod samih Srba, takođe otkrivaju srpsko poreklo mnogih Rumuna u Srbiji. Njihove legende koliko i srpske čuvaju sećanje na istorijske ličnosti ili događaje stare srpske istorije... Rumuni u Srbiji ne znaju ništa o Rumuniji, njenim istorijskim ličnostima ili događa-

l.i. *Bartuş* (I. Iordan, *Dicţionar*, 49), **Bačilovce** od rum. l.i. *Băcilă* (I. Iordan, *Dicţionar*, 51; N. Bogdanović, *Jezik i govor*, Kulturna istorija Svrljiga, Jezik, kultura i civilizacija, II, Niš – Svrljig, 1987, 329), **Batince** od rum. l.i. *Batin*(*a*)(M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena*, 26), **Bobošovce** od rum. l.i. *Boboş*, **Guberovce** od rum. l.i. *Guber* (M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena*, 26), **G. i D. Galbince** od rum. prid. *galbin* „žut“ < lat. *galbinus* (upor. *galben* „dukat“ u šatrovačkom govoru)(P. Skok, *Etimologijski rječnik*, I, 546). Zatim rumunski nazivi, kao što su: **Dragulovce** od rum. l.i. *Dragul*, **Jorgovo selce** od rum. l.i. *Iorg*(*a*)(Glasnik Etnografskog muzeja 15, 165: *JORGO, čobanin, koji zna da se rodio na zimovniku negde oko Leskovca, ali ne zna u kojem selu*), **Kokornica** od rum. l.i. *Cocor* (M. Grković, *Rečnik imena Banjskog, Dečanskog i Prizrenskog vlastelinstva u XIV veku*, Beograd, 1986, 105; I. Iordan, *Dicţionar*, 138), **Kračulovce** od rum. l.i. *Craciul* (N. Gošić, *Bogumilska lična imena u zapisima bosanskih srednjovjekovnih rukopisnih knjiga i u drugim istorijskim izvorima*, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije, SANU, Naučni skupovi, XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, 7, Beograd, 1987, 308; P. Skok, *Etimologijski rječnik*, II, 125), **Krčurevce** od nepotvrđenog rum. l.i. *Crciur* < rum. *crciur* „kovrdža, lokna“ (upor. top. *Krčolj* u Vražogrncu, opština Zaječar), **Kršatovce** od rum. prid. *crşiat* „uvijen, zakrivljen“, *Megurice* od rum. *magura* (*megura*) „brdo, brežuljak, šumoviti proplanak“ (N. Draganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimie şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933, 203; P. Skok, ZRPh, XXXVIII, 533; Slavia VIII, 621), **Minulovce** od rum. l.i. *Minul*, **Mirila** od rum. l.i. *Mirila* (Rečnik SANU 12, 603; Miscellanea II, 1478-81, 139), **Mirior** od rum. *mirior* (dial. *mereor*) „*Flur-name, lieu-dit*, odmorište, zastanak”, **Mojnice** od rum. l.i. *Moină*, **Neguriče** od rum. l.i. *Neguriţă*, **Nekalice** od rum. l.i. *Necală*, **Otulovce** od rum. l.i. *Hotul* (P. Skok, *Pregled literature*, 308), **Porkar** od rum. *porcar* „svinjar“, **Radulovce** od rum. l.i. *Radul* (Miscellanea II, 1478-81, 119, 123, 124, 139, itd), **Rugovo** od rum. l.i. *Rug* (M. Grković, *O toponimu Rugova*, Onomatološki prilozi, III, Beograd, 1982, 187-188), **Sumarin** od rum. l.i. *Sumarin* (Miscellanea II, 1478-81, 127), **Turmak** od rum. *turmak* „mladi bivol koji trči sa stadom“ (P. Skok, *Etimologijski rječnik*, III, 527), itd.

jima" (str. 31). Uzgred, ovim on nesvesno potvrđuje da su i Srbi i Rumuni bili upućeni jedni na druge i da su vekovima obitavali na istom prostoru srednjovekovne Srbije,[173] pa otuda i kod jednih i kod drugih zajednička predanja. Međutim, pored toga što nije objasnio na osnovu kojih izvora tvrdi da su oblasti severoistočne Srbije nekada bile naseljene isključivo srpskim življem, mi kod njega otkrivamo i površno poznavanje rumunskog folklora Srbije, u kojem su se doista očuvala predanja o vojvodama ugrovlaških zemalja, koja srećemo i danas u baladama rumunskih (vlaških) lautara. Veliki broj balada očuvanih kod Rumuna Timočana očuvao se i kod Rumuna severno od Dunava. Tako je „Vojnik Stanislav" (*Stanislav Voinicu*), poznat u baladama Rumuna Timočana zabeležen i u nekoliko varijanti iz Muntenije[174] i Moldavije,[175] a „Mokanu" (*Mocanu*) je takođe zabeležen kako u varijantama iz Srbije tako i u varijantama iz Muntenije[176] i Moldavije.[177] Pominju se „Antofica Viorov" (*Antofiță a lui Vioară*) u varijantama iz Srbije, kao i u onima iz Oltenije[178] i Muntenije, „Mizalkuca Mizal kralj" (*Mizâlcuță Mizâl craiu*),[179] ispevan u baladama Rumuna Timočana, pojavljuje se i u varijantama iz Muntenije.[180] Motivi kao što su: „Stari Starac" (*Moşnean bătrân*)[181] u varijantama iz Muntenije,[182] „Dinul i Vojkica" (*Dinu şi Voichița*)[183]

---

[173] S. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, knj. V, Beograd, 1912 (= S. Novaković, *Zakonski spomenici*). F. Miklošić, *Monumenta serbica*, Wien, 1858 (= F. Miklošić, *Monumenta serbica*); A. Solovjev, *Odabrani spomenici srpskoga prava od XII do XV veka*, I, Beograd, 1926; *Dušanov zakonik*, § 34, 68 i 139; S. Novaković, *Zakonik Stefana Dušana cara srpskoga 1349-1354*, Beograd, 2004.

[174] Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, Bucureşti, 1900, 80; Ion Creangă, 1913, 36; Păsculescu, *Literatură populară românească* (edit. Academiei Române), 224.

[175] A. Vasiliu, *Cântece, urături şi bocete de-ale poporului român* (edit. Academiei Române), Bucureşti, 1909, 24.

[176] Gh. Dem. Teodorescu, *Poesii popoarele*, 296; Tocilescu, Ibid, 135, 136.

[177] Colecția Giuglea; A. Vasiliu, Ibid, 24; Balaban, 30.

[178] Candrea, Denunsianu, Speranția, *Graiul nostru*, 71.

[179] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară a românilor din Valea Timocului*, Bucureşti, 1943, 174-183 (= C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*). Varijanta ove balade u kolekciji Giuglea-Vâlsan naziva se *Mizilca* (p. 98)

[180] Tocilescu, Ibid, 49, 52; N. Păsculescu, Ibid, 175.

[181] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 166-173. Varijanta ove balade u kolekciji Giuglea-Vâlsan naziva se *Moşteanu ăl bătrân* (p. 150).

[182] Tocilescu, Ibid, 126.

u varijantama iz Muntenije,[184] Moldavije[185] i Maramureša,[186] ili „Oleaku“ (*Oleacu*) u varijantama iz Muntenije,[187] komitata Turdea[188] i Maramureša,[189] itd. pojavljuju se i u baladama Rumuna Timočana.

Motivi, kao što su na primer: „Crni Vojvoda“ (*Negru Vodă*),[190] „Ošišani“ (*Tunsu*),[191] „Žianu“ (*Jianu*),[192] „Ćerka Bana Magureanua“ (*Fica lui Banu Măgureanu*),[193] zatim „Janko Ugrin“ (*Iancu Unguru*[194]), koga opkoljavaju:

„Şapte sate jumătate	„Sedam sela i još pola
Ţara Românească toată	Država Rumunija cela
şi Craina jumătate,“[195]	i Krajina jošte pola,“

zabeleženi u baladama Rumuna Timočana, predstavljaju još jedan

[183] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 229-238. Varijanta ove balade u kolekciji Giuglea-Vâlsan naziva se *Voichiţa* (p. 253).

[184] Tocilescu, Ibid, 49.

[185] N. Păsculescu, *Literatură populară românească*, 166; Tocilescu, Ibid, 139.

[186] A. Vasiliu, Ibid, 18.

[187] Ţiplea, *Poezii populare din Maramureş*, Bucureşti, 1906, 15.

[188] Colecţia Giuglea; Tocilescu, Ibid, 12, 61, 66, 69.

[189] S. Mândrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane din comuna Râpa de jos*, comitatul Mureş-Turda, Bucureşti, 1892, 179.

[190] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 267-278; Negru Vodă je jedna legendarna ličnost, koja nije zabeležena u hronikama i zato je neobrađena u istorijskim delima. Pretpostavlja se da je mogao vladati oko 1290. godine i zabeležen je samo u nekim crkvenim zapisima.

[191] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 224. Baladu je ispevao Stan Vasilescu iz Crnomasnice kod Negotina.

[192] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 224: „Niste čuli o jednom lopovu, | O jednom Žianu (stanovnik grada Tirgu Žiu), | i o jednom Olteanu (stanovnik Oltenije)” (*N’aţ auzât di-un oţoman, | Di-un Jian şi di-un Oltean*).

[193] Colecţia Giuglea; Tit. Bud., *Poezii populare din Maramureş*, 13, 22, 24.

[194] Jovan Hunjadi ili Sibinjanin Janko srpskih narodnih pesama (*Ženidba Sibinjanin-Janka* i dr.). János Hunyadi (h’unjôdi), ugarski vojskovođa. Rođen oko 1387, umro 1456. Potomak velikaške porodice iz Erdelja. Kao erdeljski vojvoda uspešno je ratovao 1441-42. protiv Turaka. Godine 1443, u tzv. Dugom ratu, osvojio je Niš i prodro do Sofije. U novoj vojni pobeđen je kod Varne 1444. godine. Od 1446. do 1452. bio je regent za maloletnoga kralja Ladislava V Posthumusa. Poražen je od Turaka na Kosovu 1448, a razbio ih u borbi kod Kruševca 1454. godine. Umro je od kuge u Zemunu u toku borbi za Beograd protiv sultana Mehmeda II 1456. godine.

[195] C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 13.

dokaz o Đorđevićevim paušalnim ocenama.

Zanimljiva je i balada Rumuna Timočana „Hajduk Miu“ (*Miu Aiducu*), u kojoj se nalaze sećanja o „dvoru vojvode Stefana“ (*curtea lui Ştefan Vodă*), moldavskoga vladara s kraja XV i početka XVI veka,[196] kao i sećanja na „boljare države Moldavije“ (*boerii ţăriei Moldoviei*), takođe i balada „Majstora Manojla“ (*Meşterul Manole*),[197] u kojoj se čuvaju reminiscencije i o „gradu Poenaru“ (*cetatea Poenari*), u kojem je stolovao veliki parkalab Georgina (*Gergina, castellanus castri de Poynar*), onaj isti koji je sa vojvodom ugrovlaških zemalja, Radulom IV Velikim (*Radul cel Mare*, 1495-1508), zidao crkvu manastira Lapušnja i Krepičevac u podnožju Rtnja.

Mnogi od navedenih motiva prešli su iz rumunskih balada u srpske balade, kao na primer sećanja na rumunskog „vojvodu Dana“ (*Dan Voevod*)[198] s kraja XIV ili polovine XV veka, ili obrnuto iz srpskih u rumunske, kao što je balada o Bolanu Dojčinu (*Doiecin*),[199]

---

[196] Stefan III Veliki, moldavski knez od 1457. do 1504. Da bi sačuvao samostalnost Kneževine Moldavije, uspešno se borio protiv Mađara (1467), Tatara (1469), Turaka (1475. i 1486) i Poljaka (1497). Za vreme njegove vladavine Kneževina Moldavija se politički učvrstila i doživela znatan kulturni razvitak. *Istorija rumunskog naroda*, Uredio Akademik Andrej Ocetea, Novi Sad, 1979, 129-133.

[197] S. Gacović, *Otkuda reč neimar u epici Balkana?*, Glasnik Etnografskog instituta XLIX (2000), 155-160. Balada s istim motivom zabeležena je kod Cigana u Turskoj i kod Mađara. O ovome vidi: M. G. Obedenaru, *Texte macedo-române – Basme şi poesii populare de la Cruşova,* Bucureşti, 1891; P. Caraman, *Studii de etnologie*, Bucureşti, 1998, 181, 185, 192; C. Sandu-Timoc, *Poezia populară*, 135-150: „Dolinom Arđeša, | Vojvoda Negru prolazi, | Na lepom brežuljku, | S majstora deset. | Devet je majstora velikih, | Kalfa zidarskih, | Iz grada Poenara, | I Manojlo deseti, | On je od svih bolji“ (*Pe Argeş în jos, | Negru Vodă trece, | Pe un mal frumos, | Cu meşteri zece. | Nouă meşteri mari, | Calfe de zidari, | Dila Poenari, | Cu Manolia zece,| Care-i şi întrece!*). Varijanta u kolekciji Giuglea-Vâlsan ima naziv *Manole Zidaru* (p. 177, 182); S. Janković, Žrtva zidanja u eposu istočne Srbije (Jedna srpsko-vlaška paralela), Razvitak, god. IX, br. 3 (1969), 44-52.

[198] Rumunski vladar Dan I (oko 1383-1386) ili Dan II (I put 1420-21; II put 1421-23; III put 1423-24; IV put 1426-27; V put 1427-31).

[199] V. St. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, knjiga druga u kojoj su pjesme junačke najstarije, Beograd, 1958^2, 65, 77; B. Petranović, *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*, III, Sarajevo, 1870, 19; И. С. Ястребовъ, *Обычаи и пѣсни турецкихъ сербовъ* (въ Призрѣнѣ, Ипекѣ, Моравѣ и Дибрѣ), С. Петербургъ, 1886, 60; G. Gezeman, *Erlangenski rukopis srpskohrvatskih narodnih pesama*, SKA, Sremski Karlovci, 1925, 110; Č. Brašanac, *Bolani Dojčin ili apsolutni etički imperativ*, Savremenik, 8-9 (1983), 161-171.

koji je u varijantama severno od Dunava nazvan „Dončilo“ (*Doncilă*). Tako možemo navesti niz primera sve do balada u kojima se pominju junaci Prvog srpskog ustanka, kao što su: „Stojan Buljubaša“ (*Stoian Bulibaşa*),[200] koji se u rumunskim baladama pominje i severno od Dunava sve do oblasti Teleormana. U svim varijantama te balade sačuvane su sve lokalne pojedinosti srpske balade: „Beg iz Kladova“ (*Begu din Cladova*), Stojanov „kum Karapandža“ (*Naşi-su Cărăpancea*), „Pasmandži-Aga“ (*Pasmangi-Aga*), „Negotin“ (*Nigotin oraş bogat*), „Kapetan iz Krajine“ (*Căpitanul din Craina*) negotinske, „Beg iz Ada-Kalea“ (*Begu din Ada*), „Ninica iz Bregova“ (*Niniță din Bregova*), zatim sela, kao što su: „Prahovo, Velika Jasikova, Čokonar, Veliki Jasenovac, Kobišnica“ (*Prahova, Isâcova, Ciocănari, Isnovăț, Cobişnița*). Pored Stojana Buljubaše, još poznatija je balada o Hajduk-Veljku (*Aiduc Velco*) i njegovom pobratimu Abrašu (*Abraş*), koja se takođe javlja u rumunskom folkloru severno od Dunava, itd.

Kako bi ukazao na srpsko poreklo Rumuna u Srbiji, Đorđević kaže da su „mnoge rumunske porodice u Srbiji očuvale... sećanje na to da su nekdašnji Srbi, i da su prešli Dunav u begu pred turskim zulumom, da su u rumunskom okruženju prestali da koriste svoj maternji jezik i da su se zatim vratili u Srbiju kao Rumuni“ (str. 30). To svakako nije isključeno, ali to je argument iste jačine i validnosti kao kad biste rekli da su danas svi Rumuni u srpskom okruženju prihvatili srpski jezik i da su postali Srbi. Ovde je zapravo reč o bilingvizmu, koji i danas postoji kod onih Srba u Rumuniji koji su tamo doista počeli da migriraju još krajem XIV i tokom XV veka, o čemu pišu rumunski istraživači, među kojima i Mile Tomić,[201] redovni

---

[200] S. Janković, *Vlaška narodna pesma o Stojanu Bulibaši*, Razvitak, god. IX, br. 6 (1969), 48-55; C. Sandu, *Poezia populară a românilor din Valea Timocului*, Bucureşti, 1943,

[201] M. Tomić, *Govor Sviničana*, Srpski dijalektološki zbornik, XXX, Rasprave i građa, Beograd, 1984, 11-26-261. Dokaze za migracije s juga prema severu nalazimo i u: M. Tomić, *Makedonski jazik*, Makedonaski elementi u antroponimiji Sviničana, SR Rumunija, god. XXIII, Skopje, 1972, 271-278. Toponimija na tlu Istočne Srbije, pogotovu na tlu Crne Reke, veoma je bogata i sadrži elemente koji mogu pomeriti naše predstave o vremenu dolaska tzv. kosovske struje krajem 14. veka u istočnu Srbiju. Oko trideset naselja samo na tlu Crne Reke nose imena identična sa imenima na Kosovu (D. Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Reka u vreme turske vladavine* /XV-XVIII vek/, Glasnik Etnografskog muzeja 42 /1978/, 58 /= D. Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Reka*/). M. Tomić, *Elementele lexicale româneşti în graiul sîrbesc din localitatea*

profesor univerziteta u Konstanci, iz redova onih Srba koji su pre mnogo vekova migrirali na prostore današnje Rumunije.

Međutim, Đorđević je kontroverzan, jer sam kaže da su mu u boljevačkoj osnovnoj školi „rumunčad iz okoline“ pevala na „maternjem jeziku“ sledeće stihove:

Cum će strigă? – Mămăligă!	Kako te nazivaju? – Kačamak!
Cum će cheama? – Surbi zamă!,	Kako te imenuju? – Srči čorba!,

a na račun ovih stihova konstatuje sledeće: „Čudnovata stvar, i u Bukureštu pevaju deca istu pesmicu sa dodatkom još“:

Cum te bate? – Peste spate!	Kako te tuku? – Po leđima![202]

Kada govori o uzroku seoba srpskoga življa preko Dunava na sever, Đorđević pominje i vreme: „Naročito je u drugoj polovini XVII veka veliki deo stanovništva severoistočne Srbije bio prisiljen da beži“, a nekoliko redova zatim kaže da „prva rumunska naseljavanja na severoistok Srbije padaju otprilike u to vreme“ (str. 18), tj. „u drugoj polovini XVII veka“. Pitamo se, kako je moguće da se u isto vreme iseljavanja Srba useljavaju Rumuni ako je život „pod turskom dominacijom“ bio podjedako težak i jednima i drugima i otkuda pojam „severoistok Srbije“ kada je taj prostor krajem XVII veka još uvek pripadao Smederevskom i Vidinskom sandžaku turske imperije, posebno ako tome pridodamo činjenicu da današnja Timočka krajina, odnosno istočni deo *severoistoka Srbije*, ni pre Turaka nikad nije bio „severoistok Srbije“, već je oduvek bio samo *severozapad Vizantije, Bugarske* i *Vidinske despotovine* ili *jugoistok Ugarske.*

Đorđevićeva teorija koju je Jovan Cvijić prezentovao pred Komisijom za razgraničenje na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. godine, da je srpsko stanovništvo bežeći pred Turcima migriralo u XIV-XV veku na prostor današnje Rumunije i da se odatle počinje

---

Svinița (Județul Mehedinți), Fonetică şi dialectologie, vol. IX (Extras - 1975), 165-175; M. Tomić, *Antroponimija Karaševaca II*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XVIII/1 (Poseban otisak - 1974), 207-239.

[202] Tih. R. Đorđvić, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Beograd, 1906, 23, nap. 2. Ovo je vrsta brzalice kojom bi se mališani naterali da sami sebe nazivaju *kačamakom* i *srči-čorbom*, odnosno nečim što se nije mnogo vrednovalo.

vraćati od kraja XVII do početka XIX veka u severoistočnu Srbiju kao rumunsko stanovništvo, još uvek se pojavljuje u literaturi pojedinih srpskih autora, i pored toga što su u međuvremenu objavljeni mnogi izvori koji je čine bespredmetnom u daljim raspravama.

O migraciji pre dolaska Turaka i o kolonizaciji Vlaha na prostoru severoistočne Srbije u vreme turske vladavine D. Bojanić-Lukač na osnovu istraženih turskih popisnih deftera iz 1454/55, 1466, 1478-81, 1530, 1542,[203] 1560. i 1586. godine,[204] kao i na osnovu drugih turskih zakona iz XV i XVI veka[205], iznosi da su „Vlasi korišćeni za kolonizaciju na području između Morave i Poreča još u vreme Despotovine", a malo zatim kaže da je „preka potreba za organizovanjem turske granice na Dunavu od Golupca do Vidina" upućivala Ali bega (vidinskog sandžak-bega) „da zatečena rešenja" u Braničevu „prihvati i široko primenjuje... na Ključ i Negotinsku Krajinu".[206] Po njenom mišljenju, posle „1483. godine, kada su u Ključu i Krajini već kolonizirani Vlasi-vojnuci, vidinski sandžakbezi su produžili da uvećavaju svoj has Vlasima-filurdžijama i da njima zasnivaju ili obnavljaju sela" i da su Vlasi filurdžije u toj „drugoj fazi procesa kolonizacije brojno nadmašili i preplavili vojnuke",[207] a ukupni godišnji prihod vidinskog sandžakbega skočio je sa „371.156 aspri u 1483. godini na 580.000 aspri 1521-22. godine". Drugim rečima, „filuriju je davalo oko 2.500 vlaških domaćinstava, i to godinu-dve dana pre pada Severina i osnivanja Fethislama".[208] U vreme između 1491. i 1530/31. godine „krajinski vojnuci [su] pretvoreni u filuridžije i time postali materijalno i društveno izjednačeni sa ostalim Vlasima", a kako vidimo iz „popisa Vidinskog sandžaka, nahija Fethislam bila je naseljena isključivo vlaškim stanovništvom, a isto tako i nahija Krivina... Pretežno vlaško stanovništvo imala je i Crna Reka", u kojoj su ugrovlaške vojvode

---

[203] Dušanka Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Reka*, 45.

[204] D. Bojanić-Lukač, Mešovita građa (Miscellanea), II, Beograd, 1973; Душанка Боянич-Лукач, *Видин и видинският санџак през 15-16 век*, София, 1975.

[205] D. Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast*, Beograd, 1974.

[206] D. Bojanić-Lukač, *Negotinska Krajina i Ključ u vreme turske vladavine – na osnovu izvora iz XV i XVI veka*, GEM, 31-32 (1968-1969), 73.

[207] Ibid, 73.

[208] Ibid, 73.

gradile i obnavljale manastire od kraja XIV do početka XVI veka. Na sledećem tabelarnom prikazu vidinskih Vlaha 1530/31-35. godine, koji su sa svojim naseljima sačinjavali veliki sultanski has u Vidinskom sandžaku, vidi se njihovo brojno stanje:

nahija	sela	domaćinstva	neoženjeni	udovička dom.	manastiri
Krivina	148	3498	487	15	6
Zagorje i	25	316	51	1	-
Polomje	58	458	13	2	1
Timok	140	2844	488	19	2
Crna Reka Fetislam	101	2140	209	9	-
ukupno	472	9256	1248	46	9

U poređenju sa 1530/31 – 1535. godinom, carski has se po popisu sastavljenom 1570-1572. godine povećao i sada ima 498 sela sa filuridžijskim stanovništvom, odnosno Vlasima, 18 selišta i čak 26 manastira, raspoređenih prema nahijama na sledeći način:

nahija	broj sela	broj selišta	broj manastira
Fetislam	124	1	5
Krivina	141	1	8
Crna Reka	149	12	8
Timok	52	4	1
Banja	4	-	-
Svrljig	4	-	1
Vidin	2	-	-
Zagorje	17	-	3
Polomje	5	-	-
ukupno	498	18	26

Kao što se vidi iz priložene tabele, Vlasi su se proširili i na nahije Vidin, Banja i Svrljig, u kojima ih 1530/31-1535. godine nije

bilo. Desetak filurdžijskih domova, koji su pripadali istom hasu, bilo je i u gradu Vidinu.

Da su u tim prvim migracijama sa juga preko timočke zone migrirali i inače veoma migrativni Vlasi, koji su se dobrim delom ovde i zadržali, potvrđuju nam, pored turskih popisa, i zakonski propisi izdati za braničevske i vidinske Vlahe.[209] U svim turskim popisnim defterima XV-XVI veka nalazimo dosta toponomastičkog materijala za potkrepu ovakvih zaključaka o Vlasima.[210] Vlaha je svakako bilo na čitavoj teritoriji timočke zone, no izgleda da ih je ponajviše bilo u XIV-XVI veku na tlu Crne Reke i u kasnije formiranim nahijama, Fetislam i Krivina. Da su Vlasi došli kao bilingvisti sa juga, sudimo, pored ostalog, na osnovu njihovih imena koja su, pod srpskim kulturnim uticajem, distribuirana putem srpske

[209] Zakon za braničevske Vlahe iz 1467/68. godine koji glasi: „Od svake kuće /daju/ jednu filuriju i dve ovce, od kojih je jedna s jagnjetom, a druga ovan. Dvadeset kuća je jedan katun. Od svakog katuna daje se jedna čerga, jedan krug sira, tri konopca i šest ulara, mešina masla i jedan ovan. Od drugih rajinskih resuma ništa se ne daje. Na pet kuća ide /po jedan/ vojnik u vojni pohod“. Ovaj zakon je publikovao: B. Đurđev, *Ispisi iz deftera za Braničevo iz XV veka*, Istorijski glasnik 3-4 (1951), 97; H. Inalcik, *Fatih Devri uzerinde Tetkkler ve Vesikalar*, I, Ankara, 1954, 156 tekst kanuna transkribovan arapskim pismom; N. Beldiceanu et I. Beldiceanu-Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valaques des Balkans slaves*, Sudost-Forschungen, Band XXIV, München, 1965, 112 sažeta interpretacija teksta na francuskom jeziku, na osnovu izdanja B. Đurđeva; D. Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast*, Beograd, 1974, 12; D. Bojanić-Lukač, *Vlasi u severnoj Srbiji i njihovi prvi kanuni*, Istorijski časopis XVIII (1971), 256-257. Drugi jedan zanimljiv Zakon za braničevske i vidinske Vlahe ispisan 29. IX 1501. godine glasi: „Braničevski i vidinski Vlasi ne daju ušure, harač i spendžu. Oprošteni su i oslobođeni od svih avariza. Ne daju ni mladarinu. Novčane globe za manje prekršaje daju. Od novčanih globa za manje prekršaje, koje daju sandžak-begu, desetinu uzimaju knezovi. Spomenuti Vlasi na pet kuća daju jednog kopljanika. On čuva stražu na mestima gde treba biti predostrožan. Kada se pojavi neprijatelj, svi Vlasi sedaju na konje i postaju joldaši. Sandžak-begu daju godišnje osamdeset /tri/ aspre od svakog dima“. Ovaj zakon je publikovao: N. Beldiceanu et I. Beldiceanu-Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valaques des Balkans slaves*, Sudost-Forschungen, Band XXIV, München, 1965, 113-115 prevod na francuski jezik, faksimil I, II; D. Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast*, Beograd, 1974, 15.

[210] S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993, 54 – 94; M. Stojaković, *Braničevski tefter*, Beograd, 1987.

crkve, uglavnom slovenizovana. Tako su nastala u nauci poznata *srpsko-vlaška* imena koja su tipična za antroponimiju Vlaha.[211]

Kakva je antroponimija na prostoru Braničevskog subašiluka i Vidinskog sandžaka, odnosno u severoistočnoj Srbiji, tokom XV veka, na čijem području Đorđević smešta „rumunske porodice“ koje „nose imena koja ukazuju na njihovo srpsko poreklo“, a koje su, opet po njegovom mišljenju, došle tek od kraja XVII pa sve do početka XIX veka? U Braničevskom defteru iz 1467. godine zabeleženo je nekoliko sela za koja se izričito kaže da u njima žive Vlasi i u kojima su poimence zabeleženi. To je, kako piše u defteru, selo Neligovinje, u nahiji Resava, koje je bilo „nastanjeno Vlasima koji žive u katunu“. Pored zabeleženog sela, u defteru je zabeležen *Zakon za Vlahe* (*jus valachicum*), koji bi mogao biti isto što i *Adet-i eflaki*, tj. *vlaški običaj, census Valachorum* ili *vigesima ovium*. U nastavku je zabeležen i *primićur Ivaniš*, *vlah*, a zatim ostalih 13 imena koja sam, radi boljeg uvida, svrstao u grupe: **romansko-vlaška** (*Kulmag*, *Marinko*, *Murgaš*, *Oliver* = 4, odnosno 10,8%), **srpsko-vlaška** (*Brajan*, *Radeš*, *Radič*, *Rahoje*, *Rajkat*, *Ražnat*, *Tajsil*, *Velejovaniš* = 8, odnosno 21,6%), **kalendarska** (*Dimitrij*, *Đorđi*, *Grgur*, *Ivaniš*, *Ivko* /< Ivan/, *Jovan* 2, *Lukač*, *Marko*, *Nikola*, *Pavli*, *Stepko* = 13, odnosno 35,1%) i **srpska imena** (*Brajko* 2, *Novak*, *Radohna* 2, *Radoš*, *Radovac*, *Radovan*, *Vlajko*, *Vlčerin*, *Vlkašin*, *Vukmir* = 12, odnosno 32,4%). U defteru je

---

[211] V. Jakić-Cestarić, *Raspored*, 351-368: „*Kod Vlaha se u istim obiteljima nalaze i slavenska, koja znatno prevladavaju*“ (355), npr. KAPOR, brat BALDOVIN, brat Buckat, brat Nenad, ded im TROŠAN; Okoje, brat KOSTICA, sinovi njegovi Pružen, Rajan i Glьkoš; Dobrosin BUNILOVIĆ, sin mu Prvčin; HRČOR, brat Rade, otac mu PILIP; Brane i STEPOJE, sinovi mu Zavida i Rajko, ded im LUMŠA; Beloš, brat mu KRECUL... itd. Može se zaključiti da je vlaški živalj onomastički slaviziran od strane srpske crkve. Vidi: Skender Gashi, *Slavenski antroponimi Albanaca u XIV i XV stoljeću*, Onomastica Jugoslavica, Vol. 9, Zagreb 1982, 199-208, u kojoj izlaže sledeće: „Kako su ovi albanski oblici općekršćanskih antroponima i albanska imena i prezimena potvrđeni u doba kada je srpska crkva postigla gotovo potpunu onomastičku slavizaciju Albanaca, i kako ta imena potječu iz takvih regija za koje se ne može reći da nisu u to doba bile nastanjene Albancima, ima dostatno opravdanih činjenica da smatramo kako su Albanci u to doba nosili veliki broj slavenskih (srpskih) osobnih imena.... Njihova antroponimija je u to doba bila, dakle, toliko slavenska koliko je dva tri stoljeća kasnije, nakon njihove islamizacije, bila turska, orijentalna, odnosno oni su u to doba bili toliko Slaveni koliko su od XVII stoljeća i danas Turci.“; B. Hrabak, *Vlasi starinci i doseljenici u porečju Zapadne Morave (do 1570. godine)*, Zbornik radova Narodnog muzeja, XX, Čačak, 1990, 5-46.

zapisano da je bilo i onih Vlaha koji su nedavno nastanjeni u selima Neresnica, Cerovo, Ševica, Božane, Kruševica, u nahiji Zvižd, zatim u selima, Krivac, Jašikovica, Radulovac, Novac, Kušljevo i Novac drugi u nahiji Ždrelo.

Sa već navedenim Vlasima iz sela Neligovinja u navedenim selima zabeležen je 221 antroponim, od kojih izdvajamo 13 (5,88%) **romansko-vlaških imena**: *Bačuj*,[212] *Dančul*, *Drman*[213] primićur, *Kulmag*,[214] *Mačurat*,[215] *Marinko*,[216] *Murgaš*,[217] *Oliver* 4, *Šerun* vlah i *Šojan*, zatim 61 (27,60%) ime iz **srpsko-vlaške grupe**: *Brajan*, *Balačko*, *Bežan*, *Biljan* vlah, *Bogil*, *Bogoj*, *Bogoj(e)*, *Bojil*, *Brajak*, *Brajil*, *Brajilo*[218], *Brajoš*, *Crjen*, *Dobril*, *Dragaš* 2, *Dragoj* 2, *Dragojil*,

---

[212] Ime *Bačuj* kao i *Bačin* nastalo je od rum. *baci* (izgovor *bač*) „pastir, čoban, planinar, glavar pastirskog stana u planini", odatle *bačilo* u Makedoniji „obor, stan, mesto gde se muze i pravi sir u planini", *bačija* u Srbiji „muženje ovaca; mesto gde to biva", kao i oblast Bačka. Reč *baci* balkanskog je, tračkog, porekla, kao i reč *stopanin.*

[213] Ime *Drman* < grč. δρυμόν „šuma" i dodatka *–an* je takođe ime Vlaha u Dečanskoj hrisovulji, kao i ime jednog od dvojice velikaša (*Drman* i *Kudelin* – takođe ime Vlaha u selu Grmočel na Kosovu) Braničeva XIII veka, za koje se drži da su kumanskoga (?) porekla, a danas postoji familija *alu Drmon* u vlaškom selu Gradskovu, opština Zaječar.

[214] Ime *Kulmag* nastalo je od rum. *culmea* „vrh; vrhunac" + *-ug*.

[215] Ime *Mačurat* treba uporediti s imenom *Mačut*, zabeležen u popisu Smederevskog sandžaka iz 1476. godine. Uporedi s ovim ime *Mačkat* u Banjskoj hrisovulji (1313-1318) i top. *Mačkat (Mačukat)* od rum. *măciucă* „pastirski štap" < lat. **matteuca* (st.-port. *masuca*, fran. *massue*, pikard. *machuque*) na Zlatiboru, u gornjem slivu Zapadne Morave. Sufiks *–ur* (usp. ojkonim *Busur*) i *–ut* u imenu *Mačut* potiče od lat. *–utus* (A. Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbi romane*, Bucureşti, 2001, 481).

[216] Svetačko ime *Marin* nastalo je od lat. *Marinus* i često se nalazi u antroponimiji srednjovekovnih Vlaha (Usp. danas ime *Marin* i prezime *Marinović* – *Marińeşći* u s. Halovu).

[217] Ime *Murgaš* nastalo je od rum. *murg* „mrk" + *-aş* i valja ga uporediti s rum. l.i. *Murg*, *Murgu*, *Murgaş*, *Murgan*, *Murgăşanu*, *Murguleţ*, *Murguleţu*, *Murginul*, *Murgociu*, *Murguceşti*, *Murgoceni*, itd. Vidi, N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic romînesc*, Bucureşti, 1963, 329 (= N. A. Constantinescu, *Dicţionar*).

[218] Ime *Brajilo* usp. s imenom *Braila* u selu Niševce iz 1478/81. godine, kao i s ličnim imenom *Braillo* u Dalmaciji (K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II, SANU, Posebna izdanja, CCCLVI, Odeljenje društvenih nauka, Nova serija, 42, Beograd, 1962, 216 /= K. Jireček, *Romani*/) i s nazivom Justinijanovog kasnoantičkog kastela Βραίολα u regiji Aquis.

Dragoš, *Grujak* 2, *Leka* (< Aleksandar), *Lomaš*, *Milaš(in)*, *Milošat*, *Mirčan*, *Mojimil*, *Moman*, *Momčil*, *Ostojan* primićur, *Pejan*, *Prodan*, *Račan*, *Rad* 2, *Radan*, *Radeš*, *Radeš(in)* 2, *Radič* 4, *Radič* vlah, *Radika* vlah, *Radina* primićur, *Radoje* 3, *Rahan*, *Rahoje*, *Rajak*, *Rajkat*, *Ražnat*, *Ruhac* vlah, *Sladoj*, *Stamil*, *Tajsil*, *Velejovaniš*, *Vitan* zlatar, kao i 56 (25,34%) **kalendarskih imena**: *Dimitar* 2, *Dimitar* primićur, *Dimitrij*, *Đorđi*, *Đuraš*, *Đuraš* primićur 2, *Džuraš* 2, *Đurašin*, *Džurdž*, *Džurič*, *Grgur*, *Ivan*, *Ivaniš*, *Ivaniš* vlah (primićur), *Ivko* (< Ivan) 2, *Jakov*, *Jovan* 6, *Kosta*, *Kostadin*, *Lukač*, *Marko* 7, *Matej* primićur, *Miha*, *Mihail*, *Nikola* 2, *Pavli*, *Petar* 2, *Petrij*, *Stepan* 6, *Stepan* vlah 2, *Stepko*, *Stevan*, *Todor*. Pored njih ima i znatno više **srpskih imena** (91 – 41,2%)[219], što ukazuje na to da je antroponimija Vlaha Braničevskog subašiluka 1467. godine već bila poprilično slovenizovana (srbizovana) pod uticajem Srpske pravoslavne crkve.

To nam još uvek ne govori o etničkom nestajanju Vlaha na prostoru Braničeva, jer su mnoga imena vojnuka, raje i drugog stanovništva **romansko-vlaška**: *Bratul* 2, *Dančul* 6, *Dojčul* 2, *Dragul*, *Mičul*, *Mikul*[220], *Milul*, *Radul* 25, *Radul* - knežev sin, *Rajkul*, zatim *Alavanda*[221], *Altoman*[222], *Bač-ila*, *Bač-kat*, *Bala* 4, *Balina* 4, *Balša* 2,

---

[219] *Brajko* 2, *Bajčo*, *Bila* 2, *Bog**a**vac*, *Bogdan* 3, *Bogdan* primićur, *Bogdan* vlah, *Bogoslav* 2, *Bogovac*, *Bogovac* primićur, *Borivoj* 2, *Boža*, *Božidar* 4, *Braja*, *Brajin* 2, *Brajko* 2, *Bran*, *Branislav* 3, *Branko*, *Cvetko*, *Dibka*, *Dobrivoj*, *Dobromir*, *Dobroslav* 3, *Dragoslav*, *Draža*, *Duda*, *Dujka*, *Grbič*, *Hran*, *Hvalisav*, *Milanko*, *Milko*, *Milojin*, *Milovac*, *Milovac* vlah, *Milovan*, *Novak* 2, *Obrad*, *Ostoja* 2, *Ostojša* vlah, *Pamtivoj*, *Petko*, *Pokrajac*, *Prestupko*, *Priba*, *Puniša*, *Račič* 2, *Radenko*, *Radina*, *Radislav* 2, *Radislav* primićur, *Radivoj* 9, *Radivoje*, *Radohna* 4, *Radohna* vlah, *Radojko* došlac, *Radonja*, *Radoš* 3, *Radoslav* 4, *Radovac* 2, *Radovan* 7, *Radovan* primićur, *Rahovac*, *Raja*, *Rajča*, *Raša*, *Ruža* 2, *Šajko*, *Staniša* primićur, *Stanko* 2, *Starina*, *Stoja*, *Trubić*, *Uglješa*, *Vitomir*, *Vladislav*, *Vladislav* vlah, *Vlajko* 5, *Vlatko* primićur, *Vlčerin*, *Vlk*, *Vlkašin* 6, *Vlkosav*, *Vojihna*, *Vukmir* i *Vukoslav* 2.

[220] Ime *Mikul* nastalo je od rum. *mic* „mali" + *-ul* i valja ga uporediti s rum. ličnim imenima *Mic* (u ugarskim lat. dokumentima *Micus*), *Micu*, *Micul* (Vlah XIII veka, Vlah u Srbiji iz 1348.), *Mic/escu*, *Mic/eşti*, *Micul/escu*, *Micul/eşti*, *Micuţ*, *Micuş*, itd. (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, 321).

[221] Ime *Alavanda* je tipa *Alavanja*, ukoliko nije nastalo od rum. *a lu Vanda* (< *Vandal/achi*), kao npr. imena Josim *Albuga(r)aš* (< a lu Bugaraş), Petre *Abugar* (< a lu Bugar/u/), Prvul *Albugarul* (< a lu Bugarul), Jon *Alterjanča* Stančo (< a lu Teriancea Stančo), Marin *Alpop* (< a lu Pop/a/), Dimitraško *Albuleš* (< a lu Buleş), Stojan *Alvuc* (< a lu Vuţă), Dragiš *Aljon* (< a lu Ion), Nikola *Alfiroj* (< a lu Firoi), Jankul *Apredej* (< a lu Predei), Jon *Fečorujon* (< fecioru /a lu/ Ion), Kalofir *Aljon* (< a

Balta 5,[223] *Balja*, *Batrin*,[224] *Bono*,[225] *Bon-ić*, *Bun-ojaš* 4, *Brenja* 2, *Bučin*, *Bučina*, *Drman* 4, *Drman* primićur, *Hrebelja* 2, *Jon-aš*,[226] *Kalina* 4, *Kalman*, *Kaloper*, *Koporan*, *Kulam*, *Kulmag*,[227] *Laš*,[228] *Lunet*,[229] *Man(u)il*, *Marin* 6, *Marin-ko* 8, *Markoš*, *Masta*, *Mataj*, *Matej* 20, *Matej* primićur, *Mihal* 8, *Mihan* 6, *Mihat* 2, *Mina*, *Mirila*, *Mirilo*,[230] *Misa*, *Murgaš*, *Mona*, *Murga* 3, *Muša*,[231] *Negot*, *Negun*, *Nikoj* 4,

---

lu Ion), Nikuca *Anedeljej* (< a lu Nedel'ei), Janja *Aljon* (< a lu Ion), Marin *Almakdej* (< a lu Macavei), Đorđe *Aldorej* (< a lu Dorei), itd. (R. Tričković, *Popis harača Krajine i Ključa za 1153. godinu po hidžri* i *Katastarski popis Krajine i Ključa iz 1741. godine*, Mešovita građa /Miscellanea/, knj. 2, Beograd, 1973, 201-241, 271-323).

[222] Ime *Altoman* potiče od germ. *ald* „star“ sa germ. suf. *–mann*, kao npr. *Aldoman*. Sufiks *–mann* je veoma produktivan u rum. onomastikonu i formira imena poput *Beldiman, Cotroman*, *Petriman*, *Nicoman*, *Todorman* itd. (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, LXIII)

[223] Ime *Balta* nastalo je od *Baltazar*, hebr. *Bēlšasar* < *Bel-šar-ussur* „neka Bog pomogne caru“, biblijsko ime vavilonskog cara.

[224] Ime *Batrin* potiče od rum. *batrîn* „star“ (Usp. srpsku paralelu imena *Starac* i prezime *Starčević*).

[225] Ime *Bono* kao i *Bon-ić* valja uporediti s rum. *Bonea*, *Bonaş* i lat. imenom *Bonos* < lat. *Bonifatius* ili *Bonifacius* < lat. *bonifatus* „sa srećnom sudbinom“ (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, 25).

[226] Ime *Jonaš* potiče o rum. imena *Ion* < *Ioan*, odnosno od kal. imena ᾿Ιωαννίκιος „nosilac svete blagodeti“ ili od hebrejskog imena *J̱ōhānān* „bog se smilovao“ i deminutivnog suf. *–aš* kao u *copilaş* ili ukazuje na profesiju kao u *călăraş, ostaş* (usp. Dumitraş, Mărtinaş, Grigoraş, Cimpoiaş, Fluieraş, Puşcaş Mîndraş, Lungaş, Albaş, itd. - N. A. Constantinescu, *Dicționar*, LVI).

[227] Ime *Kulmag* potiče od rum. *culmea* i deminutivni suf. *–ag* = *eag(ă)* kao u imenu *Toleagă* (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, LVIII)

[228] Ime *Laš* potiče kao i ime *Laša* od hebrejskog imena Lazar ᾿Ēl‘āzār „pomaže bog“ ili od imena Lauš < mađ. Lajos < germ. Hlutwig (M. Grković, *Rečnik ličnih imena kod Srba*, Beograd, 1977, 117, 118 /= M. Grković, *Rečnik*/).

[229] Ime *Lunet* potiče od imena *Lun*, koje se pominje kao ime Vlaha u Dečanskoj hrisovulji (Лоүнь) i istog je porekla kao rum. ime *Luni* < rum. *luni* „ponedeljak“ (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, 97) i lat. suf. *–et*.

[230] Ime *Mirilo* dovodimo u vezu s rum. imenom *Mirălai*, s grč. *Miralis* (I. Iordan, *Dicționar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, 308 /= I. Iordan, *Dicționar*/) i s rum. *Mirala* (s. Brekunovo, 1478/81.) ili s imenom *Vlaha Mirilovića* u Hercegovini koji se početkom XV veka, pored ostalog, doseliše i na prostoru Braničeva.

[231] Ime *Muša* izvedeno je od rum. imena *Muşatu* (I. Iordan, *Dicționar*, 321) < arum. *muşat* „lep“ (usp. s. *Mušat*, sada Kirilovo, u nahiji Zagorje, u Vidinskom sandžaku, iz 1454/55, 1466, 1454/79, 1560).

Nikšeta, *Olivje*,[232] *Oton*,[233] *Periša*, *Peroš*, *Petran Gina*,[234] *Petrar*,[235] *Rahela*,[236] *Roman* 2,[237] *Rušit*,[238] *Ruvin*,[239] *Stavrot*,[240] *Stavrota*, *Stepoš* 8, *Strika*,[241] *Sumarin*,[242] *Tadet*,[243], *Todoš*, itd., i **srpsko-vlaška**: *Brdan*, *Danoj*, *Dejan* 23, *Dejan-ko* 3, *Demeskij*,[244] *Dima* 2,[245] *Diman* 4, *Dimirašin*, *Dimjan* 3, *Đuroj*, *Džordžij*, *Džorkan*, *Đurman*, *Džuran*, *Džuril*, *Gujogovil*, *Krstjan* 2, *Lališ*, *Mataj*, *Vitač*, *Vitak*, *Vitalj*, *Vitan* 11, *Vitoj*, *Vitoš* 2, *Bošnjak*, *Brajak* 5, *Pribak*, *Ruvak*, *Selak*, *Tucak*, *Vidak*, *Bojisal* 3, *Borisal*, *Gojisal* 6, *Kojisal*, *Miltošal*, *Pojisal*, *Radisal* 2, *Vukal*, *Žuval*,[246] *Tajsil*, *Bogaj*, *Draj*, *Radej* 8, *Slavej*, *Dobrij* 2, *Batoj* 2, *Bogoj* 12, *Bratoj* 3, *Dragoj* 7, *Duhoj*, *Dukoj*, *Dušoj* 2, *Mikoj*, *Miloj*

---

232 Ime *Olivje* je dobiveno od fran. *Olivier* (Došlo je u srednjem veku preko priča o Karlu Velikom) od *Oliver* < lat. *olivifer* „onaj koji daje masline" (M. Grković, *Rečnik*, 151).

233 Ime *Oton* potiče od lat. imena *Otho* (usp. Oton, Marko Silvije, rimski imperator 69.), a postoji i rum. ime *Oton-oagă*.

234 Ime *Gina* potiče od rum. *Ghin* ili *Ghinea* (Usp. rum. ime *Ghinu*, *Ghinoiu*, *Ghinuţ*, itd.) ili od *Geor-gină* < nem. *georgine* „naziv cveta" preuzet za lično ime.

235 Ime *Petrar* potiče od kal. imena Petar (< grč. Πέτρος „kmen, stena") i lat. suf. *–arius* (usp. ime *Petrar-ka*) ili od rum. radne imenice *petrar(i)* „onaj koji se bavi kamenom; kamenar".

236 Ime *Rahela* potiče od hebr. imena *Rāhēl* „ovca" (M. Grković, *Rečnik*, 299).

237 Ime *Roman* potiče od lat. *Romanus* „Rimljanin" ili od etničke odrednice *Român*.

238 Ime *Rušit* potiče od rum. *a ruşit* „pocrveneo je", i predstavlja pre nadimak nego lično ime.

239 Ime *Ruvin* je varijanta lat. imena *Rufinus* < *rufus* „zlatno žut".

240 Ime *Stavrot* kao i *Stavrota* potiče od grč. σταυρός „krst" i suf. *–ot, –otă* (Usp. kalendarska imena *Gogotă, Lomotă, Marcotă, Mănotă, Pancotă, Palotă, Pascotă*, kao i rum. imena *Albotă, Balotă, Barbotă, Başotă, Calotă, Cocotă, Iapotă,* itd. – N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, LXIV-LXV).

241 Ime *Strika* potiče od rum. *strică* „krade", pa bi pre moglo biti nadimak čoveka koji krade, nego lično ime.

242 Ime *Sumarin* je složeno ime od lat. *sanctus* „sveti" i lat. imena *Marinus* „morski" (usp. ime *Sumarin*, s. Niševac 1478/81. i ojkonim *Sumarin*, 1454/55, 1466, nahija Zagorje, danas s. Marinovac kod Knjaževca i ojkonim *Sumarinovce*, 1483, danas s. Samarinovac kod Negotina) i valja ga uporediti sa rum. imenom *Sumedru* (I. Iordan, *Dicţionar*, 430), odakle ime gradu Smederevu.

243 Ime *Tadet* je varijanta imena *Tadija* (< grč. Θαδδαῖος < hebr. *Taddē*) i lat. suf. *–et.*

244 Ime *Demeskij* je možda varijanta imena *Damaskin*.

245 Ime *Dima* je istovetno s fran. imenom *Dima*.

246 Ime *Žuval* je istovetno s franc. imenom *Žuval.*

3, *Mudroj*, *Nikoj*, *Ostroj*, *Radoj* 35, *Rahoj* 20, *Rakoj*, *Sladoj*, *Vidoj* 2, *Dragaš* 13, *Korobaš*, *Lomaš*, *Milaš* 10, *Varkaš*,[247] *Doleša*, *Beroš* 2, *Dragoš* 17, *Garoš*, *Goroš*, *Jandroš*, *Janeroš*, *Jeldoš*, *Kukoš*, *Mijoš* 7, *Miltoš* 8, *Miotoš* 3, *Mugoš*, *Peroš*, *Prudoš*, *Makuš*,[248] *Baškat*, *Bilat*, *Božat*, *Komat*, *Mihat*, *Mijat*, *Milošat*, *Mojat*, *Poljat* 2, *Rahat*, *Rajat*, *Rajkat* 6, *Ražnat*, *Žrnat*, *Maret*, *Radet* x 2, *Tinet*, *Bražut*, *Krlut*, *Okrut*, kao i *Havijar*,[249] *Ribar*, *Ručular*, *Strelar*, *Torobar*, *Maločer*,[250] *Bogadir*,[251] *Čudor*, itd. ili ona koja imaju odrednicu **vlah**: *Bogdan vlah*, *Boja vlah*, *Ivaniš vlah (primićur)*, *Milovac vlah*, *Radič vlah*, *Radik vlah*, *Radohna vlah*, *Radoje vlah*, *Radoslav vlah*, *Radota vlah*, *Radovan vlah*, *Ruhac vlah*, *Stepan vlah* 2, *Šerun vlah*, *Vladislav vlah*, itd., pa čak i **kalendarska**,[252] koja se i u darovnicama srednjovekovne

---

[247] Ime *Varkaš* je izmenjeni oblik mađ. imena i prezimena *Farkaš* < mađ. *farkas* „vuk“.

[248] Ime *Makuš* potiče od rum. Măcă (Usp. ime familije *a lu Măcă*, s. Halovo kod Zaječara < grč. Μακάριος „blaženi“) i suf. *–uş* (Usp. rum. *Angheluş, Andruş, Burcuş, Dobruş, Lepăduş, Pielmuş, Trepăduş* – N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, LXVI).

[249] Ime *Havijar* valja uporediti sa špan. imenom *Haviar* (usp. *Haviar Solana*, portparol Evropske unije).

[250] Ime *Maločer* je varijanta imena planine i oblasti *Miločer*.

[251] Ime *Bogadir* je tipa *brigadir*.

[252] *Andra*, *Andreta*, *Andrija* 13, *Damjan* 42, *Damjan* knez, *Danijel*, *David* 12, *Dimitar* 68, *Dimitar* primićur, *Dimitrašin* 9, *Dimitri* 37, *Dimitrij* 12, *Dimitrije*, *Đorđi* 19, *Đorđi* knez, *Đorđij* 16, *Đorđilo*, *Đura* 6, *Đurac*, *Đurađ* 17, *Đurađin*, *Đuraš* 21, *Đuraš* primićur 2, *Đurašin* 7, *Đurđ* 3, *Đurđe* 2, *Đurešin* 3, *Đurić*, *Đurič* 2, *Đurin*, *Đuriša*, *Đurko* 15, *Džura* 86, *Džura* - sin Batočanina, *Džura* Ciganin, *Džurac* 4, *Džuradž* 11, *Džuraš* 10, *Džurašin* 3, *Džurdž*, *Džurdža* 5, *Džurdže* 39, *Džurdže* Kotlovac, *Džure*, *Džurešin*, *Džurić*, *Džurič* 4, *Džurica*, *Džurija*, *Džurina*, *Džurk*, *Džurka* 8, *Džurko* 9, *Džurman* 2, *Grgur* 3, *Ihvan* 3, *Ivanko* 4, *Ilija* 18, *Ivahan* 9, *Ivan* 20, *Ivan* iz Kučeva, *Ivaniš* 28, *Ivaniš* Bogovčić, *Ivaniš* vlah – primićur, *Ivanka*, *Ivanko* 31, *Ivanša* 2, *Ivaš* 7, *Ivašin*, *Ivaš* Smilj, *Ivič*, *Ivko* 34, *Ivo*, *Ivoš* 2, *Ivša* 23, *Ivša* knez, *Jaka* 3, *Jakoš*, *Jakov* 23, *Jakov Nikola*, *Jovadin*, *Jovan* 305, *Jovan* Seničanin, *Jovan* Bašič, *Jovan* Bošnjanin, *Jovan Damjan*, *Jovan* Diva, *Jovan* lagator, *Jovan* Miomir, *Jovanko* 2, *Jovaš* 2, *Jovča* 5, *Jovota*, *Kain*, *Kajin* 2, *Konstandin*, *Konstantin* 3, *Kosta* 5, *Kostadin* 16, *Kostič* 2, *Kuzma* 39, *Kuzmić*, *Lazar* 24, *Leka* 3, *Luka*, *Lukač* 9, *Makarij*, *Marko* 107, *Marko* knez, *Marko* vlah, *Markoš*, *Marta*, *Marti*, *Martin* 9, *Matej* 20, *Matej* primićur, *Matko* 2, *Miha* 4, *Mihail* 72, *Mita*(r) 2, *Mitr(u)*, *Nika* 7, *Nikašin*, *Niko* 26, *Nikoj* 4, *Nikola* 226, *Nikola Dimitar*, *Nikola* Sremac, *Nikola* - lagator, *Nikolin*, *Nikon* 5, *Nikša* 11, *Nikšeta*, *Oliver* 97, *Oliver* - sin vlaha, *Oliver* knez, *Oliver Petar* - knez, *Olivera* 2, *Oljac*, *Oljačko*, *Oljak* 3, *Oljan*, *Oljko*, *Pantelej*, *Pavek*, *Pavel* 9, *Pavil*, *Pavli* 2, *Pavlij*, *Pavlo* 2, *Pero* 2, *Petar* 89, *Petar Dejan*, *Petar* lagator, *Petar* - sin kneza, *Petar* - sin vlaha, *Peterka*, *Peterko*, *Petoj*, *Petre* 6, *Petri* 10, *Petrič*,

Srbije XIII i XIV veka, mnogo češće nalaze u vlaškim katunima i među Vlasima koji se naseljavaju u selima župskih predela Dečanskog vlastelinstva, što je u svome radu dokazala Vesna Jakić-Cestarić.[253]

Svakako na Vlahe ukazuju i kalendarska ili čak srpska imena s patronimicima koji su romansko-vlaške ili srpsko-vlaške provenijencije: *Dimitar Radan*, *Dimitri Leđan*, *Dimitri Vitač*, *Đurađ Češera*, *Jovan Bogoj*, *Jovan Grud*, *Jovan Leđan*, *Jovan Otin*, *Jovan Ivaniš*, *Jovan Stepaj(ić)*, *Jovan Vasil*, *Jovan Žaroj(ić)*, *Kajin Bogun*, *Mihail Seleš*, *Mihail Ugrin*, *Nikola Domoća*, *Nikola Kuč-evac*,[254] *Oliver Beglun(ić)*, *Oliver Bogit(ič)*, *Oliver Petroj*, *Oliver Radič Kajin*,[255] *Petri Crepan*, *Stepan Bojil*, *Todor Bojoš*, *Bogdan Strika*,[256] *Božidar Bučin*,[257] *Miladin Brajil*, *Milman Ilija Stepan*, *Radič Makar*,[258] *Radič Murga*,[259] *Radin Bučina*, *Radivoj Bučina*, *Radivoj Mačurat*,[260]

Petrij 3, *Petrilo*, *Petro* 2, *Petrovac*, *Pilat*, *Simon* 3, *Stavra*, *Stavrot(a)*, *Stefan*, *Stepa*, *Stepain*, *Stepam*, *Stepan* 274, *Stepan* vlah 2, *Stepan* Bojil, *Stepan* Bošnjanin, *Stepan* Domazet, *Stepan Jakov*, *Stepan Marko Matej*, *Stepan* ciganin, *Stepan* - sin vlaha, *Stepana*, *Stepaniš* 3, *Stepašin* 6, *Stepča*, *Stepka*, *Stepko* 29, *Stepko* Vidač, *Tanasko*, *Tanoš*, *Todor* 86, *Todor* Arnaut, *Todor* ciganin, *Todor Jovan*, *Todor* Kuzga, *Todor Vasil*, *Todoš*, *Toma*, *Tomac*, *Tomaš* 10, *Tometin*, *Toša*, *Vasil* 9, *Vasil-ko*.

[253] V. Jakić-Cestarić, *Raspored i onomastičko susjedstvo kalendarskih imena u predjelima dečanskog vlastelinstva pri njegovu osnutku*, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije (Donji Milanovac, 9-12. oktobar 1985), SANU, Naučni skupovi, XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, 7, Beograd 1987, 351-368.

[254] Osnova *kuč* u patronimu *Kučevac* „čovek iz oblasti Kučeva" u istočnoj Srbiji ili „čovek iz oblasti crnogorskog plemena Kuči" potiče od lat. *cocceus* „skrletan" iz balkanskog latiniteta.

[255] Ime *Kajin* potiče od hebr. imena *Cain*.

[256] Ime ili prezime *Strika* potiče od rum. *strîca* vt. „(po)kvariti", a osoba koja nosi ovo ime je „iskvarena", pa bi pre moglo biti nadimak.

[257] Vlaško ime *Bučin* i *Bucina* potiče od rum. *bucină (bucium)* s.n. „rog (za sviranje)" < lat. *buccinum*. Stari duvački muzički instrument duge forme sačinjen od lipove kore ili od drveta. Njega najčešće koriste čobani radi dozivanja po planinskim masivima. I ovo ime bi pre moglo biti nadimak.

[258] U vlaškom selu Halovu, opština Zaječar i danas postoji familija *alu Makar-ińi* (*Makar-inović*) < *Makar-ije*, grč. Μακάριος „blaženi", ime hrišćanskog svetitelja.

[259] Vlaško ime *Murga*, danas u Vlaha postoji još kao nadimak *Murga* od rum. *murg* adj. „mrk". Autohtona je reč, a u imenovanju ljudi označava čoveka mrkog pogleda ili crnokestenjaste kose i isto je što i srpsko ime *Mrkša*.

[260] Vidi objašnje imena *Mačurat* na 56. strani.

Radohna Dologan,[261] *Radohna Stančil*,[262] *Radivoj Povikura*, *Radoslav Mrčel*,[263] *Radovan Gladoš*, *Peterka Petre* 3, *Todor Kuzga*, itd.

Na prostoru Vidinskog sandžaka, u nahijama Svrljig, Banja, Zagorje i Timok, po popisu iz 1478/81. godine, koji, na žalost, nije u potpunosti sačuvan, u četrdesetšest naselja, koja se po turskom fiskalnom sistemu nisu vodila kao vlaška, živelo je 2989 žitelja. Među njima nalazimo **romansko-vlaška** imena, kao što su: *Alan*,[264] *Aldin*,[265] *Baldovin*,[266] *Boldovan*,[267] *Brad*,[268] *Bratul*,[269] *Bun(a)*,[270] *Buniga*,[271] *Dig(a)*,[272] *Digu*, *Digan*, *Dilga*, *Dimitr(u)*,[273] *Dina*,[274] *Dona*,[275] *Doniga*,

---

[261] Ime *Dologan* nastalo je od srp. *dol* i dodatka *–oga* (*–uga* : *măciugă*, *svîrlugă*) –*an*, kao i ime *Maloga* ili ime familije *Boloagă* u s. Halovu, opština Zaječar.

[262] Uporedi ime *Stančul* i prezime *Stančulović* u selu Halovo kod Zaječara.

[263] Ime *Mrčel* valja dovesti u vezu s imenom *Marčelo* zabeleženo u Dalmaciji i kod Rumuna u Banatu.

[264] Može biti: a) Lat. *Alanus*, “etnik Alan“, ime hrišć. svetitelja (Sveti otac Alano – Rječnik JAZU 1, 62); b). Keltsko poreklo, nejasno značenje. – Usp. **Аланъ** i **Алановићь** (S. Novaković, *Srpski pomenici od XV-XVIII veka*, Glasnik SUD, 42, Beograd, 1875, 40 /= S. Novaković, *Srpski pomenici*/).

[265] Ime *Aldin* sin Davida (s. Lalince) i Marka (s. Hrsovce) valja usporediti s rum. *Ald, Alde, Aldeş, Aldişor* od germ. *Aldo* (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, 180-181; Z. Pavlović, *Analiza imena reka u slivovima Srbije u kojima je vidan rumunski uticaj*, Onomatološki prilozi XI (1990), 81 /= Z. Pavlović, *Analiza imena reka*/) < germ. *ald* „star“.

[266] Ime *Baldovin* izvodi se od nem. imena *Baldwin*.

[267] Ime *Boldovan* (usp. *Braşovan, Moldovan* – I. Iordan, *Dicționar*, 71, 315) je ili varianta imena *Baldovin* ili se može izvesti kontaminacijom rum. *bold* „(zašiljeni) vrh; fig. podstrek“ i rum. *bolovan* „veliki kamen, oblutak“, pa se nameće mišljenje da je ovo pre nadimak nego lično ime za krupnog čoveka nezgodne naravi.

[268] Ime *Brad* potiče od rum. *brad* „jela“ (usp. srpko ime *Jelen*).

[269] Ime *Bratul* valja usporediti s top. *Bratul* u Rumuniji (I. Iordan, *Dicționar*, 78) i ličnim imenom *Bratulin* (K. Jireček, *Romani*, 217) s lat. nastavkom *–ulinus* (K. Jireček, *Romani*, 223).

[270] Ime *Bun(a)* je nastalo od rum. *bun(a)* „dobar, -a“ i valja ga usporediti s rum. imenom *Bun* (I. Iordan, *Dicționar*, 87).

[271] Ime *Buniga* usporediti s rum. *Bun* i suf. *–iga* latinsko-grčkoga porekla (lat. nenaglašeni *–icus* = grč. –ικός) kojeg nalazimo u rum. imenima *Durliga, Cotliga* (I. Iordan, *Dicționar*, 152, 187) ili u romanskim imenima Dalmacije srednjega veka, kao npr. *Bisiga, Bissiga, Çavarnigo* (K. Jireček, *Romani*, 247, 262, 356).

[272] Ime *Dig(a)*, *Digu* i *Digan* valja dovesti u vezu s rum. imenima *Digu, Digul(escu)* (I. Iordan, *Dicționar*, 172) i suf. *–an.*

Duč(a),[276] *Dučin*,[277] *Đorg(u)*, *Đurju*, *Džurg(u)*,[278] *Genar*,[279] *Grku*,[280] *Hris*,[281] *Janu*, *Likul(a)*,[282] *Manko*,[283] *Mastura*,[284] *Mijaku*,[285] *Mirča*,[286] *Mirču*,[287] *Negul*,[288] *Oliver*,[289] *Petru*, *Rad'ju*, *Rangul*, *Rasul*, *Stajču*,

---

[273] Ime *Dimitr(u)* potiče od grč. Δημήτριος „rod zemljin“, ime hrišćanskog svetitelja, a nastalo je od imena *Demetre*, boginje zemljoradnje i plodnosti u grčkoj mitologiji.

[274] Ime *Dina* valja uporediti s romanskim imenom *Dina* u Dalmaciji (K. Jireček, *Romani*, 162, 276), s rum. rodom *Dina* u s. Grabovici i rum. imenom u s. Koprivnici (*Naselja i poreklo stanovništva*, knj. 29, Beograd, 1940, 102, 144, 260 /= NPS 29/), s imenom *Dinul* u s. Mokranju i Dušanovcu (NPS 29, 172, 236) kao i s rum. imenom *Dinu(l)* i prez. *Dinulović* u s. Halovu.

[275] Ime *Dona* valja uporediti s rum. *Dona* (I. Iordan, *Dicționar*, 178) i s romanskim *Donno* u Dalmaciji (K. Jireček, *Romani*, 277), kao i me *Doniga*, koje potiče od rum. imena *Dona* ili romanskog *Donno* i suf. *–iga* (usp. ovde ime *Buniga*).

[276] Ime *Duča* valja usp. s rum. imenom *Ducea* (I. Iordan, *Dicționar*, 184) < lat. *dux*, *ducis* „knez“ (usp. prez. *Dučić* i srpske paralele imena *Knez* i prez. *Knežević*).

[277] Ime *Dučin* valja uporediti s rum. *Ducină* (I. Iordan, *Dicționar*, 184).

[278] Imena *Đorg*, *Đurju* i *Džurg* valja dovesti u vezu s romanskim *Žorgi*, *Žurg*, *Zorg(olus)* (K. Jireček, *Romani*, 170), s grčkim *Giorga*, *Girgas* (I. Iordan, *Dicționar*, 259) i s imenom **Гюѕгь**, koje je zabeleženo u Prizrenskoj povelji, u katunu Golubovac (**катоүнь Голоүбовць**), i koje je među srednjovekovnim Vlasima moglo biti izgovoreno *Giorg*, odnosno *Đorg* ili *Đurg*, a u turskom defteru ili u interpretaciji D. Bojanić zapisano kao *Đorg*, *Đurju* ili *Džurg*.

[279] Ime *Radul* je istovetno s rum. *Radul* (Vidi Radul cel Mare, rumunski vladar – I. Iordan, Dicționar, 386) i romanskim *Radula* u Dubrovniku potvrđeno 1358, kao i kod Rumuna u Timočkoj zoni, npr. u Halovu, Srbovu, Maloj Jasikovi itd. (NPS 29, 363).

[280] Ime *Grku* potiče od etničkog imena *Grk(u)* i možda ukazuje na Vlaha koji je došao sa prostora Grčke.

[281] Ime *Hris* je ktetik grč. imena Χρισ-τόδουλος „Hristov sluga“ ili Χρισ-τοφόρος „onaj koji nosi Hrista“. Među Rumunima timočke zone sreće se i danas ime *Hristea* i prezime *Hristović*.

[282] Ime *Likul(a)* potiče od romanskog *Lica* (K. Jireček, *Romani*, 296) i suf. *–ul(a).*

[283] Ime *Manko* potiče od rum. imena *Man*, *Manu* ili grč. *Manu*, *Manos* (I. Iordan, *Dicționar*, 289) i suf. *–ko*, a za usporedbu je i s romanskim *Mancino*, *Manacea* (K. Jireček, *Romani*, 301). Ime *Manco* (s. Šipikovo) i rod *Manești* (s. Korbovo – NPS 29, 342) zabeleženo je i danas među timočkim Rumunima.

[284] Ime *Mastura* kao i ime *Masta* u Braničevskom subašiluku potiče od rum. imena *Mastu* (I. Iordan, *Dicționar*, 294) i suf. *–ură* (N. A. Constantinescu, *Dicționar*, LXVI).

[285] Ime *Mijaku* valja uporediti s imenom plemena *Mijaci* u Crnoj Gori.

[286] Ime *Mirča* kao i ime *Mirčan* u Braničevskom subašiluku je rum. ime *Mircea* (I. Iordan, *Dicționar*, 308) i suf. *–an.*

[287] Ime *Mirču* kao i ime *Mirčuta* u Smederevskom sandžaku nastali su od rum. imena *Mircea* (Vidi *Mircea cel Bătrîn*, rumunski vladar – I. Iordan, *Dicționar*, 308) i suf. *–uta.*

Stanču, *Stančul*,[290] *Stanul*, *Velul*,[291] *Bratul*, *Stavul*,[292] *Stunga*,[293] *Sumarin*,[294] *Tenku*, *Tigu*, *Vigu*, *Vlad*[295] i *Vremec*,[296] zatim srpsko-vlaška imena na ***–an***, *Baban*, *Brajan*, *Dejan*, *Dragoman*, *Dušman*, *Đuran*, *Gruban*, *Kuman*,[297] *Prodan*, *Rad'jan*, *Rajan*, *Smolan*, *Šišman*, *Šulan*,[298] *Uliman*,[299] *Vitan*, na ***-en***, *Jarmen*, na ***-in***, *Babin*, *Berin*,

---

[288] Ime *Negul* i *Negulin* nastaju od rum. *Neg* i *Negul* (I. Iordan, *Dicţionar*, 329,330) i identično je s romanskim imenom *Negula* na Krku zabeleženo u ispravi iz 1198. godine (K. Jireček, *Romani*, 228).

[289] B. Hrabak (*Vlasi starinci i doseljenici*, 17) kaže da su „najtipičnija neslovenska imena bila... *Oliver* i *Brajan*, koja su, možda, stvar mode a nisu pokazivala tradiciju u porodici romanskog porekla".

[290] Ime *Stančul* je zapravo rum. ime *Stanciul* (I. Iordan, *Dicţionar*, 423). U Rumuna Timočke zone ima rod *a lu Stanciu* i prez. *Stančulović*.

[291] Ime *Velul* valja dovesti u vezu s rum. imenom *Velu*, grč. *Velu*, *Velos* (I. Iordan, *Dicţionar*, 483) i suf. *–ul.*

[292] Ime *Stavul* potiče od grč. σταυρός „krst" i suf. *–ul* (Vidi rum. ime *Stavilă* – I. Iordan, *Dicţionar*, 424) i ime *Staver* kod Vlaha u srpskim srednjovekovnim poveljama.

[293] Ime *Stunga* je identično s rum. *Stînga* (usp. *Stîngă*, *Stîngeoiu*, *Stăngaci*, *Stîngaciu* – N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, 376). U s. Brestovcu kod Bora postoji rod *Stîngaşilă* kao i prezime *Stangačilović*.

[294] Vidi napred objašnjenje imena *Sumarin* zabeleženo nešto ranije i u Braničevskom subašiluku, tj. 1467. godine.

[295] Ime *Vlad* je identično s rum. imenom *Vlad* (usp. *Vlad Ţepeş*, rumunski vladar), *Vladu*, koja su zabeležena i kod manastirskih stočara Fogaraša i Marmaroša u Rumuniji (I. Iordan, *Dicţionar*, 488; S. Georgijević, *Balkanološke studije VII-VIII*, Niš, 1985, 4 /= S. Georgijević, *Balkanološke studije VII-VIII*/).

[296] Ime *Vremec* se možda može dovesti u vezu s rum. imenom *Vermice* (I. Iordan, *Dicţionar*, 483) < lat. *vermic(ulus)* „crvenkast".

[297] Ime *Kuman*, *Kumanic* i *Kumaniče* potiče od romanskog imena *Cumanus* kojeg srećemo u srednjovekovnoj Dalmaciji (K. Jireček, *Romani*, 273) i rum. imenom *Kuman* (Vidi danas prezime *Kuman* u Zadru) i *Kumanic* među Vlasima u srpskim srednjovekovnim poveljama (M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskoga doba*, Onomatološki prilozi III, Beograd, 1982, 26 /= M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena*/). *Kuman* je inače etnonim uzet za lično ime. Kumani su narod ugrofinskog porekla koji je u srednjem veku prodro na Balkan.

[298] Ime *Šulan* potiče od rum. imena *Şula* < mađ. *sula* „uvrnut" (I. Iordan, *Dicţionar*, 438) i suf. *–an*, što ukazuje na to da bi moglo biti nadimak čoveku uvrnute naravi.

[299] Ime *Uliman* je istovetno s rum. *Ulman* (N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, 400) < germ. *Ulmann*.

Dradlin, *Dragin*, *Drajin*, *Dudin*,[300] *Đurin*, *Haratin*, *Kradin*, *Negul(in)*, *Radin*, *Ralin*, *Rasin*, *Serain(a)*,[301] *Ugrin*, *Velul(in)*, na ***-ič***, *Domanič*,[302] na ***-at***, *Milat*, *Stamat*,[303] na ***-et***, *Milet*, *Momčet*, *Petret*,[304] na ***-ta***, *Bratota*, *Marota*, *Radota*, *Subota*,[305] na ***-al***, *Denal*,[306] *Miral(a)*,[307] na ***-el***, *Miš(e)l*,[308] *Pavel*, *Prisel*, na ***-il***, *Bogil*, *Bučil*, *Črnil*, *Kovil*,[309] *Manuil*,[310] *Momčil*, *Nagil*,[311] *Pribil*, na ***-ej***, *Pantelej*, na ***-ij***, *Dragij*, *Đurđij*, *Jorgij*,[312] *Pavlij*, *Petrij*, na ***-oj***, *Bogoj*, *Bratoj*, *Desoj*, *Miloj*, *Negoj*,[313] na ***-oje***, *Bogoje*, na ***-uj***, *Dobruj*, *Pavluj*, *Raduj*, na ***-aš***,

---

300 Ime *Dudan* je zabeleženo među Vlasima na Balkanu (N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, 268; S. Dragomir, *Vlahi din Pen. Balcanică ăn evul mediu*, Bucureşti, 1959).

301 Ime *Serain(a)* je modifikovano ispadanjem konsonanta *c* ili *f* u rum. imenu *Sera(c)in* ili *Sera(f)in* (I. Iordan, *Dicţionar*, 412) < Serafim < hebr. *s'ĕrāfīm* „šestokrili anđeo“.

302 Ime *Domanič* je stvoreno po ugledu na rum. ime *Doman* (I. Iordan, *Dicţionar*, 177) ili romansko *Doman(ei)* (K. Jireček, *Romani*, 277) i suf. *–ič*.

303 Ime *Stamat* od grč. imena Σταμάτης.

304 Ime *Petret* potiče od rum. imena *Petre* (I. Iordan, *Dicţionar*, 363) < grč. Πέτρος „kamen, stena“ i suf. *–et(e)*, kao npr. u rum. imenima *Ionete*, *Mărculete*, *Nicorete*, *Sulete*, itd. (N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, LIX). U popisu Vidinskog sandžaka iz 1478/81. godine sreću se i sledeći oblici: *Petre*, *Petri* i *Petrij.*

305 Ime *Subota* je naziv dana, uzet za lično zaštitno ime kao Utornik, a može biti i prevod biblijskog imena *Šabbĕtaị.*

306 Ime *Denal* potiče od rum. imena *Dena* (I. Iordan, *Dicţionar*, 170) i suf. *–al.*

307 Ime *Miral(a)* usporedi s rum. imenom *Mirălai* i grč. *Miralis* (I. Iorda, *Dicţionar*, 308), kao i s imenom hercegovačkih Vlaha *Mirilovića.*

308

309 Ime *Kovil* je rum. ime *Covilă* < rum. *covilă* „kobilica“.

310 Ime *Manuil* je prema rum. imenu *Manuilă* (I. Iordan, *Dicţionar*, 290) < grč. Ἐμμανουήλ < hebr. ʻImmānū'ēl „bog je s nama“.

311 Ime *Nagil* valja usporediti s rum. *Naghi* < mađ. *nagy* „veliki“ (I. Iordan, *Dicţionar*, 323) i suf. *–ilă* (N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, LXI).

312 Ime *Jorgij* potiče od rum. imena *Iorga* < grč. *Georga(s)*(I. Iordan, *Dicţonar*, 259) i suf. *–ij* i treba ga dovesti u vezu s romanskim imenom *Jorgolo* na Krku u Jadranskom moru, s grčkim imenom *Jorgakis* (P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971, 559 /= P. Skok, *Etimologijski rječnik*/) i s imenom *Jorgo* kod Karavlaha blizu Leskovca (*Glasnik Etnografskog muzeja* 15, 165).

313 Ime *Negoj* je nastalo od rum. imena *Neg* (I. Iordan, *Dicţionar*, 329) i suf. *–oje* (N. A. Constantinescu, *Dicţionar*, LXIII).

Dragaš, *Džuraš*, *Tomaš*, na ***-eš***, *Beleš*, *Braneš*, *Dudeš*,[314] *Mileš*, *Radeš*, *Ugleš*, na ***-iš***, *Ivaniš*, *Jovaniš*, na ***-oš***, *Dragoš*, i na ***-ša***, *Popša*.[315] Sveukupno ima 353 (11,82%) žitelja romanske provenijencije. Ako ovoj kategoriji stanovništva pridodamo 622 (20,80%) žitelja s **kalendarskim imenima**, kao što su: *Andrija*, *Damjan*, *David*, *Dimitri*, *Dimitrije*, *Đurđo*, *Đura*, *Đurđe*, *Đurica*, *Džura*, *Filip*, *Genarij*, *Ignad*, *Ilija*, *Irina*, *Ivan*, *Jako*, *Jakov*, *Jovan*, *Jovanko*, *Kostadin*,[316] *Kuzma*,[317] *Lala*, *Lazar*, *Luka*, *Marko*, *Mihail*, *Nikola*, *Pavli*, *Pavlo*, *Pero*, *Petar*, *Petre*, *Petri*, *Petro*, *Simion*,[318] *Stepan*, *Todor* i *Vasil* (koja se inače nalaze i u vlaškim katunima srednjovekovne Srbije), dobićemo sveukupno 975 žitelja čija su imena romansko-vlaška, srpsko-vlaška i kalendarska, a koriste se među Vlasima, što je na uzorku koji imamo više od trećine stanovnika Vidinskog sandžaka, tačnije 32,62%.

Tome možemo pridodati i niz drugih imena iz popisa 1478/81. godine koja se često sreću kod srednjovekovnih Vlaha, kao npr. *Bala*,[319] *Bal'ja*,[320] *Ban-ča*, *Blad*(inić),[321] *Bobig*(ić), *Bošud*, *Brajla*,[322]

---

314 Ime *Dudeš* potiče od rum. *dudă* „cev" i suf. *–eš*, u prenesenom značenju označava pijanicu, pa bi mogao biti i nadimak.

315 Ime *Popša* moglo je nastati od rum. imena *Popşa* < rum. *popă* i suf. *–şa* albanskog porekla po mišljenju S. Puşcariu-a kao u sledećim primerima *Balşa*, *Bocşa* (Usp. top. *Bokša*, atar s. Šipikova), *Capşa*, *Dumşa*, *Focşa*, *Lupşa*, *Micşa*, *Popşa*, itd. (N. A, Constantinescu, *Dicţionar*, LXVI).

316 Ime *Kostadin* je identično s rum. imenom *Kosta(n)din* (I. Iordan, *Dicşionar*, 150) i *Kostadin*, praded roda Buronja i Lazaronja u s. Glogovici i čukunded roda Popovića u s. Kobišnici (NPS 29, 336), kao i roda *Kostadin-eşti* u s. Vratni.

317 Ime *Kuzma* valja uporediti s rum. imenom *Cusma* (I. Iordan, *Dicţionar*, 162) ili *Kuzma* među timočkim Rumunima, inače je to kalendarsko ime Κοσμᾶς „svet, ukras".

318 Ime *Simion* je identično s rum. imenom *Simion* (I. Iordan, *Dicţionar*, 415).

319 Ime *Bala* usporediti s rum. imenom *Bala* (I. Iordan, *Dicţionar*, 44) i s romanskim *Bala*, *Balli*, *Ballius* (K. Jireček, *Romani*, 209, 242).

320 Ime *Bal'ja* potiče od pastirskog termina *balja* „mrlja na čelu", a area svih izraza s osnovom balja upućuje na zajednički izvor, na balkansko pastirstvo ilirotračkoga porekla, ali postoji i izvan Balkana u Galiji, stfran. *baille* „šaren". Starogrčki βαλιός „šaren" je dalo ime konju Βαλίος, a u Makedoniji se ova reč ukrstila s tračkom **balios*. Đ. Daničić je imao pravo kad je pridev *baljast* vezao s ie. korenom *bhā-* „sjati". Osnovno tračko *bala* bez pridevskog suf. *-i̯o* potvrđeno je kod Prokopija.

321 Ime *Blad(inić)* valja usporediti s rum. imenom *Blad* (S. Georgijević, *Balkanološke studije VII-VIII*, 4)

Bratonja, *Brija*, *Bukanac*,[323] *Buko*,[324] *Delčica*, *Dilga*, *Donča*[325] *Dumča*, *Dragija*, *Đurinac*, *Džurica*, *Jana*,[326] *Kalibaba*, *Kumanič*, *Kumanic*, *Lala*,[327] *Lalinac*, *Rad*, *Radič*, *Ranga*,[328] *Rareva*,[329] *Šainac*,[330] *Tenka*, *Viga*,[331] *Vina*,[332] *Vinik*, itd. pored činjenice da je postojala ista tendencija da se u antroponimiji Vidinskog sandžaka, kao i u Smederevskom, „imena srbizuju dodavanjem čestog nastavka *-ko* muškim imenima", kao npr. *Bal*-ko, *Bač*-ko,[333] *Din*-ko, *Doj-ko*, *Don*-ko, *Jan*-ko, *Man*-ko, itd. možemo posumnjati da je broj, odnosno procenat onih imena koja srećemo kod srednjovekovnih balkanskih Vlaha, a i današnjih stanovnika istočne Srbije i Rumunije na prostoru Vidinskog sandžaka, bio daleko veći tokom XV veka.

Mnoga imena s etničkom odrednicom Srbin, kao što su npr. Stepan *Srbin* (Kopaj Košara), Džurg sin *Srbina* (Pozvizda), Bogdan *Srbin* (Đurci), Radohna *Srbin* (Gulihan - Strezište), Pop *Srbin* (Dudevlad – Davidovce), Radoslav *Srbin* (Lozana), Radoslav *Srb* (Hrsovac), Božidar *Srbin* (Brekunovo), Stale *Srbin* (Okolište),

---

322 Ime *Brajla* valja uporediti s romanskim imenom *Braillo* (K. Jireček, *Romani*, 216) ili s nazivom Justinijanovog kastela Βραίολα u regiji Aquis (usp. grad *Braila* u Rumuniji).

323 Ime *Bukanac* valja usp. s rum. *Bucan* < rum. *bucă* „obraz(ina)" (< lat. *bucca*) (I. Iordan, *Dicționar*, 82) i suf. *–ac.*

324 Ime *Buko* valja dovesti u vezu s rum. imenom *Bucos* < rum. *bucos* „buckast" (I. Iordan, *Dicționar*, 83) i *Buca* (NPS 29, 308) u s. Vajugi kod Negotina.

325 Ime *Donča* je dobiveno po ugledu na istovetno rum. ime *Doncea* (I. Iordan, *Dicționar*, 178).

326 Ime *Jana* je istovetno s rum. imenom *Iana*. U rumunskoj narodnoj pesmi sa Timoka pominje se Mesec pod imenom *Iana Sînzîiana*.

327 Ime *Lala* i *Lalinac* valja uporediti s rum. imenima *Lala* i *Lalin* (I. Iordan, *Dicționar*, 272) i suf. *–ac.*

328 Ime *Ranga* i *Rangul* istovetno je s rum. imenima *Ranga*, *Rangu* i top. *Rangul* u Rumuniji (I. Iordan, *Dicționar*, 387).

329 Ime *Rareva* je nastalo od rum. *Raru* (I. Iordan, *Dicționar*, 390) i suf. *–eva.*

330 Ime *Šainac* ima za osnovu rum. ime *Şain* (I. Iordan, *Dicționar*, 432) i suf. *–ac.* Usporedi naziv *Šaini* stočarskog naselja na ostrvu Pagu (P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split, 1986, 87).

331 Ime *Viga* potiče od rum. imena *Viga*, *Vigu*, *Vigas* (I. Iordan, *Dicționar*, 485). Usp. ime *Vigan* i *Vigata* u Smederevskom sandžaku iz 1476. godine.

332 Ime *Vina* je s rum. imenom *Vinea* (I. Iordan, *Dicționar*, 485) ili s romanskim *Vinea* u srednjovekovnoj Dalmaciji (K. Jireček, *Romani*, 352).

333 Ime *Bačko* potiče od rum. *baci* „stanar, planinar, glavar pastirskog stana" i suf. *–ko*.

Radohan *Srbin* (Okolište), Velko *Srbin* (Okolište), Radohna *Srbin* (Okruglica), Miloš sin *Srbina* (Izvor), Radoslav *Srbin* (Zidna), Stojan *Srbin* (Lalince), Stanislav *Srbin* (Lalince), Stepan *Srbin* (Lalince), Lala *Srbin* (Burdin), Nikola *Srbin* (Gujsavce), Radivoj *Srbin* (Boruznica - Poružnica), Radota *Srbin* (Diverac), Radič *Srbin* (Gujbuce), Petak *Srbin* (Gujbuce), Radota *Srbin* (Kruševo), Vitan *Srbin* (Kruševo), Radota *Srbin* (Kruševo), Prijezda *Srbin* (Prest – Brest, nahija Banja), Radovan *Srbin* (Prest – Brest, nahija Banja), Radoš *Srbin* (Gorna Čačuna - Čučunje), Radoš *Srbin* (Gorna Čačuna - Čučunje), Novak *Srbin* (Orahovica) itd. još više ukazuju na stanovništvo koje u njihovom neposrednom okruženju nije srpsko. Verujem da je zbog razlikovanja vlaškog stanovništva postojala potreba za dodavanjem etničke odrednice *Srbin* ili *Srb*. Takvu tezu mogu potkrepiti sa doduše malo primera dodavanjem drugih etničkih odrednica uz imena, kao što su, npr. Balda *Ciganin* (Svrljig), Stanislav sin *Grka* (Kali Baba - Galibaba), Damjan sin *Kumana* (Belahuna - Beloinje), Radovan *Blgarin* (Belahuna - Beloinje), ali i one etničke odrednice koje su zadržane u imenima, kao što su, npr. Stojče sin *Kumanice* (Podgrad), Bogdan sin *Kumaniče* (Niševce), Doniga sin *Kumaniče* (Niševce), Branko sin *Vlaje* (Davidovce), Bačko sin *Vlaje* (Davidovce), Boja sin *Vlajinca* (Pozvizda), Udovica *Vlaja* 3 (Gujsavce, Kruševo), Radin sin *Ugrina* (Lozana) i Stojan brat *Ugrina* (Lozana).

Pored svega što smo izneli, u ovom uzorku imena imamo još uvek 2011 lica sa slovenskim ili srpskim muškim imenima, odnosno 67,28%, kao i tri lica s muslimanskim imenima. Muslimani žive u nekoliko od četrdesetšest sela, što se svodi na neznatnih 0,10% od ukupnih 2989 stanovnika. Nisam uzeo u sistem obračunavanja imena onih muslimana posadnika tvrđave Svrljig koji uživaju timare, zatim one zajednice srodnika, rođaka i podložnika posadnika pomenute tvrđave Svrljig, koji stanuju u tvrđavi, kao i druge dve zajednice spahijskih srodnika koji žive u šeheru u području tvrđave Svrljig.

Pored navedenih romansko-vlaških i srpsko-vlaških imena koje smo naveli po fragmentima opširnog turskog popisa iz 1478/81. godine, zanimljiva su i imena koja nalazimo u osnovi mnogih ojkonima svih turskih popisnih deftera Vidinskog sandžaka XV i XVI veka, koja su najbolji pokazatelj da su srednjovekovni etnički Vlasi na

prostoru Timoka živeli i pre dolaska Turaka (1396) kao i u vreme turske vladavine, a koja danas nalazimo u antroponimiji Rumuna, kao npr. *Babadița* (*Baba Dița*), *Bagaceanu*, *Băzăr*, *Baint*, *Bălan* (< rum. *băl* „plav, svetao“), *Bala* (*Balu*), *Boboş*, *Bocşa*, *Bunilă*, *Baz*, *Veza*, *Velu*, *Vetrin*, *Vineş*, *Vințe*, *Vermice* (ili *Vrancea*), *Gînga* (< rum. *gîngă* „mucav čovek“), *Dala*, *Costița*, *Cruşila* (< rum. *cruşi* „crveni“), *Calan* (< mađ. *kalan* „kašika“), *Calota* (< rum. *calotă* „kalota; kapica, ćelepuš“), *Calu* (< rum. *cal* „konj“), *Cachită*, *Chipcea*, *Chilea* (< rum. *chilie* „sobica“), *Chilom*?, *Cleşu*, *Cloata*, *Covila* (< rum. *covilă* „kobilica, krivina“), *Coiman*, *Conete*, *Coşara* (< rum. *coşara* „ograda od pruća za stoku“), *Corbaci* (rum. *corbaci* „bič isprepleten od više kaiševa“), *Corbea*, *Corici*, *Creoleanu* ?, *Cubeica*, *Cruşevan Cucera*, *Ciungaru* (< rum. *ciungur* „čovek bez jedne ruke ili noge“), *Chipcea*, *Lopuşan*, *Muşatu*, *Necală*, *Orşea*, *Otul*, *Periş*, *Priciu* (< rum. *prici* „krevet za jednu upotrebu“), *Pal*, *Panița*, *Pleşa*, *Rez*, *Roşul*, *Ruşanu* (< rum. *a ruşi* „crveni“), *Saracu* (rum. *sărac* „siromašan, ubog“), *Secula* (< rum. *sec* „suv; fig. glup“), *Sibana*, *Sica*, *Şara*, *Trană*, *Trestian*, *Ulmanu*, *Haldan* (rum. *haldan* „zasad konoplje između redova kukuruza“), *Hinea*, *Humă* i *Hutu*. Turski *Katastarski popis Krajine i Ključa iz 1741. godine*[334] sa mnoštvom zabeleženih rumunskih imena takođe ne potvrđuje tezu da „rumunske porodice u Srbiji... nose imena koja ukazuju na njihovo srpsko poreklo“, jer su, kako kaže Đorđević, došle među Srbe u Srbiji tek u XVIII-XIX veku. Naprotiv, Vlasi su vekovima na prostoru srdnjovekovne Srbije živeli među Srbima. Možda je čitaocima ovo navođenje velikog broja imena bilo suvišno i nepotrebno, ali smatramo da jednom zauvek treba stati na put navođenju paušalnih zaključaka kakvi su Đorđevićevi ili čitave plejade drugih srpskih autora koji se, na žalost, nisu ni upuštali u sveobuhvatna multidisciplinarna proučavanja Vlaha ili Rumuna severoistočne Srbije.

O kontinuitetu življenja etničkih Vlaha na ovom prostoru svedoči nam i bezbroj leksičkih ostataka u jednome od najstarijih srpskih dijalekata (prizrensko-timočki), koji se prostire na liniji Timok

[334] R. Tričković, *Katastarski popis Krajine i Ključa iz 1741. godine*, Mešovita građa (Miscellanea), 2, Beograd, 1973, 243-323.

– Osogovo – Šara,[335] svedoči nam mnoštvo rumunskih toponima[336] i zavidan broj sakralne arhitekture izgrađene i obnavljane, posve sigurno, za Vlahe/Rumune od strane donatora – vlaških vojvoda, od kraja XIV do početka XVI veka na tlu Crnorečke i Fetislamske nahije.[337] Mišljenja pojedinih stručnjaka da su srednjovekovni balkanski Vlasi, koji su u migrativnim kretanjima krajem XIV i tokom XV veka bili slovenizovani još u svojoj matici i kao takvi došli u današnju istočnu Srbiju, nije doneto na osnovu podataka koji se još nude na terenu. Ako je tome verovati, zašto je rumunska nacionalna propaganda gradila više od stotinu škola i nešto crkava u Makedoniji krajem XIX i početkom XX veka,[338] ako su Vlasi kao što Đorđević kaže, „nestali iz

---

[335] Kao npr. *albotin, brbat, budža, cuka, cuknut, džidnjuje, gramada, komonji se, kondilat, kormim (u Pirotu – koremo „stomak*“*), kulastra, kъndza, lastar, lastri, mandra, maren, moroputina, očagari, orata, pangalos, parasina, ploja, proluka, skara, skoba, skobi se, skopi, skube, sluti, soma (soman, somanje), spastri, sugare, sušina, šerbi se, štrvor, talason, trandorija, turta, urda, ursula, vada, vardi (vardište), vurda, vurka, zamanta se*, itd. Ovde je korišćen *Rečnik timočkog govora* Jakše Dinića (Beograd, 1988) i neobjavljeni materijal Ljubiše Rajkovića Koželjca.

[336] Dorin Gamulescu, *Toponimi rumunskog porekla u Crnoj Reci*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XXX/2, Novi Sad, 1976, 105-141.

[337] B. Knežević, *Ktitori Lapušnje,* Zbornik za likovne umetnosti Matice srpske, 7 (1971), 37-52; M. Đ. Milićević, *Kneževina Srbija* II, Beograd, 1876, 882; M. Dimić, *Dopis iz Zaječara*, Starinar VI-1 (1889), 28-30; Natpis je preuzeo Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi* I (br. 390, 391), Beograd, 1983; M. Stanojević, *Nekoliko natpisa i zapisa u manastiru Krepičevcu i Lopušanskoj crkvi*, Nastavnik, 15 (Bgd., 1904), 409-412; F. Kanic, *Srbija, zemlja i stanovništvo* II, Beograd, 1985, 400-401; Đ. Bošković, *Srednjovekovni spomenici severoistočne Srbije*, Starinar, Nova serija, I (1950), 206-207; G. Balş, *O biserica a lui Radul-cel- Mare în Serbia la Lopuşnia*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul IV (Buc., 1911), 194-199, fig. 14 (ktitorski natpis); N. Iorga, Art et littérature des Roumains, Paris, 1929, 25.

[338] Rumunska nacionalna propaganda pojačala se u Makedoniji od 1865. godine, kada su počeli da deluju *Ioan Radulescu* i *Dimitrie Bulintineanu*, otvarajući rumunske škole po Makedoniji. Na njihovo zalaganje osnovano je u Bukureštu specijalno društvo za širenje rumunske nacionalne propagande u Makedoniji (Spomenica stogodišnjice Timočke krajine, 86, nap. 1, stoji: „Pre nešto više od pola veka“, u odnosu na štampanje ove monografije, 1933. godine, „rumunska propaganda činila je pokušaje na iseljavanju Rumuna iz Krajine: davate su im sve moguće povlastice, na pr. besplatno zemljište, ali se tako tamo naseljeno rumunsko stanovništvo vraćalo svome zavičaju – u Krajinu.“) koja od „1868. godine postaje... sve življa“. O uspesima rumunske nacionalne propagande u Makedoniji govori s ogorčenjem i dr Vladan Đorđević, tadašnji srpski poslanik u Carigradu, zato što su u to vreme oni bili veći od rezultata srpske nacionalne propagande. U poverljivom izveštaju srpskom ministru spoljnih

Srbije još u XV veku, bez ikakvog traga" (str. 15). Ne zvuče li paradoksalno, Đorđevićeve tvrdnje, a i drugih stručnjaka, da su Vlasi istočne Srbije, tj. Rumuni Timočani, uglavnom povlašeni Srbi zbog čestih migracija u oblasti današnje Rumunije i nazad, pomešani tu i tamo sa Rumunima, kada znamo da su *Srbi Timočani* emigrirali u rumunske zemlje verovatno u prvim bežanijama od Turaka krajem XIV i početkom XV veka. Ima skoro 600 godina kako žive među Rumunima, a ipak su sačuvali identitet srpskog naroda do danas, pored bilingvizma na koji su upućeni toliko vekova unazad,[339] a koji utiče i na njihovu antroponimiju.[340] Uostalom, pogledajmo Vlahe u Istri, u okolini Rijeke ili one u Makedoniji, kao i Karavlahe u Podrinju blizu Bijeljine u Semberiji, koji su vekovima upućeni na bilingvizam, ali čuvaju svoje jezičko i etničko blago i pored izmenjene im antroponimije.

Navešćemo kao primer članak *Razmatranja o stanovništvu Resave*[341] dvojice uvaženih srpskih etnologa, Miroslava Draškića i Nikole Pantelića, koji kažu da u Resavi ima doseljenih *srpskih* i *vlaških* rodova, ali da ima i takozvanih *starinačkih* rodova i onih *nepoznatog porekla*. Oni sebi postavljaju pitanje: „ko su ti *starinci*, da li su to Srbi ili Vlasi", naglašavajući da „prema podacima koje (...) Mijatović daje (...) izlazi da tih starinaca ima i među srpskim i među vlaškim stanovništvom (...). Za vlaške rodove Mijatović smatra da su se kasnije doselili pa kaže: 'U oblasti žive Srbi i Rumuni. Srbi su u većini, pre su se doselili i zauzeli bolje položaje. Rumuni su se docnije

---

poslova (Pov. br. 268 od 22. septembra 1896) on kaže: „... i treća narodnosna propaganda koja se javila u Makedoniji još nije srpska već – neverovatno je reći – rumunska!" Doktor Vladan Đorđević, *Srbija i Turska*, Jilidiz–Porta Fanar, 1894-1897, Beograd, 1928, 57. Prema podacima Ivana Ivanovića, *Maćedonija i Maćedonci, opis zemlje i naroda*, II, Beograd, 1909, 413-415, bile su 3 rumunske gimnazije, i 48 rumunskih osnovnih škola samo u Bitoljskom vilajetu.

[339] M. Tomić, *Elementele lexicale româneşti în graiul sîrbesc din localitatea Sviniţa (Judeţul Mehedinţi)*, Fonetică şi dialectologie, vol. IX (Extras - 1975), 165-175; M. Tomić, *Govor Sviničana*, Srpski dijalektološki zbornik XXX, Rasprave i građa, Beograd 1984, 7-265 (= M. Tomić, *Govor Sviničana*).

[340] M. Tomić, *Antroponimija Karaševaca II*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XVIII/1 (Poseban otisak - 1974), 207-239.

[341] M. Draškić, N. Pantelić, *Razmatranja o stanovništvu Resave*, Glasnik Etnografskog muzeja, 28-29 (1965-1966), 13-29.

doselili i to ponajviše za vreme turske vladavine.'[342] Kako su mogle vlaške porodice kasnije da se nasele od srpskih ako su došle za vreme turske vladavine, kad znamo da se većina današnjih srpskih naseljenika doselila pred kraj ili posle turske okupacije, krajem 18. i početkom 19. veka? Ovo svoje tvrđenje Mijatović je svakako zasnovao na mišljenju Tihomira Đorđevića, koji je Vlahe istočne Srbije nazvao Rumunima i pokušao njihovo poreklo da objasni dosta jednostrano, preseljavanjem Srba u Rumuniju gde su se oni romanizovali i ponovo vraćali u Srbiju."[343] Draškić i Pantelić su u svom članku izneli originalno rešenje u kojem kažu da se istočna Srbija „geografski i kulturno vezuje za karpatsko područje i obratno" i da je „jedna od osnovnih karakteristika ovog područja (...) njeno stanovništvo koje je po genezi jednim delom svakako starinačko, jer vodi poreklo još iz rane trako-slovenske simbioze.[344] Pošto je Resava integralni deo tog šireg geografskog i kulturnog područja, to je njeno današnje vlaško stanovništvo, kao i deo srpskog, u stvari u njoj starosedelačko" pa „prema tome, naseljavanje Vlaha u istočnoj Srbiji predstavljalo bi unutrašnje kretanje u okviru šireg karpatsko-balkanskog regiona uslovljenog istorijskim prilikama. Za ovo stanovništvo kod nas su upotrebljavana dva naziva: Vlasi i Rumuni."[345]

Navodi Draškića i Pantelića, koji su ovde izneseni u najkraćim crtama, ukazuju na jedino moguće rešenje u vezi sa vlaškim, odnosno rumunskim i srpskim življem u istočnoj Srbiji, ukazujući u isto vreme i na Đorđevićeve zablude, koje mnogi autori, među kojima i Radomir D. Rakić, preuzimaju bez kritičkog sagledavanja nespornih činjenica u kontekstu novih proučavanja. Vlasi, kao romanizovane skupine ostataka različitih starosedelačkih starobalkanskih plemena,[346] živeli su tokom srednjeg veka pored slovenskih plemena, i u ovim krajevima, kasnije obuhvaćeni vojno-feudalnim sistemom u južnoslovenskim

---

[342] St. Mijatović, *Resava*, Srpski etnografski zbornik, XLVI, Beograd, 1930, 167.

[343] Tih. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Beograd, 1906; Ibid, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – Naselja)*, Beograd, 1924, 90 i d.

[344] Š. Kulišić, *Niektoré zhody v kultúre Srbov a karpatských Slovanov*, Slovenský Národopis XI, 4, Bratislava, 1963, 574-578; T. P. Vukanović, *Les Valaques, habitants autochtones des pays balkaniques*, L'Ethnographie, Paris, 1962, 11 i d.

[345] M. Draškić, N. Pantelić, *Razmatranja o stanovništvu Resave*, Glasnik Etnografskog muzeja, 28-29 (1965-1966), 23-25.

[346] M. Tomić, *Govor Sviničana*, 7-265.

državnim zajednicama, bugarskim i srpskim državama srednjeg veka, kao i pod vizantijskom/romanijskom ili ugarskom vlašću.[347] Prema tome, ni u turskim popisima Braničevskog subašiluka i Vidinskog sandžaka XV-XVI veka, ne možemo ih u potpunosti razlikovati od autohtonog srpskog stanovništva. Njihova se antroponimija u to vreme uveliko slovenizovala, kao što je i danas slučaj sa Vlasima, odnosno Rumunima Timočanima, čija su imena većim delom, pod jakim uticajem Srpske pravoslavne crkve, promenjena.

Turska odrednica „Vlah", koju često nalazimo u popisima i u turskim zakonima, ima svakako i fiskalno-pravni karakter – ona, zapravo, ne obuhvata sve stanovništvo vlaškog porekla, već samo one Vlahe–stočare koji ulaze u status posebne socijalne grupe sa položajem koji je regulisan zakonima, pravima i obavezama. Izuzev ovih institucionalizovanih Vlaha, turski popisi ne razlikuju ostalo stanovništvo vlaškog etničkog porekla, koje je ranije prešlo na zemljoradnju, ali je u osnovi ostalo vlaško, odnosno rumunsko.[348] To se vidi i na osnovu već iznete antroponimije. Uostalom, setimo se da je u turskim aktima sve rumunsko stanovništvo srednjovekovne Vlaške takođe nazvano Vlasima (tur. Iflak, Iflaklar), bez obzira kojem socijalnom statusu pripada. Više je nego sigurno da je npr. osim 180 registrovanih vlaških porodica u Braničevu bilo još zatečenih ili doseljenih Vlaha, kao uostalom na čitavom području istočne Srbije. To se može videti iz detaljnih i sumarnih popisa Smederevskog sandžaka XV i XVI veka,[349] gde su Vlasi obrađivali svoje baštine i imali status „raje", kao i srpsko zemljoradničko stanovništvo. Neki raniji poznati podaci, na primer, govore da je u krajevima Braničevskog subašiluka vlaško stanovništvo živelo u doba Despoto-

---

[347] V. Jakić-Cestarić, *Raspored*, 355. Kod Vlaha se u istim obiteljima, pored slovenskih, koja znatno preovladavaju, i kalendarskih, „...javljaju još i osobna imena drugačijeg podrijetla (supstratna, rumunjska i ostala)".

[348] M. Stojaković, *Braničevski tefter*, Beograd, 1987, 12 (= M. Stojaković, *Braničevski tefter*).

[349] A. S. Aličić, *Turski katastarski popisi nekih područja zapadne Srbije XV i XVI vek*, I (*Detaljni popis Smederevskog sandžaka iz 1476. godine*; *Detaljni popis Smederevskog sandžaka iz 1516. godine*; *Sumarni popis Smederevskog sandžaka iz 1525. godine*), Čačak, 1984, 7-640, II (*Poimenični popis Vlaha Smederevskog sandžaka iz 1528. godine*), Čačak, 1985, 29-231, III (*Detaljni popis sandžaka Smederevo iz 1559/60. godine*), Čačak, 1985, 7-556.

vine kao i ranijih vekova. U povelji o vlastelinstvu velikog čelnika Radiča Postupovića, izdatoj 1428/29. godine kojom despot Đurađ potvrđuje posede dobijene još 1381. godine od despota Stefana, navode se dva sela u kučevskoj oblasti pod nazivom, *Vlasi Radivoevci* i *Vlasi Košarna*,[350] što je nesumnjiv dokaz da su u njima živeli Vlasi, tj. rumunsko stanovništvo.[351] Uostalom, zar ne podsećaju na Vlahe i ne ukazuju na pravce migracionih kretanja Vlaha, tj. Aromuna, ka severu naziv sela *Zarvince* (Nahija Banja = hidr. *Zarvina* i top. *Zarvin kamen* između planine Rtanj i Slemen) nastao od naziva katuna *Vlahь Zarьvinьce* koji Jovan Uglješa daruje Hilandaru 1381. godine, ili naziv sela *Sremljane* (Nahija Crna Reka = mahala *Sremljana*, deo s. Podgorca, opština Boljevac), nastao prema nazivu katuna *Vlaha* **Сɣьмɪане** (= Đuraševski Vlasi = Kostadinovci + Gojilovci),[352] pomenut u Dečanskoj hrisovulji 1330. godine, u oblasti Altina, južno od Đakovice na Kosovu i Metohiji,[353] kao i naziv sela *Ipsoder* (Zagorje = s. *Psoderci*, danas s. Kosta Perčevo, Mihajlovgradski okrug, Bugarska) nastao prema nazivu *Vlaha Pьsoderьci*, koje daruje Stefan Nemanja crkvi sv. Nikolaja u Vranji.

Stanovništvo istočne Srbije je sve do „Dugog rata“ 1593-1605. godine, uz stalne unutrašnje migracije zbog zuluma Turaka, bilo bez većeg broja novih doseljenika, osim onih Vlaha sa juga Srbije i prostora Hercegovine.[354] U vezi sa „Dugim ratom“, zbog kojega je u Vlaškoj zavladala glad, počeo je veći broj seljaka Vlaha, tj. Rumuna, da se iseljava i nastanjuje u turskom Podunavlju. Turske vlasti, iz razumljivih razloga, nisu preduzimale nikakve mere da se ovi

---

[350] Selo *Vlasi Košarna* danas ne postoji, međutim top. Košarna je sačuvan u ataru sela Vlaški Do, na svilajnačkom putu, 13 km južno od Požarevca. Selo Košarna se pominje u povelji kneza Lazara manastiru Ždrelu, oko 1379. godine kao međnik sela Osanice, u Homolju, a u Braničevskom defteru iz 1467. godine selo Košarna nalazilo se u oblasti Lučice, koje je imalo 17 kuća. Vidi: G. Škrivanić, *Vlastelinstvo velikog čelnika Radiča Postupovića*, Istorijski glasnik 3-4 (1955), 128.

[351] M. Stojaković, *Braničevski tefter*, 12.

[352] M. Pešikan, *Iz istorijske toponimije Podrimlja*, Onomatološki prilozi, II (1981), 6, 15 (= M. Pešikan, *Iz istorijske toponimije Podrimlja*).

[353] S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza u svetlu onomastike*, Onomastica Iugoslavica 10 (1982), 49.

[354] Danas postoji reka *Sremljana*, severozapadno od sela Boljevca u Boljevačkoj opštini. Д. Бојанич-Лукач, *Видин и Видинският санџак през 15-16 век*, София, 1975, 71: *Сремлан*.

rumunski doseljenici iz tadašnje Vlaške vrate na imanja svojih boljara. Prvi izvori o prilivu rumunskog življa iz tadanje Vlaške izdati su 28. oktobra 1605. godine od strane osmanske centralne vlasti i govore o tome da je vlaški vojvoda Radul zamolio turske vlasti u Podunavlju da ne ometaju one Rumune koji kupuju ili zamenjuju prehrambene namirnice na turskim skelama, jer je u Rumuniji, usled rata u prethodnim godinama, zavladala glad.[355] Rumunski vojvoda molio je i da se ovi iseljenici, privučeni na turske čifluke, vrate u svoja mesta. Možemo pretpostaviti da je u navedene oblasti migracija Rumuna započela još u toku rata (1593-1603), ako ne i ranije, inače ne bi bilo razloga da se turski dokumenti o migraciji Rumuna upućuju sandžak-begovima i kadijama u Podunavlju, na prostoru od Braile do Fetislama.

U vezi s tim migracijama i dopisom vlaškog vojvode Radula od 28. oktobra 1605. godine, treba imati na umu i upad vojske kneževstava Vlaške, Moldavije i Transilvanije u jesen 1594. godine pod zapovedništvom vlaškog vojvode Mihaila Hrabrog (Viteazul). Tada napada tvrđave na Dunavu, kao i jače hajdučke čete koje 1595. godine deluju u Bugarskoj,[356] ili one koje su 1596. godine, pod vojvodom Deli Markom, prešle preko Dunava iz Vlaške i napale varoš Kladovo, gde su pobile mnogo Turaka. Tada su hajducima prišli mnogi hrišćani (*gran numero de Christiani*) koji su se sklanjali pred Turcima.[357]

Prvi upadi vlaške vojske u severozapadne bugarske oblasti sa dobrovoljcima iz Vidinskog sandžaka naveli su imućne bugarske trgovce, među kojima su bili i Dubrovčani braća Sorkočević i Pavle Đorđić, da se dignu na ustanak pregovarajući sa austrijskim imperatorom Rudolfom II, 1597. godine, i sa erdeljskim i vlaškim vojvodama.[358] Zbog izbijanja ustanka u Trnovu 1598. godine, vlaški vojvoda Mihailo Hrabri je sa velikom vojskom te iste godine prešao Dunav kod Nikopolja i razorio zemlju i varoši Nikopolj, Rahovo, Vidin i Kladovo, ali tvrđave nije zauzeo, već se pred turskom vojskom

[355] D. Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Peka*, 70.

[356] *Istorija naroda Jugoslavije*, II, Beograd, 1960, 468-470.

[357] Jov. N. Tomić, *Novi Grad – Kladovo – Fetislam*, Glas Srpske kraljevske akademije, LXX, drugi razred, 43 (1906), 21-23.

[358] D. Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Peka*, 69.

povukao, vodeći sa sobom hrišćane u Vlašku – prema nekim izvorima oko 50 do 60.000 porodica.[359]

Ovi hrišćani su mogli biti samo nezadovoljni Vlasi, kojima je ukinut filurdžijski status još 1586. godine. O tome D. Bojanić-Lukač, kada govori o Crnoj Reci, kaže: „Treba pretpostaviti da su Crnorečani učestvovali u ovim događajima i da su, naročito prilikom pomenuta dva upada u Kladovo u većem broju, 1596. i 1598. godine, ne samo pomagali hrišćanske vojne jedinice već i da su se iselili u Vlašku".[360] Rekao bih, da to nisu činili samo Vlasi/Rumuni Crnorečke nahije, već i oni iz ostalih vlaških nahija, Krivine, Fethislama, Zagorja, Polomja, Timoka, i drugih pomenutih u popisima 1530/31-1535. i 1570-1572. godine. O tome u popisima govori i D. Bojanić-Lukač: „Ustanička delatnost pod vođstvom Mihaila Hrabrog uticala je i na život Crne Reke i ostalih nahija Vidinskog sandžaka".[361]

Zbog velike gladi koja je nastala u Vlaškoj, ali i zbog preme-štanja velikog zulumćara Ahmed-bega, koji je do 1. juna 1603. godine bio vidinski sandžak-beg, ti isti Vlasi se ponovo vraćaju u Vidinski sandžak. To se može videti iz pomenutog dopisa vlaškog vojvode Radula od 28. oktobra 1605. godine, u kojem je zamolio turske vlasti u Podunavlju, od Braile do Fetislama, da ne ometaju povratak onih Vlaha, koji žele da se vrate na imanja svojih boljara u Vlaškoj.

Ovde je svakako prikazana drugačija slika mogućih dešavanja na prostoru severoistočne Srbije od one koju u nekoliko rečenica iznosi Đorđević bez navođenja validnih istorijskih izvora.

Govoreći u svom članku iz 1919. godine da su Rumuni bežali iz Rumunije u Srbiju zbog svoje bede i izrabljivanja od strane boljara (*ciocoi*), Đorđević kaže da su oni „pobegli tako reći goli, bez ičega sa sobom" (str. 19) ili „Rumuni su u Srbiju dolazili u stanju krajnjeg siromaštva, bez ičega, noseći samo svoju bedu" (str. 25). Godine 1924. na osnovu arhivske građe koju je poznavao i 1919. godine, naveo je u svojoj knjizi *Iz Srbije kneza Miloša* da je npr. sa Velikog Ostrva 1834. godine „prešlo 57 familija [Rumuna – dopuna S.G.] sa 130 muških i 147 ženskih članova i prevezeno je 186 grla govedi, 70 konja, 694 ovce i koze, 90 svinja velikih i malih, 70.000 oka kukuruza

[359] Ibid, 69.
[360] Ibid, 69.
[361] Ibid, 69.

[1 oka je 1.200 grama – prim. S.G.] i 3.000 oka pasulja".[362] To je svakako suprotno od onoga što je rečeno da su Rumuni „tako reći goli, bez ičega sa sobom".

Česte seobe i Rumuna i Srba na tlu današnje istočne Srbije i Rumunije predstavljaju unutrašnja kretanja u okviru šireg karpatsko-balkanskog regiona, koja su uslovljena istorijskim prilikama, najčešće ratnim događajima, gladnim godinama, poreskim opterećenjima, itd. To se može videti na primeru tzv. *timočkih pečalbara*, koji su krajem XIX i početkom XX veka, tačnije u vreme 1876–1914. godine, odlazili u *argatovanje* na imanjima rumunskih boljara (*ciocoi*) u današnjoj Rumuniji, odnosno u Vlaškoj i Karavlaškoj zemlji. O toj pojavi Svetislav Prvanović, u svom članku *Timočki pečalbari*, prenosi doslovno tekst koji je našao u Glasniku Srpskog učenog društva (1889), da seljaci od srpsko-turskog rata (1876) „svake godine s proleća, u masama odlaze u Rumuniju, u pečalbu",[363] na prvom mestu iz Zaglavka, o čemu Marinko Stanojević u svom delu *Zaglavak* kaže da „najbolja radna snaga masama odlazi u Rumuniju ('u Vlaško')".[364] Mada je, geografski i ekonomski, oblast Timoka u „mnogo povoljnijem položaju od Zaglavka, takođe je [i Timok – S. G.] bio pečalbarski kraj".[365] *Radničke novine* iz 1912. godine beleže da je „timočki srez dao Vlaškoj oko 3.000 radnika".[366] Pečalbarstvo je sa vremenom „postajalo najvažniji izvor zarade i za Crnu Reku, za seljake zaječarskog i boljevačkog sreza. Godine 1914, na primer, iz tadašnjeg timočkog okruga otišla su 5.244 pečalbara, od kojih je na srez zaglavski otpalo 1.500, na timočki 929, a na zaječarski i boljevački 2.815".[367] Radi pečalbe u Rumuniju se išlo zbog velikog siromaštva koje je zavladalo u planinskim oblastima istočne Srbije, jer, kako kaže Prvanović, „svet još uvek pamti kad je s kukuruzom mešao i mleo za hleb cerovu i bukovu koru".[368] Kako je rekao učitelj

---

[362] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 99.

[363] S. Prvanović, *Timočki pečalbari*, Razvitak, god. III, br. 2 (1963), 59 (= S. Prvanović, *Timočki pečalbari*).

[364] M. T. Stanojević, *Zaglavak*, Srpski etnografski zbornik XX (1913), 16-17.

[365] S. Prvanović, *Timočki pečalbari*, 60

[366] Ibid, 60.

[367] *Radničke novine* iz 1914, br. 137-141.

[368] S. Prvanović, *Timočki pečalbari*, 59.

Lazar Bjelić na jednoj konferenciji socijalističke partije u Knjaževcu, juna 1914. godine, bilo je žalosno „videti dečicu od 12 do 13 godina koja svakoga proleća idu u pečalbu, i to čak u Rumuniju“.[369] Još je „žalosnija činjenica da su u pečalbu odlazila čak i deca iz osnovne škole“, o čemu nas obaveštavaju *Radničke novine* (br. 32), u kojima je objavljen dopis učitelja iz Ošljana: „Došavši meseca septembra u Ošljane, nisam naišao ni na pola upisanih đaka. Oni su svi otišli u Rumuniju, u pečalbu, a školu su napustili još 2. marta 1911. godine“[370] da bi na imanjima rumunskih boljara i čokoja (*ciocoi*) čuvala stoku i radila druge lakše poslove. U svom članku Prvanović kaže da se „do Zaječara putovalo pešice, a zatim belgijskom rudničkom železnicom Vrška Čuka – Radujevac“, a odatle „po prelasku preko Dunava, za gornju Vlašku produžavalo se većinom pešice, a za donju, takozvanu karavlašku, prvo brodovima (šlepovima) niz Dunav, pa onda vozovima, kolima i pešice“.[371] Osim Timočana, kojima su se usput „pridruživali u velikom broju i Krajinci, za Rumuniju su Timokom prolazile i hiljade siromašnih seljaka sa juga, iz pirotskog, niškog i drugih okruga“.[372] To svakako pokazuje pravac čestih, usuđujemo se reći, viševekovnih migracija sa juga na sever i obratno.

Sâm Đorđević u svom delu *Iz Srbije kneza Miloša* navodi bezbroj primera inversnih seoba Rumuna. Pošto su među ovim, kako ih Đorđević naziva, lakovernim Rumunima rumunske vlasti razvile „vrlo živu agitaciju, pozivajući ih na povratak i obećavajući im da će svaki ko se vrati ’tri godine od svakog danka i kuluka oslobođen biti’“, oni se vrate „između 26 i 27 juna 1834. godine... zajedno sa familijama“, pa „24 januara 1835. pobeže još jedan; 9 marta 1835 – šest familija; 28 marta – jedna; 25 aprila – opet jedna. Osim toga i drugi su se spremali da pođu istim putem“, što pokazuje ili da su Rumuni lakoverni, kako ih naziva Đorđević, ili da im u Srbiji nije bilo potaman. Đorđević takođe u istom članku iznosi da „Rumuni ni inače nisu bili u Srbiji vrlo stalni“ pa nastavlja da je vrlo „mnogo pomena o tome da su sa familijama dobegli u Srbiju, pa da su se posle nekog

[369] *Radničke novine* iz 1914, br. 137-141.
[370] S. Prvanović, *Timočki pečalbari*, 60.
[371] Ibid, 61.
[372] Ibid, 61.

vremena opet vratili u Rumuniju." Đorđević u spisima Kneževe kancelarije koji se tiču Negotinske nahije nalazi podatak da „9 oktobra 1833. godine piše Stefan Stefanović Knezu Milošu da u Ključu imadu nekoliko vinograda bez gospodara svog, koji su kojekad u Vlašku isprelazili i tamo zaostali živeti".[373] Takođe iz akata Kraljevske kancelarije „se vidi da su iz Krajine, za vlade Kneza Miloša, mnoge rumunske familije prebegle u Rumuniju. Za mnoge od njih stoji da su u Srbiji bile puka sirotinja". To je takođe protiv-argument samom Đorđeviću koji iznosi da su Rumuni iz Rumunije „tako reći goli, bez ičega sa sobom" dolazili u Srbiju. Đorđević kaže da „srpske vlasti nisu dopuštale odseljavanje u Rumuniju, zbog toga su Rumuni odlazili ili tajno, ili su, obmanuvši vlasti, kao da će privremeno, ili na kratko vreme, otići u Tursku, dobijali pasoše, pa, mesto u Tursku, odlazili u Rumuniju",[374] što opet govori da je bilo i inversnih migracija Rumuna u Rumuniju iz Srbije kneza Miloša, koja nije bila *Eldorado*.

Povezujući to sa teorijom skorašnjeg dolaska Rumuna u severoistočnu Srbiju, Đorđević preuzima tekst engleskog autora s početka XIX veka koji „opisuje kuće rumunskih seljaka kao 'prave pećine troglodita'",[375] zatim francuskog autora iz sredine XIX veka koji kaže da su „seljačke nastambe bile... prosto jazbine, zvane *bordei*, rupe iskopane u zemlji, sa krovom od dasaka pokrivenih zemljom, i izdizale su se zastrašujuće iznad ravnice..."[376] i francuskog autora s kraja XIX veka, koji kaže da je „'koliba nekog afričkog crnca prilagođenija životnim potrebama', nego bedno prebivalište rumunskog seljaka".[377] Bedan izgled seljačkih nastambi u delima engleskih i francuskih autora, koji gaze ulicama evropskih metropola, Londona i Pariza, svakako je morao biti poražavajući, ali nisu li opisi seljačkih i ponegde gradskih nastambi Srbije i drugih delova Balkana u delima evropskih uhoda bili poražavajući kako bi dodatno podstakli evropske

[373] Državni Arhiv, Kraljevska kancelarija, Nahija Negotinska; Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 104-105.

[374] Državni Arhiv, Kraljevska kancelarija, Nahija Negotinska 12 juni 1834, N° 17; Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 105.

[375] W. Macmichael, *Jurnal from Moscovy to Constantinople*, London, 1819, 105.

[376] E. Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautes Danubiennes*, Paris, 1855, 284.

[377] E. de Laveley, *La Peninsule des Balkans*, t. II, Paris, 1888, 310.

vladare da što pre krenu u nova osvajanja balkanskih provincija evropskog dela Turske imperije?[378] Uzmimo za primer Konstantina Josifa Jirečeka, Čeha po ocu i Slovaka po majci, rođenog Bečlije i redovnog profesora Bečkog univerziteta, koji u svom delu *Srbija, zemlja i narod*,[379] opisujući Šumadiju, srce Srbije, kaže da se „u unutrašnjosti Srbije... radoznali putnik... na svakom koraku sreće sa novim čudima. On tu čuje i vidi hiljadu dotle nečuvenih i neviđenih stvari... Ovde je svet drukčiji od onoga koji smo mi navikli da gledamo, jer ovde su ljudi i predeli sačuvali prastaro primitivno stanje – stanje koje je u našoj zemlji udaljeno od nas nizom uzburkanih vekova“. Jirečekov opis Srbije daje zapravo opštu žalosnu i jadnu sliku Balkana, koja ne zaostaje za opisom stanja Rumunije od strane navedenih francuskih i engleskih autora.[380]

Evo kako je, na primer, izgledao Zaječar u *Memoarima Stojana Coke Simića* krajem XIX veka, u kojem nije bilo „više od sto dvadeset kuća, a najviše da ih je bilo 150, sve same sniske, slamom pokrivene... Od velikih šljivara i drugog rodnog drveća ni jedna se kuća nije mogla videti, sem po koji dimnjak iz kojeg je dim kroz grane na više šljivara izbijao koliko bi se samo moglo reći da tu ima kuće i u njoj žive duše.“[381] I, na kraju krajeva, zar loše materijalno stanje rumunskih seljaka u Rumuniji možemo dovesti u kakvu vezu sa kontinuitetom

---

[378] R. Samardžić, *Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika: XVI-XVII vek*, Beograd, 1961; *Srbija u godini 1834: Pisma grofa Boa-le-konta de Rinji ministru inostranih dela u Parizu o tadašnjem stanju u Srbiji*, priložio Stojan Novaković, Spomenik SKA, XXIV (1894); D. Pantelić, *Uhođenje Srbije pred Kočinu krajinu*, Glas SKA, CLIII; Ibid, *Prilozi za raspravu Uhođenje Srbije pred Kočinu krajinu*, Spomenik SKA, LXXIV.

[379] J. K. Jireček, *Srbija, zemlja i narod*, Zbornik Konstantina Jirečeka, I, Beograd, 1959, 40.

[380] Detaljniji Jirečekov opis Šumadije nije nimalo bajkovit, naprotiv: „Najbliža okolina Beograda... – kaže Jireček – dočekuje stranca kao prava pustinja... ona ostavlja neverovatno žalostan i melanholičan utisak... vidi (se) nekoliko vinograda, nešto pšenice i kukuruza, a iza toga je naširoko i nadugačko pusto tle na kojem nema njiva, ni livada, ni vinograda, već svuda i na sve strane korov i šipražje... pastirima za skloništa služe t.zv. *mandre*, tojest krovovi spleteni od suvog pruća i izdignuti na nekoliko grana; one nemaju ni zidova, ni vrata, ni prozora”, a malo dalje o nastambama Jireček kaže da se „prisutnost ljudskih naselja primećivala po stubu dima ili po stadima stoke”, itd.

[381] M. Stanojević, *Memoari Stojana Simića*, Zbornik priloga za poznavanje Timočke Krajine, II, Beograd, 1930, 34.

rumunskog življa na prostoru seveoistočne Srbije? Svakako da ne, osim ukoliko nije u pitanju Đorđevićeva ideja o skorašnjem dolasku Rumuna u Srbiju.

Đorđević kaže da „svi Rumuni u Srbiji nisu čisto rumunskog porekla. Mnogi su od njih izvorno Srbi, koji su pobegli u Rumuniju i istočni Banat pre turske invazije i zuluma. Živeći među Rumunima, oni su se porumunili i emigrirali kasnije u Srbiju kao Rumuni, bežeći od nasilja boljara zajedno sa pravim Rumunima“ (str. 30). I za Srbe u Srbiji se takođe može reći da *nisu čisto srpskoga porekla*, jer su asimilirajući romanizovano stanovništvo Balkana i sami podlegli etnogenetskim promenama.[382]

Kako bi zaokružio svoju teoriju o srpskom poreklu Rumuna Srbije, Đorđević tvrdi da „svi Rumuni u Srbiji upražnjavaju srpske običaje“, a da bi potvrdio svoju teoriju, nastavlja izjavom da „svi slave slavu, što je poseban srpski običaj“, koji Rumuni zovu „srpskim imenom – ’praznik’“, i nastavlja da „Rumuni u Rumuniji ne poznaju taj običaj“ (str. 31). Rumuni u Srbiji ne upražnjavaju srpske običaje, osim ako se pod tim ne podrazumevaju običaji sledeće nomenklature: *Avrămeasa, Barba Pământului, Boboteaza, Bradoşi, Brânduşei, Colindreţi, Dragobete, Filipii de iarnă, Filipii de toamnă, Floriile, Joia Verde, Joimarică, Lumina raiului, Mânecătoarea, Marturia, Moş Ajun, Moş Craciun, Moşi de fragi, Moşi de piftii, Muma Păduri, Năproor, Noaptea Strigoilor, Nunta mortului, Paştele, Pomana Albă, Pomana Alilor, Priveghi, Ropotin, Rusalii, Sîngiorz, Sângiorzul Vacilor, Sântoaderii, Sîmedru, Sîmţi, Sînziene, Slobăzîtu api,* itd. Suvišno je da ulazimo u opise ovih običaja, jer je o tome već pisano.[383] Uostalom, i sam Đorđević u svojoj knjizi *Kroz naše Rumune*

---

[382] P. Ivić, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, 1971, 24-30.

[383] R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, 1985, 13-705; I. Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an: Dicţionar*, Bucureşti, 1997, 1-226; G. Kligman, *Nunta mortului: Ritual, poetică şi cultură populară în Transilvania*, Iaşi, 1998, 9-262; P. Caraman, *Studii de etnologie*, Bucureşti, 1998, 5-408; N. Panea – C. Bălosu – G. Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Craiova, 1996, 7-165; V. Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*, Bucureşti, 1996, V-XXII, 3-199; S. Gacović, *Putevi istine: Polemika o vrednosti jednog naučnog rada*, Zaječar, 1999, 1-202; S. Gacović, *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, 2000, 9-245; P. Es Durlić, *Rajska sveća u kultu mrtvih kod Vlaha u istočnoj Srbiji*, Razvitak, god. XLII, br. 209-210 (2002), 124-143; P. Es Durlić, *Nebeska tela i obred*

– *putopisne beleške* (1906) nabraja neke *rumunske običaje*, kao npr. Krajica (*Craița*), Koljinda (*Colindă*), zatim Krljesat (*Chiraleisa*), koji se među Rumunima naziva još i Boboćeaze (*Bobotează*),[384] itd.

Termin *slava*, koji je upotrebio Đorđević počeo je da se koristi među Srbima tek u XVIII-XIX veku. Vuk Karadžić recimo uopšte ne koristi termin *slava*, već kaže da „Svaki Srbin ima po jedan dan u godini koga on slavi, i to se zove *krsno ime, sveti, sveto*, i *blag dan*". O *krsnom imenu* piše i S. Trifković u članku *Krsno ime u okolini Sarajeva* (Bosanska vila, 1877), zatim A. Mitrović u članku *Krsno ime nije ni patarenskog, ni srpskog, ni pravoslavnog postanka* (Glasnik Zemaljskog muzeja, 1912), M. Vasić u članku *Slava – krsno ime* (Beograd, 1901), S. Banović u članku *O porijeklu slave krsnog imena* (Glasnik Zemaljskog muzeja, 1912), itd. Petar Ž. Petrović u članku *Krsno ime* kaže da je to „prastari narodni običaj proslave domaćeg zaštitnika i davaoca, koji su, među Slovenima, najbolje održali Srbi." Međutim, „tragove tog običaja imaju ili su ga imali svi Sloveni, pa i Indoevropljani: Tračani, stari Grci, Dačani (sa ostacima u Maloj Vlaškoj), Iliri (sa ostacima kod Cincara i severnih Arbanasa), Rimljani (lar) i dr."[385] Milenko Filipović u članku *Krsna slava* pominje termin „*krsna slava (slava, služba, krsno ime,* itd.*)*" i kaže da je to „običaj pravoslavnih Srba, do pre nekoliko decenija i svih Makedonaca, a sporadično je ima, ili je bilo, i kod Hrvata katolika (donja Hercegovina, srednja Bosna, Dalmacija, Lika, Slavonija). Značajno je da slave ima i kod katoličkih severnih Arbanasa, od kojih jedan deo živi u FNRJ"[386], dok u članku *Slava, služba ili krsno ime u pisanim izvorima do kraja 18. veka* Filipović kaže: „Slava, služba ili krsno ime – običaj da pojedini rodovi na naročit način proslavljaju jednog sveca kao svog zaštitnika, je opšti kod hrišćanskih Srba i stoga je smatran kao *čisto srpsko obeležje*. *To je,* međutim*, zabluda romantičarskog i patriotskog građanstva i pisaca iz te sredine* od koje je samo Srpstvo imalo više štete nego koristi. Slava, služba ili krsno ime susreće se i

„marturija" u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije, Razvitak, god. XLIII, br. 213-214 (2003), 122-146, itd.

[384] Tih. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Beograd, 1906, 25-27.

[385] P. Ž. Petrović, *Krsno ime*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985, 17.

[386] M. Filipović, *Krsna slava*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985, 15.

kod srpskih suseda: ima je kod zapadnih Bugara (...), kod pravoslavnih Rumuna, pa i kod naroda izvan Balkanskog poluostrva."[387] Pomenuli bismo i mišljenje bugarskog antropologa Petka Hristova, koji kaže da regionalne i lokalne varijante praznika *proštenje* / *kirvaj* / *sbor* / *sobor* / *seoska slava* mnogih zajednica na Balkanu, u Hrvatskoj, centralnoj Staroj planini, Bugarskoj, Makedoniji, i konačno, u Srbiji nisu u tolikoj vezi s etničkim razlikama koliko u vezi sa raznolikim socijalnim strukturama sela i s različitim matricama ritualnog procesa bilo koje crkve – katoličke i pravoslavne (Carigradske, Ohridske, Pećke i Trnovske). Svaka crkva je pokušala da postavi u istorijski promenljivim granicama svoje dijeceze, tj. u „kontaktnim" zonama kao dominirajući model povrh jasno opipljive mnogobožačke osnove, kult predaka i karakterističnu ideologiju mišljenja utkanu u agrarni ritualni sistem.[388]

* * *

Na osnovu svoje tvrđnje da su Rumuni Srbije zapravo davno odseljeni Srbi koji su na tlu Rumunije prihvatili rumunski jezik, Đorđević kaže da se „rumunski šovinisti" nisu „zadovoljili da zahtevaju onu zemlju koja je poklonjena njihovim sunarodnicima u egzilu, kao novim građanima Srbije... oni čak traže još 4 srpske oblasti, gde se stanovništvo sastoji od rumunske manjine i ogromne srpske većine!!!". Podsetimo da je srpskim izbeglicama u Banatu bila „poklonjena zemlja". Na žalost i srpski i rumunski narod, kao i mnogi drugi narodi Balkana, morali su zbog kojih god neprilika bežati nekud na nečiju zemlju i tamo od novih gospodara tražiti svoja prava, kao što su u više navrata to činili Srbi u Ugarskoj ili Austro-ugarskoj monarhiji.

Istina je da se stanovništvo istočne Srbije „sastoji od rumunske manjine", ali je neistina da se sastoji od „ogromne srpske većine". Naime, po popisu iz 1859. godine u *Crnorečkom, Ćuprijskom, Požarevačkom* i *Krajinskom okrugu* ima svega 122.559 Rumuna i

---

[387] M. S. Filipović, *Slava, služba ili krsno ime u pisanim izvorima do kraja 18. veka*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985, 151.

[388] П. Христов, *Общности и празници: Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век,* Етнографски институт с музей БАН, София, 2004, 17-224, sa literaturom u kojoj se raspravlja o postanku slave, obroka, sveca i drugo.

159.783 Srba, pa bi dakle odnos izražen u procentima bio 43,41%, prema 56,59% u korist Srba. Samo četiri godine kasnije, po popisu iz 1863. godine u ova četiri okruga ima svega 127.255 Rumuna, ali zato 320.062 Srba, što se ne može pripisati posrbljavanju Rumuna u tako malom vremenskom periodu, niti nekoj bolesti od koje bi samo Rumuni umirali, kao ni veoma velikom broju novorođenih Srba. Biće da je statistika tu odigrala svoju ključnu ulogu, jer broj Rumuna neshvatljivo varira u svim statistikama XIX, XX i XXI veka. Po statistici iz 1884. godine, u navedena četiri okruga ima svega 149.559 Rumuna i 236.793 Srba. Sada se neshvatljivo naglo povećao broj Rumuna, a uveliko opao broj Srba, da bi u narednom popisu iz 1890. godine u ova četiri okruga bilo 136.873 Rumuna i 369.945 Srba, što je opet velika disproporcija nastala u izvesno kratkom vremenskom periodu. Nakon samo pet godina, odnosno po popisu iz 1895, u četiri navedena okruga, upisano je 157.673 Rumuna i 387.917 Srba, da bi po popisu iz 1900. u biračke spiskove bilo upisano 116.812 Rumuna i 501.012 Srba. Velike razlike u brojkama koje su iznete u navedenim popisima, ne mogu se objasniti ni teorijom brzog posrbljavanja Rumuna, ni teorijom velikog nataliteta samo među Srbima. Čak ni broj koji se iznosi u popisu iz 1900, da je 32.556 Rumuna „znalo pored rumunskoga još i srpski", ne može objasniti veliki prirast Srba u odnosu na Rumune, i to samo u vremenu od 1895. do 1900. godine. Jedino prihvatljivo objašnjenje može se naći u krivotvorenju navedenih popisa ili u situacionom iskazivanju identiteta što je manje verovatno. Dakle, Đorđevićev zaključak da „ove brojke jasno pokazuju opadanje rumunskog elementa u Srbiji" (str. 32) ne može biti validan, jer nije donet na osnovu kritičkog sagledavanja iznetih statističkih podataka. Sve ovo se očigledno pokazuje na popisu stanovništva Srbije, tačnije 1921. godine, kada su nestali Rumuni i rumunski jezik, ali se zato pojavilo 142.773 Vlaha, a sa njima i „vlaški jezik". Rumuni su „po diktatu" morali nestati iz Srbije, a zbog toga je, valjda, odštampan Đorđevićev članak iz 1919. godine. Tek na popisu iz 1948. godine, posle Drugog svetskog rata, ponovo se pojaviše, rekao bih stidljivo, 3.489 Rumuna i rumunski jezik, ali i 93.440 Vlaha i vlaški jezik. Prvi put se u popisu iz 1948. godine rumunski entitet cepa u dva entiteta i ništa se do danas nije promenilo na bolje. Nakon samo pet godina, na popisu iz 1953, komunistička vlast u vreme

Informbiroa briše Rumune i prijavljuje samo 36.728 Vlaha, ali zato onih koji govore tzv. „vlaškim jezikom“ ima 198.728 osoba, što predstavlja deklatantan primer da je preko 160.000 Srba „verovatno progovorilo maternjim jezikom“ Vlaha. Drugog objašnjenja nema. Ovaj podatak bi mogao ući u Ginesovu knjigu rekorda u krivotvorenju popisa.

Politika „ustanovljavanja novih država-republika, novih nacija i novih jezika“ koja je postojala u vreme Titove Jugoslavije, još nije dovršena. Politikom dvojnih naziva rumunski narod u Srbiji je na popisu iz 1991. i 2002. godine podeljen u dva entiteta, *vlaški* i *rumunski*, a zatim se po Zakonu o nacionalnim manjinama formirao Rumunski, a zatim i Vlaški nacionalni savet, koji je, i pored toga što je legalno konstituisan 4. marta 2006. godine, upisan u Registar nacionalnih saveta Ministarstva za državnu i lokalnu samoupravu Republike Srbije tek 30. jula 2007. godine.

Po kazivanju Đorđevića, „Rumuni u Srbiji žive u čisto srpskom okruženju i pod stalnim su srpskim uticajem... Oni se posrbljuju i njihov broj opada iz dana u dan“, otkrivajući nam da su Rumuni otišli „tamo gde i Tračani antičke Dakije, Iliri iz Dalmacije, milioni Slovena koji su nekada naseljavali Nemačku, Srbi koji su emigrirali u Rusiju u XVIII veku i Srbi koji su živeli u istočnim delovima Banata...“ (str. 32-33). Što bi se drugčije reklo, asimilirajući se sa Srbima, Rumuni su nestali u vrtlogu vremena. Pri tom se Đorđević brani da „srpske vlasti nisu nikada podvrgavale Rumune posrbljavanju“, jer, navodno, „nisu imale potrebe za tim“. On kaže i da se „Rumuni u Srbiji nisu nikada dičili svojim rumunskim poreklom“ i da su oni „pokazivali nezaintresovanost prema Rumuniji“, da „sa užasom pričaju o toj zemlji“. To što sa užasom pričaju o Rumuniji, nema veze sa tim kako se oni nacionalno osećaju. Mnogi Srbi danas sa užasom pričaju o Srbiji zbog nestabilne političke situacije i lošeg životnog standarda, ali se svejedno nacionalno osećaju Srbima. Da li je bila bolja situacija sa onim Srbima koji su za vreme velike svetske ekonomske krize od 1929. do 1933. godine emigrirali npr. u zemlje Latinske Amerike? Običan, mali čovek s početka XX veka, kakav je bio i seljak rumunskoga porekla, gleda kako da preživi, da nahrani porodicu, i svakako je bio nezainteresovan za bilo šta drugo. U prilog tome mogu navesti da se neškolovani i nacionalno neosvešćeni Rumuni istočne

Srbije i danas ne poistovećuju sa Rumunima iz Rumunije stoga što je njihov socijalni status, izgrađen na bogatstvu stečenom u zemljama zapadne Evrope, kudikamo bolji od statusa Rumuna iz Rumunije, koji kao najamnici obrađuju njihova imanja u istočnoj Srbiji, u vreme neposredno pre pada Čaušeskuovog režima i nekoliko godina posle toga. Zar i danas u siromašnim slojevima Srba, koji su na bilo koje meridijane zemljine kugle otišli „trbuhom za kruhom“, ne vlada „nezainteresovanost prema zemlji porekla ili prema matici“.[389]

* * *

Kada govori o sveštenstvu u Srbiji, Đorđević kaže da su „rumunski sveštenici, bez ikakvog obrazovanja“ i da su zato „sujeverni koliko i njihovi parohijani seljaci“, pa navodi primer nekog popa po imenu „Jon iz Timoka“ koji je „davao seljacima koprivu kao hostiju“. Veli da je „jedan drugi pop ekshumirao vampire“ pa nastavlja: „Nije mi cilj da, spominjanjem ovih stvari, predstavim rumunske sveštenike u nepovoljnom svetlu“. Bilo kako bilo *cilj je postignut*, rumunski sveštenici su doista prikazani „u nepovoljnom svetlu“. Da bi ovo malo ublažio, iznosi da „za vreme Turaka ni srpski sveštenici nisu bili bolji“. Po pisanju Andre Gavrilovića, u jednom selu crnorečke (zaječarske) nahije jedan srpski učitelj je vodio seljane „u gluvo doba noći na groblje, raskopavao s njima grobove i probadao vampire glogovim kocem“.[390] U spomenutom radu Svetislava Prvanovića čitamo i sledeće redove: „Na Timoku *narod i danas veruje u mađije i čarolije* raznih vračara i nadrilekara, ali je verovanje u veštice gotovo iščezlo“, a zatim iznosi jedan primer spaljivanja veštice: „Početkom avgusta 1811. godine Karađorđe je poslao u Gurgusovac, današnji Knjaževac, svoga vojvodu i zeta Antonija Pljakića, koji je bio poznat kao zver čovek. Pljakić je dobio zadatak da sa lokalnim vlastima pohvata neke odmetnike i njihove jatake i uvede bolji red. Izveštavajući Karađorđa da je sve to sa uspehom izvršio, on

[389] Lj. Gavrilović, *Matica između mita i stvarnosti*, Međunarodni skup "Položaj nacionalnih manjina u Srbiji", SANU, Međuodeljenski odbor za proučavanje nacionalnih manjina i ljudskih prava, 24-26 novembar 2005. Zbornik radova je u štampi.

[390] S. Prvanović, *Naše stare praznoverice i običaji*, Razvitak, god. I, br. 6 (1961), str. 56-57.

je dodao da je *usred Gurgusovca živu ispekao neku babu – vračaru*, zato što ju je narod optužio kao vešticu. Iz Vražogrnca, gde se tada bio zatekao, Karađorđe je 11. avgusta Pljakiću odgovorio: '*Pismo Vaše primio sam i razumeo... Što mi pišete za hajduke, za jatake njine i za vračaru, to si sve dobro učinio*'". Dakle, zbog nedovoljnog obrazovanja i slabog uticaja crkve, na Balkanu je kod svih naroda vladalo, a i danas vlada sujeverje.

Što se tiče rumunskog sveštenstva u Srbiji, Đorđević je u svojoj knjizi *Iz Srbije kneza Miloša* i sam objavio dosta materijala, pominjući liturgiju na rumunskom jeziku i imena sveštenika od 1733. godine sve do crkvene samostalnosti Srbije, kada su „na njeno čelo počeli dolaziti učeni bogoslovi" pa su „zajedno sa srpskim, neukim sveštenicima, postepeno iščezli i rumunski",[391] što znači da, kako bih ja rekao, sa *učenim srpskim bogoslovima* izvesno počinje i *srbizacija*. To se vidi na primeru sela Lukova kod Boljevca, u kojem – po kazivanju Feliksa Kanica – „žive pomešani Srbi i Vlasi", a da se „selo ne bi potpuno rumunizovalo, srpski pop već duže neće da venčava mladiće koji se žene Vlahinjama".[392] Još žešći primer *prisilne srbizacije* i ujedno *krivotvorenja državne statistike* nalazimo u preporuci parosima Timočke eparhije pod naslovom *Upisivanje narodnosti u crkvenim protokolima* (Eparh. br. 1784 od 23. novembra 1927), u kojoj piše: „Povodom slučajeva da su pojedini sveštenici, naročito ruski, koji su u službi naše Eparhije, ne poznavajući narodnosne odnose stavljali u crkvene protokole narodnost rumunsku za pojedine rođene, venčane i umrle ili maternji jezik rumunski a s obzirom na to što u našoj Eparhiji ne postoji niti ima stanovništva koje govori isključivo stranim jezikom nego naprotiv srpskim jezikom, a u nekim krajevima naše Eparhije pored srpskog i kakvim domaćim dialektima zbog svojih istorijskih pograničnih veza, preporučuje se svemu sveštenstvu: da u buduće u crkvenim protokolima i listićima za državnu statistiku stavlja u odnosnim rubrikama da je dotična osoba srpske narodnosti i

---

[391] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo - naselja)*, Beograd, 1924, 111.

[392] F. Kanic, *Srbija – zemlja i stanovništvo od rimskog doba do XIX veka*, II, Beograd, 1985, 401-402. Delo Feliksa Kanica (Felix Kanitz) je objavljeno u Lajpcigu (Leipzig) 1904. godine, a naslov originala glasi: *Das Königreich Serbien und das Serbenvolk von der Römerzeit bis zur Gegenwart.*

srpskog materinskog jezika“.[393]

Đorđević u svom članku iz 1919. godine kaže da „prvo spominjanje rumunskih sveštenika u Srbiji pada u prvu polovinu XIX veka, u vreme austrijske okupacije“ (str. 35), što nije istina. Rumunskih sveštenika bilo je na prostoru Vidinske mitropolije, tj. na prostoru današnje istočne Srbije i zapadne Bugarske, i u vreme turske vladavine. To potvrđuje i Đorđević u sledećoj rečenici: „Dok je Srbija bila pod turskom upravom (...), sveštenstvo kao ovo gore opisano“, tj. neobrazovano i sujeverno, „moglo je da se toleriše; ali kada je Srbija povratila slobodu, Crkva autonomiju, i kad je na njeno čelo došao školovani mitropolit Petar, rumunsko sveštenstvo je postepeno nestajalo zajedno sa neobrazovanim i nepismenim srpskim sveštenicima, a zamenili su ih ljudi obrazovani u teološkim seminarima. Pošto Srbija nije imala nove rezerve rumunskog sveštenstva na raspolaganju, a kako i nije bilo izražene potrebe za njima, crkvene vlasti su počele da postavljaju sveštenike kakvima su raspolagali u severoistočnoj Srbiji“ (str. 37). I ove Đorđevićeve konstatacije nisu istinite, jer su u crkvama severoistočne Srbije dobili svoja namesništva parosi iz centralne i zapadne Srbije ili iz Vojvodine koji su službu božiju propovedali na srpskom jeziku, a sve „rumunske stare svete knjige (...) su bile povučene iz službe“ (str. 37). Đorđević pokušava dokazati da su rumunski sveštenici dolazili kad i Rumuni iz Rumunije tokom XVIII-XIX veka. Shodno tome, na prostoru severoistočne Srbije, po mišljenju Đorđevića, nije bilo rumunskih sveštenika i crkava u kojima se služba propovedala na rumunskom jeziku.

Uložićemo malo truda i napora da sagledamo stanje hrišćanstva među Romanima, odnosno Rumunima, Vlasima na svim prostorima srednjovekovne i današnje Srbije i Bugarske, jer je hrišćanstvo prihvaćeno kod romanskog stanovništva još u vreme Rimske imperije, ako ne pre, sigurno nakon 313. godine, i to na svim prostorima Balkanskog poluostrva, i održalo se do današnjeg dana kod romanskog/rumunskog stanovništva na svim prostorima južno od Dunava. Hrišćanska vera se sve vreme svoga opstanka na Balkanu među Romanima/Protorumunima, a zatim i među Rumunima i

---

[393] Letopis Timočke eparhije, god. VI, Niš, 1928, 72-73; S. Gacović, *Knjiga naredaba hrama Roždestva presvete bogorodice u Lukovu kod Boljevca (1929-1939)*, Arhivsko nasleđe, god. II, br. 2, Zaječar, 2004, 79, nap. 15.

Aromunima propovedala najpre na latinskom, a zatim sa prihvatanjem Ćirilo-Metodijeve slovenske liturgije i na staroslovenskom. Tek se u XVI veku, tačnije 14. jula 1582. pojavila na rumunskom jeziku „*Palia iz Oraštije*, prvi rumunski prevod prvih pet starozavetnih knjiga" (*Palia de la Orăştie cea din tâi traducere românească a primelor cinci cărţi ale Vechiului Testament*)[394]. Ovome se može posvetiti čitavo poglavlje od stotinak strana, ali pošto nemamo dovoljno prostora, pokušaću da prikažem hrišćanstvo kod romanskog, odnosno rumunskog stanovništva Srbije navodeći nešto hagionima i istorijskih izvora preko kojih se ono može pratiti do dolaska Turaka i kasnije. Ovde sam već naveo dosta manastira koji se u turskim popisnim defterima Vidinskog sandžaka pominju u nahijama s vlaškim, odnosno rumunskim stanovništvom.

Davne 680. godine papa Agaton je uputio poslanicu romanij-skom/vizantijskom basileusu Konstantinu IV povodom održavanja VI Vaseljenskog sabora. U njoj papa kaže „da mnogi od nas (tj. episkopi – prim. S.G.) služe usred Langobarda, Slovena, Franaka, Gala, Gota, Britanaca".[395] To je još jedna potvrda da se hrišćanstvo moglo širiti i na prostoru Balkana među Slovenima, gde još nije bila uspostavljena crkvena hijerarhija i to su svakako propovedali Romani na latinskom jeziku, na ondašnjem jeziku liturgije na Balkanu. Ne zaboravimo da je današnja oblast Timočke zone tokom VII i u prvoj polovini VIII veka bila pod jurisdikcijom pape, i to još od 545. godine kada je Justinijan I izdao svoju CXXXI novelu kojom se Ilirik ponovo vraća u „posed" papske kurije. Da je misionarska delatnost Rimskih papa i Konstantinopoliskih patrijaraha prema varvarima na Balkanu i širom Evrope bila razvijena u VII i VIII veku, pokazuje i podatak sadržan u odlukama Trulskog sabora koji je Justinijan II (685-695; 705-711) održao 691/92. godine u Konstantinopolisu. Naime, XVIII kanon navedenog Sabora sadrži jasne i stroge odredbe koje se tiču sveštenika koji su usled varvarskih pustošenja napustili svoje gradove. Naglašeno je da su varvarska razaranja ili proterivanja sveštenika od strane varvara samo izgovori onih crkvenih lica koja ne žele da se vrate u

[394] S. Balan – N. Şt. Mihailescu, *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România : Date cronologice*, Bucureşti, 1985, 68.

[395] *S. Agathonis papae Epistolae*, ed. J. P. Migne, Patrologia Latina LXXXVII (1851), col. 1224-1225.

svoje episkopije, pa im zato basileus naređuje da se vrate u svoja stara sedišta. To pre svega znači da treba da se vrate zbog romanskog hrišćanskog stanovništva, svakako ne zbog slovenskog, kojem tek predstoji proces hristijanizacije.[396] Sličnu naredbu nalazimo u XXXVII kanonu, sa razlikom što iz nje sledi da pojedini episkopi još uvek obavljaju svoju dužnost i postavljaju sveštenike u svojim eparhijama, i to sigurno romanske, iako Carstvo ne vlada na tim prostorima.[397] U XXX kanonu stoji da se pojedine crkve nalaze „kod varvara" i da u njima još uvek služe sveštenici, koji su takođe morali biti romanski, a služba je, razume se, bila na latinskom jeziku.[398] Prema tome slovenska plemena su službu božju u severnom delu Ilirika morali slušati na latinskom jeziku, od romanskih sveštenika.

Nije sasvim jasno da li se odredbe navedenih kanona odnose na balkanske ili azijske provincije, mada je sa Arabljanima vladao veoma postojan mir počev od 679. do 691. godine, pa su stoga odredbe jedino mogle važiti za prilike u unutrašnjosti Balkana. Basileus Justinijan II svakako nije mogao da zahteva od crkvenih lica ono što nije moglo biti izvodljivo. Crkvena lica proterana od varvara nedavno su napustila svoja crkvena središta, a „među njima su mogli da budu episkopi iz gradova Mezije koji su proterani od Bugara posle njihovog naseljavanja 680. ili posle vizantijsko-bugarskog sukoba 688. godine" kaže Tibor Živković, i nastavlja da su neki „mogli da budu iz Makedonije koja je između 674. i 678. godine bila zahvaćena slovensko-vizantijskim borbama oko Soluna" ili je „arabljanska opsada Carigrada (674-678) takođe (...) dovela do pustošenja delova Trakije odakle su pojedini episkopi zaista mogli da se povuku".[399]

Episkopi gradova Mezije nisu morali biti proterani dolaskom Protobugara krajem VII veka, kako iznosi T. Živković, jer nam Ioan Malala, Teofan i Skilica-Kedrin saopštavaju da se još 528. godine „hunski" (kutrigurski - prabugarski) vladar Grod (Gordas) pokrstio u

---

[396] Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, Γ. Α. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, τόμ I-VI, ᾿Αθῆνα, 1852-1859 (= *Syntagma*) II, 314, preuzeto iz: T. Živković, *Crkvena organizacija u srpskim zemljama*, Beograd, 2004, 92 (= T. Živković, *Crkvena organizacija*).

[397] *Syntagma* II, 388, preuzeto iz: T. Živković, Ibid, 92.

[398] *Syntagma* II, 369, preuzeto iz: T. Živković, Ibid, 92.

[399] Theoph. I, 353.25 – 354.17.

Konstantinopolisu i da mu je sam imperator Justinijan I bio kum nakon čega je počeo da uništava paganske idole.[400] Dvadesetak godina kasnije, oko 547/48. godine Kozma Indikoplov nas obaveštava da i među Bugarima ima vernika, koji „objavljuju Hristovo evanđelje i ispovedaju vaskrsavanje mrtvih“.[401] Godine 619. unogondurski – prabugarski vladar Orhan (Organ) – Mohodu otišao je u Konstantinopolis s velikom svitom boljara, žena i kopljanika, koji su prihvatili hrišćanstvo i vratili se u otadžbinu.[402] U kontekstu priče o već hristijanizovanim hanovima i njihovoj dvorskoj sviti, Nikejski episkop Ioan sugeriše da je Kubrat, vladar Huna, tj. Unogondura, i rođak Orhana, još kao dete bio pokršten u Konstaninopolisu, gde je vaspitavan na dvoru uz Iraklija u krugu njegove porodice, a da su tek nakon smrti Kubrata i raspadanja „stare Velike Bugarske“ (ἡ παλαία μεγάλη Βουλγαρία), sredinom VII veka postepeno bili jasniji obrisi „tek posejanog hrišćanstva“[403] na dvoru Kubrata tokom 635. godine prilikom sklapanja mira sa Romanijom. Uz to nas i neki drevni autori, kao što su El. Balhi i Ibn-Haukal, obaveštavaju da su „unutrašnji Bugari“ bili hrišćani,[404] pa bi mišljenje Tibora Živkovića o proteranim episkopima sa prostora Mezije dolaskom Bugara bilo bespredmetno ukoliko su navedeni izvori verodostojni, odnosno, ukoliko su bugarski arhonti i boljarska aristokratija pre dolaska u Meziju bili pokršteni. Svakako, ostaje mnogo veća mogućnost proterivanja episkopa iz Mezije u toku i nakon romanijsko-bugarskog sukoba 688. godine. Najzad o Romanima hrišćanima i o prihvatanju hrišćanstva među Slovenima tokom VII veka nalazimo indirektno uputstvo u LXII kanonu Trulskog sabora, u kojem se opominju vernici, koji drugi do romanski, da se čuvaju slovenskih paganskih svetkovina i tradicija,[405] a tokom VIII veka prihvatili su hrišćanstvo,

[400] Т. Събев, *Самостойна народностна църква в средновековна България*, София, 1987, 103 (= Т. Събев, *Самостойна народностна църква*).

[401] Т. Събев, *Самостойна народностна църква*, 103.

[402] М. И. Артамонов, *История хазар*, Москва, 1962, 157.

[403] Ал. Бурмов, *Въпроси из историята на прабългарите*, ГСУ ИФф, т. 44, 2 (1948), 70.

[404] Ибн-даста, Абу-Али Ахмед бен Омар, *Известия о хозарах, буртасах, болгарах, мадьярах, славянах и руссах*, изд. Д. Хвольсон, СПб, 1869, 83.

[405] *Правилата на св. Православна църква с тълкуванията им,* прев. и ред. свещ. Ст. Цанков, протод. Ив. Стефанов и П. Цанев, София, 1913, II, 271.

po jednoj manastirskoj hronici sa Atosa, Rinhini, Vlaho-rinhini i Sagudati.[406]

Ali, sve su to mogućnosti na osnovu događaja koji su u izvorima zabeleženi i koji su danas dostupni naučnoj javnosti, a svakako treba verovati da se i na prostorima severno od Makedonije i Trakije, na prostorima bivše Gornje Mezije, nalazilo romansko i drugo hristijanizovano stanovništvo pod vlašću Avara koje, igrom slučaja, nije zabeleženo stoga što na tim prostorima nije bilo ratnih dejstava Romanije/Vizantije protiv varvara.

Na osnovu pomenutih odredaba Trulskog sabora, možemo zaključiti da su se prilike nepunu deceniju pre isteka VII veka vidno popravile, i to po svoj prilici na Balkanu, i što je najvažnije, nisu bili u pitanju samo gradovi koji su tada bili pod romanijskom/vizantijskom vlašću, već i oni koji su se u to vreme nalazili usred varvarske zemlje, jer je samo tada bilo moguće razumeti zahteve basileusa od pojedinih crkvenih dostojanstvenika, ali i običnih sveštenika, da se vrate svojoj romanskoj pastvi. Uostalom, i pismo koje je papa Grigorijan II (715-731) uputio romanijskom basileusu Leonu III (717-741), u kojem ga podseća da su „divlji varvari postali milostivi, a on koji je bio milostiv postao je divalj“, misleći pritom na basileusovu ikonoklastičku politiku, koju je prvi put otvoreno zastupao 726. godine, na izvestan način ukazuje na širenje hrišćanstva i među varvarima Ilirika,[407] koji je ostao pod pontifikatom Rima do 751.[408] ili 756.[409] godine. Dakle,

[406] *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije* I, SAN, Posebna izdanja CCXLI, Vizantološki institut 3, Beograd, 1955, 268, nap. 6 (= *Vizantijski izvori* I; Й. Иванов, *Северна Македонија : Исторически издирвания*. С образи и карти, София, 1906, 68.

[407] J. Goullard, *Aux origines de l'iconoclasme. Le temoignage de Gregoire II*, TM 3, Paris, 1968, 268-269; G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd, 1969, 170 (= G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*).

[408] G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, 177-178.

[409] T. Živković, *Crkvena organizacija*, 162, smatra da je Ilirik bio pod pontifikatom pape do oko 733. ili 756. godine; V. Grumel, *L'annexion de l'Illyricum oriental, de la Sicile et de la Calabre au patriarcat de Constantinople*, Recherches de sciences religieuses 40 (1952), 191-200 (= V. Grumel, *L'annexion*), smatra da je izdvajanje Ilirika bilo u vreme pape Stefana II (752-757); M. A. Anastos, *The Transfer of Illyricum, Calabria and Sicily to the Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople in 732-733*, Studi bizantini e neoellenici 9 (1957), 14-31; T. Živković, *Crkvena organizacija*, 149. stavlja izdvajanje Ilirika oko 756. godine.

supremacija rimske kurije nad Ilirikom nestala je u vreme vladavine Konstantina V (741-775) i pontifikata pape Stefana II.

O suživotu Romana hrišćana i varvara od VII do IX-X veka svedoče i tzv. sanktoremi (hagionimi), odnosno najstariji sakralni objekti, čija su imena svetaca poslužila u imenovanju mnogih mesta na Balkanskom poluostrvu. Oni svedoče o mnogim oazama hrišćanskog, najpre neolatinskog, a potom i romanskog, odnosno rumunskog, stanovništva u moru slovenskog mnoštva. Ovaj hrišćanski svet Romana je svakako morao uticati na varvare, koji su se vremenom delimično hristijanizovali i pod uticajem lokalnih „samoukih propovednika“.[410]

Među hrišćanskim toponimima možemo navesti Prokopijev Σαβινίιβες = *Sabini rivus*, danas verovatno *Sobina* kod Vranja, po Sv. Sabinu, čije ime nosi jedan drugi Justinijanov kastel spomenut u istom delu, *De aedificiis*, ali to nije izvesno, kaže Aleksandar Loma, jer ni samo značenje imena ni arheološka istraživanja ne ukazuju na

---

[410] M. Stanojević, *Iz narodnog života na Timoku. 2. Crkvari i crkvarke*, Zbornik priloga za poznavanje Timočke krajine, III, Beograd, 1931, 107-108: „*U narodu ima ljudi za koje veruje, da ih goni neka viša sila (Bog, anđeli, sveci, svetice...), da otkopavaju stare **crkvine** ili **crkvišta**.* Narod Timoka (južno od Zaječara) veruje da se licima koji dugo boluju javljaju u snu Bog, sveci ili druga viša nebeska bića sa naredbom da otkopaju neku crkvinu i ti se *ljudi u narodu zovu **crkvari**, **crkvenci** ili crkvenjaci. Ovakvi se ljudi odlikuju neobično jakim verskim fanatizmom i sujeverjem. I nisu samo ljudi, koji vrše ova bogougodna dela. I žene mogu biti **crkvarke**, **crkvenke**. One su u svojoj religioznoj revnosti još fanatičnije i revnosnije, nego li muževi. One svoje propovede drže mnogo snažnije nego li proroci, osobito o praznovanju praznika, najčešće narodskih... Svaki crkvar, odn. crkvarka, ima svoj određeni dan preko nedelje (najobičnije petkom ili sredom), kada služi službu božju. Toga se dana skupi toliko naroda, da se čini kao da je tu pravi vašar. Crkvar se na svoj način moli Bogu ili svecu, a narod iza njega stoji ili leži (ako je bolestan) i krsti se... U koliko je crkvar čuveniji, u toliko je poseta k njemu veća. Svaka 'crkvina' ima svoga 'patrona'. Ove božje ljude vlast, pod uticajem crkvene vlasti, goni, ali bez uspeha... Čuveniji crkvari su proroci, koji su poznati na daleko. Njihova se proricanja munjevitom brzinom pronose kroz narod i u njih se veruje kao u svaku svetinju*“. Ovih crkvara, posebno crkvarki ima i danas u tzv. Torlaka, odnosno u stanovništvu prizrensko-timočkog govora što je dokaz više, po našem mišljenju, o slovenizovanom/srbizovanom romanskom stanovništvu koje je vekovima održavalo hrišćanstvo u narodnoj kulturi i bez crkvene organizacije koja je, može se reći, u severnom Iliriku nestala krajem VI – početkom VII veka.

neki objekat hrišćanskog kulta.[411] Takođe, Justinijanov kasnoantički kastel Μιλέτης, koji beleži Prokopije na području Dardanije i koji se dovodi u vezi sa imenom sela *Mlećane* (XIV vek, danas *Mlečane*), upućivao bi na mogućnost tumačenja od prisvojnog genitiva vlat. *Miletis* < *Militis* od *miles* „vojnik“, što pretpostavlja ranovizantijsku baziliku u ataru toga sela koja je mogla biti posvećena nekom „svetom ratniku“, tj. hrišćanskom mučeniku iz vojnih redova,[412] kao što je, uostalom, i naziv Ἰσταaγλάγγα u povelji Vasilija II iz 1019. godine, koji je nastao pogrešnim čitanjem ćiriličkog predloška nekog ranijeg staroslovenskog dokumenta Ohridske arhiepiskopije, **исталглагга**, umesto **и стаатлатіа**, a potiče od imena Sv. (Teodora) Stratilata (/Θεόδωρος/ Στρατήλατης), odakle ide naziv **Stlatlać* > *Stalać*, što potvrđuju i legende o *Todoru od Stalaća*. Uostalom i crkva u stalaćkom gradu posvećena Sv. Duhu slavi Trojice, praznik koji pada blizu Prenosa moštiju Sv. velikomučenika Teodora Stratilata 21. juna, a pošto se ovaj praznik pomera, može se neke godine s njim i poklopiti. Ovaj hagionim valja datirati pre 1000. godine.[413] Kako je moglo doći do imenovanja ovog hagionima? Odgovor nalazimo u arheološkim nalazima i istorijskoj analogiji iz 971. godine, kada je basileus Jovan Cimiskije, osvojivši od Rusa utvrđeni grad Drster (lat. Durostorum = bug. Silistrija), nazvao *Theodoropolis* u čast svetog Teodora Stratilata, zaštitnika vizantijske vojske i njenih predvodnika.[414]

Latinski sloj hrišćanske leksike zastupljen je najčešće u toponimiji jadranskog primorja, jer se u dalmatinskim gradovima „romansko stanovništvo održalo do poznog srednjeg veka“ gde se početni elemenat *su(t)-* < *san(c)tu(s)* održao npr. u nazivu *Sutomore* <

---

[411] A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima na starosrpskom tlu*, Onomatološki prilozi XI, Beograd, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku SANU, 1990, 14 (= A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*).

[412] A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 14.

[413] A. Loma, Ibid, 3, 10, 14, 16.

[414] Leo Diaconus 1, IX, cap. 12: τό τε Δορύστολον Τεοδωρούπολιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ στρατηλάτου καὶ μάρτυρος Θεοδώρου μετονομάσας; K. Jireček, *Hrišćanski elementi u topografskoj nomenklaturi balkanskih zemalja*, Zbornik Konstantina Jirečeka I, Beograd, 1959, 491 (= K. Jireček, *Hrišćanski elementi*); A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 10, 14.

Santa Maria[415] itd., a u nazivu *Sutelica* znak velike starine bio bi glas *–e–* od latinskog *ē–* u *Sanctus Elias*, ali su se karakteristični tragovi latinskog hrišćanstva održali i u kopnenoj zoni Balkanskog poluostrva što se vidi na sledećim primerima: *Mo(j)stir* < *Molstir* < *molistirium* i *Koludra*. Istočno od Dalmatinskog primorja sloj latinske hrišćanske leksike zabeležen je u slivu Bosne: *Sutmar*, *Stomorine*, *Udrin*, zatim u slivu Pive: *Sutulija*, *Mratinje*, kao i u slivu Lima: *Sutivan*, *Mojstir*, *Koludra*, *Paskalica*, *Mratinja crkva*, da ne govorimo o istočnoj disperziji pojedinih imena u Toplici, *Koludra*, u Požarevačkoj Moravi, u selu Žirovnici, *Jelija*,[416] u Timočkoj dolini, *Sumarin* (danas selo *Marinovac*), *Sumarinovce* (danas selo *Samarinovac*) < *Sanctus Marinus* ili *Santa Marina*, kao i *Sumrakovce* < *Sanctus Marcus* u XV i XVI veku,[417] koji pored stotine drugih romanskih ili rumunskih toponima zabeleženih u turskim popisnim defterima XV i XVI veka ukazuju na kontinuitet neolatinskog, odnosno romanskog/rumunskog, stanovništva od kasnoantičkog perioda do današnjih dana.

Latinski uticaj na imena najranijih sakralnih objekata može se naći i na natpisima, kao što su: *S. Petri de Campo* kod Trebinja, *S. Martinus* u Konavlima[418] ili *sancti Petro de Limo* doduše iz XII veka.[419] Zanimljiv je i natpis: „*ferre dignatus est at honorem beati Petri apostoli pro remedio anime sue*..." nađen u ruševinama crkve sv. Petra u Rapovini kod Livna koji je datiran u IX/X vek[420] ili *civitas sancti Demetri* odakle se tokom srednjega veka razvilo ime *Dmitrovica* i docnije (Sremska) *Mitrovica*,[421] pod uticajem starosedelaca Romana/Rumuna, kao i *Prokuplje*, koje se još 1395. godine zvalo grad sv. Prokopija (*sancti Procopius*),[422] po mučeniku

---

[415] V. Putanec, *Refleksi starodalmatskog pridjeva sanctus u onomastici obalne Hrvatske*, Slovo XIII, Zagreb, 1963, 137-175. Ovde se mogu navesti još *Subriana* < **Sutčubriana* < *sanctus Cyprianus*, *Sućekla*, *Suđurađ*, *Sufilip*, *Supetar*, *Superka* (hipokoristik od *Petronila*), *Sutrojice*, *Suvid*, *Sutilija* itd.

[416] A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 16.

[417] S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova*, 88-89.

[418] K. Jireček, *Istorija Srba* I, Beograd, 1978, 98.

[419] K. Jireček, *Hrišćanski elementi*, 487.

[420] M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine,* IV, Sarajevo, 1970, N° 259.

[421] K. Jireček, *Hrišćanski elementi*, 465.

[422] St. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, Beograd, 1912, 518.

poreklom iz Egipta koji je živeo u vreme Dioklecijana,[423] pa bi se moglo zaključiti da su i ovo ime grada Slovenima preneli Romani, odnosno Protorumuni.

Od onih naziva sakralnih objekata koje smatramo adstratima sa područja bivšeg Ilirika, navešćemo nekoliko. To je, pre svega, toponim *Kundelj* u Metohiji, koji, po objašnjenju Mitra Pešikana, odražava romanski oblik latinskog prideva *candidus* „beo“,[424] mezra *Bešičince* u nahiji Polomje (Vidinski sandžak, 1560)[425] verovatno je deminutivni naziv od starobalkanskog *bjeshkë* u albanskom jeziku, koji potiče od lat. *basilica*,[426] kao i toponim *Biserka* kod ušća Toplice, koji se vezuje za crkvu Sv. Nikole, ili *Biserka* kod Plevalja (Gornje Podrinje), koji se vezuje za srednjovekovni manastir Sv. Trojice (oba toponima se pominju u XIV veku), a potiču od rumunskog refleksa *biserică* „crkva“ < lat. *basilica*,[427] kao i top. *Đalu Biserca* u ataru Brze Palanke u Negotinskoj Krajini. Po mišljenju Alekasandra Lome, glas *z* za meko grčko *γ* u nazivu visa *Kutuzer* na Zlatiboru (područje Stari Vlah), sela *Kutuzero* u istočnoj Bosni na Jadru i zaselka *Kutezero* na Glasinačkom polju, sva skoncentrisana oko srednjeg toka Drine, koja svedoče o nekadašnjem prisustvu bogumila, čiji je jedan od naziva bio *kutugeri*, ne može iz hronoloških razloga ići na račun slovenske druge palatalizacije, već se pre može „objasniti vlaškim posredstvom“.[428] Veoma je zanimljiv i arhaičan slovenski oblik imena *Kovilj* u Starom Vlahu i Bačkoj < **Mьkovil-jь* od lat. *Michail* (*ch = k*)[429] kao i toponim *Smese* u ataru sela Zagrađa kod Zaječara gde se nalaze ostaci katoličke bogomolje srednjovekovnih Sasa i koji potiče od lat. *s(anctus) me(n)sa*. Ime manastira *Udrin* u Bosni ukazivao bi, kaže Aleksandar

---

[423] K. Jireček, *Hrišćanski elementi*, 486.

[424] M. Pešikan, *O određivanju i smeštaju nekih imena iz dečanskih hrisovulja*, Onomatološki prilozi II, Beograd, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku SANU, 1981, 26, 81: *Kundelj* je u povelji međaš Tušilja (u međama susednog Gumništa pominje se kao *Kundeđ*), te tako svakako treba pročitati ime crkve KWNDL „Kondil”.

[425] Д. Боянич-Лукач, *Видин и Видинският санджак през 15-16 век*, София, 1975, 122 (= Д. Боянич-Лукач, *Видин*).

[426] A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 5, 8, 14.

[427] A. Loma, Ibid, 5, 8, 14; A. Loma, *Toponomastika i arheologija*, Onomatološki prilozi X, Beograd, 1989, 22-23 (= A. Loma, *Toponomastika*).

[428] A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 8.

[429] A. Loma, Ibid, 6-7.

Loma, na veoma ranu posvetu *Sv. Andreji* (lat. *Andreas*), a to je vreme „pre X-XI veka”(*an-* > *ǫ-* > *y-*).[430] Dajući objašnjenje toponima **соутьжоулꙑꙗнь**, **соудьжелꙗнь** < *Sanctus Julianus*, Aleksandar Loma iznosi mišljenje da se „sa istom promenom lat. *j-* > dalm. *ž-* i sa drugom slovenskom palatalizacijom“ može objasniti „*Žanjic* ili *Žanjice*, uvala s ostacima starohrišćanske bazilike na poluostrvu Luštici naspram Herceg Novog“, a mi smatramo da je istoga porekla i toponim *Zanjevačka crkva* u ataru sela Zvezdan kod Zaječara, što se potvrđuje ostacima bogomolje iz XI-XII veka.[431]

U adstrate prvenstveno treba ubrajati i one toponime sa romanskim govorima proisteklim iz balkanskog vulgarnog latiniteta. Ovde ćemo navesti i toponim *Smederevo*, potvrđen 1019. godine u povelji Vasilija II (Σφεντέρομον) gde $\sigma\varphi$- stoji za $\sigma\mu$ i -$\nu\tau$- za *-d-*, a -μ- za *-v-* pa odatle valja čitati *Smederevo*, a ne eventualno ***свѧтеромо**.[432] Tako je grad „nazvan po Sv. Dimitriju, koji mu je od davnine zaštitnik – rum. *Sîmedru*.[433] Takođe i naziv crkve „Sv. Nikola *Komljag* (**комлꙗгь** u Ravaničkoj povelji), danas *Komnjiga*, *Komiga*,[434] nosi tamno ime za koje bi se, kao i za (...) naziv dveju crkava *Kumanica*,[435] moglo pomišljati, između ostalog, na lat. *communicare* ’pričešćivati se’, odakle u stsl. **комъкати**[436] i u timočko-prizrenskom dijalektu sa prostora Timok – Osogovo – Šara, *komka*,

---

430 A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 9, 11.

431 A. Loma, Ibid, 10, 14-15; Toponim *Zanjevačka crkva* je, po našem mišljenju, istoga postanja s toponimom *Zina* u Grdeličkoj klisuri i toponimom *Zan* od posvedočenog Prokopijevog vulgarnolatinskog oblika *Zana* kod Karataša na Dunavu, koji se poklapa s rumunskim mitološkim nazivom *zînă (zână)* „vila” od latinskog teonima *Diana*. Pored toponima Zina nalazimo i toponim *Bin(a)č* (< Binetzes, 1019) kao i *Binča Morava* (od oko 1400), koji potiče od imena antičkog naselja pomenutog u II veku kod Ptolemeja *(Arri)bantion* i koji pokazuje tipičan rumunski razvoj (vidi: A. Loma, *Jezička prošlost*, 111).

432 A. Loma, Ibid, 3, 14.

433 V. I. Popović, u: Zeitschrift für slavische Philologie, 28 (1960), 104-105.

434 M. Đ. Milićević, *Kraljevina Srbija. Novi krajevi*, Beograd, 1884, 356: „*Komiga* ili *Komig*. – Na levoj obali moravskoj, prema Kurvin-gradu ima stara crkva, od koje sada stoje tek zidovi do 3 metra visoki. Neki seljaci zovu *Komiga* celo brdo na kom je ta crkva.”.

435 A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima*, 12. Stari manastir „blizu Bogorodice Bistričke na Limu i crkva u selu Ramaći: oboje nose ime *Kumanica*.”

436 A. Loma, Ibid, 14.

komkanje, *komkam* i *komkam se*.[437] U vezi s imenom neslovenskog plemena *Kričani* u Crnoj Gori, Aleksandar Loma iznosi da potiče „od lat. *Christiani*, kao samonazvanje Romanâ hrišćanske vere u opoziciji prema paganskim Slovenima. Opoziciju *paganus* : *christianus* možda odražava predanje da se selo Pošćenje, u oblasti Kričima suparničkih Drobnjaka, nekad zvalo *Pogana*“.[438] Po mišljenju Lome, glasovni razvoj *Christiani* > *Kričani* je prihvatljiv sa gledišta romanske fonetike kako je objašnjavaju, Bursie (Bourciez)[439] i Puškariu (Puşcariu).[440] Loma u nastavku iznosi da „možda oblik *Kričani* odražava raniju fazu rumunskog razvitka zaustavljenog slavizacijom“.[441]

U vreme formiranja Prvog Bugarskog carstva, koje je obuhvatalo i prostore istočne Srbije sve do Morave, počela se upotrebljavati i Ćirilo-Metodijeva slovenska liturgija na staroslovenskom jeziku nakon dolaska Metodijevih učenika (Kliment, Naum, Angelarije i dr.) na dvor bugarskoga cara Borisa I Mihaila, i tako je krenula intezivna zamena latinske liturgije slovenskom i opšta slavizacija romanske duhovnosti krajem IX veka (886-893).

Takvo stanje stvari na prostoru istočne Srbije, kao i na celom prostoru Bugarske, bilo je prekinuto ponovnim uspostavljanjem romanijske/vizantijske vlasti nakon 1003. godine. Vasilije II Bugaroubica je na teritoriji osvojenih bugarskih zemalja formirao Ohridsku arhiepiskopiju i svojim sigilionima 1019. i 1020. godine odredio poimence sve episkopije koje će njoj biti podređene. Sigilionom od 1019. godine na prostoru današnje istočne Srbije zapovedio je „da ima episkop Braničevski u Braničevu (= Viminacium) i u Moravisku (= Margus) i u Sfenteromonu (= Smederevo) i u Gronši (= Gruža ili Grocka) i u Divisisku (= ?) i u Istaglangi (= Stalać) i u Brodarisku (= Veliki Gradac) 15 klirika i 40 parika“,[442] zatim „da ima episkop Niški

---

[437] M. Stanojević, *Komka* (Crkvena terminologija u narodnom govoru), Zbornik priloga za poznavanje *Timočke krajine*, III, Beograd, 1931, 98-99.

[438] A. Loma, *Toponomastika*, 22.

[439] É. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Paris, 1956⁴, 210.

[440] S. Puşcariu, *Die Rumanische Sprache*, Leipzig, 1943, 288.

[441] A. Loma, *Toponomastika*, 22.

[442] S. Novaković, *Ohridska arhiepiskopija u početku XI veka*, Glas SKA LXXVI, drugi razred, 46 (1908), 36 (= S. Novaković, *Ohridska arhiepiskopija*): „Καὶ τὸν ἐπισκοπον Βρανίτζης εἰς τὴν Βράνιτζαν καὶ τὸν Μορόβισκον καὶ τὸν

u samom Nišu i u Mokrome i u Komplu i u Toplici i u Sfeligovu (= Svrljig) 40 klirika i 40 paroha“,[443] a sigilionom iz 1020. godine je taj spisak dopunio Vidinskom episkopijom, gde je rečeno: „Zapovedamo da episkop Vidinski ima u gradovima svoga područja 40 klirika i 40 parika“.[444] Navedene episkopije su se dobrim delom nalazile na prostoru današnje istočne Srbije, ali šta je sa Vlasima koji se, kako smo videli, pominju u izvorima na prostoru Braničeva i Timoka?

Pored Vidininske episkopije, Vasilije II svojom poveljom iz 1020. godine, nakon episkopije Rasa (‘Ράσον), Kozila (Κοζίλης) i drugih, daruje Ohridskoj arhiepiskopiji „i sve druge gradove koji su ostali van naših basileuskih sigiliona, sve njih da ima pod svojom upravom isti presvetli arhiepiskop i da od njih uzima obavezni prihod, kao i ***od Vlaha po celoj Bugarskoj*** i od Turaka sa Vardara, od svih u granicama Bugarske“.[445] Ovom poveljom Vasilije II dodeljuje sve Vlahe u Bugarskoj, odnosno Vlahe iz bivšeg Samuilovog carstva, Ohridskom arhiepiskopu. Mera kojom su Vlasi bili izuzeti ispod vlasti lokalnih episkopa svakako predstavlja dokaz o njihovom broju i značaju.

Sličnu situaciju blagonaklonosti dobili su Vlasi Srbije za vreme kralja Stefana Prvovenčanog, kada ih je podvrgnuo pod vlast srpske arhiepiskopije sa sedištem u manastiru Žiči. Reč je, sigurno – po mišljenju S. Dragomira – o Vlasima sa teritorije koja je nedavno bila osvojena od Vizantije/Romanije.[446]

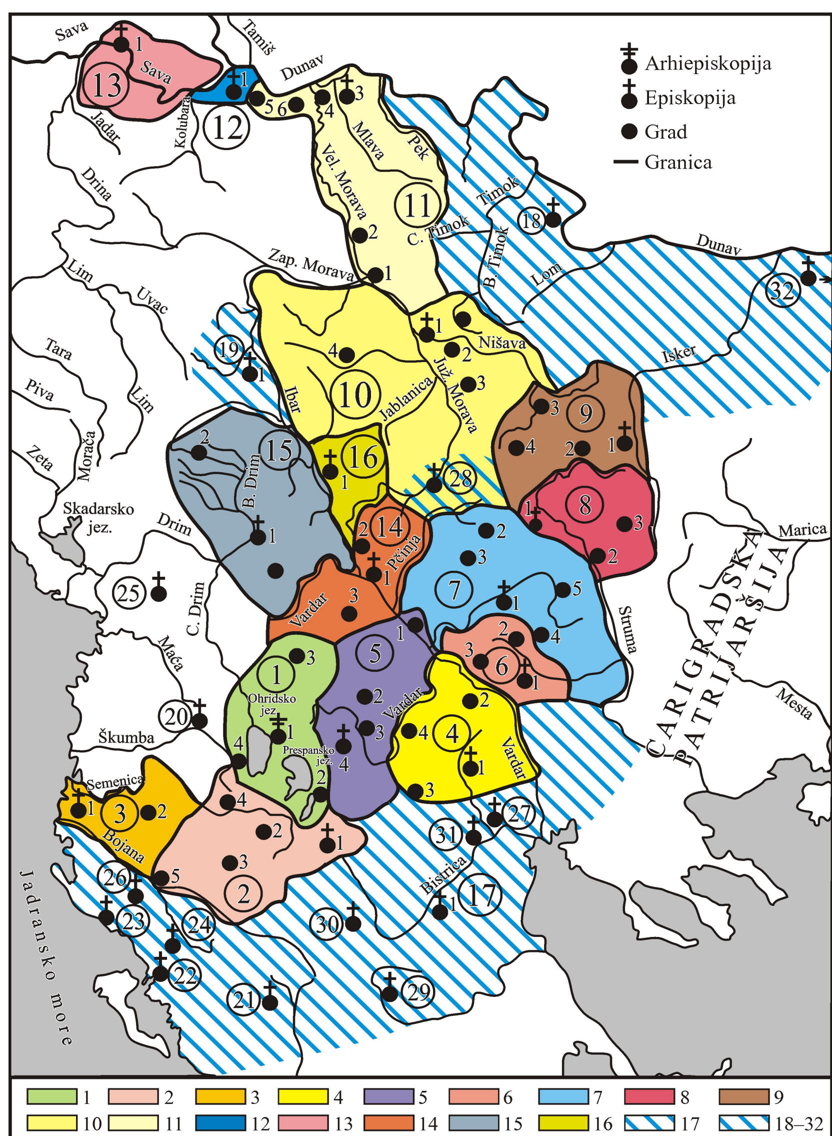
Σφεντέρομον καὶ τὸν Γροτσον, καὶ τὸν Διβίσισκον καὶ τὸν ᾽Ισταaγλάγγαν, καὶ τὸν Βροδάρισκον κληρικοὺς ιε᾽ καὶ παροίσκους μ᾽“.

[443] S. Novaković, *Ohridska arhiepiskopija*, 33: „Καὶ τὸν ἐπισκοπον Νίσου εἰς αὐτὴν τὴν Νίσον καὶ εἰς τὸν Μόκρον καὶ τὸν Κομλὸν καὶ Τόπλιτζαν καὶ τὸν Σφελίγοβον κληρικοὺς μ᾽ καὶ παροίσκους μ᾽“.

[444] Ibid, 56: „Τὸν δὲ ἐπίσκπον Βοδίνης κελεύομεν ἔχειν (εἰς τα κάστρα τῆς ἐνορίας αὐτοῦ κληρικοὺς μ᾽ καὶ παροίκους μ᾽“.

[445] *Documenta ad ecclesiam Blacorum spectantia*, u: *Izvoarele istoriei României*, IV, Bucureşti, 1982, 24-25: „... καὶ ὅσα ἕτερα ὑπελείφθησαν κάστρα ἐκτὸς τῶν σιγιλλίων τῆς βαιλείας μου, ταῦτα πάντα κατέχειν τῶν αὐτὸν ἁγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ λαμβάνειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τούρκων, ὅσοι ἐντὸς τῶν Βουλγαρικῶν ὅρων εἰσίν“ (= *Documenta ad ecclesiam Blacorum*); Й. Иванов, *Български старини из Македония*, София, 1931, 555-561.

[446] S. Dragomir, *Vlahi din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, Iaşi, 2001, 136-137 (= S. Dragomir, *Vlahi*).



Sl. 4. OHRIDSKA ARHIEPISKOPIJA – XI vek

(Hrisovilja Vasilija II Bugaroubice – 1019) 1.1. Ohrid, 2. Prespa, 3. Kičevo, 4. Mokro; **2.1. Kastoria**, 2. Gorica, 3. Koloneja, 4. Devol, Vojuša;

3.1. Glavinica, 2, Kanina; **4.1. Moglen**, 2. Prosek, 3. Ostrovo, 4. Morihovo; **5.**1. Veles, 2. Prilep, 3. Pelagonia, **4. Bitolj**; **6.1. Strumica**, 2. Radovište, 3. Konča; **7.1. Morovižd**, 2. Kozjak, 3. Slavište, 4. Zletovo, 5. Pijanec, 6. Maleševo; **8.1. Velbužd**, 2. Stob, 3. German; **9.1. Trijadica**, 2. Pernik, 3. Sukovo, 4. Znepolje; **10.1. Niš**, 2. Mokro, 3. Kabl, 4. Toplica, 5. Svrljig; **11.**1. Stalać, 2. Brodarisk, **3. Braničevo**, 4. Morava, 5. Grocka, 6. Smederevo; **12.1. Beograd**; **13.1. Dmitrovica**; **14.1. Skoplje**, 2. Vinač, 3. Lukova; **15.1. Prizren**, 2. Hvosno, 3. Leskovec; **16.1. Lipljan**; **17.1. Servia.**

(Hrisovulja Vasilija II Bugaroubice – 1020) 18. Vidin; **19. Ras**; **20. Černik**; **21. Janjina**; **22. Butrinto**; **23. Himara**; **24. Drinopolj**; **25. Oreja**; **26 Koželj**; **27. Petra (Sagudania)**; **28. Vlaška**; **29. Stagi**; **30. Grevena**; **31. Veria**; **32. Dristra.**

Organizacija se održala i usavršila nešto kasnije kada, u vreme vladanja Aleksija I Komnena (1081-1118), srećemo, u jednom spisku episkopija, episkopiju „Vlaha“ (ἡ Βλάχων) koja je pokorna prestolu Bugarske (... Αἱ ὑποκείμεναι ἐπισκοπαὶ τῷ θρόνῳ τῆς Βουλ γαρίας·), dok se u drugom spisku veoma precizno locira sedište Vlaške episkopije u mestu *Vreanoti* (ὁ Βρεανότης ἤτοι Βλάχων), koje se od strane istraživača identifikuje s Vranjem u oblasti južne Morave, u Srbiji.[447] Na ovu episkopiju odnosi se i beleška na jednom pergamentu iz XI veka otkrivenom u biblioteci crkve Sv. Klimenta u Ohridu, koja svedoči da postoji „***Ioan, jerarh presvete episkopije Vlaha***“ (Ἰωαννης ἱερεὺς τῆς ἁγιωτάτης ἐπισκοπῆς Βλά χων)[448].

Pored navedenog jerarha *Ioana*, u srpskim manastirskim darovnicama koje je na svetlost dana izneo S. Novaković, pominju se još neka imena vlaških sveštenika, i to dva za Vlahe Banjskog (Svetostefanskog) manastira, *Kustodije* i *Dimitrije*, jedan za Vlahe manastira Hilandara i jedan za Vlahe manastira Žiče po imenu *Mik*, dok se u Dubrovačkim aktima iz 1278. godine pominje „*Kranko*,

[447] *Documenta ad ecclesiam Blacorum*, 24-25; H. Gelzer, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistumverzeichnisse der orientalischen Kirche*, BZ, 1, 1892, 256-257.

[448] *Documenta ad ecclesiam Blacorum*, 24-25; И. Снегаров, *История на охридската архиепископия*, т. 1: *От основаването й до завладяването на Балканския полуостров от турците*, София, 1995[2], 192 (= И. Снегаров, *История I*).

prezbiter Vlaha“ (*Crancus presbiter Blaccus*).[449] U Hrvatskoj je bilo Vlaha pravoslavne vere, što se može videti iz pisma krbavskog episkopa Nikole, koje je upućeno splitskom arhiepiskopu 1396. godine (*Murlachi nullam decimam solvunt, nec tempore meorum predecessorum solverunt*),[450] ali i Morovlaha, koji su bili katoličke vere, kao što su npr. bili oni pri crkvi Sv. Ioana u Lici iz 1433. godine.



Sl. 5. Katedralna crkva manastira Lapušnje kod Krivog Vira – XIV vek

Vlaškoj episkopiji nestaje svaki trag, verovatno zato što se „pod Srbima nije više radovala jednom iznimnom postupku“, koji „predstavlja jedan izuzetak u odredbama kanonskih prava istočne crkve“ radi „formiranja jedne episkopije bez vlastitog teritorija“, što, pored ostalog, ukazuje na populaciju koja nema sopstvenu teritoriju.[451] Na osnovu pisama arhiepiskopa Homatiana, Ohridska dijeceza je 1218. godine imala 14 episkopija, među koje se ubraja i *Vlaška*, a

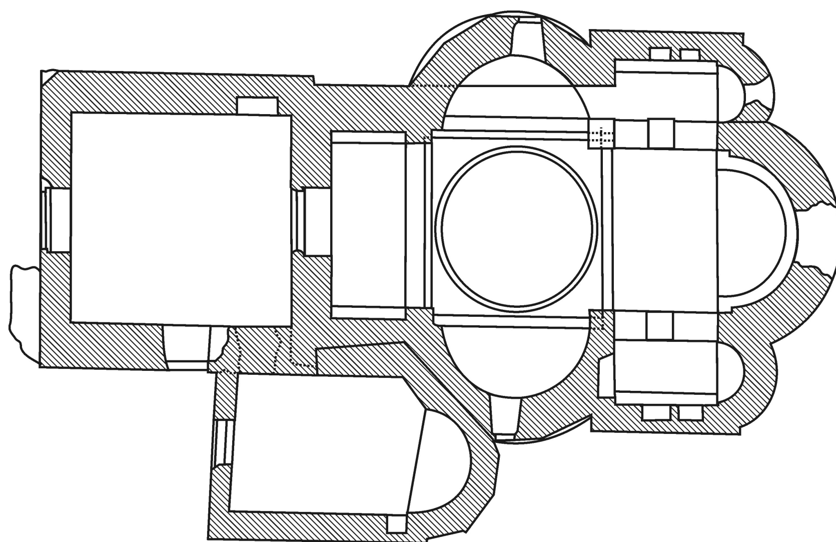
---

[449] K. Jireček, *Vlasi i Mavrovlasi u dubrovačkim spomenicima*, Zbornik Konstantina Jirečeka, I, Beograd, 1959, 201.

[450] S. Dragomir, *Vlahi*, 137, 138.

[451] Ibid, 137, 138.

1223. godine, u vreme uspešne vladavine Ioana Asena II (1218-1241), Homatijan je uspeo pridodati svojoj arhiepiskopiji još dve episkopije, Verijsku i Servijsku, pa ih je, dakle, s Vlaškom episkopijom ukupno imala 16.[452] Ali, za vreme vladanja kralja Milutina (1282-1321), Vlaškoj episkopiji očigledno nije prijalo srpsko gospodstvo, jer se njeno sedište seli na jug, u Hlerin ili Prilep, gde se pominje 1335. godine.[453]



Sl. 6. Tlocrt katedralne crkve manastira Lapušnje kod Krivog Vira – XIV vek

Do raspada Srpskog carstva 1366. godine Ohridska dijeceza imala je samo 11 episkopija, među kojima se pominje i *Vlaška*,[454] da bi kasnije – po mišljenju S. Dragomira – verovatno definitivno nestala,[455] mada postoje opravdane indicije da se sa seobom Vlaha ka severu u vreme pre i po dolasku Turaka sedište Vlaške episkopije moglo smestiti krajem XIV veka u crkvi manastira Lapušnje kod

---

452 И. Снегаров, *История I*, 193.
453 S. Dragomir, *Vlahi*, 137.
454 И. Снегаров, *История I*, 339.
455 S. Dragomir, *Vlahi*, 137.

Boljevca, koju je sagradio vlaški vojvoda Radul I na prostoru Vidinske mitropolije.[456] O tome kakvo je bilo stanje pod turskom vlašću, spomenuli smo već ponešto na osnovu turskih popisnih deftera XV-XVI veka. O ovom problemu, inače, spremamo posebnu studiju, u kojoj ćemo izneti mnogo više detalja i izvora, na osnovu kojih ćemo dobiti objektivniju sliku o hrišćanstvu romanskog/rumunskog stanovništva Balkanskog poluostrva, pa samim tim i današnje severoistočne Srbije.

* * *

Kada je u pitanju upotreba rumunskog jezika u školama, Đorđević kaže da „upotreba rumunskog jezika nikada nije zabranjena u školama u Srbiji, iz jednostavnog razloga što je nije ni bilo“ (str. 37). Na pretpostavljeno pitanje, a zašto je nije bilo, Đorđević kaže: zato što „Rumuni nikada nisu imali potrebu za nastavom na rumunskom, pa je nisu ni tražili“. Rumuni, rekao bih, nisu imali potrebu za nastavom ni na srpskom jeziku, ali su je ipak dobili. Prema popisu iz 1900. godine u Srbiji je bilo 116.812 Rumuna, od kojih je samo 32.556 „znalo pored rumunskoga još i srpski“. Kako se onda nije došlo na ideju da im se u školama uvede maternji rumunski jezik? Po mišljenju Đorđevića, „srpske škole su ih u potpunosti zadovoljavale, kao i srpska nastava“, pa se stiče utisak da ih rumunska nastava ne bi zadovoljila. Srpska nastava za Rumune u Srbiji, po mišljenju Đorđevića, je „sasvim dovoljna da odgovori njihovim zahtevima na pijaci, u vojsci ili pak u poslovima sa vlastima“ (str. 37-38). Pretpostavljamo, iz navedenog, da Đorđević u njima nije video ljude koji imaju i svoje duhovne potrebe, ljude koji bi želeli da na svom maternjem jeziku razvijaju svoju duhovnu kulturu, već „prave divljake“, kako ih naziva u svojoj knjizi *Iz Srbije kneza Miloša*.[457]

---

[456] Gh. Zbuchea, *Românii timoceni – Rumuni u Timočkoj krajini*, Timişoara, 2002, 33: „Ne znamo tačno da li je timočka zona bila podložna episkopu iz Vidina ili novoosnovanoj episkopiji za Vlahe”, a nešto dalje na 37. strani kaže: „Prema tome, ne može se isključiti hipoteza da je tadašnji arhiepiskop Hariton Severinski imao u svojoj nadležnosti i crkvene ustanove Rumuna sa druge strane Dunava koji su služili liturgiju na istom jeziku kao i njihova braća koja žive na severnoj obali Dunava.“

[457] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo - naselja)*, Beograd, 1924, 112.

KRITIČKI OSVRT NA NENASLOVLJENI PREDGOVOR I POGOVOR RADOMIRA RAKIĆA „TIHOMIR R. ĐORĐEVIĆ I *VLASI*"

Neposredan povod Rakićevog poduhvata bilo je, kako smo već istakli, dopunjeno izdanje Đorđevićevog putopisa iz 1906. godine uz „istaknuti podnaslov" kojeg – kako kaže Rakić – nije bilo u originalu, *Zaboravljeni Rumuni*, a sa prevodom i na rumunskom (štampano obrnuto), s druge strane knjige: Dr. Tihomir R. Georgevici, *Printre Românii noştri – Note de călătorie ...*"[458] u izdanju *Ariadnae filum* (2004). Rakić ima potrebu da istakne boldiranom grafijom da je ovde reč o „ponovljenom rumunskom prevodu (K. Konstante) objavljenom u Bukureštu 1943. godne", i nastavlja, kao da je koga ulovio *in flagranti* u kakvom nedopustivom činu, rečima: „dakle u vreme Antoneskuove vojno-fašističke[459] vlade Kraljevine Rumunije, u veliko-rumunskoj nacionalističkoj antologiji *Românii din Timok I* (str. 47-109)",[460] kao da u vreme kvislinške[461] Nedićeve vlade

---

[458] R. D. Rakić u predgovoru knjige Tihomira R. Đorđevića *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 5.

[459] Fašizam prema lat. *fasces* označava vladavinu reakcionarnih i imperijalističkih predstavnika krupnog kapitala, vlasnika fabrika oružja, velikih banaka i veleposednika, nastao je u Italiji, a kasnije u Nemačkoj i Japanu, a fašista je član fašističke stranke ili pristalica fašizma.

[460] *Români din Timoc*, Culegere de izvoare ingrijită de C. Constante şi A. Golopentia, Bucureşti, 1943. U ovom zborniku su objavljeni sledeći tekstovi: F. Kanitz, *Serbien, Historisch – ethnographische Reisestudien – aus der Jahre 1859-1868.* Cap. IV. *Die Romänen*, Leipzig, Verlag von Hermann Fries, 1904 (13-21); Tih. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Srpski Književni Glasnik, vol. XVI, Beograd, 1906 (str. 25-109); A. Popovici, *Mémoire sur les Roumains des Serbie*, adressée à la Confairence de la Paix, Paris, 1919 (str. 113-125) i T. R. Georghevitch, *La Verite sur les Roumains de Serbie*, Paris, 1919 (str. 129-149).

u Srbiji, koju su postavile nemačke okupacione snage, nije bilo sličnih izdavačkih poduhvata, a kojih se, verujem – po mišljenju Rakića – treba da odreknemo, a možda i da ih spalimo.



Sl. 7. Manastir Krepičevac kod Jablanice – XIV vek

To priređivaču Rakiću, nije bilo dovoljno, pa nam u jednoj rečenici svoga predgovora otkriva svoje „dobre" namere: po njemu su Vlasi Srbije etnička grupa „čiji se pripadnici inače i sami zovu Vlasi" i da se „od vremena stvaranja rumunske države od kneževine Vlaške i Moldavije 1862. godine, *nacionalno skoro stopostotno* (Vlasi – prim. S.G.) *smatrali (i smatraju) Srbima*". Na ovaj način Rakić zamera Đorđeviću što je „koristio tada službeni naziv 'Rumuni'" i pokušava reći da je trebalo da Đorđević stanovništvo doseljeno iz Vlaške u Srbiju do 1862. godine zove Vlasima i u XX veku, a samo ono

[461] Kvisling, pl. kvislinzi prema Vidkunu Kvislingu (Quisling), predsedniku norveške vlade pod nemačkom okupacijom 1940-1945. godine i označava *pomagača, saradnika, slugu okupatora.*

stanovništvo koje je doseljeno u Srbiju nakon formiranja Rumunije (1862) može nazivati Rumunima, kao da nije reč o istom entitetu ili nacionalitetu. Pretpostavljamo, da se, po mišljenju Rakića, može reći, da srpsko stanovništvo Raške kralja Milutina nije istoga porekla s onim koje je živelo u Srbiji kralja Dragutina, odnosno da stanovništvo srednjovekovne Raške danas ne smemo zvati srpskim već raškim, što je, razume se, samo problem determinacije ili sinonimije, a ne suštine. To je u biti isto stanovništvo kako ga god mi danas nazivali. Na stranu neistina da se tobož pripadnici Vlaha u Srbiji „i sami zovu Vlasima". Pripadnici Vlaha u Srbiji, u međusobnoj komunikaciji na rumunskom, sami sebe nazivaju *Rumâńi*, tj. Rumuni, a taj isti narod Srbi nazivaju *Vlasima*. To je isto kao kada npr. Srbi Germane nazivaju Nemcima, a Francuzi Alamanima, itd. Iz navedenog se može zaključiti da ti nazivi predstavljaju samo sinonime i da su Vlasi i Rumuni jedan narod, kao što su to Germani, Nemci i *les Almans*.

Radomir Rakić svoju tezu o Vlasima, koji su nastali premeštanjem srpskoga stanovništva u jednoj od mnogih bežanija pred navalom Turaka na prostor današnje Rumunije, odakle su se, po oslobođenju Srbije od Turaka 1833. godine, vratili kao *povlašeni Srbi*, razrađuje, doduše veoma naivno i bez naučne akribije koja mu očigledno nije svojstvena, u pogovoru *Tihomitr R. Đorđević i Vlasi – (Etno-politikološki ogled)*. Koje li ironije! Umesto da svoj pogovor naslovi *Tihomir R. Đorđević i Rumuni*, on, čoveka koji je celog života govorio o Rumunima u Srbiji, nemajući nikakvog respekta prema njemu ispravlja i dopunjuje, a reklo bi se, i podučava. Ali, teza da su Rumuni Srbije zapravo Vlasi, a da su Vlasi samo povlašeno srpsko stanovništvo, nije originalno njegova, već Jovana Cvijića, koju prvi put iznosi na Mirovnoj konfrenciji u Parizu 1919. godine, imajući pred sobom Đorđevićev članak o kojem sam ovde govorio.

Govoreći o knjizi Đorđevića (*Kroz naše Rumune*, 1906), Rakić na više mesta u listu *Beležnica*[462] uporno ističe da je to „njegov neveliki rad" ili da je „reč ... o članku ... od svega devedesetak strana" ili da su „u pitanju ... 'putopisne beleške', dakle ne naučni rad", sve sa jednim ciljem, da se što je moguće više omalovaže premise do kojih je došao Đorđević 1906. godine. Radi omalovažavanja, Rakić nastavlja

[462] R. D. Rakić, *„Zaboravljeni Rumuni"?*, Beležnica – Narodna biblioteka, Bor, br. 11, god. 6 (jesen-zima 2004), 32-37.

da je to bila „klasična etnografija koja se služila primerom Herodota...", dajući dodatno objašnjenje (str. 50, nap. 9) da je Đorđevićev rad *Kroz naše Rumune* pisan „onako kako je Herodot, 'otac etnografije', govorio za svoj rad, da je to '*istoria apodeksis*', što, prema Milošu Đuriću, znači: '*prikazivanje onoga što je doznao, doživeo i proučio*'". Prvo, moramo priznati da smo ovde prvi put doznali da je Herodot „otac etnografije", a ne *otac istorije*, drugo, kojim činjenicama inače barataju etnolozi ako ne onim što su *doznali* od svojih kazivača, ili antropolozi ukoliko i sami ne *dožive* ono što proučavaju,[463] ili istoričari ukoliko ne onim podacima koje su najpre *doznali*, a zatim i *proučili.*

Rakić zatim kaže da nakon statističkih podataka koje Đorđević iznosi, „sledi prikaz Đorđevićeve ekskurzije koji izlaže kao pravi putopisac", kao da putopisi nisu prvorazredni istorijski izvori, ali mu i to nije dovoljno, pa nastavlja da „osim turističkih utisaka, beleži – gde više, gde manje – tek po koji etnografski podatak". Kada daje opis sela Brestovca, Đorđević – po mišljenju Rakića – „iznosi nešto više etnografske građe, ali i to ovlašno i bez sistematičnosti", što, dakle, znači, da Đorđević ni etnografiji nije dorastao. Dok ispisujemo ove redove, pitamo se da li je Rakić ikada sproveo neko svoje terensko proučavanje i, ako jeste, u kojim je studijama objavio svoje naučne rezultate.

Na jednom mestu Rakić naziva Đorđevića „mladi naučnik", a malo dalje njegovu knjigu *Kroz naše Rumune* od devedeset i više strana naziva „Đorđevićevo delce", koje je – po njegovom mišljenju – ugledalo svetlost dana „sa nesrećnim naslovom". On kaže da je Đorđević „naučno nedovoljno odmerenog pristupa i stava" i još jednom, na kraju svoga osvrta u listu *Beležnica*, iznosi paušalnu ocenu Đorđevićevog putopisa *Kroz naše Rumune*, da je to „njegovo mladalačko shvatanje".

Rakić ovakvim ocenama želi *minimizirati* kvalitete Đorđevićevog putopisa *Kroz naše Rumune* i u predgovoru i u pogovoru napisanom povodom Đorđevićeve brošure *Istina u pogledu Rumuna Srbije*, koju on priređuje. To čini paušalnim ocenama, bez argumenata, govoreći da je to „njegov rani putopis" i tome slično, samo sa

[463] B. Malinovski, *Argonauti zapadnog Pacifika*, Beograd, 1979.

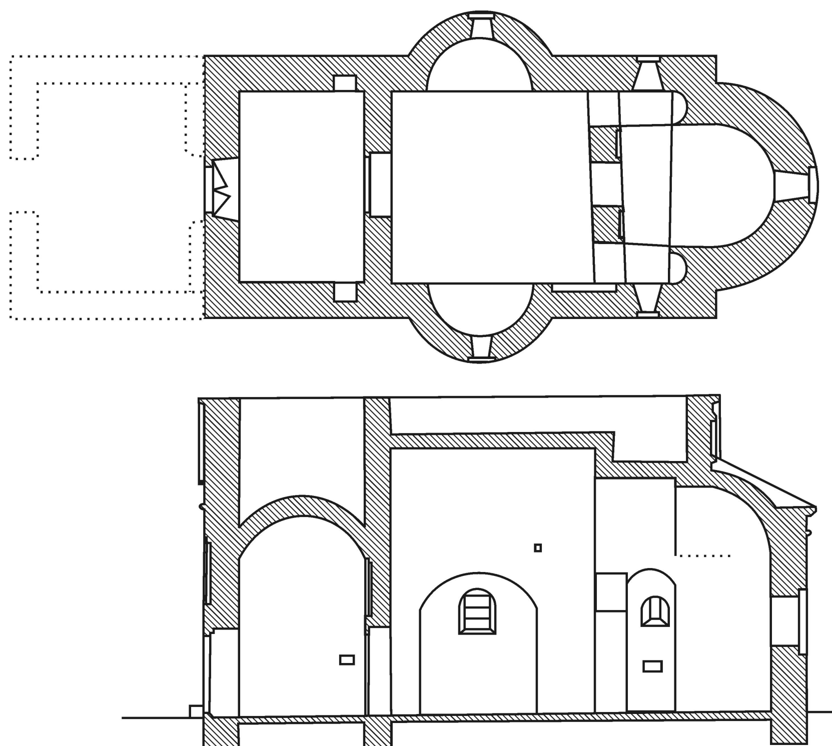
ciljem da prikaže Đorđevića kao nedovoljno zrelog naučnika te, 1906. godine. Moramo naglasiti još jednom da je Đorđević 1891. godine diplomirao na istorijsko-filološkom odseku Velike škole u Beogradu, doktorirao 1902. godine u Minhenu, postao član međunarodnog udruženja *Gypsy Lore Society* u Londonu i već juna 1906. godine, na tada osnovanoj Katedri za etnologiju, postavljen je za profesora docenta Filozofskog fakulteta u Beogradu. Svejedno, to mu ne smeta da rečima omalovažavanja etiketira Đorđevićevu knjigu *Kroz naše Rumune* i da zatim omanji, rekao bih *etno-politikološki ogled* Đorđevića prikaže kao rad već *zrelog naučnika*. Ovaj Đorđevićev ogled je poslužio, ponavljamo, isključivo srpskoj delegaciji na Mirovnoj konferenciji u Parizu prilikom razgraničenja Kraljevine SHS i Kraljevine Rumunije. Dakle, imao je politički i čisto pragmatičan karakter. Ali zato, kada „nekolicina rumunskih šovinista i otpadnika" (str. 12) citiraju Đorđevićeve putopisne beleške, po Rakićevom mišljenju, oni *zloupotrebljavaju njegovo ime* i *povređuju njegov naučni ugled* (str. 59). Kako kad zatreba, Đorđević čas ima *naučno nedovoljno odmeren pristup i stav*, čas ima *naučni ugled*.

Đorđević je – po Rakićevom mišljenju – posle članka iz 1906. godine „već u ratnim, a pogotovo poratnim godinama, znatno ispravljao svoje bezrezervno tretiranje Vlaha kao Rumuna", ali je navodno „tu štetu teško bilo ispraviti". Razume se da je ovo još jedan neuspeo i veoma degutantan i nasumice izrečen sud koji pada u vodu pred navodima samog Đorđevića, koji u *uvodnom izlaganju* svoje brošure *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* (1919) kaže da donosi „sažetak ... saznanja vezanih za Rumune u Srbiji, i to na 'naučan i nepristrasan način'", i nastavlja da njegove „studije nisu ni na kakav način promenile činjenice i utiske iz 1906. godine, već su, naprotiv, poslužile samo da ih potkrepe i iskristališu".[464] Moj komentar je svakako suvišan. Na ovaj način, koliko mi je poznato, prvi put u istoriji je kritikovan rad jednog naučnika zato da bi se isticao drugi rad istoga naučnika, i to posthumno, nakon ravno sto godina!

Pri samom kraju svoga *Predgovora* Rakić iznosi da se, „radi stvarne i pune istine o tzv. 'zaboravljenim Rumunima izvan Rumunije', u ovoj knjižici štampa *prvi put* prevedena na srpski '*Istina*

[464] T. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 15 (u priređivačkom poduhvatu mr Radomira D. Rakića).

u pogledu Rumuna u Srbiji' s engleskog, odnosno francuskog, jezika" (str. 7).



Sl. 8. Tlocrt manastira Krepičevca kod Jablanice – XIV vek

To nije istina. Ono što je Đorđević hteo iz svog članka objaviti na srpskom jeziku, objavio je sâm još 1924. godine u drugom poglavlju svoje knjige *Iz Srbije kneza Miloša (stanovništvo – naselja).* Tako je recimo Đorđevićev članak iz 1919. godine koji je ponovo objavljen u Rakićevom izdanju 2006. godine, na strani 16, 17, 18, 21-22, 24-25, 30 itd, bio već objavljen 1924. godine, na strani 91, 91-92, 92, 92-93, 94, 94-95, 96 itd (**Prilog III**).

Rakić nas u svom nenaslovljenom predgovoru u duhu *Evropske konvencije o ljudskim pravima* podučava: „*Ako Vlah* iz Vlaške, možda i bližeg ili daljeg porekla Srbin, ili Vlah iz stare Makedonije, iz

Moldavije, Galicije, ili bilo kojeg drugog kraja jugoistočne Evrope i sveta, *želi da bude i da se iskazuje kao Rumun*, to je njegovo ljudsko, političko, ustavno, moralno i svako drugo pravo. *Kao što mu*, s druge strane *ne treba smetati ni braniti da se smatra Srbinom i tako izjašnjava.* Pogotovo, ni jedno ni drugo ne nekom demagogijom, frazeologijom, ubeđivanjem, pritiscima, neistinama... Takva nenaučna i politikantska propaganda nipošto se ne sme dozvoliti i ova naša knjižica se nudi čitaocima upravo radi poštenog i svestranog obaveštavanja“ (str. 8). Poslednjom rečenicom aludira na Đorđevićevu knjigu *Kroz naše Rumune*, koja je, po mišljenju Rakića, verovatno „nenaučna” ili „politikantska propaganda” zato što je ponovo objavljena u izdanju *Društva za kulturu Vlaha – Rumuna severoistočne Srbije „Ariadnae filum*“ i svakako zato što je bila izdata uz finansijsku pomoć *Departmana za Rumune van Rumunije*. To je, po mišljenju Rakića, u najmanju ruku, *teorija zavere protivu srpskoga naroda*, kojom su se doskora služili i poklonici Miloševićevog totalitarnog režima.

Gospodin mr Radomir D. Rakić u svom pogovoru *Tihomir R. Đorđević i Vlasi (Etno-politikološki ogled)* iznosi svoju *teoriju* da stanovništvo Srbije o kojem govori profesor Tihomir Đorđević nije rumunsko već vlaško, koje je zapravo poreklom, usled istorijskih okolnosti, povlašeno srpsko stanovništvo. Rakić u pogovoru kaže da se, „istina malobrojni rumunski nacionalisti, skoro sto godina nakon Đorđevićevog putopisa, pozivaju... na njegovo mladalačko shvatanje kao na, kažemo to bez ironije, svojevrsno ’Sveto pismo’ Vlaha koji su, po njima, Rumuni“ (str. 76).

Rakić svojim pogovorom „*Etno-politikološki ogled*” verovatno želi dodatno da pojasni naslov svoga pogovora „Tihomir R. Đorđević i *Vlasi*“, a pojam *Vlasi* naglašava kurzivom iako je akademik Đorđević u svojim radovima dosledno koristio isključivo naziv *Rumuni*. Ali, šta Đorđević, akademik Srpske kraljevske akademije, može znati o tome? Rakić je svakako „najpozvanije stručno“ lice koje može stati na bastion srpstva, ispravljajući i dopunjujući Đorđevićevo delo makar to činio i posthumno. Pitamo se, nije li možda Rakićev „*Etno-politikološki ogled*“ jedna degutantna *etno-politikantska propaganda* kojom poziva čitaoce protiv *demagogije* „o tobožnjim navodnim prednostima i koristima od ovakvog ili onakvog

izjašnjavanja".[465] Rakić u svom tekstu naglašava da njegove „naučne odredbe *striktno razdvajaju kategorije etniciteta i nacionaliteta*" i, kao što ćemo videti, u najmanju ruku, priprema nas za daljnju edukaciju, kako bismo umeli razaznati šta je *etnos* a šta *nacija*, jer tobože ta pitanja „ni u našoj etnološkoj nauci... u sociologiji, pravnoj nauci, demografiji, politikologiji, i politici... nisu shvaćena – a, naravno, ni u praksi prihvaćena pa se ti pojmovi zaista nepotrebno uveliko brkaju".[466] Zato će on, na samo nekoliko stranica svoga pogovora, pretpostavljamo kao najpozvaniji, razrešiti i pojasniti čitaocima ove pojmove.

U prvih nekoliko stranica svoga *Pogovora* Rakić upoznaje čitaoce sa Đorđevićevom biografijom i bibliografijom u više navrata, umanjujući značaj njegovih putopisnih beleški *Kroz naše Rumune* na taj način što kaže da je to njegov *neveliki rad*, *knjižica* ili samo *oveći članak*, ali svakako ne i *ozbiljna knjiga* koja ima *svega devedesetak strana*. On kaže: „Kao što i sam autor (= Đorđević – prim. S.G.)... podnaslovom ističe, u pitanju su 'putopisne beleške', dakle, ne naučni rad", i nastavlja da je to bila „klasična etnografija, u doslovnom smislu te reči". Etnografija je, naprosto, rezultat svakog etnološkog i antropološkog rada i pitamo se, da li je Rakić ikada čuo za onoliku postmodernu raspravu o etnografijama i njihovim validnostima ako za Đorđevićev *putopis* veli da je „klasična etnografija". Đorđevićev putopis je *putopis*, kao što je rečeno u podnaslovu njegovog dela, a ne „klasična etnografija". Uostalom, Đorđević nije mogao pisati etnografiju pored ostalog i zato što je informacije, po svemu sudeći, dobijao od Srba, tj. iz druge ruke, kao što vidimo na primeru priče o *batini* koja se kod Rumuna stavljala u grob.

Interesantni su komentari Radomira Rakića za Đorđevićeve tabele statističkih podataka zvaničnih popisa (1834, 1841, 1843, 1854, 1859, 1863, 1884, 1890, 1895, 1900) o Rumunima. On kaže da su se „zasnivali na izjašnjavanju o maternjem jeziku pa na osnovu toga, budući da je on (= rumunski jezik – prim. S.G.), od stvaranja Rumunije, 1862, zvanično tretiran kao 'rumunski' – mehanički su – kako smo već spomenuli – ubrajani u kategoriju 'Rumuni'". Po njemu dakle, maternjim rumunskim jezikom su mogli – karikiramo – govoriti

---

[465] Ibid, 8.
[466] Ibid, 68.

i Srbi. Pa jeste, i danas mnogi u Srbiji odlično govore, recimo, engleski, ali niko od njih ne veruje da je Englez ili da je makar engleskog porekla. Nekada se i današnja Srbija zvala Raška, pa svejedno nikom ne pada na pamet da su Rasciani bili nešto drugo osim Srbi. Rakić kaže i da popisi koje Đorđević navodi nisu pouzdani. Moram priznati da se sa ovim u potpunosti slažem. On kaže da je to tako „pogotovo što se (popisi – prim. S.G.) oslanjaju samo na subjektivno izjašnjavanje". Valjda je subjektivno svako izjašnjavanje koje zavisi od osećanja pojedinaca, koja se formiraju vaspitanjem i obrazovanjem unutar svakog nacionalnog kulturnog miljea?[467]

Da bi utemeljio svoje stavove, Rakić poseže za izjavom antropogeografa Mih. J. Miladinovića, koji, govoreći o etničkoj kompoziciji oblasti Požarevačka Morava, za isti i nešto kasniji period, kaže da „po jačini na treće mesto (posle timočko-braničevske i kosovske struje naseljavanja) dolaze vlaški doseljenici koji učestvuju sa 13,14% po broju rodova... Ni svi ovi Vlasi koje smo kao takve označili ne smatraju sebe za Vlahe već za Srbe. Kao Vlahe označili smo 20 rodova sa 251 kućom više no što su se sami zapisali prilikom poslednjeg popisa stanovništva od 31. I 1921. god." To je još jedan dokaz više da su podaci sa popisa krivotvoreni. A to da „su se sami zapisali prilikom poslednjeg popisa", ne može biti tačno, jer je mnoštvo Vlaha, i pored intenzivne srbizacije putem nastave na srpskom jeziku, bilo nepismeno. Miladinović još kaže da vlaških 20 rodova sa 251 kućom „*sebe smatraju za srpske i čak smatraju za uvredu da im se kaže da su Vlasi. I sam jezik kojim Vlasi govore nije čist rumunski jezik, no neka mešavina od rumunskih i srpskih reči, kakvom su mešavinom govorili i kad su se doselili.*" To je Rakiću bilo dovoljno da zaključi: „Bio je to, dakle, sasvim prirodan, spontan proces njihovog slobodnog srpskog nacionalnog osvešćivanja i normalne, ljudske, želje za integrisanjem u većinsku sredinu a nipošto asimilatorski proces prisilnog 'posrbljavanja'" (str. 52). Đorđević u svojim delima kao i Miladinović u svom delu *Požarevačka Morava* nigde ne pominje *prisilno posrbljavanje*, pa ne razumem zašto se Rakić brani

[467] T. H. Eriksen, *Etnicitet i nacionalizam*, XX vek, Beograd, 2004; M. Prelić, *Neki problemi proučavanja etniciteta/etničkog identiteta u kulturnoj antropologiji*, Etnologija i antropologija: Stanje i perspektive, Zbornik Etnografskog instituta SANU 21, Beograd, 2005, 199-207.

da „asimilatorski proces prisilnog 'posrbljavanja'" u Srbiji nije postojao. Braneći se, on zapravo *razotkriva prisilno posrbljavanje*. Proces posrbljavanja Miladinović je, u svom delu *Požarevačka Morava*, opisao sledećim rečima: „Velike su promene izvršene kod ovog stanovništva u međuvremenu od 1898. g, kada sam prvi put obilazio oblast, i 1923. kada sam je poslednji put obišao. Pre 25 god. mogao se često čuti vlaški jezik i videti vlaška nošnja, a sad je svega toga vrlo malo, i to samo kod staraca i baba, dok su ostali posrbljeni." Dalje, on iznosi faktore posrbljavanja: „pored škole, crkve i vojske [to su] i sklapanje bračnih veza između Srba i Vlaha, pri čemu Srpkinja ovde posrbljava vlašku kuću i zavodi bolji red i čistoću (čega u vlaškim kućama nema)".[468] Ovo samo govori o tadašnjem porastu srpskog nacionalizma u vremenu od popisa iz 1900. do popisa iz 1921. godine, posebno nakon pobede u Prvom svetskom ratu, kada Rumuni iz popisa stanovništva Srbije nestaju na račun Vlaha, koji su se pojavili i koji, po teoriji nastaloj u Cvijićevom loncu, a koja na žalost i danas ima svoje pobornike u naučnom i političkom establišmentu Srbije, predstavljaju samo rumunizovane ili povlašene Srbe.

Zanimljiva je Miladinovićeva opaska, koju oberučke prihvata i podražava Rakić, da vlaške porodice „*sebe smatraju za srpske i čak smatraju za uvredu da im se kaže da su Vlasi*". Rakić naprotiv kaže da se veliki broj ljudi „ovog kraja (tj. istočne Srbije – prim. S.G.) ... *ne stide svog vlaškog identiteta*" valjda zato, što se oni „*nikako ne smatraju Rumunima u nacionalnom smislu*". Iznosi i samo njemu poznate činjenice, da Vlasi zato „*ne prihvataju ni rumunski jezik, ni Rumunsku pravoslavnu crkvu*". Na žalost, Rumunima ili svejedno Vlasima južno od Dunava, na prostoru od Morave do Timoka, niko nikad nije ponudio ili makar dozvolio *rumunski jezik u nastavi i bogosluženju*, već je, naprotiv, ceo svet upoznat sa problemima koje danas ima rumunska ili vlaška zajednica oko već izgrađene *rumunske crkve* u selu Malajnica. Protojerej ikonom stavrofor Bojan Aleksandrović, paroh malajnički i sveštenik rumunskog pravoslavnog protonamesništva *Dacia Ripensis*, ima velike probleme, poznate i međunarodnoj zajednici, sa lokalnim i republičkim vlastima Srbije, koje su, između ostalog, donele akt, potvrđen od strane Skupštine opštine

[468] Mih. J. Miladinović, *Požarevačka Morava*, Naselja i poreklo stanovništva, 25, Beograd, 1928, 47.

Negotin, o rušenju rumunske pravoslavne crkve u Malajnici, a zatim optužile i osudile pomenutog protojereja pred opštinskim sudom u Negotinu.



Sl. 9. Donatori (Georgina – Zoja – Manojlo)
Priprata manastira Krepičevac – XIV vek

Kada je u pitanju jezik, Miladinović iznosi, a Rakić preuzima i podržava njegovo mišljenje, da „*sam jezik kojim Vlasi govore nije čist rumunski jezik, no neka mešavina od rumunskih i srpskih reči, kakvom su mešavinom govorili i kad su se doselili*“. Miladinoviću se nekako može oprostiti jer u vreme pisanja svoga rada *Požarevačka Morava*

nije imao pri ruci etnografske zapise na rumunskom jeziku sa prostora istočne Srbije, ali se Rakiću ne može oprostiti, jer je 2000. godine na svetlost dana izašao zbornik takozvanih *petrecătura* – pesama za ispraćaj duše pokojnika u raj,[469] koje su zabeležene sistemom fonetske ortografije u selima Braničeva, Zvižda, Kučeva, Mlave, Homolja, Resave, Crne Reke i Pomoravlja, kao i 2002. godine zbornik *bajanja*[470] koja se takođe koriste u kultu mrtvih Rumuna ili Vlaha severoistočne Srbije. Čitajući ih, i sâm se mogao uveriti da li je jezik kojim su pevane petrekature ili izgovarana bajanja „mešavina od rumunskih i srpskih reči" ili je reč o *banatskom* i *oltenskom govoru muntenskog dijalekta rumunskog jezika* koji se protežu i na prostore današnje Rumunije.

Ovde ću za primer navesti pedesetak stihova *petrekature* iz Ranovca (Mlava), koju mi je zapevala Dragina Mutuljević (*Dragińa a lu Peroń*, rođ. 23.02.1923 u Ranovcu) 1. oktobra 1997. godine:

RĂNOĂȚ I

La vaľe, la zavrńit,
Mari̯e Brad mi̯-a rasarit,
Cu vîrvări̯u păn-la śerɨ̇,
Şî cu po̯aľe đospră mărɨ̇,
Dî la vîrf păn-la pamînt,
Tot i̯e aur şî arźint,
Do̯amńe nu i̯e pră pamînt.
I̯acă al mortu mi̯-aźunźa-re,
Şî dă Brad s-apropii̯a-re
Şî-ńsepi̯a dă să ruga-re:
“Brađe, Brađe, fraća-Brađe,
I̯a pľacăț vîrvăriľi-re,
Dă să-m sui̯u spaćiľi-re”.
Da şî Bradu aşa-i̯ spuńa-re:
“Nu poś, nu poś să ľ-apľec,

RANOVAC I

Ka dolini, ka zalasku,
Veliki je Bor nikao,
Sa vrhom je sve do neba,
Krošnjom je on sve do mora,
A od vrha sve do zemlje
Sav je od srebra i zlata,
Na zemlji ga, Bože, nema!
Evo pokojnika, stiže,
Do Bora se približio
I on poče da se moli:
“Bore, Bore, brate Bore,
Deder prigni vrhe svoje,
Svoja pleća da ja dignem.”
Bor mu tada ’vako reče:
“Prignuti ih ja ne mogu,

[469] S. Gacović, *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zaječar, 2000, 1-257.

[470] S. Gacović, *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Beograd, 2002, 1-185.

Că-n vîrvăril'i d-a mńal'e,
Ńagră şo̯i̯ma mi̯-a pui̯at.
Şî şo̯i̯ma va iscońa-re,
To̯aće-n rai̯ va dăşkiđa-re".
Da i̯ar mortu proruga-re:
"Brađe, Brađe, fraća Brađe,
I̯a pl'acăţ miźlo̯aśil'i-re
Dă să-n sui̯u braţîl'i-re*"*.
Da şî Bradu aşa-i̯ spuńa-re:
"Nu pоś, nu poś să l'-apl'ec,
Că miźlo̯aśil'i d-a mńal'e
Galbin şe̯arpe mi̯-a pui̯at.
Cîn şe̯arpe va śui̯era-re,
To̯aće rai̯ s-va dăşkiđa-re*"*.
Dar ş-al mortu proruga-re:
"Brađe, Brađe, fraća Brađe,
I̯e va strînźeţ po̯al'il'i-re
Dă să-n sui̯ piśo̯aril'i-re
Da şî to̯aće ośo̯aril'i-re*"*.
Da şî Bradu aşa-i̯ spuńa-re:
"Nu poś, nu poś să l'-astrîngu,
Că în po̯al'il'i d-a mńal'e
Ńagră vidră mi̯-a pui̯at.
Şî cîn vidra va latra-re,
To̯aće rai̯ va đeşkiđa-re*"*.

Jer u mojim vrhovima
Soko crn se ispilio.
Kada soko mi uzleće,
Tada mi se Raj otvara."
Pokojnik se opet moli:
"Bore, Bore, brate Bore,
Deder prigni grane svoje
Da ja naručje pridignem."
Bor mu tada 'vako reče:
"Prignuti ih ja ne mogu,
Jer u granama se mojim
Žuta zmija okotila.
Kada zmija ta zapišti,
Tada mi se Raj otvara."
Pokojnik se opet moli:
"Bore, Bore, brate Bore,
Der prikupi krošnje svoje
Da ja noge svoje dignem
I vascele kosti svoje."
Bor mu tada 'vako reče:
"Ne, ne mogu ih prikupiti,
Jer u krošnjama se mojim
Crna vidra okotila.
Kada vidra mi zalaje,
Tada mi se Raj otvara."

Evo i stihova basme za bolesnika na umoru ili za pokojnika koju mi je kazivala Jovana Jokšina (*I̯ovana a lu I̯ocşa* – poђ. 1912) iz Podgorca (Crna Reka) 12. marta 1996. godine:

Ur, ur, Mńađ̦a Nopţî,
Tata cozî,
A plecat al bolnau
Pe drum la val'e
S-a-ntînl'it cu al ńebun în cal'e
Şî-n cuţîće l'-a sprijunat.
Rău a zberat şî s-a kirăńat.

Hu, hu, Majko noći,
Oče tajnovitog,
Pošao je bolesnik
Drumom ka dolini
Susreo se s nevaljalim
I na noževe je dočekan.
Vrištao je i plakao.

Đescîntăto̯ari̯a l'acu i̯-a-dus
Cum să l'agă cîńepa đe vară
Aşa să să al'eĝe i̯el đe al'il'el'a
Đe prăpăđituri̯ đi pe capu lui̯.

Bajalica je lek donela
Kako se veže prolećna konoplja
Tako da se razveže on od hala,
Od propasti sa svoje glave.

Dai̯ foc la cîńepă şî zîś aşa:

Zapališ konoplju i kažeš ovako:

Cu cîńepa vă pîrl'ii̯,
Cu lumănari̯a vă ocol'ii̯,
Cu bruśil'i vă bruśii̯,
Cu ața roşîii̯e vă legai̯,
Cu busui̯ocu vă măturai̯,
Prăstă mărɨ vă aruncai̯,
Acolo vă śina şî ođina
Acolo vă bi̯eri̯a şî mîncari̯a,
Da-al bolnau să ramînă,
Curat, luminat,
Ca đe tată sămănat,
Ca đe mumă fătat,
Ca đe Dumńe-Ḍău lasat.

Konopljom vas oprlih,
Svećom vas opkolih,
Iverjem vas ubadah,
Crvenim koncem vas zavezah,
Bosiljkom vas očistih,
Preko mora vas bacih,
Tamo vam je večera i odmor,
Tamo vam je piće i hrana,
A bolesnik da ostane,
Očišćen, prosvetljen,
Kao od oca zasemenjen,
Kao od majke rođen.
Kao od Gospoda Boga sazdan.

Dai̯ foc la cîńepă şî zîś i̯ară:

Zapališ konoplju i kažeš opet:

Cu cîńepa vă pîrl'ii̯,
Cu lumănari̯a vă ocol'ii̯,
Cu bruśil'i vă bruśii̯,
Cu ața roşîi̯e vă legai̯,
Cu busui̯ocu vă măturai̯,
Prăstă mărɨ vă aruncai̯,
Acolo vă śina şî ođina,
Acolo vă bɨerɨa şî mîncarɨa,
Da-al bolnau să ramînă,
Curat, luminat,
Ca đe tată sămănat,
Ca đe mumă fătat.
Ca đe Dumńe-Ḍău lasat.

Konopljom vas oprlih,
Svećom vas opkolih,
Iverjem vas ubadah,
Crvenim koncem zavezah,
Bosiljkom vas očistih,
Preko mora vas bacih,
Tamo vam je večera i odmor,
Tamo vam je piće i hrana,
A bolesnik da ostane,
Očišćen, prosvetljen,
Kao od oca zasemenjen,
Kao od majke rođen.
Kao od Gospoda Boga sazdan.

Uostalom, i sam Đorđević je u svojoj knjizi *Kroz naše Rumune*

objavio po jednu pesmu koja se peva za Božić i Bogojavljenje, i to na jeziku Rumuna Timočana i na književnom rumunskom jeziku u kojima ne nalazimo srpske reči.



Sl. 10. Crkva Lozica kod Krivog Vira – XIV vek

U vezi sa *(ne)nasilnim posrbljavanjem*, o kojem govori Rakić, zanimljivo je prepričavanje Đorđevićevih *putopisnih beleški* u kojem kaže da su Tihomir Đorđević i njegov saputnik Dragutin Marjanović došli u selo Luka, gde su, po Đorđeviću „*opet sami Rumuni*“, ali „ovo je selo nekad ispod Tupanskog potoka bilo naseljeno samim Srbima, a iznad Tupanskog potoka behu Rumuni. Tokom vremena, *ceo se srpski kraj porumunio*“. Takav slučaj je Đorđeviću poznat i u selu Slatina kod Bora koje je „do pre 80 godina, pričaju, bila polovina srpsko, polovina rumunsko”, a danas je to „čisto rumunsko selo“. Na osnovu navedenih primera preuzetih iz Đorđevićevih *putopisnih beleški*, Rakić donosi zaključak da su Đorđeviću navodno „primeri ovih sela, poslužili (...) da detaljnije obrazloži upadljiv i nezanemarljiv *proces povlašavanja*, odnosno ’rumunizacije’“. Dakle, Rakić je govorio o

procesu (ne)nasilnog posrbljavanja poslužіvši se tekstom Mih. J. Miladinovića, a potom, već nakon dve strane taj zaključak anulira govoreći o *procesu povlašavanja*. Da li on želi da predoči svojim čitaocima da su se Srbi vazda pretapali u Vlahe, a Vlasi u Srbe permanentnim procesima *posrbljavanja* i *povlašavanja*, što bi pretstavljalo svojevrstan *circulus vitiosus*, tj. zatvoren krug nestajanja i nastajanja naroda? Nakon ovakvih zaključaka Rakiću možemo slobodno reći da *non est culpa vini, sed culpa bibentis.*[471] Uz sve do sada navedeno, Rakić navodi i sledeće Đorđevićeve stavove iz putopisnih beležaka, među kojima jedan posebno ističe kurzivom: „*Rumuni čak imaju nekakvu, ne znam otkuda, ako ne urođenu, plemensku ili nacionalnu mržnju prema drugim narodima, pa i prema Srbima*" i nastavlja, prepričavajući Đorđevićev primer, da su mu „u Brestovcu, Boru i okolnim selima govorili da u sanduk mrtvaca stavljaju batinu" za koju „Srbi vele da su im Rumuni objašnjavali da to čine zbog toga da se umrli na onome svetu tom batinom brani od Srba!" Ali u Đorđevićevom delu *Kroz naše Rumune* o batini/štapu u kultu mrtvih čitamo i sledeće: „Jedan od muških napravi štap, ako je umrli muško, malo jači i deblji, a ako je žensko, nešto slabiji i tanji, (...) na štap metnu kitu cveća" i „štap se daje radi odbrane od zla na onome svetu". Evo mog objašnjenja u vezi sa ovim štapom u kultu mrtvih kod Rumuna Timočana ili Vlaha. On je od *leske*, a *leska* je prema njihovom verovanju *zmiji kuma.* Prilikom vršenja običaja *oslobađanja vode*, niz vodu se najpre pusti deo tikve kružno obrađen u obliku dubljeg tanjira, na koji se smeštaju zapaljene sveće postavljene unakrsno u obliku svastike, što predstavlja sunce koje brodi po mitskim plavim nebeskim vodama, koje odasvud kruže oko zemlje. Kako Sunce na njegovom putu, u gluvo doba noći, napada vodena neman u obliku velike zmije, koja se u indoevropskim tradicijama pominje kao *Azi-Dahaka, Levijatan, Vritra*, itd., od koje Sunce valja odbraniti i sačuvati, onda Rumuni ili Vlasi istočne Srbije prilikom *oslobađanja vode* daruju i *štap od leske* duši svakog pokojnika, koja će pripomoći u borbi svetla protivu tame. Tako će Sunce ponovo zaruditi na istoku nakon teške borbe sa „Zaprjekom",[472] koja se

[471] Nije krivo vino, nego onaj ko pije.

[472] M. Ježić, Rgvedski himni – Izvori indijske kulture i indoevropsko nasleđe, Zagreb, 1987.

ponavlja svake noći. Tako duše pokojnika na svom večnom putu pomažu ponovno rađanje Sunca i nastavak života svojih živih potomaka. Tu nema mesta trivijalnoj priči o tobožnjoj odbrani Rumuna ili Vlaha od Srba *batinom* ili *štapom*. Ova priča samo pokazuje dokle i nauka može da ode pod uticajem nacionalističkih ideja. Rakić naprosto veruje da Vlasi misle da je zlo oličeno u Srbima. Zašto? Osim ako ne misli da su Vlasi zlo?

Vratimo se načas Đorđevićevoj rečenici da „Rumuni čak imaju nekakvu (...) urođenu, plemensku ili nacionalnu mržnju (...) prema Srbima", koju Rakić prihvata, na osnovu priče o *batini/štapu*, koju je opet čuo ne direktno od rumunskih kazivača, koje je imao na raspolaganju, već na osnovu Đorđevićeve tvrdnje da „Srbi vele da su im Rumuni objašnjavali da to čine zbog toga da se umrli na onome svetu tom batinom brani od Srba!" I umesto da se okrive Srbi za ono što su izneli laž o Rumunima/Vlasima, opet ovi potonji bivaju okrivljeni, i pored toga što su samom Đorđeviću u pero kazivali: „štap se daje (duši pokojnika – prim. S.G.) radi odbrane od zla na onome svetu." Rekao bih da postoji *srpska matrica* po kojoj se u istočnoj Srbiji vinovnik bilo čega lošeg mora naći među Rumunima/Vlasima.

Ona je korišćena i u vreme Tihomira Đorđevića, a npr. u najnovijoj istoriji, u vreme vladavine Slobodana Miloševića, kada je Timočki region podeljen na Borski i Zaječarski okrug, u štampi su, posebno lokalnoj, za ovo bili okrivljeni opet Rumuni/Vlasi, koji će, po toj podmetnutoj priči, tobože u Borskom okrugu tražiti kulturnu autonomiju.[473]

Tihomir Đorđević, opterećen time da li je na liniji srpstva, kaže: „Ja znam da će ovo mnogi naš zabrinuti 'patrijota' značajno zamahati glavom i reći da činim 'izdajstvo' prema otađžbini, kad se usuđujem da govorim o Rumunima u Srbiji, koje po mišljenju mnogih valja kriti ili bar prećutkivati, jer svako isticanje Rumuna u Srbiji može odvesti tako zvanom 'rumunskom pitanju' u Srbiji, od koga, po mišljenju mnogih, 'preti opasnost'. Može i to biti, ali i bez ovih mojih redova ceo svet zna da u Srbiji ima Rumuna. To ne odriče ni naša zvanična statistika. To se zna u Kraljevini Rumuniji, gde se vodi računa čak o

[473] N. Stojčević, *„Nasilje" nad celinom: Podelom Timočke krajine na Borski i Zaječarski okrug otvoren je put vlaškoj etničkoj grupi da traži kulturnu autonomiju – kaže dr Dragoljub Petrović,* Politika ekspres, god. XXXIII, br. 11610 (19.07.1996).

Cincarima u Makedoniji, Epiru i Albaniji i o Rumunima u Maloj Aziji, Moravskoj, Šleziji, poluostrvu Istri, Bosni i Hercegovini, itd.,[474] a da ne govorim o oblastima koje su joj u neposrednoj blizini kao Transilvanija, Bukovina i Besarabija, – a kamo li ne o Rumunima u Srbiji koji su im samo preko Dunava. O njima Rumuni istina nemaju nikakvih spisa, ali u svakom školskom udžbeniku gde se nabrajaju zemlje u kojima žive Rumuni, nikad se ne zaboravljaju ni ovi naši iz Srbije. U ostalom, preko sto hiljada Rumuna u tako maloj zemlji kao što je Srbija ne dadu se sakriti.“[475] Ove reči prilično razgolićuju srpske nacionalističke dileme i opredeljenja kada su u pitanju Rumuni/Vlasi u istočnoj Srbiji.

Radomir Rakić svoj „ogled“ počinje rečima, da već u „naslovu nailazi na problem nacionima/etnonima“ *Vlasi*. „Knjižica koju objavljujemo“ – kaže Rakić – „govori o 'Rumunima' (i to u Srbiji)“, a onda se pita: „Jesu li to sinonimi ili nisu?“. Nakon toga počinje nepotrebno i čak suvišno nizanje autora koji su se bavili izvornim značenjem reči *etnos* (εϑνος), tj. od „početka nastajanja nauke o *etnosu* (1785)“ do danas. „Prihvatajući analizu i zaključke Poplinskog, autor (Rakić – prim. S.G.) ... je svojevremeno[476] pokušao da ih revalorizuje[477] u smislu ideje da se termin *etnos* koristi za pojam

---

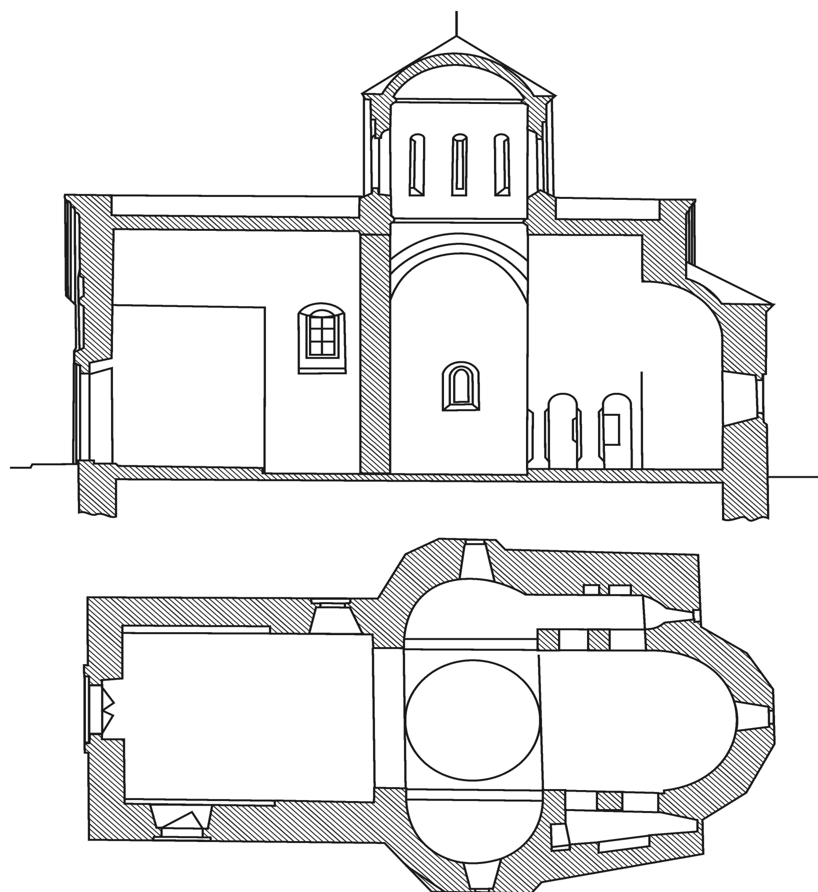
[474] O Rumunima Makedonije, Epira, Albanije, Male Azije, Moravske, Šlezije, Istre, Bosne i Hercegovine T. Đorđević navodi u više napomena sledeću literaturu: P. Papahagi – N. Vurduna, *Jocuri copilarerii culese de la Români din Macedonia*, Bucureşti, 1893 (Extras din Analele Academiei române); I. Nerițescu, *De la Românii din Turcia Europeană*, Bucureşti, 1895; P. Papahagi, *Românii din Meglenia*, Bucureşti, 1900; P. Papahagi, *Din literatura poporana a Aromunilor* (Materialuri folcloristice culese şi publicate sub auspiciile Ministrului cultelor şi invețiamintelui, vol. II), Bucureşti, 1900; P. Papahagi, *Megleno-Români, studiu etnografico filologic, I-II*, Bucureşti, 1902 (Extras din Analele Academiei române); I. Arginteanu, *Istoria maedoneni din timpurile cele mai vechi pănă în zilele noastre*, Bucureşti, 1901; T. T. Burada, *O calatorie la Românii din Bithinia (Asia Mică)*, Iaşi, 1893; T. T. Burada, *O calatorie la Românii din Morava,* Iaşi, 1894; T. T. Burada, *O calatorie la Românii din Silesia Austriacă*, Iaşi, 1894; T. T. Burada, O calatorie în satele româneşti din Istria, Iaşi, 1896 i I. Ieşan, *Românii din Bosnia şi Herțegovina în trecul şi în prezent*, Bucureşti, 1905 (Extras din Analele Academiei române).

[475] T. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune*, 4-5.

[476] R. D. Rakić, *O pojmovima „etnos", „narod", „nacija" (Prilog definisanju)*, Gledišta, god. XXIV, br. 1-2 (1983), 5-18.

[477] Kao što je revalorizovao i Đorđevićev tekst iz 1919. godine, objavljujući ga čitavih 88 godina nakon njegovog nastanka, što očigledno ukazuje na Rakićevu

(ljudske) zajednice uopšte, u *tenisovskom* smislu“ (str. 67).[478]



Sl. 11. Tlocrt crkve Lozice kod Krivog Vira – XIV vek

Posle nekoliko strana nepotrebnog konfuznog teksta, on počinje priču „o poreklu samog imena ’Vlasi’ (...), koje se, osim sa raznim značenjima, javlja i u manje-više sličnim verbalnim oblicima kao

sklonost ka revalorizaciji starih autorizovanih tekstva.

[478] Rakić ovde verovatno misli na delo Ferdinanda Tenisa nastalo krajem XIX veka (F. Tonnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Freu's Verlag, Leipzig, 1887).

(izgovoreno srpski) *Volsci, Volh(v)i, Valasi, Volasi, Vlohi, Velši,* grčki βλαχος, turski *Iflaq* i drugim, u nauci i *pored nje* (od strane amatera *filologa*) *iznađeno* je nekoliko desetina rešenja ali ni jedno od njih nije utemeljeno na definitivno pouzdanim dokazima" (str. 68-69). Zato Rakić, suprotstavljajući se – kako sam kaže – *možda najvećem srpskom etnologu uopšte, Milenku S. Filipoviću*,[479] po čijem mišljenju „Vlasi predstavljaju ostatke staroga stanovništva (Balkana – prim. S.G.) *delimično poromanjenog*", iznosi „utemeljeno na definitivno pouzdanim dokazima" svoju teoriju o nastanku etnonima Vlah. Pita se: „zašto ne bi, prvobitno, u davna vremena, to ime nastalo, recimo, negde u istočnoevropskom planinskom području – Kavkaza ili Karpata ... – u srpskoslovenskom i keltskom supstratu kad još nisu bili sasvim razrođeni – za neke '*vlasate*', *čupave stočare*, ili one koji su nosili *krznena pokrivala za glavu*, a koji su, uz to, obožavali svog boga stada Volosa?".

Pozavideli bi i keltolozi kojim to naučnim metodama Rakić nalazi Kelte na Kavkazu. Bog Volos se kao bog stada javlja prvi put u Nestorovoj hronici *Povest drevnih vremena* (*Повесть временных лет*) iz druge polovine XI i početka XII veka, u kojoj su pomenuti i Vlasi i Vlaška zemlja. Bog Volos je daleko od vremena u kojem su živeli Kelti na zapadnim obroncima Karpata. Vremenski raspon od nekih petnaest vekova između pojave Kelta (III vek pre Hrista) na prostoru srednjeg Podunavlja i boga Volosa, pomenutog u Nestorovoj hronici (XI-XII veka posle Hrista), Rakiću ne smeta. U geografsko-istorijskom uvodu hronike *Povest drevnih vremena* kaže se: „Afetovo koleno bejahu i Varjazi, Svei, Urmani, Goti, Rusi, Agnjani, Galičani, *Vlasi*, Rimljani, Nemci, Korljazi, Vendici, Grjagovi i drugi." Ovo daje osnovu za izdvajanje etničkih Vlaha u Podunavlju.[480] Uostalom, ako

---

[479] M. S. Filipović, *Katun u našoj istoriografiji* (Simpozijum o srednjovjekovnom katunu ...), Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, II, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka, 1, Sarajevo, 1963; Ibid, *Struktura i organizacija srednjovekovnog katuna* (Simpozijum o srednjovjekovnom katunu ...), Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, II, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka, 1, Sarajevo, 1963.

[480] Po mišljenju ruskog naučnika V. D. Koroljuka „termin *Vlasi* kod Nestora i kod mađarskog Anonimusa označava kontaminaciju triju pojmova: Vlasi – drevni Rimljani, Vlasi – *Romeji*, tj. podanici Istočno-Rimske imperije, i Vlasi – istočnoromansko pastirsko stanovništvo".

su Vlasi – po Rakićevoj teoriji – bili samo *vlasati, čupavi stočari* sa Tatra i Karpata, a ne romanizovani Tračani, koje poistovećujemo s današnjim Rumunima širom Balkana, otkuda im latinska terminologija u domenu agrikulture koju kao *stočari* ne bi trebali imati, a koja je očuvana u njihovom jeziku, kao npr. lat. *grana* pl. > rum. *grîne* (u singularu *granum* > *grîu* „žito"; *frumentum* > *frămînta* vt. „/za/mesiti"), *hordeum* > *orz (orḑ)* „ječam", *milium* > *mei* „proso", *secale* > *secară* „raž", *milium* > *malai* „proja", *alium* > *ai* (regionalno) „beli luk", *caulic(u)lus* > *curechi* „kupus", *cepa* > *ceapă* „crni luk", *cicer* > arom. *țeațire* „naut, lebleblija, bamlje", *cucurbita* > *cucurbetă* (regionalno) „tikva", *faba* > arom. *fauă* „bob", *rapa* > *rapiță* „repica", *lactuca* > *lăptucă* „ločika", *lens* > *linte* „sočivo", *napus* > *nap* „bela repa", *pepo* > *pepene* „dinja", *plantago* > *pătlăgină (pătlăĝan)* „paradajz", *radic(u)la* > *ridiche* „rotkv(ic)a", *uir(i)dia* (n. pl.) „zeleniš" > *varză* „kupus" f. sg. (u starom rum. jeziku *verzele* f. pl. kaže se još i *zărzăvaturi*), itd. Takođe je dobro očuvana i latinska zemljoradnička terminologija kod Rumuna Timočana, kao npr. *arare* > *ara* „orati", *falx* > *falce* „srp, kosa", *seminare* > *semăna* „sejati", *colligere* >*culege* „brati", *tribulare* > *treiera* „(o)vršiti", *uentulare* (varijanta *ventilare*) > *vîntura* „vejati (žito)", *machinari* > *măcina* „(sa)mleti", *pinsare* > *pisa* „(z)drobiti", *cernere* > *cerne* „(pro)čistiti, (pro)sejati"; *aratrum* > arom. *arat(ru)* „plug", *sementia* > *sămînța* „seme", *sappa* > *sapă* „motika", *palus* > *par* „kolac", *sicilis* > *seceră* „srp", *cos* > *cute* „kremen", *furca* > *furcă* „preslica; vile (rogulje)", *mola* > *moară* „mlin", *pil(l)a* > *piuă* „avan, pangija", *cribrum* > *ciur(el)* „rešeto", *capisterium* > *căpistere (căpăstru)* „ular", *iugium* > *jug* „jaram"; *ager* > *agru* (staro i regionalno) „njiva, oranica", *area* > *arie* „gumno, area(l)" ili *agrum* > *ogor* „polje, njiva, ugar", itd.[481] Za kulturu vinove loze navešćemo *vinea* > *vie* „vinograd, vinova loza", *vitis* > *viță* „(vinova) loza", *vinum* > *vin* „vino", *poma* > *poamă* „rod, plod (voćke)", *mustum* > *must* „šira, (voćni) sok", *uva* > *auă* „grozd, grožđe", *tryga* > *strugure* „grožđe", a za apikulturu: *alveus* > *albină* „pčela", *cera* > *ceară* „vosak", *mellis* > *m(n)iere*

[481] I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1985, 148-149.

„med“, itd.[482] Sva ova terminologija ne ukazuje na *vlasate čupave stočare* već na stanovništvo koje je obrađivalo svoja imanja, sa kojih se pred najezdom Slovena definitivno povuklo tokom VII veka u planinske masive Balkana.

Pošto su Rumuni/Vlasi tema i Đorđevićevog članka i Rakićevog pogovora, kao i mog odgovora na njihove stavove, pozabaviću se ozbiljnije poreklom etnonima Vlah. Po jednoj pretpostavci pojam Vlah je nastao od germanske reči *blak*, odnosno *Bloek*, što znači *crn*, jer su Germani sve južne narode zvali crnima zbog tamnije boje kože.[483] Ovu teoriju potkrepljuje to što se „u letopisu popa Dukljanina (glava V) govori o Makedoniji i o zemlji Latinskoj, koju su nekada držali Rimljani“[484] (...) „a koji se sada zovu Nigri Latini“.[485] Postoji i pretpostavka da je reč Vlah, odnosno Voloh, nastala od slovenskoga glagola **волочить** odnosno **влѣкь** „vući“, što u prenosnom smislu označava nomada.[486] Jednom od najprihvatljivijih pretpostavki koju najčešće srećemo u literaturi, smatra se ona po kojoj slovenska reč *Vlah* potiče od imena galskoga plemena *Volcae*, zabeleženog kod Tita Livija i Gaja Cezara,[487] koje su preuzeli od Germana (upor. kod Strabona, Ptolemeja i drugih grafije: Ουόλχαι, Οὐιολκαί).[488]

---

[482] A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinţei românilor în Dacia Traiana*, Bucureşti, 1998, 105.

[483] K. Kadlec, *Valaši a valašske pravo v zemnichslovanskych a uherskych*, Praha, 1916, 3, nap. 1.

[484] N. Vukčević, *Etimologija pojma „Vlah“ i njegova razna značenja*, Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji (Radovi sa naučnog skupa, Titograd, 23. i 24. novembra 1978. godine), CANU, Naučni skupovi, knj. 7, Odeljenje društvenih nauka, knj. 3, Titograd, 1981, 318 (= N. Vukčević, *Etimologija pojma „Vlah“*).

[485] I. Crnčić, *Popa Dukljanina ljetopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto hrvatsku*, Kraljevica, 1874, V, 8: „...Post haec totam Provinciam Latinorum qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur“.

[486] F. Miklošić, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XII, Wien, 1862, S. 2 (= F. Miklošić, *Die slavischen Elemente im Rumunischen*).

[487] Caesar, *De belo galico* VI, 24 i 59.

[488] G. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Heidelberg, 1925, S. 168; G. Bonfante, *Latini e Germani in Italia,* Bologna, 1977[4], 22, 23.

Kod Germana pojam *Walch*, odnosno *Velsch*, označavao je čoveka keltskog, odnosno galskog porekla,[489] a zatim stanovnike onih oblasti gde su nekada živeli Kelti ili Gali, odnosno romanske narode, Italijane ili Francuze.[490] Kasnije su Germani, kao i Sloveni, ovaj etnonim proširili i na Rumune. Takvo gledište je izneo Šafarik,[491] koje je zatim prihvatio Miklošič,[492] a i Novaković,[493] koji uz to smatra da je ovaj termin na Balkanu postojao i pre dolaska Slovena, tj. da su Goti, ili neko drugo germansko pleme, tako zvali pastire Balkanskog poluostrva bilo koje narodnosti. Ova germanska etimologija doista dobro objašnjava slov. *h* u etnonimu *Vlah* (upor. kelt. *k* > germ. *h, ch* > slov. *h* – nem. *Walach(e)* > rus. *valáh)*, ali se ona takođe ne može prihvatiti bez pogovora. Reč je o tome da su forme s krajnjim -*h*, -*ch*, u germanskim jezicima raspoređene na istočnoj periferiji germanskog sveta, upravo tamo gde po analogiji s drugim graničnim teritorijama s pravom očekujemo slovenske pozajmice etnonima *V(a)lah*. U prilog tome je činjenica da su na zapadu germanskog sveta uočene forme bez -*h*, -*ch*, kao npr. anglosaks. *Wălas*, engl. *Wales*, *Conn-Well*, srednjenem. i nem. *Wale* „inozemac" itd. Pozajmljivanjem iz keltskog (starovisokonem. *Walh*, *Walah*) može se objasniti pojava mnogobrojnih formi, koje po hronološkim i prostornim karakteristikama izgledaju kao nastavak opšteslovenskog i, čak, praslovenskog izvora na veoma razuđenom prostoru. Postoje izvesne teškoće u objašnjenju slovenskih formi etnonima *Vlah* iz starovisokonemačkog jezika, pa su povodom toga stručnjaci skloni da iz svog ugla *deus ex machina* iznesu, u prilog svom hipotetičnom mišljenju, gotsku formu **Walhs*, koja bi veoma dobro mogla objasniti slovenske forme, ali, na žalost, ona nije potrvđena u izvorima.

---

[489] P. J. Šafarik, *Slaviche Alterthuemer* (Nemački prevod od Mosig von Achnenfeld, Leipzig 1843, Band I, S. 236)(= P. J. Šafarik, *Slaviche Alterthuemer*).

[490] L. Diefenbach, *Voelkerkunde Osteuropes*, Darmstadt, 1880, Ester Band, S. 228.

[491] P. J. Šafarik, *Slaviche Alterthuemer*, S. 236; F. Miklošić, *Die slavischen Elemente im Rumanischen*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XII, Wien, 1862, S. 1; L. Diefenbach, *Voelkerkunde Osteuropas*, S. 228.

[492] F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886, 393.

[493] S. Novaković, *Nekolika teža pitanja srpske istorije*, Godišnjak Nikole Čupića 31, Београд, 1912, 25-26.

Ostavljajući po strani pitanje o tome da li je slovenska ili germanska forma starija, treba ukazati na još jednu mogućnost objašnjenja etnonima *Vlah*, koju su izneli ruski istraživači Ivanov i Toporov.[494] Naime, po njima, pojam Vlah, kao i sve srodne forme koje su semantički ponekad dosta udaljene, dosežu do zajedničke indoevropske osnove **u̯el* „livada, pašnjak", koja je potvrđena u hetitskoj imenici *u̯ellu* „pašnjak donjeg sveta",[495] odakle bi, po analogiji formiranja etnonima od reči s odgovarajućom semantikom, mogao nastati naziv za *pastirski narod *u̯ols-oi* > **volxi*, kao npr. strus. *поляне* „Poljaci" (*Повесть временных лет*), *Польская земля* „Poljska" (Lavr. letop. 832. godine) ili npr. polj. *polanie*, tako prozvana plemena u Velikoj Poljskoj od praslov. **pol-jo* (upor. stslov. **поле** "πεδίον, καμπος") ili kao što je nastao sličan etnonim u strus. *ляси* (akuzativ množ. *ляхы*) „Poljaci", *Лядьская земля* „Poljska" (upor. *лядьскыи* „poljski", *полядитися* „steći zemlju", zatim polj. **lech* od **ledo* „stanovnici pustinje, nove neobrađene zemlje, dobre za zemljoradnju"),[496] itd. U navedenim primerima etnonim *Poljak* proizilazi iz imenice *polje* i *ledina*, koje služe za *zemljoradnju*, dok se indoevropska osnova **u̯el-* ima razumeti pre svega kao *pašnjak* pogodan za *stočarstvo*.[497] Takva ideja je potkrepljena imenicom u hetit. *u̯ellu-* u značenju „pašnjaci na onom svetu, onaj svet" (upor. hetit. formulu: *man-kan u̯elluu̯a paiši* „kada ti pođeš na pašnjak = na onaj svet"), kojoj sasvim odgovara grč. Ἠλυσιον „elizejski" u složenici tipa Ἠλυσιον πέδιών „Elizejska polja" (upor. kod Homera /δ 563-564/: ἀλλὰ σὲσ Ἠλυσιον πέδιών καὶ πείρατα γαίες ἀθ'ανατοι πέμψουσιν „ti iza predela zemlje, na polja Elizejska

---

[494] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi"*, АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979, 61-85.

[495] Ovde mogu biti navedene i neke druge činjenice, kao npr. prus. *Walsca* – reka 1289. g., *Walscha* 1309. g., *Walske* 1317. g., *Walsche* 1389. g., kasnije nemačke forme *Walsch* – pritoka Pasarge. Vidi: G. Gerullis, *Die altpress ischen Ortsnamen*, Berlin-Leipzig, 1922, S. 193.

[496] Povodom formiranja etnonima od reči s odgovarajućom semantikom, upor. *Lužičani* od *lug* < **lug-* „močvarno mesto", *Podoljani* od *dol*, *podol* itd.

[497] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi"*, АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979, 64.

bogovi će te opremiti“).[498] Sa istim značenjem upotrebljava se takođe starogrč. ᾿Ηλυσιον λειμών (nadalje λειμών kao obeležavanje „pašnjaka donjega sveta” kod Homera) i ᾿Ηλύσιος χῶρος.

Najviše sličnosti sa navedenim starogrčkim i hetitskim primerom ima u starogermanskim, baltičkim i slovenskim jezicima, kao npr. staroisl. *valhǫll* „boravište vojnika palih na bojnom polju“,[499] srednjevisokonem. *Walha'lla*, skand. **Wal* „donji svet“, *Walha'll* „germanski raj, panteon“, nem. *Walkira (Walkü're)* „germanska ratna devica“ i u engleskom govornom području „devojka koja kod Germana odvaja heroje među mrtvima na bojnom polju i sprovodi ih Odinu“[500] (upor. kod Srba *kosov/s/ka devojka*)[501], *wa'lfeld* „(raz)bojište, bojno polje, ratište“, *valfǫðr* „otac palih na bojnom polju“,[502] *Wa'l* „razbojište“, *wa'llen* „ići na hodočašće, hadžiluk, poklonjenje“ itd. Navedeni termini su bez sumnje u vezi (možda dvojakoj) s korenom staroisl. *valr* „mrtvi na bojnom polju“, staroeng. *wæl* „onaj koji ostaje na bojnom polju, leš“, *wðelstōw* „bojno polje“, starovisokonem. *walstatt* „bojno polje“, tohar. *A wäl* „umirati“ (prošlo vreme *walas*, *wälmäs*, prič. *walu*),[503] luv. *ulant* „mrtvi“, lik. *lati* < **ulati* „umirući“ itd., i čuvaju dovoljno jasan trag uzajamnosti s ie. **u̯ellu* u značenju „pašnjak donjega sveta = obitavalište mrtvih“.[504]

---

[498] J. Puhvel, *'Meadow of Otherworld' in Indo-European tradition*, Zeitschrift fur vergleishende Sprachforschung (1969), Bd. 83.

[499] J. de Vries, *Altermanische Religionsgeschichte*, Berlin, 1957, Bd. I-II, S. 117, 158, 380.

[500] S. Ristić, J. Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik sa srpskofonetičnom oznakom izgovora književnoga nemačkoga*, Beograd, 1936, 1669.

[501] V. St. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, II, Beograd, 1969, 228-231; A. Loma, *Prakosovo – slovenski i indoevropski koreni srpske epike*, Beograd, 2002, 142-143.

[502] Ovaj koren, kao i u drugim tradicijama, nalazimo u imenu mitološkog čarobnjaka kovača *Veljunda* (*Volundr*, staroeng., nem. *Wēland*, *Wielant*), a u jednom starom norveškom tekstu lavirint Dedala nazvan je *Dom Veljunda*. Ovo ime je poznato ne samo u Skandinaviji (upor. *Vǫlundarskviða* u pesmama *Starije Ede* i *Sage o Tidreku*) nego i u zapadnih Germana (upor. staroeng. pesma *Žaljenje Deora*). Vidi: A. Kabell, *Wieland*, *Beträge zur Namenforschung*, 1974, Bd. 9, S. 102-114.

[503] W. Krause, W. Thomas, *Tocharisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1960, Bd. I, S. 249; В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, 72.

[504] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi”*, АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979, 69.

Pored toga Stander krajem XVIII veka govori o *Velsu* (*Wels*), bogu mrtvih, kome su bili posvećeni istoimeni dani *Weļļi*, a Lasickij (Я. Ласицкий) pominje baltičku boginju *Vielonu*, boginju duše, kojoj se prinose žrtve paljenice, da bi čuvala, tj. napasala duše umrlih (*mortui paskuntur*).[505] Tako se ovaj problem usložnjava srazmerno svestranijim proučavanjima. Po saopštenju Ejngorna (Эйнгорн) iz XVII veka, Velsu je bio posvećen mesec oktobar – *Wälla Mänes*[506] (upor. litvanski *Veļu māte* – majka mrtvih),[507] a veza Vielone i Velsa sa stokom pojavljuje se u jasnoj formi, na primer, u slučaju litvanskog praznika *Skerstuvės*, kada su se ritualno ubijale svinje i izgovarali pozivi *Vieloni* da priđe za sto s mrtvima i uzme učešća u njihovoj trpezi. Istinitost tog svedočanstva potvrđuje se podacima u obredu o daćama mrtvih na dan pomena umrlih – litvanski *vėlínes*, *veliaī* (reč tog istog korena **vel-*), letonski *Veļu laiks* „vreme Velsa, vreme mrtvih".[508]

Karakteristično je za severnu Rusiju preplitanje kulta *Velesa – sv. Vlaha* s poštovanjem medveda kao gospodara životinja. U svojoj mnogobožačkoj funkciji *Volos-Veles* prihvaćen je u poznijoj pravoslavnoj tradiciji – u onoj meri, u kojoj se ona nije asimilirala i identifikovala sa sv. Vlahom, pokroviteljem domaćih životinja – kao „krvožedna zver, đavo", odakle u kostrom. dial. *ëls* < **vol(o)s* „šumski duh, đavo, nečastivi" dialektalno „kosmati, dlakavi, nečastivi duh, đavo".[509] Ovo već poznije značenje „đavo" poznato je i slično staročeš. *Veles* „zao duh, demon" (u tekstovima XV – XVI v.), koje se verovatno razvilo pod uticajem (kasnijeg) hrišćanstva. Staroanadolijsko ime boga *Wall-iš* obrazovano je od korena **u̯el-* pomoću sufiksa *-*(e)s*-, i svedoči o mogućoj podudarnosti sa starorus. *Veles(ъ)-Volos(ъ)* ne samo u zapadnoslovenskoj stočarskoj tradiciji, nego i u južnoslovenskoj, gde se, kao i kod istočnih Slovena, s imenom toga božanstva

505 Ibid, 70.

506 W. Mannhardi, *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga, 1936, S. 482; V.V. Ivanov, V. N. Toporov, *A comparative study of the group of Baltic mythological terms from the root vel-*, Baltistica (1973), IX (1); В.В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, 67.

507 H. Biezais, *Die Hauptgöttinen der alten Letten*, Uppsala, 1955.

508 В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi*", АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979, 70.

509 Ibid, 72.

povezuju nazivi sazvežđa Plejada, kao npr. u staroslov. *Vlasežališti*, *Vlasoželišti*, *Vlasoželьci*, *Volosini* (upor. kod Atanasija Nikitina: *Volosini* i kola, pskovski dial. *volossini* „die Souenstern" XVII vek) *Volosova* žestina, *Vlahovi pašnjaci* itd.[510], u bug. *Vlascì* „sazvežđa", *Vlàsi* „sazvežđe Bika" *Vlahci*, „sazvežđe sa šest ili sedam zvezda", *Vlàškovci* „vrsta sazvežđa" *Vlaško/v/a kola*, *Vlaškovi zvezdi*, u maked. *Vlasi*, *Vlašići*, *Vlaščići* „Plejade", u srp. i hrv. *Vlašići* „Plejade"[511], itd. I u ruskom je zabeležen oblik *Vološožari*, pa se i u ovom imenu oseća ime starog slovenskog boga stada *Volosa* ili *Velesa*, koji je bio i bog donjeg sveta, bog duša. Na kraju koren *vel-* i *vol-* može se naći u srpskom i hrvatskom folkloru, u mitološkom nazivu *Vila*, kod Nemaca *Wa'ldgötin* „gorska vila" i *Wa'ldnymphe* „šumska nimfa", ali i u imenu vedskog demona *Vali* „proždrljivac stoke", itd.

Poimanje donjega sveta kod stočara je veoma slikovito. *Donji* svet, *podzemno* carstvo, kako je već rečeno, predstavlja *pašnjak*, gde je *pastir* bio poistovećen s *bogom* podzemnoga carstva, a njegova stoka predstavljala je *duše umrlih*.[512] Očigledno je da su svi ovde navedeni termini koji determinišu osnovne elemente zagrobnoga života (donji svet, pašnjak, pastir, stoka, duše pokojnika), izraženi jednim istim korenom **u̯el-s-* : **u̯ol-s-* (**vel-s* : *vol-s-* : *volx-*), koji sjedinjuje temu *s m r t i* s temom *s t o č a r s t v a*. Najzad, u *Gornjem* carstvu, na nebu, nebeski pastir Mesec, isto tako povezan sa smrću, napasa nebesko jato zvezda (upor. *Vlasi*, *Vlašići*, *Volosini*, Žar *Vlašića*, *Vlahovi* pašnjaci, itd.).[513]

Najkraće rečeno, po mišljenju Ivanova i Toporova, pojam *Vlah* u nazivima bogova i svetaca, kao što je npr. *Vlas*, *Sveti Vlas*, *Vlasov den*, *Vlasin den* „narodni praznik 11. februara, stari običaj domaćeg dobitka" kod Bugara, *sveti Vlaho* (upor. *Sveti Vlaho* „patron grada Dubrovnika") „pokrovitelj domaćih životinja" kod Srba i Hrvata i

---

[510] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, 49, 50; A. Scherer, *Gestirnnamen bei den indogermanischen Volkern*, Heidelberg, 1953, S. 117, 119, 139, 141-144.

[511] At. Petrović, *Narodni život i običaji u Skopskoj Crnoj Gori,* SEZ SKA, knj. 7, Običaji naroda srpskog, knj. I (1907), 505.

[512] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974, 67.

[513] В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi*", АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979, 75.

Veles „paganski slovenski bog stada“ kod Rusa, kao i u nazivima svih drugih navedenih pojmova koji u svojoj osnovi imaju indoevropski koren **u̯el-* „pašnjak“ (het. *u̯ellu-* „pašnjak donjega sveta = donji svet“), govori u prilog teoriji o mitološkoj, a zatim i o socijalnoj kategoriji, odnosno da je termin *Vlah* najpre predstavljao pastira upokojenih duša na pašnjacima donjega sveta, a tek nakon toga i pastira, uzgajivača stoke, jer su navedeni hrišćanski sveci ili paganski bogovi, kao i svi drugi navedeni pojmovi usko povezani sa gajenjem stoke.[514] Tek nakon bliskih kontakata Slovena s romanizovanim pastirima Karpatskih planina tokom V veka i Balkanskog poluostrva tokom VI veka termin Vlah poprima etničku dimenziju. Slovenski pojam *V(a)lah* se kao takav nadalje širi ka zapadu sve do granica s germanskim svetom, gde je već postojala forma *Walch*, odnosno *Velsch*.

Navedena teorija je dijametralno suprotna teoriji nastanka etnonima *Vlah* među Keltima i kasnije Germanima i njegovom razvitku koji se može podeliti u dva značajna perioda. Prvi obuhvata preko hiljadu godina, tačnije četiri stoleća pre Hristovog rođenja i prvih osam iz prvog milenijuma hrišćanske ere, na prostoru Kelta, Germana i Romana, gde je i nastao termin *walch-walach*. Drugi period obuhvata poslednja dva stoleća I milenijuma i prva četiri II milenijuma, do pojave rumunskih kneževina.

Istorijsko-lingvistička istraživanja su fiksirala mesto i vreme nastanka etnonima u zoni kontakata između germanskih plemena i keltskog plemena *Volcae*,[515] koja je bila smeštena u gornjem toku

---

[514] Pored mnogih pojmova koji semantički, jednom rečju, označavaju sve romanizovane narode Balkana i zapadne Evrope, u širokom spektru naziva, pojam *Vlah* nalazimo i u sledećim osnovama koje su u tesnoj vezi sa stočarstvom: srednjevisokonem. *Wa'llach*, *Walache* „uštrojen konj”, *Wa'llachen* „štrojenje, škopljenje“ kao i termin u starorus. *volohъ, valohъ* „kastrirani ždrebac“ (*Словары русского язика XI-XVII века*, Москва, 1975, 2, 14-15). Zanimljivi su i vlaški termini nomadskih pastira Rumuna u oblasti Karpata koji se tiču kastriranja životinja (O. X. Трубачев, *Происхождение названий домашних животных в славянских языках*, Москва, 1960, 60). Iz nekoliko navedenih naziva nameće se zaključak da su etnički Vlasi, odnosno mnogi romanizovani narodi Balkana i zapadne Evrope, nužno postali (migrativni) stočari nakon što su izgnani iz svojih staništa, gradova i sela, od strane mnogih varvarskih plemena tokom V-VI veka.

[515] L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname. Ursprung und Bedeutung*, Darmstadt, 1953, 162 i d. (= L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*).

Dunava i jugoistočne Galije u IV-III veku pre Hrista. Pleme *Volcae* je obavljalo jednu stvarnu hegemoniju na prostoru Galije, a germanska plemena iz jugozapadne aktuelne Germanije proširila su ovaj naziv na sve Kelte u formi *walha.*[516] Nova faza u razviku pojma *walha* počinje osvajanjem Galije u vreme Cezara i romanizacijom Galije u vekovima nakon Hristova rođenja, kada se lingvistički sadržaj etnonima modifikuje, imenujući tim pojmom sve one koji govore latinskim jezikom, a sa vremenom se pod tim pojmom počinju da podrazumevaju svi oni koji govore latinski jezik u Rimskoj imperiji.[517] Prvo pouzdano svedočanstvo o upotrebi ovog etnonima u germanskom svetu susrećemo u delu *Istoria* Amijana Marcelina (Ammianus Marcellinus), koji povodom izveštaja o jednom događaju iz 365. godine pominje antroponim *Blachobaudes*, koji je na starogermanskom preveden kao „heroj Rimljana".[518]

Početkom epohe migracije Germana ka zapadu počinje poslednja etapa razvoja pojma, kada se njime u mnogim rimskim provincijama, u Norikumu, Reciji, Galiji i Britaniji, imenuju mnogi germanski toponimi i antroponimi sa veoma značajnim oblicima etnonima *Walha*, koji imaju ovu osnovu: *Walch-Walach* na jugu Germanije, *Welsche*, kod Franaka, *Val* kod Germana sa severa ili *Wealh-Welsh* kod Anglosaksonaca u Britaniji.[519] Toponimi kao što su *Walchenberg*, *Walchendorf*, *Walchenwald* ili *Wal(ch)ensee* ilustruju razvoj stanovnika regija iz starih rimskih provincija Recia i Noricum, gde su Rimljani i Germani zajedno živeli u miru ili ratu, ali i istoriju pojma, putem evidentiranja oblika *walch-walach*,[520] koji se ilustruju u simbiozi između osvajača i osvojenih, npr. u antroponimiji: *Walahild*, *Walcherich*, *Walcheri*, *Walahfrid* i mnogi drugi,[521] dok se njihov

[516] L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 168 i d.

[517] S. Brezeanu, *Valah. Originea şi evoluţia unui cuvânt*, Romanitatea orientală în evul mediu de la cetăcenii romani la naţiunea medievală, Bucureşti, 1999, 102 (= S. Brezeanu, *Valah*).

[518] L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 177-178.

[519] Ibid, 195 i d.

[520] A. Helbok, *Grundlagen der Volksgeschichte Deutschlands und Frankreichs*, Berlin, 1937, 200 i d.; L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 180 i d.; Za Anglosaksonski prostor, vidi: R. E. Zachrisson, *Romans*, *Kelts and Saxons in Ancient Britain*, Uppsala, 1927.

[521] L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 182 i d.

suživot i simbioza iz VII-VIII veka može videti u antroponimima, kao što su: *Goswalh* < *Got-walch*, *Gebuwalochus* < *Gepid-walach*, *Saxwalo* < *Saxon-walach* ili *Suabalah* < *Suab-walach*[522], kao i imena koja sadrže etnonim *walha*, poput: *Waliscus*, burgundski konte iz VI veka, ili *Walacus*, episkop Tura iz 620. godine, a već oko 1000 godine bio je pripremljen teren pojave naziva *Walholant* „zemlja Vlaha", kojim se imenuje prostor naseljen *Neolatinima*.[523]

Dakle, etnonim je najpre bio poznat germanskim plemenima na zapadu, otkriven u neposrednom kontaktu s Keltima, a kasnije, s Rimljanima. Tako se objašnjava njegovo potpuno odsustvo u kraljevinama formiranim od Gota na Zapadu, u Italiji (Ostrogoti) i Španiji (Vizigoti),[524] a po mišljenju eminentnog francuskog romaniste Gaston-a Paris-a, etnonim *Walach* je bio isključivo upotrebljavan od strane varvara, u vreme kada su Rimljani sami sebe nazivali *Romanus*,[525] jer nakon propasti Imperije, *Romanus* u varvarskim kraljevinama dobija smisao plemstva, čime se definiše rimsko poreklo i latinski jezik, izgubivši pri tom svoje staro političko značenje.[526] Ima i takvih razmišljanja da je etnonim *Romanus*, u uslovima etničke sinteze sprovedene u germanskim kraljevinama na Zapadu, postepeno napuštan od neolatinskih naroda u periodu VIII-X veka, da bi bili preuzeti prestižni etnonimi *Franci*, *Langobardi* ili *Vizigoti*.[527]

Postoji jedno mišljenje da je etnonim *Walah* došao od Gota Slovenima u jugoistočnu Evropu tokom III-V veka, ali zbog odsustva bilo kakvih tragova ovog ojkonima među Ostrogotima u Italiji i Vizigotima u Španiji, kao i zbog odsustva Slovena u basenu Dunava tokom III-V veka, takva mogućnost je isključena. Drugu mogućnost nalazimo u kontaktu germanskih elemenata iz Bavarske sa romanskim i slovenskim elementima iz Panonije i Karantanije tokom VII-VIII

[522] S. Brezeanu, *Valah*, 103.

[523] L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 204.

[524] E. Gamillscheg, *Romania Germanica*, I, 1934, 297 i d.; L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname*, 171-172.

[525] G. Paris, *Romania*, I, 1872, 5.

[526] E. Zöllner, *Die politiche Stellung der Völker im Frankenreich*, Wien, 1950, 94-98.

[527] S. Brezeanu, *Valah*, 103.

veka gde je forma etnonima *Walch-Walach* mogla biti preuzeta od strane Slovena.[528]

Prvi pomen etnonima dokumentovan je početkom X veka među južnim Slovenima u formi *Vlah*, odakle je nastao i slovenski naziv *Vlaška*, regije koja je bila naseljena Romanima. Skoro dva veka kasnije etnonim je zabeležen i među istočnim Slovenima u formi *Voloh*, zatim kod Ugara u formi *Olah* i među Vizantincima/Romejima u formi *Blachos*.[529] Ugri su mogli preuzeti ovaj etnonim od Slovena u Panoniji gde su došli u kontakt i sa Romanima, dok su Grci, Romani i Sloveni mogli doći u kontakt na prostoru na kojem je bio prisutan bilingvizam ili trilingvizam, u južnoj Makedoniji i severnoj Grčkoj sa kulturnim centrima u Tesalonici (Solun) i na Atosu, u kojima je etnonim *Blachos* mogao biti asimilovan na lingvističko-kulturnom nivou u vizantijskom svetu nakon invazije Slovena u VII veku, tačnije, u vreme isavrijskih imperatora VIII veka.[530] Pomen *Vlacho-rynchina* u *Istorijskoj pripoveci manastira Kastamonita* koja povezuje događaje iz dokumenta inoklastičke epohe, dakle iz VIII-IX veka, jeste potvrda ove hipoteze, kojoj možemo pridodati informaciju iz *Žitija Sv. Metodija* vezanu za slanje Ćirila i Metodija u Veliku Moravsku od strane imperatora Mihaila III 863. godine radi pokrštavanja Slovena.[531]

Etnonim *Vlachos* je u opticaju duže vreme u grčkom narodnom govoru, u vreme kada učeni ljudi preferiraju etnonim *Romanoi* (Konstantin Porfirogenit), ili arhaične forme *Dačani*, *Besi*, *Mizijci i Panoni*. Na kraju drugi koriste paralelno toliko arhaične forme koliko i nov etnonim *Blachoi* (Kekaumenos, Nikita Honiat i drugi).[532] Prvi put se ovaj etnonim upotrebljava severno od Dunava oko 1200. godine, kod Anonimusa, kao i krajem XIII veka kod Simona de Keza u formi *Blacus* ili *Blachi* ili u formi *Olah*, koja je bliža ugarskom narodnom govoru, dok se u pontifikalnim ispravama tokom XIII veka, tačnije 1234. godine, koristi forma *Valati*, koja je mogla nastati iz

[528] Ibid, 103.

[529] L. Bârzu, S. Brezeanu, *Originea şi continuitatea românilor*, Arheologie şi tradiţie istorică, Bucureşti, 1991, 291-293.

[530] S. Brezeanu, *Valah*, 104.

[531] Ibid, 104.

[532] Ibid, 104.

germanske forme *Walach*. U XIV veku, u vreme osnivanja rumunskih kneževina i njihovih mitropolija zavisnih od patrijaršije iz Konstantinopolisa, grčki etnonim *Blachoi* počinje biti korišćen u imenovanju Rumuna severno od Dunava i u vizantijskim /romanijskim izvorima, u principu u patrijaršijskim aktima. Ovim etnonimom se najzad imenuju dve kneževine, *Ungrovlahia* i *Russovlahia/Moldovlahia*, koje je formirao i u kojima je živeo rumunski narod.[533]

Koja je od navedenih, ponekad dijametralno suprotnih, teorija prihvatljiva ili makar prihvatljivija, teško je sa današnjeg aspekta razvoja nauke dokazati, jer su sve teorije iznete na bazi raznih dokumenata, zbog čega su, uostalom, i nastale mnoge rasprave, koje još uvek nisu iznedrile konačne zaključke, ali Rakićeva teorija o Vlasima, koji su dobili svoj naziv *vlasati, čupavi stočari*, samo zato što nose *krznena pokrivala na glavi*, svakako, u naučnom svetu, nikada neće biti u krugu prihvatljivih teorija o nastanku etnonima Vlah.

Nakon desetak strana o poreklu i semantici etnonima Vlah, vratimo se ponovo Rakićevom Pogovoru. Po njemu, *vlasati, čupavi stočari* „pokretljivi a borbeni i dobro organizovani (...) stižu na Tatre i na Balkan i tu se stapaju sa tračkim Dačanima, ostacima Tribala, starih Makedonaca, Ilira i onda potpadaju pod rimsko carstvo. Bivaju – ne romanizovani nego površno poluromanizovani i to samo i prvenstveno ili jedino lingvistički, usvajajući zvanični jezik koji je bio 'vulgarni latinitet (P. Skok),[534] a vrlo malo od ikakvih civilizacijskih dostignuća, jer nisu ni imali od koga da ih prime. Ovamo su, naime, dolazili činovnici, trgovci, isluženi veterani, prognanici, razni polusvet" (str. 71). Još kaže da su tzv. *vlasati, čupavi stočari* od tog polusveta „usvojili (...) kakav-takav latinski jezik (...) pa se prozvali 'Romejima', tj. Romanima (posle su to, metatezom, preinačili u 'Ar'mani')" ali, „ovi tek *delimično naturalizovani 'Rimljani'* u duši su ostali Vlasi i kad su se kasnije masovno posrbljavali, pa islamizovali, odnosno pohrvaćivali ili pak rumunizovali". Sve ovo teško može da razume i stručnjak, a kamoli običan čitalac.

---

[533] Ibid, 104.

[534] P. Skok, *Osnovi romanske lingvistike*, Svezak I. Kulturnohistorijski i opći lingvistički problemi i historijska fonetika naglašenih romanskih vokala, Zagreb, 1940, 4.

Sve što stoji u literaturi, našoj i stranoj, u izvorima latinskih, grčkih i drugih autora, sve je pogrešno! Rakić u dve rečenice uspeva da kaže ono što nisu uspeli stotine drugih autora! Po njemu Vlasi stižu sa Tatra na Balkan umesto sa Balkana na Tatre, o čemu nam piše Kadlec[535] i mnogo drugih autora. Možda su, po mišljenju Rakića, romanofoni Vlasi postojali i pre nego su prihvatili latinski jezik, a možda su Latini i latinski jezik preuzeli od Vlaha (Aromuna), kao što tvrdi Branislav Stefanoski![536] Da ne govorimo o *ikakvim civilizacijskim dostignućima*, kojih – po Rakiću – nije moglo biti među *činovnicima, trgovcima, isluženim veteranima, prognanicima* i drugima. On zaboravlja da je među tim *izgnanicima* bilo i pesnika poput Ovidija (*Publius Ovidius Naso*),[537] koji je u izgnanstvu napisao svoja čuvena dela, *Poslanice iz Ponta* (*Epistulae Ex Ponto*) i *Tužaljke* (*Tristia*),[538] ili da je među tim *veteranima* sa prostora današnje Srbije bilo nekoliko *rimskih imperatora*, kao što su *Decije Trajan* (Caius Messius Quintus Decius, 249-251), *Klaudije II Gotski* (Maecus Aurelius Claudius II Gothicus, 268-270), *Aurelijan* (L. Domitius Aurelianus, 270-275), *Marko Aurelije* (M. Aurelius Probus, 276-282), *Maksimijan* (M. Aurelius Maximianus, 285-305; 310), *Konstancije Hlor* (Caius Flavius Valerianus Constantius, 293-306), *Galerije* (Gaius Valerius Maximianus Galerius, 293-311), *Maksimin Daja* (Maximinus Daia, 305-313), *Konstantin I Veliki* (Constantinus I Magnus, 306-337), i

[535] K. Kadlec, *Valaši a valašske pravo v zemnichslovanskych a uherskych*, Praha, 1916.

[536] C. B. Stefanovski, *Pelasghyi (limbă, carte, numâ)*, Tetova, 1998; Б. Стефаноски, *Трако-дачкиот јазик основа на евро-индиските јазици* (дополнето издание), Скопје, 2000.

[537] Rimski pesnik rođen 20. III 43. godine pre Hrista u Sulmu, a umro 18. godine posle Hrista u Tomima (danas Constanța, u Rumuniji), gde je od strane imperatora Augusta konfiniran 8. godine posle Hrista. Poticao iz rimske viteške porodice. U Rimu je učio retoriku. Ovidije je majstor stiha (sam izjavljuje: „*Quidquid temptabam scribere, versus erat*“ – „*Što god sam pokušao pisati, bijaše stih*“) i vrstan pripovedač. U Tomima je spevao i zbirke elegija *Tužaljke* (*Tristia*), u kojima opisuje varvarsku sredinu, žali za Rimom i moli za pomilovanje. Čak je na getskom jeziku ispevao danas izgubljenu pesmu u čast Augusta i njegove obitelji.

[538] *Tristele. Ponticele.* Traducere de Teodor Naum, Bucureşti, 1972; V. Crăciun, *Dacia – Roma – România*, Bucureşti, 2006, 97-101.

drugi.[539] Rakić i činovnike rimske administracije smatra polupismenim svetom, kojima je – tobože po Skoku – „zvanični jezik (...) bio 'vulgarni latinitet'“. Ta je administracija, mora se priznati, bila najažurnija i najsposobnija državna administracija uopšte viđena na prostorima Balkana sve do vremena turske administraije, koja je uspostavljena tek početkom XV veka. Rakić očigledno nije pročitao dela P. Petrovića,[540] M. Mirković,[541] S. Ferjančić,[542] koji su objavili korpuse latinskih natpisa sa nadgrobnih spomenika severoistočne Srbije, što svakako govori i o pismenosti zanatlija koji su ih uredno isklesali i onih koji su ih naručivali.

Da bi pokazao da su „ovi tek delimično naturalizovani 'Rimljani' u duši ostali Vlasi“, Rakić navodi primer koji, po njegovom mišljenju, „dovoljno argumentuje“ svu „složenost procesa njihove etnogeneze“ (str. 72), tj. etnogeneze Vlaha. Primer koji navodi, preuzima od hrvatskog istoričara Milana Šuflaja, koji „u hronici naslovljenoj *Pričanja monahâ Komnena i Prokla*,[543] a koja govori o prilikama u području nekada bogatog grada Janjine“, pominje nekog Vonka, za koga se kaže da je „'Serb-alvanito-bulgaro-Vlah': 'Σερβ-αλϖανιτο-βυλγαρο-βλαχος'“, i nastavlja rečima Šuflaja: „*Čitav jedan stoljetni etnički ciklon simbolizovan je u* [tom] *nadimku* (...) *što ga je grčko pučanstvo nadjelo pobjedniku* [despota] *Spata* (...) *Taj nadimak pokazuje, da je bit toga ciklona spoznata već od savremenih*

---

539 A. Jovanović, *Tlo Srbije zavičaj rimskih careva = Sertbia homeland of the Roman emperors*, Beograd = Belgrade, 2006.

540 P. Petrović, *Naissus – Remesiana – Horreum Margi*, Inscriptions de la Mesie Superieure, Vol. IV, Beograd, 1979; Ibid, *Timacum Minus et la vallee du Timok*, Inscriptions de la Mesie Superieure, Vol. III/2, Beograd, 1995.

541 M. Mirković, *Viminacium et Margum*, Inscriptions de la Mésie Supérieure, Vol. II, Beograd, 1986.

542 S. Ferjančić, *Naseljavanje legijskih veterana u balkanskim provincijama I-III vek n. e.*, Beograd, SANU, Balkanološki institut, Posebna izdanja 79, 2002.

543 Da malo pojasnimo čitaocima, da je navedeni Milan Šuflaj pisao o lokalnoj hronici nazvanoj *Chronicon Ioanninae*, koja se datira u XV veku, kojom su obuhvaćeni događaji u Epiru i Tesaliji od 1341-1400. Šuflaj piše o događaju iz „6908. godine, 9 indikcije, 29 dana oktobra, jednog utorka” kada „despot Sparte (...) navaljuje na Bongois-a *srboalbanitobugarovlaha*...” (*Chronicon Ioanninae*, 41: „καὶ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ἐπιπηδᾷ κατ᾽ αὐτοῦ ὁ Μπογκόης, ὁ Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχος„). Ovde je grčki tekst preuzet iz korpusa *Izvoarele istoriei României*, IV, 348-349.

posmatrača", odnosno da je to mozaik „*jedne mnogo kompliciranije etničke smjese*" i dodaje da se i u „naše vreme sreće u nazivu „'*Arvanitovlasi*' kojim Grci označavaju nomadske Faršeriote u Tesaliji" (str. 72-73).

Preuzimanjem Šuflajevog teksta radi uklapanja u svoju ideju Rakić pravi grešku. On najpre govori o formiranju *vlasatih čupavih stočara* sa Tatra i Karpata, koji su došavši na Balkan postali „delimično naturalizovani 'Rimljani'", ali u „duši ostali Vlasi", a zatim navodi da su ti Rimljani po provincijama Balkana ništa više do „razni polusvet", što dokazuje Šuflajevim primerom. On zaboravlja da je od njegovog *raznog polusveta* antičkog perioda do Šuflajevog primera o *miksovarvarima* srednjovekovnog perioda proteklo najmanje hiljadu godina i da se sa primerom iz srednjega veka ne može dokazati nešto šta se možda moglo dogoditi u antici. Prvo, navodni miksovarvarin o kojem je reč nije se zvao Vongo, kako kaže Rakić, nego Bongois, što pokazuje njegovu neukost na polju čitanja izvora. Drugo, Grci su nadenuli nadimak Σερβ-Αλβανιτο-βυλγαρο-βλαχος Bongoisu ne zbog toga što je miksovarvarin, mešanac Srba, Albanaca, Bugara i Vlaha, već zbog toga što je poprimio obeležja navedenih naroda, npr. nošnju, ponašanje, govor, izgled, itd. O tome nam govori i autor malih radova s literarno-filozofskim i satiričnim karakterom XIV veka, Ioanis Katrares, u svojoj poemi *Stihovi* (Στιχοι), koju je posvetio kaluđeru Neofitu. Po Katraresovim rečima, Neofit, običan čovek, navodno ima pretenzije da bude filozof, teolog, retor, ima aspiracije na patrijaršijsku stolicu. U ovoj satiričnoj poemi autor pripisuje Neofitu vlaško poreklo i ismejava njegov govor. Govoreći o poreklu Neofita, on kaže: „Govori se da je rođen kod Soskosa" (između Verije i Edese-Vodena u Makedoniji – prim. S. G.) „i da je poreklom iz Molyskosa i da su mu roditelji, *Stana* i *Frățilă*, Vlasi; poreklo albansko, pomešano s Vlasima" i nastavlja: „Oni su rodili ovaj *miksovarvarski monstrum ... Poreklom je Vlah, po spoljašnjosti Albanac, a po izgledu tela Bulgararvanitovlah*".[544] Dakle, po

[544] Dj. Sp. Radojičić, „*Bulgaralbanitoblahos*" i „*Serb-albanito-bulgaro-blahos*", Romanoslavica, 13 (1966), p. 77-79.

kazivanju Ioanisa Katraresa, Neofit ponekad govori nerazgovetno.[545] Kad je porastao, prozvao se Matzukatos[546] i Porcarul[547], igrao je svirajući frulu, svirao je i tamburu i pevao često „*lero, lero platanica*" (λέρω, λέρω[548] πλατανίτζα...).[549] Iz ovih satiričnih stihova izbija govor mržnje jednog Grka, koju je, kao i svi Grci tog vremena, osećao prema navedenim narodima, Srbima, Albancima, Bugarima i Vlasima, koje je smatrao varvarima. Oni su živeli u neposrednom susedstvu i od njih su Grci u ratnim dejstvima tokom XIV i XV veka najčešće gubili svoje teritorije. Reči koje navodi Katrares, samo ukazuju na romanski jezik koji je u XIV-XV veku već poprimio i reči drugih balkanskih naroda, Srba, Albanaca i Bugara, sa kojima su srednjovekovni Vlasi češće dolazili u kontakt. To ne znači da su oni etnogenetski nastali mešavinom svih navedenih naroda koji se pominju u složenici Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχος.

---

[545] Pominje Κλοκοτενίτζι, χλάβα, βοῖνον i κάρατε κοβέτα, nešto kao σφετεῖ Δημήτρι (Sveti Dimitrije), ντα με πογρεμπε λοτζιτζα, μπάρπα τὰ κολοφιλίετα...

[546] Rum. *maciucă* je štap svinjara.

[547] Rum. *porcarul* je u prevodu *svinjar*.

[548] Stih *lero, lero* se često čuje u dubrovačkim karnevalskim igrama i danas.

[549] И. Дуйчев, *Български думи във византийски стихове от XIV век*, Сборник на Българската Академия на науките и изкуствата, XLI, София, 1945, p. 130-150, v. 18-25, 51-54, 63-69, 76-82.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iz svega do sada rečenog jasno je da Rakićev pogovor Đorđevićevog članka, kao uostalom i sam članak, ne možemo smatrati naučnim doprinosom razrešenju problema Vlaha ili Rumuna severoistočne Srbije. Rakić nije naučno pripremljen da govori i piše o bilo čemu što se tiče Rumuna ili Vlaha severoistočne Srbije. Ja sam dao sebi slobodu da „čitaocima upravo radi poštenog i svestranog obaveštavanja" (str. 8) ponudim i nešto drugačiju *istinu* od one koju nudi Đorđević u svom članku iz 1919. godine i Rakić u svom Predgovoru i Pogovoru povodom istog članka čitavih 88 godina kasnije. Na žalost, među onima koji pišu o etnonimu Vlah, o etnogenezi Vlaha ili Rumuna severoistočne Srbije, o njihovom kontinuitetu na prostoru između Morave u Srbiji i Cibrice u Bugarskoj, o čestim migracijama rumunskog stanovništva, a i o prežicima kulture tog življa koje nalazimo na prostoru Timok – Osogovo – Šara kao i na celokupnom prostoru Balkanskog poluostrva, ima dosta diletanata ili onih čija znanja ne dosežu njihove želje, a koji sebe smatraju velikim srpskim patriotama. U novije vreme ima, na žalost, takvih autora i među Vlasima ili Rumunima severoistočne Srbije koji dokazuju nešto suprotno.[550] Dakle, *nepozvanih* ima i među Srbima i među Vlasima ili

---

[550] Poreklom Vlah ili *Vlaškinjorac* iz Batinca, Bratislav Paunović je 2001. godine objavio knjigu *Vlasi kroz vekove*, u kojoj se, na primer, iznosi teorija da su Vlasi severoistočne Srbije poreklom romanizovani Iliri, koje on naziva *Vlaškinjorci*, i koji, razume se – po njegovom mišljenju – nemaju nikakvih dodirnih tačaka sa Rumunima, da bi već 2006. godine Vojislav Stojanović, profesor istorije u Negotinu, inače poreklom Rumun iz sela Srbova blizu Negotina, objavio knjigu *Etnogeneza nastanka Vlaha – Vlasi i balkanski narodi*, u kojoj se, na primer, iznosi nova teorija da su Vlasi severoistočne Srbije poreklom Kelti, koji takođe nemaju ništa zajedničkog sa Rumunima.

Rumunima Srbije i svi se oni podjednako trude da ionako složeno pitanje Vlaha ili Rumuna severoistočne Srbije, svojim neznanjem učine složenijim i zamršenijim. Uz to politička elita provincije, koja oponaša onu iz političkih centara moći, ponekad i nesvesno podupire ovakve „*politikološke oglede*" nadajući se kakvoj koristi na političkoj sceni Srbije.

Mediokritetsko Rakićevo izdanje podupiru i tzv. „*naučne recenzije*" Dušana Drljače, koji se takođe nije proslavio svojim

---

Zanimljivo je navesti da knjiga Vojislava Stojanovića ima 273 numerisane strane, od kojih su 100 strana preuzetih karata i fotografija bez navođenja izvora otkuda su preuzete. Pored toga, i karte i fotografije nisu u korelaciji sa tekstom knjige.

Kako bi autor dokazao teoriju po kojoj su Vlasi severoistočne Srbije direktni potomci romanizovanih Kelta, donosi na 46-47 strani tabelu **vlaških – keltskih – francuskih reči i izraza**, gde između ostalih nabraja: *colin – kulmja – brdo – koljindă – stalno hodati (za stadima ovaca...)* da bi nakon nekoliko redova iste reči naveo na sledeći način: *colin – coljindă – stalno hodati (brdo)* ili *urs – urs – medved* i opet malo dalje na istoj strani *l'aurs – urs – medved* ili recimo *pule – puj – pile* ili *miel – mnjerja – med*; *vash – vaka – krava*; *large – larg – širok*; *soleie – suarje – sunce*; *magie – magija – magija*; *entre – ăntră noj – između*; *prouniers – prun – drvo šljive*; *lac – lak – stajaća voda* itd. Svako ko iole zna latinski jezik, zna da su sve navedene reči iz latinskog vokabulara sa ponekom francuskom, koja je loše napisana, osim reči *magie – magija – magija*, koja potiče iz persijskog jezika.

Zatim je npr. pri dnu 47. strane i na celoj 48 naveo **neke tračke reči**, kao npr. *Đerdap – đer dă apă – hladno je zbog vode*; *gutui – dunja*; *gura – usta*; *trăndăfir – ruža* (Makedonci preuzeli od Vlaha Cincara); *grău – pšenica*; *sapa – motika*; *gajina – kokoška*; *nunta – svadba*; *berbjek – ovan*; *năkaz – muka*; *sat – selo* itd. Sve navedene reči takođe potiču iz latinskog osim reči *Đerdap*, *năkaz* i *trăndăfir* koje potiču iz turskog vokabulara.

Na 82-83. strani naveo je **zajedničke rumunsko-južnoslovenske reči kao dokaz zajedničkog života i uzajamne asimilacije,** kao npr.: *bogat – bogat*; *mačină – mlesti*; *roade – rađa, rađati*; *sărac – siromašan*; *drumul – drum, put*; *satele – sela*; *sălaşe – salaš*; *livada – livada*; *mănăstiri – manastir*; *haiduci – hajduci*; *ctitor – ktitor*; *duşmani – dušmani* itd, među kojima takođe ima dosta latinskih, grčkih, turskih i mađarskih reči koje su preuzete kako u jezike južnih Slovena tako i u rumunski jezik.

Sve što se u ovoj knjizi moglo pogrešno napisati, napisano je pogrešno, a tek hronologija u izlaganju istorijskih činjenica pa i same istorijske činjenice su s brda s dola kao i literatura ili izvori, koje autor nije znao navesti, jer se osnovano sumnja da je malo šta od literature ili izvora uopšte koristio *de visu*. Pre će biti da je sa preuzetim tekstovima preuzeo i literaturu, kao što je i pojedine navode između navodnika naveo kako mu odgovara. To je galimatijas od knjige koju nikome ne bih preporučio. Zbog pogrešnih informacija, kojih, na žalost, ima na pretek, ova knjiga zaslužuje ozbiljan kritički osvrt.

člancima o Vlasima severoistočne Srbije, iako ih ima nekoliko, i Jovana Pejina, koji ne samo o Vlasima ili Rumunima severoistočne Srbije, već i o bilo kom segmentu složenih etničkih odnosa na Balkanu, nije napisao ni jedno slovo.

Na ovaj način *srpski „prosvetljeni novoromantičari*" utiru put *vlaškim „diletantima*" da i oni iznose svoje novokomponovane kvazinaučne teorije o etnogenezi Vlaha. Dok oni koji idu stazama posvećeih imaju *trnovit put do zvezda* (*per aspera ad astra*), diletanti koji žive u neznanju objavljuju svoja dela često u glamuroznoj opremi, ne razmišljajući o posledicima koje ona donose budućim pokoljenjima. Takvih je bilo i biće. Žalosno je to što njihova (ne)dela lakše nalaze put do običnog čoveka iz naroda, jer oni uvek daju „*gotova i celovita rešenja*", koja čitaoci ne nalaze u delima ozbiljnih autora, obazrivih u navođenju činjenica i u iznošenju svojih naučnih stavova. Do stručnih ili naučnih časopisa ili knjiga, u kojima objavljuju ozbiljni autori, širi krug čitalaca najčešće ne može doći i tako mu preostaju samo članci i knjige onih autora koji pišu populistički ili diletantski, onih autora koji svoje članke objavljuju najčešće u lokalnim časopisima, čiji urednici nemaju dovoljno znanja za objektivnu kritiku u odnosu na ponuđene radove.

Ova knjiga je nastala kao odgovor na mnoge postavke koje su iznete u Đorđevićevom članku iz 1919. godine, a koji je, na žalost, nakon devet decenija ponovo objavljen uz Predgovor i Pogovor priređivača, mr Radomira D. Rakića. Priređivač, u nedostatku novih ozbiljnih etnoloških i istorijskih istraživanja Rumuna ili Vlaha istočne Sbije, prisvaja mnoge Đorđevićeve zablude i na njih „kalemi" svoje. Đorđevićeve „zablude" donekle i razumemo, jer su nastale u kontekstu političkih dešavanja na Mirovnoj konfrenciji u Parizu, ali Rakićeve ne razumemo, koliko se god on trudio da sebe i svoj priređivački „poduhvat" prikaže u svetlu odbrane srpstva od „rumunizacije" Vlaha, koji su etnogenetski nekada, navodno, bili Srbi.

Da je mr Radomir Rakić uzeo u obzir sve Đorđevićeve omaške pre nego što je preveo njegov članak iz 1919. godine i da je iole imao poštovanja prema Đorđeviću, navedeni članak iz 1919. godine, verujem, ne bi nikad ugledao svetlost dana. Taj članak to svojim kvalitetom ne zaslužuje, kao što nije zaslužio ni sam Tihomir Đorđević da ga Radomir Rakić, koji, kako vidimo, nema dovoljno znanja, s jedne

strane valorizuje, a s druge dopunjuje na način koji samo šteti ugledu uvaženog etnologa i, uopšte, ugledu srpske etnologije XX i XXI veka. Pored ostalog, u ovoj knjizi obiljem novih činjenica pokušao sam ukazati da je Đorđevićev članak sa današnjeg aspekta naučnih istraživanja prevaziđen u svakom pogledu, a Rakićev priređivački napor koji je uložen u Predgovoru i Pogovoru povodom Đorđevićevog članka kao i rezultati do kojih je došao mogu biti od koristi samo nekome ko poseduje znanja da razdvoji naučno od diletantskog i autentično od krivotvorenog.

Naravno, ne manju odgovornost za ovaj izdavački „poduhvat" koji na žalost ima sve odlike naučnog manira s kraja XIX i početka XX veka snosi i urednik Dragan Stojmenović, direktor Narodne biblioteke u Boru, Vesna Tešović, kao i članovi Izdavačkog odbora na čelu sa književnikom Milenom Milivojevićem, utoliko više što su ponuđeni rukopis ove rasprave koja otvara dijalog za bolje razumevanje i tumačenje kako prošlosti tako i sadašnjosti odbili da štampaju u izdanjima Narodne biblioteke u Boru. I kao što kaže A. Loma u jednom svom osvrtu na knjigu Lore Taseve, ostaje da se nadamo da Rakićev priređivački napor „predstavlja samo individualno 'iskliznuće' (...) autora, a da ne odražava neku opštiju tendenciju"[551] u srpskoj etnologiji, koju inače veoma cenimo, jer dok nam jedini priručnici o Rumunima/Vlasima istočne Srbije budu oni s kraja XIX i početka XX veka, dešavaće nam se da čitamo knjige poput Đorđevićeve ili pogovore kao što je ovaj Rakićev, a ja ću, potom, biti prinuđen da pišem kritike poput ove.

---

[551] A. Loma, *Kovanje lažnih imena* (Лора Тасева, *Бглгарски топоними от грцки и србски средновековни документи*, РИК „Литера", София 1998), Onomatološki prikazi XVII (2004), 478.

CONCLUSIONS

From all the above mentioned, it is clear that Rakić's epilogue to Đorđević's article, as well as, in fact, the article itself cannot be perceived as scientific contribution to solution of the issue of Valachs or Romanians of north-eastern Serbia. Rakić is not scientifically prepared to speak and write on anything that concerns Romanians or Valachs of north-eastern Serbia. I granted myself freedom to offer "readers, just for the sake of fair and complete information" (p. 8) a somewhat different *truth* from the one Đorđević is offering in his article from 1919 and Rakić in his Preface and Epilogue to the same article, whole 88 years later. Unfortunately, among those who write on ethnonym Valach, ethnogenesis of Valachs or Romanians of the north-eastern Serbia, on their continuity in the area between the Morava in Serbia and the Cibrica in Bulgaria, on frequent migrations of Romanian population and also on survival of culture of the population we find in the tract Timok – Osogovo – Šara, as well as in the whole region of the Balkan peninsula, there are a lot of dilettantes or those whose wishes surpass their knowledge, but who nevertheless consider themselves great Serbian patriots. Unfortunately, in more recent times there are those authors also among Valachs or Romanians of north-eastern Serbia, who are proving something entirely different.[552] Therefore, there are the

[552] A Valach or *Vlaškinjorac* from Batinac by origin, Bratislav Paunović published a book entitled *Vlasi kroz vekove* [*Valachs through centuries*] in 2001, in which, e.g., a theory is asserted that Valachs of north-eastern Serbia originate from romanized Ilyrians, which he calls *Vlaškinjorci*, and which, of course – in his opinion – do not have any connections with the Romanians. Already in 2006 Vojislav Stojanović, a history teacher from Negotin, and a Romanian from the village of Srbovo near Negotin by origin, published a book entitled *Etnogeneza nastanka Vlaha – Vlasi i balkanski narodi* [*Ethnogenesis of Valachs' origin – Valachs and the Balkan people*],

unbidden among Serbs and Valachs or Romanians of Serbia as well, and all of them are equally putting much effort, by their ignorance, to make the already complex issue of Valachs or Romanians of north-eastern Serbia even more complex and muddled. Besides this, the provincial political elite, who is imitating the one from political centres of power, sometimes, even unconsciously, backs up "*politicological experiments*" such as these, hoping to gain some benefits on the political scene of Serbia.

Mediocre Rakić's publication is also supported by so called "*scientific reviews*" of Dušan Drljača, whose articles on Valachs of north-eastern Serbia also do not serve to his credit, although he wrote a few of those and by Jovan Pejin, who did not write a single word, not only about Valachs or Romanians of north-eastern Serbia, but also did not write about any segment of complex ethnic relations on the Balkans.

In this way, *Serbian* "*enlightened neoromantics*" are trailing a blaze to *Valach* "*dilettantes*" so that they, too, could assert their nouveau quasi-scientific theories on ethnogenesis of Valachs. While those who walk the paths of the enlightened walk *to the stars through hardships* (*per aspera ad astra*), dilettantes, who live in ignorance, publish their works often in glamorous equipment, not even thinking about the consequences which they would bring to the future generations. There has always been and will always be the likes of those. It is a pity that their (mis)deeds find easier their way to common folk, because they always give "*ready and thorough solutions*", which readers do not find in the works of serious authors, who are careful in citing facts and asserting their scientific stands. Most often, wider public does not have access to professional or scientific magazines or books in which serious authors are published, and are therefore left only with articles and books of those authors who write in a populist or dilettante manner, of those authors who most often publish their articles in local magazines, the editors of which do not have sufficient knowledge for an objective critique related to the papers offered.

This book has accrued in answer to many postulates asserted in Đorđević's article of 1919, which has been, unfortunately, republished

---

in which, e.g., a new theory is asserted that Valachs of north-eastern Serbia are of Celtic origin, who also do not have anything in common with the Romanians.

after nine decades, with a Preface and Epilogue of the editor, Radomir D. Rakić, M.A. The editor, lacking new and serious ethnologic and historic research of Romanians or Valachs of eastern Serbia, adopts many Đorđević's misconceptions and "grafts" them with his own. Đorđević's "misconceptions" are somewhat understandable, because they arose in the context of political happenings on the Paris Peace Conference, but Rakić's are not understandable, no matter how much he labours to show himself and his editorial "endeavour" in the light of defending Serbianness from "romanianisation" of Valachs, which, allegedly, ethnogenetically were Serbs, a long time ago.

Had Radomir Rakić, M.A., taken into account all Đorđević's inadvertences before he translated his article of 1919 and had had respect for Đorđević at all, I believe that the mentioned article of 1919 would have never been brought to light. By its quality, the article does not deserve this, just as, from one hand, Tihomir Đorđević does not deserve to be valorised by Radomir Rakić, who, clearly, does not possess sufficient knowledge, while, on the other hand, he supplements it in a way that only damages the reputation of the respected ethnologist and, in general, damages the reputation of Serbian ethnology of XX and XXI centuries.

Among the rest, by using an abundance of new facts, I have tried to point in this book that Đorđević's article is obsolete in every way from the current aspect of scientific research, and that Rakić's editorial effort put into Preface and Epilogue of Đorđević's article, as well as the results he reached, can be of use only to those who have sufficient knowledge to distinguish scientific from dilettante and authentic from counterfeited.

Of course, the responsibility for this publishing "endeavour" which, unfortunately, has all the characteristics of the scientific manner of the end of XIX and beginning of XX century, is borne also by editor Dragan Stojmenović, Director of the National Library in Bor, Vesna Tešović, as well as members of the Editorial board, chaired by Milen Milivojević, writer, insofar as they refused the offered manuscript of this treatise, which opens a dialogue for a better understanding and interpretation of the past and the present as well, to be printed in edition of the National Library in Bor. As A. Loma said in his review of a book by Lora Taseva, we can only hope that

Rakić's editorial effort "represents only an individual 'slip' (...) of the author, and that it does not reflect a general tendency"[553] in Serbian ethnology, which we otherwise appreciate very much, because as long as we have only those reference books on Romanians/Valachs of eastern Serbia, written at the end of XIX and beginning of XX century, it will happen that we read books such as Đorđević's or epilogues like this one by Rakić is, upon which I will be forced to write critiques such as this one.

Translated by Saša Marjanović, philologist

[553] A. Loma, *Kovanje lažnih imena* [*Forging of false names*] (Лора Тасева, *Бълграски топоними от грцки и србски средновековни документи*, РИК „Литера", София 1998), Onomatološki prikazi [Onomastic reviews] XVII (2004), 478.

IZVORI I LITERATURA

A. S. Aličić, *Turski katastarski popisi nekih područja zapadne Srbije XV i XVI vek*, I-III, Čačak, 1984-1985.

M. A. Anastos, *The Transfer of Illyricum, Calabria and Sicily to the Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople in 732-733*, Studi bizantini e neoellenici 9 (1957).

Anonymus Bele regis notarius, *Gesta Hungarorum*, IX, ed. G. Popa-Lisseanu, Bucureşti, 1934.

Ansbertus, *Historia de expeditione Friderici imperatoris*, u: *Fontes rerum Austriacorum*, *Scriptores*, vol. V.

I. Arginteanu, *Istoria maedoneni din timpurile cele mai vechi pănă în zilele noastre*, Bucureşti, 1901.

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993[2].

S. Balan – N. Şt. Mihailescu, *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România : Date cronologice*, Bucureşti, 1985.

N. Beldiceanu et I. Beldiceanu-Steinherr, *Quatre actes de Mehmed II concernant les Valaques des Balkans slaves*, Sudost-Forschungen, Band XXIV, München, 1965.

G. Balş, *O biserica a lui Radul-cel- Mare în Serbia la Lopuşnia*, Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul IV (Bucureşti, 1911).

F. Barišić, *Čuda Dimitrija Solunskog kao istorijski izvori*, Posebna izdanja SAN, CCXIX, Vizantološki institut, 2, Beograd, 1953.

Ş. Bârsânescu, *Conştiinţa latinităţii la români în lumina unui valoros document (sec. XV)*, Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza, Filozofie, Economice, Justifice, XII (1966).

L. Bârzu, S. Brezeanu, *Originea şi continuitatea românilor*, Arheologie şi tradiţie istorică, Bucureşti, 1991.

H. Biezais, *Die Hauptgöttinen der alten Letten*, Upsala, 1955.

I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI,* Bucureşti, 1905.

D. Bojanić, *Fragmenti opširnog popisa Vidinskog sandžaka iz 1478-81. godine*, Istorijski institut, Građa 11, Mešovita građa (*Miscellanea*), 2, Beograd, 1973.

D. Bojanić, *Fragmenti zbirnog popisa Vidinskog sandžaka iz 1466. godine*, Istorijski institut, Građa 11, Mešovita građa (*Miscellanea*) 2, Beograd, 1973.

D. Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast*, Beograd, 1974.

D. Bojanić-Lukač, *Negotinska Krajina i Ključ u vreme turske vladavine – na osnovu izvora iz XV i XVI veka*, GEM, 31-32 (1968-1969).

D. Bojanić-Lukač, *Vlasi u severnoj Srbiji i njihovi prvi kanuni*, Istorijski časopis XVIII (1971).

D. Bojanić-Lukač, *Zaječar i Crna Reka u vreme turske vladavine* /XV-XVIII vek/, Glasnik Etnografskog muzeja 42 (1978).

G. Bonfante, *Latini e Germani in Italia,* Bologna, 1977[4].

Đ. Bošković, *Srednjovekovni spomenici severoistočne Srbije*, Starinar, Nova serija, I (1950).

É. Bourciez, *Éléments de linguistique romane*, Paris, 1956[4].

Č. Brašanac, *Bolani Dojčin ili apsolutni etički imperativ*, Savremenik, 8-9 (1983).

Gh. I. Brătianu, *Tradiţia istorică despre voivodatele româneşti din Ardeal*, Analele Academiei Române, Mem. secţ. ist. Seria III, tom. XXVII, 1944-1945.

S. Brezeanu, *Imperator Bulgariae et Vlachiae. În jurul genezei şi semnificaţiei termenului „Vlachia” din titulatura lui Ioniţă Asan*, Revista de istorie, XXXIII, nr. 4 (1980).

S. Brezeanu, *Valah. Originea şi evoluţia unui cuvânt*, Romanitatea orientală în evul mediu de la cetăcenii romani la naţiunea medievală, Bucureşti, 1999.

P. Caraman, *Studii de etnologie*, Bucureşti, 1998.

Laonici Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes* adfidem codicum recensuit, emendavit annotationibusque criticis instruxit Eugenius Darko, I-II, Budapesta, 1922-1927.

A. Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbi romane*, Bucureşti, 2001.

Claudii Ptolomae *Geographia*, ed. C. Mullerus, vol. I, Parisiis, 1883.

N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic romînesc*, Bucureşti, 1963.

I. Crnčić, *Popa Dukljanina ljetopis po latinsku i toga nekoliko i još nešto hrvatsku*, Kraljevica, 1874.

A. Decei, *Asupra unui pasagiu din geograful persan Gardīzī (a. 1050)*, Bucureşti, 1936.

A. Decei, *Românii din veacul al IX-lea pînă în al XIII-lea în lumina izvoarelor armeneşti*, Bukureşti, 1932.

O. Denunsianu, *Histoire de la langue roumaine* (I – Les origines, II – Le seizième siècle), Bucureşti, 1997.

Die geographischen *Bucher der Naturalis historia des C. Plinius Secundus*, ed. D. Detlefsen, Berlin, 1904.

L. Diefenbach, *Voelkerkunde Osteuropes*, Darmstadt, 1880.

M. Dimić, *Dopis iz Zaječara*, Starinar VI-1 (1889).

J. Dinić, *Rečnik timočkog govora*, Beograd, 1988.

Documenta *ad ecclesiam Blacorum spectantia*, u: Izvoarele istoriei României, IV, Bucureşti, 1982.

M. Dogaru, G. Zbuchea, *O istorie a românilor de pretutindeni*, Bucureşti, 2004.

Dragašević, *Arheologijsko-geografijska istraživanja*, Glasnik SUD XLV (1877).

S. Dragomir, *Vlahi din nordul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu*, Iaşi, 2001.

M. Draškić, N. Pantelić, *Razmatranja o stanovništvu Resave*, Glasnik Etnografskog muzeja, 28-29 (1965-1966).

S. Dufrenne, *Une icône bizantine à Melnik en Bulgarie*, Byzantion, XXXVIII (1968).

P. Es Durlić, *Nebeska tela i obred „marturija” u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Razvitak, god. XLIII, br. 213-214 (2003).

P. Es Durlić, *Rajska sveća u kultu mrtvih kod Vlaha u istočnoj Srbiji*, Razvitak, god. XLII, br. 209-210 (2002).

T. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006.

T. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – Naselja)*, Beograd, 1924.

T. R. Đorđević, *Kroz naše Rumune – putopisne beleške*, Beograd, 1906.

V. Đorđević, *Srbija i Turska*, Jilidiz–Porta Fanar, 1894-1897, Beograd, 1928.

M. Đukanović, *Tihomir Đorđević na Konferenciji mira u Parizu 1919. godine – prilog bibliografiji*, GEI SANU, XXIX (1980).

B. Đurđev, *Ispisi iz deftera za Braničevo iz XV veka*, Istorijski glasnik 3-4 (1951).

V. J. Đurić, *Vizantijske freske u Jugoslaviji*, Beograd, 1974.

B. Ferjančić, *Avtokefalnost Srpske crkve i Ohridska arhiepiskopija*, Međunarodni naučni skup Sava Nemanjić – Sveti Sava (istorija i predanje), Beograd, 1979.

S. Ferjančić, *Naseljavanje legijskih veterana u balkanskim provincijama I-III vek n. e.*, Beograd, SANU, Balkanološki institut, Posebna izdanja 79, 2002.

M. S. Filipović, *Katun u našoj istoriografiji* (Simpozijum o srednjovjekovnom katunu ...), Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, II, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka, 1, Sarajevo, 1963.

M. Filipović, *Krsna slava*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985.

M. S. Filipović, *Slava, služba ili krsno ime u pisanim izvorima do kraja 18. veka*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985.

M. S. Filipović, *Struktura i organizacija srednjovekovnog katuna* (Simpozijum o srednjovjekovnom katunu ...), Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, II, Odeljenje istorijsko-filoloških nauka, 1, Sarajevo, 1963.

B. Finka, *Porijeklo naziva Citorij*, Radovi instituta Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, II (1955).

I. Fischer, *Latina dunăreană*, Introducere în istoria limbii române, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1985.

Mathias Friedwagner, *Uber die Sprache und Heimat der Rumanen in ihrer Fruhzeit,* u: Sonderabdruck aus Zeitschrift fur Romanische Philologie, vol. LIV, fasc. 6 (Halle, 1934).

S. Gacović, *Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije*, Beograd, 2002.

S. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1993.

S. Gacović, *Etimologija slovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka*, Zaječar, 1997.

S. Gacović, *Knjiga naredaba hrama Roždestva presvete bogorodice u Lukovu kod Boljevca (1929-1939)*, Arhivsko nasleđe, god. II, br. 2 (Zaječar, 2004).

S. Gacović, *Otkuda reč neimar u epici Balkana?*, Glasnik Etnografskog instituta XLIX (2000).

S. Gacović, *Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana*, Zaječar, 2000.

S. Gacović, *Putevi istine: Polemika o vrednosti jednog naučnog rada*, Zaječar, 1999.

S. Gacović, *Razgraničenje naisopoliske (niške) i akviske (prahovske) regije s ubikacijom gradova iz VI veka*, Zaječar, 1997.

D. Gamulescu, *Toponimi rumunskog porekla u Crnoj Reci*, Zbornik za filologiju i lingvistiku XXX/2 (Novi Sad, 1976).

S. Gashi, *Albansko-vlaška simbioza u svetlu onomastike*, Onomastica Iugoslavica 10 (1982).

H. Gelzer, *Ungedruckte und wenig bekannte Bistumverzeichnisse der orientalischen Kirche*, BZ, 1 (1892).

Geoffroy de Villehardouin, *La conquête de Constantinopole*, ed. Faral, Paris, 1939.

T. R. Georghevitch, *La Verite sur les Roumains de Serbie*, Paris, 1919.

G. Gezeman, *Erlangenski rukopis srpskohrvatskih narodnih pesama*, SKA, Sremski Karlovci, 1925.

G. Gerullis, *Die altpress ischen Ortsnamen*, Berlin-Leipzig, 1922.

Gervasius de Tilbury, *Otia imperialia*, MGH, SS, vol. XXVII.
***Gesta** Innocentii III papae*, ed. J. P. Migne, Patrologia Latina, CCXIV.
I. Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an: Dicționar*, București, 1997.
J. Goullard, *Aux origines de l'iconoclasme. Le temoignage de Gregoire* II, TM 3, Paris, 1968.
M. Grković, *Rečnik imena Banjskog, Dečanskog i Prizrenskog vlastelinstva u XIV veku*, Beograd, 1986.
M. Grković, *Rečnik ličnih imena kod Srba*, Beograd, 1977.
V. Grumel, *L'annexion de l'Illyricum oriental, de la Sicile et de la Calabre au patriarcat de Constantinople*, Recherches de sciences religieuses 40 (1952).
M. Gyóni, *L'oeuvre de Kékauménos source d'histoire roumaine,* Revue d'histoire comparée, III (1945) (cap. *Les sources historiques de Kékauménos*).

A. Helbok, *Grundlagen der Volksgeschichte Deutschlands und Frankreichs*, Berlin, 1937.
***Historia** peregrinorum*, u: *Fontes Latini Historiae Bulgaricae*, III, Sofia, 1965.
B. Hrabak, *Vlasi starinci i doseljenici u porečju Zapadne Morave (do 1570. godine)*, Zbornik radova Narodnog muzeja, XX, Čačak, 1990.

I. Ieşan, *Românii din Bosnia şi Herțegovina în trecul şi în prezent*, Bucureşti, 1905 (Extras din Analele Academiei române).
Vl. Iliescu, *Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare*, Studii şi cercetări de istorie veche, XXII (1971).
P. Hr. Ilievski, *Nekolku toponimi i hidronimi od osnovata *alb(h)- vo Makedonija*, Onomastica Iugoslavica, 10 (1982).
***Innocentii** III papae Regesta sive Epistolae*, Patrologia Latina, CCXIV.
I. Iordan, *Dicționar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983.
***Istorija** naroda Jugoslavije*, II, Beograd, 1960.

Istorija *rumunskog naroda*, Uredio Akademik Andrej Ocetea, Novi Sad, 1979.

V.V. Ivanov, V. N. Toporov, *A comparative study of the group of Baltic mythological terms from the root vel-*, Baltistica IX (1) (1973).

M. Ivanović, *Ćirilski epigrafski spomenici iz Srbije, Crne Gore i Makedonije (odlivi)*, katalog Narodnog muzeja, Beograd, 1984.

P. Ivić, *Jezik i njegov razvoj do druge polovine XII veka,* Istorija srpskog naroda I, Od najstarijih vremena do Maričke bitke (1371), Beograd, 1981.

P. Ivić, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, 1971.

P. Ivić, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, 1986.

V. Jakić-Cestarić, *Raspored i onomastičko susjedstvo kalendarskih imena u predjelima dečanskog vlastelinstva pri njegovu osnutku*, Zbornik šeste jugoslovenske onomastičke konferencije (Donji Milanovac, 9-12. oktobar 1985), SANU, Naučni skupovi, XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, 7, Beograd 1987.

M. Janković, *Episkopije Srpske crkve 1220. godine*, Međunarodni naučni skup *Sava Nemanjić – Sveti Sava* (istorija i predanje), Beograd, 1979.

S. Janković, *Žrtva zidanja u eposu istočne Srbije (Jedna srpsko-vlaška paralela)*, Razvitak, god. IX, br. 3 (1969).

S. Janković, *Vlaška narodna pesma o Stojanu Bulibaši*, Razvitak, god. IX, br. 6 (1969).

M. Ježić, Rgvedski himni – Izvori indijske kulture i indoevropsko nasleđe, Zagreb, 1987.

C. J. Jireček, *Die handelsstrassen und Bergewerke von Serbien und Bosnien wahrend des mittelalters : Historisch-geographische Studien*, Abhandlungen der konigl. bohm. Gesellschaft der Wissenschaften. VI. Folge, 10 Band Classe fur Philosophie, Geschichte und Philologie, Nr. 2, Prag, 1879.

K. Jireček, *Hrišćanski elementi u topografskoj nomenklaturi balkanskih zemalja*, Zbornik Konstantina Jirečeka I, Beograd, 1959.

K. Jireček, *Istorija Srba* I, Beograd, 1978.

K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka*, Zbornik Konstantina Jirečeka, II, Beograd, 1962.
K. J. Jireček, *Srbija, zemlja i narod*, Zbornik Konstantina Jirečeka, I, Beograd, 1959.
K. Jireček, *Vlasi i Mavrovlasi u dubrovačkim spomenicima*, Zbornik Konstantina Jirečeka, I, Beograd, 1959.
N. Iorga, *Art et littérature des Roumains*, Paris, 1929.
A. Jovanović, *Tlo Srbije zavičaj rimskih careva = Sertbia homeland of the Romqn emperors*, Beograd = Belgrade, 2006.

K. Kadlec, *Valaši a valašske pravo v zemnichslovanskych a uherskych*, Praha, 1916.
J. Kalić, *Crkvene prilike u srpskim zemljama do stvaranja arhiepiskopije 1219. godine*, Međunarodni naučni skup *Sava Nemanjić – Sveti Sava* (istorija i predanje), Beograd, 1979.
F. Kanitz, *Donau-bulgarien und der Balkan aus den Jahren 1866-1879*, t. I, Wien, 1882.
F. Kanitz, *Römische Studien in Serbian*, Denksehriften der Phil. - hist. Kl. Akademie d. Wissenschaften philolog. - hist. Cl. XLI, Wien, 1892.
F. Kanitz, *Serbien, Historisch – ethnographische Reisestudien – aus der Jahre 1859-1868.* Cap. IV. *Die Romänen*, Leipzig, Verlag von Hermann Fries, 1904.
F. Kanic, *Srbija, zemlja i stanovništvo* II, Beograd, 1985.
V. St. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, knjiga druga u kojoj su pjesme junačke najstarije, Beograd, 1958^2.
V. St. Karadžić, *Srpske narodne pjesme*, II, Beograd, 1969.
Kekaumeni *strategikon* 9, u: *Izvoarele istoriei României III : Scriitori bizantini (sec. XI-XIV)*, Bucureşti, 1975.
G. Kligman, *Nunta mortului: Ritual, poetică şi cultură populară în Transilvania*, Iaşi, 1998.
B. Knežević, *Delovi zbirnog popisa Vidinskog sandžaka iz 466. godine*, Istorijski institut, Građa, 28, Mešovita građa (Miscellanea), 15 (1986).
B. Knežević, *Ktitori Lapušnje,* Zbornik za likovne umetnosti Matice srpske, 7 (1971).

B. Knežević, *Manastiri u Braničevu prema turskom popisu iz 1467. godine*, Saopštenja XX-XXI (1988/89).
B. Knežević, *Manastir Manastirica – predanje i istorija*, Saopštenja, XVII (1985).
B. Knežević, *Ploča sa dvojezičnim natpisom iz 1218. godine u Vitovnici*, Saopštenja XX-XXI (1988/89).
S. Knežević, *Profesor etnologije, Tihomir R. Đorđević i njegovo proučavanje medicinskih prilika u prošlosti*, GEI XLIV (1995).
J. Kovačević, *Srednjovekovna nošnja balkanskih Slovena*, Posebna izdanja SAN, CCXV, Istorijski institut, 4, Beograd, 1953.
W. Krause, W. Thomas, *Tocharisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1960.
Š. Kulišić, *Niektoré zhody v kultúre Srbov a karpatských Slovanov*, Slovenský Národopis XI, 4, Bratislava, 1963.

V. Lazarev, *Storia della pittura bizantina*, Torino, 1967.
P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, I, Le texte, Paris, 1979.
***Letopis** Timočke eparhije*, god. VI, Niš, 1928.
E. de Laveley, *La Peninsule des Balkans*, t. II, Paris, 1888.
E. Löfstedt, *Late Latin*, Oslo, 1959.
A. Loma, *Jezička prošlost jugoistočne Srbije u svetlu toponomastike*, Govori Prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata (Zbornik radova sa naučnog skupa Niška Banja, juna 1992), Niš, 1994.
A. Loma, *Neki slavistički aspekti srpske etnogeneze*, Zbornik Matice srpske za slavistiku 43 (1993).
A. Loma, *Prakosovo – slovenski i indoevropski koreni srpske epike*, Beograd, 2002.
A. Loma, *Rani slojevi hrišćanskih toponima na starosrpskom tlu*, Onomatološki prilozi XI, Beograd, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku SANU, 1990.
A. Loma, *Toponomastika i arheologija*, Onomatološki prilozi X, Beograd, 1989.

N. Ljubinković, *Život i delo Tihomira R. Đorđevića*, Naš narodni život 4, Beograd, 1984, 287.

W. Macmichael, *Jurnal from Moscovy to Constantinople*, London, 1819.

V. Macuscev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum e tabulariis et bibliothecis Italicis*, I/1, Varsaviae, 1847.

B. Malinovski, *Argonauti zapadnog Pacifika*, Beograd, 1979.

S. Mândrescu, *Literatură şi obiceiuri poporane din comuna Râpa de jos*, comitatul Mureş-Turda, Bucureşti, 1892.

W. Mannhardi, *Letto-Preussische Götterlehre*, Riga, 1936.

Al. Marcu, *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV*, Ephemeris Dacoromana, I (1923).

Aloysio Ferd. Com. Marsigli, *Danubius pannonico-mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis historicis, phisicis perlustratus I, II*, Hagae-Amstelodami, MDCCXXVI.

H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993.

H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului Roman*, Bucureşt, 1960.

St. Mijatović, *Resava*, Srpski etnografski zbornik, XLVI, Beograd, 1930.

F. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886.

F. Miklošić, *Die slavischen Elemente im Rumanischen*, Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften-Philosophisch historische Classe, Band XII, Wien, 1862.

F. Miklošić, *Monumenta serbica*, Wien, 1858.

Mih. J. Miladinović, *Požarevačka Morava*, Naselja i poreklo stanovništva, 25, Beograd, 1928.

M. Đ. Milićević, *Kneževina Srbija* II, Beograd, 1876.

M. Đ. Milićević, *Kraljevina Srbija*, Beograd, 1884.

V. Minorsky, *Hudud al Alam*, London, 1938 (Gibb Memorial Series).

M. Mirković, *Viminacium et Margum*, Inscriptions de la Mésie Supérieure, Vol. II, Beograd, 1986.

J. Mišković, *Neki stari gradovi i njihove okoline u Kraljevini Srbiji*, Starinar 4 (1887).

V. Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1950.

I. Negoiu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1965.
I. Neriţescu, *De la Românii din Turcia Europeană*, Bucureşti, 1895.
V. Nestorescu, *Românii timoceni din Bulgaria*, Bucureşti, 1996.
Nicetae Choniatae, *Historia*, recensuit I. Bekker, Bonn, 1835.
S. Novaković, *Nekolika teža pitanja srpske istorije*, Godišnjak Nikole Čupića 31 (1912).
S. Novaković, *Ohridska arhiepiskopija u početku XI veka*, Glas SKA LXXVI, drugi razred, 46 (1908).
S. Novaković, *Zakonik Stefana Dušana cara srpskoga 1349-1354*, Beograd, 2004.
St. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*, knj. V, Beograd, 1912.

Odo de Deuil, *Liber de via sancti sepulchri*, MGH, SS, vol. XXVI.
Ogledna sveska, Institut za srpski jezik SANU, Etimološki odsek Instituta za srpski jezik SANU, Biblioteka južnoslovenskog filologa, Nova serija, knj. 15, Beograd, 1998.
G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd, 1969.

N. Panea – C. Bălosu – G. Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Craiova, 1996.
D. Pantelić, *Uhođenje Srbije pred Kočinu krajinu*, Glas SKA, CLIII.
D. Pantelić, *Prilozi za raspravu Uhođenje Srbije pred Kočinu krajinu*, Spomenik SKA, LXXIV.
Ş. Papacostea, *Un călător în ţările române la începutul veacului al XV-lea*, Studii, XVIII (1965).
P. Papahagi, *Din literatura poporana a Aromunilor* (Materialuri folcloristice culese şi publicate sub auspiciile Ministrului cultelor şi inveţiamintelui, vol. II), Bucureşti, 1900.
P. Papahagi, *Megleno-Români, studiu etnografico filologic, I-II*, Bucureşti, 1902 (Extras din Analele Academiei române).
P. Papahagi, *Românii din Meglenia*, Bucureşti, 1900.
P. Papahagi – N. Vurduna, *Jocuri copilarerii culese de la Români din Macedonia*, Bucureşti, 1893 (Extras din Analele Academiei române).

Z. Pavlović, *Analiza imena reka u slivovima Srbije u kojima je vidan rumunski uticaj*, Onomatološki prilozi XI (1990).
Z. Pavlović, *Nešto o rumunskim elementima u imenima reka sa terena Srbije*, Zbornik referata i materijala V jugoslovenske onomastičke konferencije ANUBIH, Posebna izdanja, knj. LXX, Odeljenje društvenih nauka, knj. 13, Sarajevo, 1985.
M. Pešikan, *Iz istorijske toponimije Podrimlja: I – O određivanju i smeštaju nekih imena iz dečanskih hrisovulja*, Onomatološki prilozi II, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku SANU (1981).
M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena na početku turskoga doba*, Onomatološki prilozi III, Beograd, 1982.
B. Petranović, *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*, III, Sarajevo, 1870.
At. Petrović, *Narodni život i običaji u Skopskoj Crnoj Gori,* SEZ SKA, knj. 7, Običaji naroda srpskog, knj. I (1907).
P. Petrović, *Naissus – Remesiana – Horreum Margi*, Inscriptions de la Mesie Superieure, Vol. IV, Beograd, 1979.
P. Petrović, *Timacum Minus et la vallee du Timok*, Inscriptions de la Mesie Superieure, Vol. III/2, Beograd, 1995.
P. Ž. Petrović, *Krsno ime*, O krsnom imenu – zbornik, Beograd, 1985.
A. Philippide, *Originea românilor*, I (*Ce spun izvoarele istorice*, Iaşi, 1925), II (*Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1928).
É. Picot, *Chants populaires des roumains de Serbie*, Paris, 1889 (Recueil de textes et de traductions publié par les professeurs de l'École des langues orientales vivantes).
A. Popovici, *Mémoire sur les Roumains des Serbie*, adressée à la Confairence de la Paix, Paris, 1919.
L. Previale, *Un Panegirico inedito per Michele VIII Palaeologo.* Byzantinische Zeitschrift, 42 (1942).
S. Prvanović, *Naše stare praznoverice i običaji*, Razvitak, god. I, br. 6 (1961).
S. Prvanović, *Timočki pečalbari*, Razvitak, god. III, br. 2 (1963).
J. Puhvel, *'Meadow of Otherworld' in Indo-European tradition*, Zeitschrift fur vergleishende Sprachforschung (1969).
S. Puşcariu, *Die Rumanische Sprache*, Leipzig, 1943.

V. Putanec, *Refleksi starodalmatskog pridjeva sanctus u onomastici obalne Hrvatske*, Slovo XIII, Zagreb, 1963.

R. Radić, *Srbi pre Adama i posle njega*, Beograd, 2003. i 2005.

Dj. Sp. Radojičić, „*Bulgaralbanitoblahos*" i „*Serb-albanito-bulgaro-blahos*", Romanoslavica, 13 (1966).

R. D. Rakić, *O pojmovima „etnos", „narod", „nacija" (Prilog definisanju)*, Gledišta, god. XXIV, br. 1-2 (1983).

R. D. Rakić, *„Zaboravljeni Rumuni"?*, Beležnica, Narodna biblioteka, Bor, br. 11, god. 6 (jesen-zima 2004).

E. Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautes Danubiennes*, Paris, 1855.

M. St. Rizinić, *Manastir Vitovnica*, Starinar V (1888).

S. Ristić, J. Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpskohrvatski rečnik sa srpskofonetičnom oznakom izgovora književnoga nemačkoga*, Beograd, 1936.

***Rječnik** hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, sv. 28.

Robert de Clari, *La conquête de Constantinopole*, ed. Lauer, Paris, 1924.

***Români** din Timoc*, Culegere de izvoare ingrijită de C. Constante şi A. Golopentia, Bucureşti, 1943.

A. Rosetti, *Histoire de la langue roumaine des origines au XVII^{e} siècle*, Cluj-Napoca, 2002.

A. Rosetti, *Istoria limbi române de la origine pînă în sec. al XVIII-lea*, Bucureşti, 1978.

***S. Agathonis** papae Epistolae*, ed. J. P. Migne, Patrologia Latina LXXXVII (1851).

Jean de Saint-Martin, *Mémoires historiques et géographiques sur l'Arménie*, vol. II, Paris, 1819.

R. Samardžić, *Beograd i Srbija u spisima francuskih savremenika: XVI-XVII vek*, Beograd, 1961.

C. Sandu-Timoc, *Poezia populară a românilor din Valea Timocului*, Bucureşti, 1943.

C. Sathas, *Mesaionike Bibliotheke*, vol. VII, Paris-Venetia, 1894.

A. Scherer, *Gestirnnamen bei den indogermanischen Volkern*, Heidelberg, 1953.

P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika* I, Zagreb, 1971-1974.
P. Skok, *Osnovi romanske lingvistike*, Svezak I. Kulturnohistorijski i opći lingvistički problemi i historijska fonetika naglašenih romanskih vokala, Zagreb, 1940.
A. Sobolev, *Sprachatlas Östserbiens und Westbulgariens* III, Marburg an der Lahn (Habilitationsschrift), 1995.
A. Solovjev, *Odabrani spomenici srpskoga prava od XII do XV veka*, I, Beograd, 1926.
A. Soukry, *Géographie de Moïse de Chorène d'après Ptolémée, texte arménien traduit en français*, Venise, 1881.
Spomenica Timočke eparhije 1834-1934, Sremski Karlovci, 1934.
D. Srejović, A. Cermanović-Kuzmanović, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd, 1979.
M. Stanojević, *Iz narodnog života na Timoku. 2. Crkvari i crkvarke*, Zbornik priloga za poznavanje Timočke krajine, III, Beograd, 1931.
M. Stanojević, *Komka* (Crkvena terminologija u narodnom govoru), Zbornik priloga za poznavanje *Timočke krajine*, III, Beograd, 1931.
M. Stanojević, *Memoari Stojana Simića*, Zbornik priloga za poznavanje Timočke Krajine, II, Beograd, 1930.
M. Stanojević, *Nekoliko natpisa i zapisa u manastiru Krepičevcu i Lopušanskoj crkvi*, Nastavnik, 15, Beograd 1904.
M. T. Stanojević, *Zaglavak*, Srpski etnografski zbornik XX (1913).
C. B. Stefanovski, *Pelasghyi (limbă, carte, numâ)*, Tetova, 1998.
M. Stojaković, *Braničevski tefter*, Beograd, 1987.
Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, I, Beograd, 1982[2].
A. Stránský, *Remarques sur la peinture du Moyen-Age en Bulgarie, en Grèce et en Albanie*, Actes du IV[e] Congrès international des études byzantines, Sofia, 1936.

P. J. Šafarik, *Slaviche Alterthuemer*. Nemački prevod od Mosig von Achnenfeld, Leipzig 1843.
A. Škokljev, I. Skokljev, *Bogovi Olimpa iz Srbije*, Beograd, 1988, 88.
G. Škrivanić, *Vlastelinstvo velikog čelnika Radiča Postupovića*, Istorijski glasnik 3-4 (1955).

Jov. N. Tomić, *Novi Grad – Kladovo – Fetislam*, Glas Srpske kraljevske akademije, LXX, drugi razred, 43 (1906).

M. Tomić, *Antroponimija Karaševaca II*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XVIII/1 (Poseban otisak - 1974).

M. Tomić, *Elementele lexicale româneşti în graiul sîrbesc din localitatea Sviniţa (Judeţul Mehedinţi)*, Fonetică şi dialectologie, vol. IX (Extras - 1975).

M. Tomić, *Govor Sviničana*, Srpski dijalektološki zbornik XXX, Rasprave i građa, Beograd 1984.

M. Tomić, *Makedonski jazik*, Makedonaski elementi u antroponimiji Sviničana, SR Rumunija, god. XXIII, Skopje, 1972.

G. Tomović, *Morfologija ćiriličkih natpisa na Balkanu*, Beograd, 1974.

F. Tonnies, *Gemeinschaft und Gesellschaft*, Freu's Verlag, Leipzig, 1887.

R. Tričković, *Katastarski popis Krajine i Ključa iz 1741. godine*, Mešovita građa (*Miscellanea*), 2, Beograd, 1973.

A. Vasiliu, *Cântece, urături şi bocete de-ale poporului român* (edit. Academiei Române), Bucureşti, 1909.

M. Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine,* IV, Sarajevo, 1970.

Vizantijski izvori *za istoriju naroda Jugoslavije* I, SAN, Posebna izdanja CCXLI, Vizantološki institut 3, Beograd, 1955.

J. de Vries, *Altermanische Religionsgeschichte*, Berlin, 1957.

T. P. Vukanović, *Les Valaques, habitants autochtones des pays balkaniques*, L'Ethnographie, Paris, 1962.

N. Vukčević, *Etimologija pojma „Vlah“ i njegova razna značenja*, Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji (Radovi sa naučnog skupa, Titograd, 23. i 24. novembra 1978. godine), CANU, Naučni skupovi, knj. 7, Odeljenje društvenih nauka, knj. 3, Titograd, 1981.

R. Vulcănescu, *Mitologie română*, Bucureşti, 1985.

G. Weigand, *Die Aromunen-Ethnographisch-philologisch-hystoriche Untersuchungen ueber das Volk der sogenannten Makedoromanen oder Cinzacer*, Leipzig, 1894-1895.
G. Weigand, *Ethnographie von Makedonien*, Leipzig, 1924.
G. Weigand, *Vlacho-Meglen*, Leipzig, 1892.
L. Weisgerber, *Deutsch als Volksname. Ursprung und Bedeutung*, Darmstadt, 1953.
N. van Wijk, *Taalkundige en historiese gegevens betreffende de ondste betrekkingen tussen Serven en Bulgaren*, Amsterdam, 1923.

A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței românilor în Dacia Traiana*, Bucureşti, 1998.

R. E. Zachrisson, *Romans*, *Kelts and Saxons in Ancient Britain*, Uppsala, 1927.
Gh. Zbuchea, *Românii timoceni – Rumuni u Timočkoj krajini*, Timişoara, 2002.
G. Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstaemme*, Heidelberg, 1925.
E. Zöllner, *Die politiche Stellung der Völker im Frankenreich*, Wien, 1950.

T. Živković, *Crkvena organizacija u srpskim zemljama*, Beograd, 2004.
T. Živković, *Sloveni i Romeji*, Beograd, Istorijski institut SANU, Posebna izdanja, knj. 33, 2000.

* * *

М. И. Артамонов, *История хазар*, Москва, 1962.

Д. Боянич-Лукач, *Видин и видинският санџак през 15-16 век*, София, 1975.

И. Дуйчев, *Български думи във византийски стихове от XIV век*, Сборник на Българската Академия на науките и изкуствата, XLI (София, 1945).

И. Дуйчев, *Преписката на папа Инокентий III с българите*, София, 1942.

П. Христов, *Общности и празници: Служби, слави, събори и курбани в южнославянското село през първата половина на XX век,* Етнографски институт с музей БАН, София, 2004.

Ибн-даста, Абу-Али Ахмед бен Омар, *Известия о хозарах, буртасах, болгарах, мадьярах, славянах и руссах*, изд. Д. Хвольсон, СПб, 1869.

Й. Иванов, *Български старини из Македония*, София, 1931.

В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *Исследования в области славянских древностей*, Москва, 1974.

В. В. Иванов, В. Н. Топоров, *К вопросу о происхождении этнонима „Valahi"*, АНСССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, 1979.

Й. Иванов, *Северна Македонија : Исторически издирвания*. С образи и карти, София, 1906.

П. Мутафчиев, *История на българския народ (681-1323)*, София, 1986.

***Правилата** на св. Православна църква с тълкуванията им* II, прев. и ред. свещ. Ст. Цанков, протод. Ив. Стефанов и П. Цанев, София, 1913.

Т. Събев, *Самостойна народностна църква в средновековна България*, София, 1987.

***Словары** русского языка XI-XVII века*, Москва, 1975.

И. Снегаров, История на охридската архиепископия, т. 1: От основаването й до завладяването на Балканския полуостров от турците, София, 1995[2].

Б. Стефаноски, *Трако-дачкиот јазик основа на евро-индиските јазици* (дополнето издание), Скопје, 2000.

О. Х. Трубачев, Происхождение названий домашних животных в славянских язьиках, Москва, 1960.

PRILOG I

F. Kanitz, RUMUNI

Poreklo Rumuna, jezik, muškarci, žene, duhovno vaspitanje, poljoprivreda, duhovnost, običaji i navike, praznoverja

Poreklo Rumuna ili Vlaha, uprkos svim naporima istorijske nauke, nije u potpunosti rasvetljeno do današnjeg dana. Nibur (Niebuhr) ih naziva zagonetnim narodom. Drugi istraživači su se utrkivali u hipotezama koje su opet vodile još protivurečnijim zaključcima. Kasnije se *Miklošič (Miklosisch) podrobnije bavi rumunskim jezikom i tako baca pravo svetlo na poreklo ovog interesantnog naroda. Smatra neutemeljenim mišljenje Šafarika (Schafarik), koji kaže da su Rumuni nastali tek u petom ili šestom veku mešavinom Geta, Rimljana i Slovena. Isto smatra i Kopitar, koji poreklo jezika smešta u vreme kada su Rimljani prvi put kročili na istočnu obalu Jadranskog mora.*

Po Miklošiču poreklo, rumunskog jezika datira od početka drugog veka, kada su se rimski kolonisti naselili na levoj obali Dunava. On istražuje i istorijski dokazuje da su Rumuni iz petog i šestog veka bili romanizovani Dačani i Geti i da njihov prodor iz Dakije koju je osnovao Aurelijan u Meziju na desnoj obali Dunava (Dacia Ripensis) i na sever treba tumačiti osvajanjem istočnih zemalja od strane Slovena u petom veku. Upravo u to doba izvršena je i dačko-rimska kolonizacija Makedonije te nas stoga jedan isti jezik sprečava da smatramo da su makedonski Vlasi (Cincari) različitog porekla od dačkih Rumuna.

Vlasi su banatsku visoravan kolonizirali još pre hiljadu godina. Bili su nomadi i tek u XVIII veku su se nastanili u selima; nazivaju se Fraduci. Mnogobrojni Vlasi su u XVII veku pod Kantakuzinima emigrirali u Mađarsku. Prebivali su u planinskim oblastima kao radnici, čobani, rabadžije i drvoseče i zvali su se Bufani. Od Fraduka se razlikuju po nošnji, a od 1848. se kao i prethodni nazivaju Rumuni.

O starim Dačanima i Getima znamo jedino iz rimskih spisa, naime da su negovali kult Zalmoksisa, čije su glavne dogme bile: besmrtnost duše, borba protiv materijalizma, sklonost ka monaštvu, čednost žena – činjenice koje ukazuju na nordijski uticaj. Verovanje u selidbu duše u drugi svet posebno je raspirivalo junaštvo ratnika.

Julijan ih naziva najborbenijim žiteljima koji su ikada postojali i tu požrtvovanost pripisuje njihovim verovanjima. Sa Rimljanima su došla i njihova božanstva, čiji kult je prikazan u umetnosti. Ostaci spomenika – u svakom slučaju samo šematski – pokazuju da su Rumuni Dakije u toku samo nekoliko vekova postigli dosta visok stepen kulture. Pouzdane istorijske podatke o prekodunavskim Rumunima dobijamo tek početkom XIII veka. Treba pretpostaviti, međutim, da je masa romanskih Dačana nakon varvarskih osvajanja Dakije izbegla na Karpate gde se i nastanila.

Invazijom Mađara, Pečenega i Kumana, vlast Bugara na levoj obali Dunava bila je prekinuta. U XII ili XIII veku došli su transilvanski Vlasi i, pod Nigerom, kolonizovali zemlju. Oni su osvojili i obnovili Trgovište, Bukurešt i druge gradove. Njihove predvodnike birao je narod. U to vreme su priznavali vrhovnu vlast Mađarske. Galicijski kneževi vladali su u XII veku Vlasima, Slovenima i Pečenezima, koji su živeli u jednom delu Besarabije i u Moldaviji. Tatarska najezda je tome učinila kraj. Zemlja je potpuno opustošena. Ugarski kralj Ludovik je u XIV veku ponovo potisnuo varvare preko Dunava. Vlasi, koji su vodili miran život iza krševitog masiva Transilvanije, pohrlili su sada u primamljivu prostranu ravnicu. Pod vodstvom Dragoša i Bogdana, nastanili su se u oblastima od Moldavije pa sve do reke Prut. Izmešali su se sa slovenskim življem – izgleda da su Sloveni bili aktivni u njihovom pokrštavanju – primivši tako pojedine njihove običaje i navike. Neke su napustili, neke odbacili, a zatim krenuli u osvajanje starih gradova i pod Bogdanovim naslednicima osnovali nezavisnu kneževinu Moldaviju.

Stara slovenska shvatanja su se, međutim, zadržala u obe zemlje i slovenski jezik je do XVII veka ostao zvanični jezik kao i jezik crkve. Dokumenti vlaških i moldavskih kneževa do Đorđa Rakocija I (George Rakoczy) svedoče o tome. Šafarik (Schafarik) kaže da su sve titule i sudski činovi imali slovenske nazive, npr. Veliki Ban, Veliki Dvornik, Veliki Vizičar, Veliki Stolnik, itd. Slovenski uticaji na rumunski jezik Miklošič dokazuje na dva načina: kroz upotrebu slovenskih sufiksa u formiranju reči kao i kroz značajan broj starih slovenskih reči u rumunskom lingvističkom blagu. Uzalud se današnji Rumuni trude da očiste jezik od starih slovenskih reči i da ih zamene drugim iz romanskih jezika, npr. reč *crai* sa *rege* „kralj”, *dobitoc* sa *animal* „životinja” itd. Slovenski nazivi koje narod koristi stotinama godina će se, sudeći po zakonima istorije jezika, održati.

Gramatička forma rumunskog jezika pozajmila je iz latinskog ne samo pravila, već i najveći deo leksičkog blaga. Sa druge strane, rumunski pokazuje lingvističke fenomene koje treba pripisati elementima starosedelaca. Prema interesantnom tumačenju Miklošiča, reč je o srodstvu sa današnjim albanskim, dakle sa starim ilirskim. I dan-danas rumunski pokazuje neke srodnosti sa albanskim i poseduje mnoge zajedničke reči. Jezičko blago uključuje još i mađarski, dok u aromunskom dijalektu (cincarski) postoje i grčki elementi.

* * *

U našem opisivanju Rumuna posebno ćemo se pozabaviti Rumunima iz Srbije. Muškarci su uglavnom srednjeg rasta. Oni niskog rasta su izuzetak. Telo im je gipko, udovi pravilni, profil često čist i plemenit, oči – pod emocijama – živnu, ponekad sa lukavim sjajem i uglavnom crne, usta finih linija pokazuju bele zube ispod gustih brkova. Kosa gusta, crna i duga uokviruje mrku i izražajnu glavu. Leti Rumuni nose letnju odeću od lanenog platna. Često oblače široke pantalone, ispod kolena podvezane širokim i šarenim trakama, a dole čvrsto obavijene kaišima opanaka. Široka košulja sa naborima i šarenim vezom oko vrata i na rukavima i visokom i uskom kragnom pada preko pantalona sve do kolena, a po sredini je pritegnuta manje-više širokim pojasom ukrašenim kopčama od mesinga. U Austriji ovi pojasevi su ponekad teški nekoliko kilograma. Rumuni tamo nose i šešire od filca širokih oboda, dok u Srbiji i Rumuniji skoro isključivo

šubare od vune, bele ili crne. Zimi, međutim, umesto pantalona od lanenog platna nose se vunene pantalone, a odelo od krzna štiti gornji deo tela od mraza. Debelo odelo od belog ili braon platna sa šarenim vezom upotpunjuje odeću za loše vreme.

Rumunska žena lepotom i gracioznošću tela kao i pokretima podseća na klasičnu Rimljanku. Oblik glave i lica, linija nosa i usta su nalik na antičke statue koje se u velikoj meri nalaze u staroj Dakiji. Oči obično crne pokrivene dugim trepavicama i uokvirene gustim obrvama daju licu idealan izraz, koji prerasta u uzbuđenje naročito u plesu. Loš običaj nanošenja bele i crvene šminke na obraze, kao i bojenje obrva, monotonizuje svež i prirodan ten mladih devojaka. Duga kosa koja ravno pada, predstavlja osobit ukras. Nezi kose posvećuje se posebna pažnja. Grupa mladih Rumunki koje se vraćaju sa izvora pruža upečatljivu sliku. Gipke i elastične forme tela poprimaju divnu plastičnost ispod duge, bele odežde, koja ipak nije i preduga kako bi se moglo diviti punoći nogu i malom i finom stopalu. Prsnici i naramenice na košulji ukrašeni su šarenim vrpcama. Kopča širine 6-8 cm ističe se na struku. Ova kopča drži dve kecelje koje se protežu do kolena, napred i pozadi, tako da je košulja koja slobodno pada jedini odevni predmet na kukovima. Prirodno cveće u pletenicama, kao i zlatni i srebrni novčići nanizani u đerdane oko vrata, upotpunjuju ukrase lepotica, koje nose ćupove antičkih oblika, njišući se sa pouzdanjem Rimljanki.

Rumunska žena se u velikoj meri ne neguje. Ponekad uzalud tražite tragove minule lepote. Sa najmanjim detetom u korpi koju nosi na glavi, sa još nekim drugim teretom na leđima, koračajući brzo sa vilom u ruci i ritmično mašući levom rukom, ona samo svojim lakim i gipkim korakom svedoči o svom rumunskom poreklu. Ona takođe čuva neokaljanu čistotu običaja po kojoj su hvaljene rumunske devojke. Vreteno je pratilac Rumunke od najmanjeg uzrasta. Rumunka je, kao i Srpkinja, potčinjena svom suprugu. Najveći deo poslova u domaćinstvu, rad u vrtu, polju i šumi, tkanje i bojenje tkanine i domaćinstvo za nju je njena briga. Osim toga, jako je marljiva u ispunjavanju svojih majčinskih obaveza. Ovde stalno govorim o seoskom stanovništvu. Sasvim drugačija je slika koja se stiče o rumunskoj ženi iz viših klasa. Ko ne poznaje žene južnjačkog tipa, kokete i obožavateljke luksuza koje iz godine u godinu pune

banje na Rajni, uspešno se noseći sa Parižankama! Ipak i u gospodskim krugovima postoje izuzeci, koji rečito govore o prirodnosti rumunske žene – da pomenem samo jednu – Kneginja Dora od Istrije, koju obožava cela kulturna Evropa, jedna izuzetna žena kako po svom duhu tako i po sentimentu.

Mnogo gore stojimo u Rumuniji sa duhovnim vaspitanjem omladine. Kao i u Bugarskoj, jedva da postoje prvi elementi osnovne škole. U Srbiji, međutim, vlada se brine o otvaranju škola za sve nacionalnosti – *naravno na srpskom jeziku kao nastavnom jeziku*. Pod boljarskom administracijom u Rumuniji i austrougarskim vlastima u Transilvaniji i Banatu, rumunski etnički karakter se dobrim delom nije mogao formirati. Potomci Geta i Dačana, čije pokoravanje je Rim koštalo silnih napora i kojima su antički pisci pridavali herojske vrline, danas su većinom prepredenjaci, kukavice, sirovi i lenji. Rumun otvoreno izbegava borbu i svađu. Sa druge strane, međutim, vreba da opljačka ili ubije. Uobičajena kazna batinanjem koja mu je određivana i za najmanji prestup – uništila mu je osećanje časti. U tome da ne radi ništa i da pije rakiju, sastoji mu se svekolika radost života. Trgovinom i prevozom voća – prevoz, tj. rabadžisanje, omiljeno mu je zanimanje – zarađuje za život. Novac koristi za kupovinu drva, odeće, stoke za vuču i za još neke sitne potrebe koje žena ne može da mu ispuni. Potreba za kapitalom mu je strana. Rumun je jako skroman u svojim potrebama. Njegovo prirodno dobročinstvo je izuzetno i lako bi se moglo ostvariti samo da je koncepcija crkve i škole bolja. Rumun ima puno talenta za mehaničke poslove u izgradnji vodenica, kuća itd, koje spolja ukrašava svakojakim drangulijama. Na vratima i prozorima koji gledaju na ulicu veoma često se pojavljuju skulpture, što ukazuje na jako osećanje forme. Rumunu ponos zabranjuje prosjačenje. Predusretljiv je prema strancima i sa zadovoljstvom prima poklon – ukoliko veruje da ga zaslužuje – i prijateljski zahvaljuje bez prethodnog razgledanja poklona. Usled povoljne činjenice što je izjednačen sa drugim nacijama u Srbiji i života u slobodi, karakter Rumuna u Srbiji počinje da se modifikuje u dobrom pravcu. Suprotno svojoj braći nomadima i čobanima iz Transilvanskih Alpa, on se vezao za zemlju i tako se otarasio lenjosti, svog glavnog nedostatka. Vredan je i njegova letina

je mnogo puta bolja od one o kojoj se brine Srbin, dostižući tako nivo rođenih poljoprivrednika – Bugara.

Poljoprivreda se svodi na gajenje kukuruza, nešto pšenice i ječma. Racionalno đubrenje, moderne poljoprivredne alatke, Rumun iz Srbije uopšte uzev, ne poznaje. Uzgoj žitarica se obavlja uz pomoć konja. Među voćkama naročito se ističe šljiva. Vinova loza se gaji bez neke posebne nege. Stoka, posebno svinje i ovce, hranu nalazi u šumi i polju, u toku zime se hrani šašom i senom. Nomadski život čobana u toku leta, obilaženje polja i noćenje pod vedrim nebom najviše odgovara skromnoj prirodi Rumuna. Kukuruz je glavni prehrambeni proizvod Rumuna, i stoga ga skoro isključivo i gaje. Od kukuruza se pravi hleb, slane pogače koje se peku na ulju sa slaninom i zovu se *mămăligă*, koja je njegovo omiljeno jelo. Ovčji sir, crni luk, slanina, voće i riba predstavljaju glavni repertoar njegove kuhinje. Vino i rakija – koje konzumira ponekad više nego što treba – njegovo su piće. Mleko se koristi jako malo zbog višednevnog posta istočne crkve, kojega se strogo pridržava. Rumun je sujeveran. Njegova religija – usled relativno niske kulture svojih sveštenika – jeste striktno spoljašnja potreba za ispunjenjem formi ceremonijala, a ne prodiranje u moralnu suštinu hrišćanstva, i kao takva za njega predstavlja glavnu stvar.

Poput laičkih sveštenika Bugara i Srba, i rumunski pop je više seljak nego bogoslov. Sva njegova nauka svodi se na mehaničko čitanje liturgije i njegov odnos sa narodom je isti onakav koji sam pokušao da opišem kod Srba.

Slavljenje kućnog sveca kao i kod južnih Slovena igra glavnu ulogu u kalendaru Rumuna. Biti izabran za kuma na krštenju deteta predstavlja osobitu čast. Kum od gostiju sakuplja razne darove, a isto čini i kum na svadbi. Svadba se proslavlja sa posebnom pompom. Sve se potroši da bi se zadovoljili zahtevi svatova. Nevesta se pojavljuje bogato okićena. Sve svoje bogatstvo u novčićima nosi u kosi ili oko vrata. U nekim rumunskim krajevima nevesti se na dan venčanja odseca pletenica. To se događa u kućnoj pivnici i nakon toga mlada stavlja maramu udate žene. Slavlje traje tri dana, pa i duže. Svirka, igra i pesma traje bez prestanka. Svirači su kao i kod svih naroda evropskog Istoka, Cigani. Pesma Rumuna je melanholična i ne previše melodična. Poezija im je bez osobitog elana, i kao i književnost, na

jako primitivnoj lestvici. Vlaška igra se pomalo razlikuje od slovenske igre zvane *Kolo*. Naziv joj je *horă*. Postoji još i jedna vrsta valcera koji se igra poskakujući udvoje.

Čudno, ali i rumunske sahrane u mnogim elementima liče na pogrebne običaje u gotovo celoj istočnoj Evropi. I kod Rumuna se pojavljuju odmah nakon smrti ili još i pre smrti plaćene narikače koje 24 sata ili čak nekoliko dana svojim tužbalicama i naricaljkama stvaraju posebnu atmosferu sve do groba. Rođaci pokojnika prihvataju njihove bolne tužbalice, koje su često veoma poetične na ovom tužnom koncertu. Pokojniku se u sanduk stavljaju tri predmeta: kolac za prelaz reke Jordana, jedna marama za njega samog i druga za Sv. Petra na vratima raja. U raku se stavlja vino i hleb da pokojnik ni u čemi ne oskudeva ni na onom svetu. Parastos se obavlja sa velikom pompom. On se ponavlja nakon šest nedelja, posle godinu dana, kao i za pet godina. Tu i tamo je rašireno verovanje u vampire. To je naročito vezano za riđe muškarce koji bi se mogli pojaviti u bilo kom obliku, u liku psa, žabe, miša, stenice, i sa uživanjem sisati krv lepih devojčica. Okivanjem kovčega ekserima ili snažnim ubodom pokojnika kocem smatra se da su mrtvaci učinjeni bezopasnim. Sujeverje Rumuna uvodi u život kao što ga iz života i izvodi. To je njegov stalni pratilac tokom celom zemaljskog života.

U veoma zanimljivom članku „Godina i dani u običajima i navikama Rumuna iz Transilvanije” profesora Šmita nalazi se mnogo interesantnih zaključaka o njima. Na osnovu velikog broja, od kojih je Vitez od Borga mnoge saopštio u članku „Sa Istoka austrijske monarhije”, str. 119. uviđa se ista stvar. Mnoge od izreka rumunskog naroda imaju sličnosti sa izrekama germanskih naroda. Polazeći od naših zapažanja o karakteru Rumuna treba neosporno konstatovati da će njihovi mnogo kuđeni stari običaji nestati onoga trenutka kada njihovo potpuno zaostalo obrazovanje bude od strane raznih vlada podignuto na viši nivo u skladu sa zahtevima našeg vremena. Srbija je u tom pravcu pre dosta godina napravila uspešan početak dajući Rumunima ista prava kao i etničkim Srbima, za razliku od Rumuna plemića i boljara, koji prema Rumunima u svojoj zemlji postupaju nedostojno, kao prema robovima, kao i za razliku od Rumuna iz Transilvanije, gde oni uzalud traže politička prava od ugarskih gospodara.

PRILOG II

Dr. Atanasie Popovici (Atanasije Popović - Predsednik Nacionalnog odbora Rumuna u Srbiji), Memorandum Rumuna Srbije upućen Mirovnoj Konferenciji u Parizu 1919.

TIMOČKI RUMUNI: **Rumuni između Dunava, Timoka i Morave**

MEMORANDUM RUMUNA SRBIJE

Mirovna Konferencija se sastala u Parizu sa ciljem da u Evropi uspostavi novo ustrojstvo zasnovano na pravdi i na principu nacionalnosti. Nacionalni odbor Rumuna u Srbiji, čiji je predsednik dole potpisani, zadužio me da podnesem članovima Konferencije žalbu i legitimnu težnju ovog stanovništva.

U skladu s tim imam čast da izložim sledeće činjenice: Donja dolina Timoka i Morave, sa severo-istoka Srbije, i plato koji razdvaja ove dve reke, nastanjenjeni su značajnom masom rumunskog stanovništva. Ona zauzima teritoriju četiri okruga: Krajina, Požarevac, Timok i Morava. U tom smislu evo i dokaza jednog srpskog profesora, koji ne može biti zanemaren, a koji je istraživao položaj Rumuna u Srbiji i koji je objavio o ovima brošuru, napisanu u naučnom i nepristrasnom maniru:

„*Na površini od 12.240 kvadratnih km, naime na jednoj trećini Kraljevine Srbije (1912. godine) prostiru se 4 okruga severo-istočne Srbije: Krajina, Morava, Požarevac i Timok. Od ova 4 okruga, dva su – Krajina i Požarevac – nastanjena skoro u celini rumunskim*

stanovništvom, dok u preostala dva okruga – Morava i Timok – žive i Srbi, naročito u srezovima Zaglavak i Timok (Okrug Timok)”[1].

Poreklo rumunskog stanovništva u Srbiji je veoma dobro poznato. Ono je nastalo od ostataka rimskih kolonista i romanizovanih Tračana, koji su se našli u ovoj zemlji onda kada su se Srbi doselili na ove prostore, a koji nisu mogli biti slovenizirani, osim malog broja i samo delimično. Rumunsko stanovništvo sačuvalo se, najčistijim, u visokim dolinama i u gustim šumama ovog planinskog kraja. U XIV veku njihovi tragovi se mogu naći u više zvaničnih akata srpskih kraljeva. Na ovu etničku strukturu priključili su se makedorumunski elementi iz Pinda i sa Balkana. U etničkim kretanjima koje je izazvala Otomanska Imperija, oko ovog etničkog jezgra okupljali su se ostaci Rumuna, koji su se kretali između Karpata i Balkana. Tokom XVII - XVIII i XIX veka, stigli su novi slojevi smestivši se kraj prvih naseljenika i ovoga puta oni su došli iz Male Vlaške (Oltenije) i iz temišvarskog Banata. I danas se razlikuju razni slojevi ovog stanovništva, po karakterističnim osobinama – nošnjama i navikama – koje su sačuvali i koje se mogu pronaći u skupini njihovog porekla.

Veliki broj rumunske populacije u Srbiji nikako nije zanemarljiv. Ona broji danas više od 340.000 duša, a njena je težnja danas da se proširi i da se razmnožava.

Čak je 1859. godine francuski geograf G. Lejean, koji je upoznao ovu populaciju i koji ju je pobliže proučavao, tvrdio da su Rumuni u Srbiji „*dostojni, radni ljudi i bolji organizatori od Srba i da njihov broj stalno raste*”[2].

Prvi statistički podaci o Rumunima u Srbiji datiraju iz 1846. godine. U to vreme broj Rumuna dostigao je cifru od 97.215.

Deset godina kasnije gore pomenuti francuski geograf naveo je cifru od 104.215 Rumuna koji su živeli u Srbiji.

U to vreme, stanovništvo Srbije nije prevazilazilo 900.000 duša; tako da su Rumuni sačinjavali nešto više od devetog dela ukupnog stanovništva srpske države. Ovo stanovništvo se sačuvalo do danas, ukoliko se nije i povećalo, uprkos naporima srpske statistike da ga prikrije. Na taj način su, 1890. godine, nakon 30 godina, ove statistike prikazale samo cifru od 149.713 Rumuna, a 1895., 139.510, da bi nam

[1] Tih. R. Đorđević: „Kroz naše Rumune”, Beograd, 1906.
[2] Etnografija evropskih Turaka, 17.

1900. iskazale brojku od 122.425 duša, pokazajući na taj način značajan pad, bez ikakvog komentara i opravdanja ovog nazadovanja.

Ni emigracije ni epidemije nisu bile te koje su uticale na smanjenje, pogotovu rumunske populacije ovih krajeva, dok je istovremeno srpsko stanovništvo nastavilo da raste – u skladu sa istim statistikama – u sasvim preteranoj i arbitrarnoj razmeri.

Zaista, stanovništvo 4 srpska okruga koje je 1859. godine brojalo 282.398 duša, 1900. godine je dostiglo značajnu cifru od 635.286 duša.

Imajući u vidu činjenicu da se Rumuni brže razmnožavaju od Srba, nemoguće je da 1900. godine broj Rumuna ostane isti kao 1859. dok je u istom periodu broj Srba porastao 4 puta i da je od 159.785 duša dostiglo cifru od 513.386 duša.

Ako imamo u vidu veoma štedljiv karakter, dobro poznat, pogotovu populacije Rumuna u Srbiji, kao i celokupnog rumunskog naroda, argument da se rumunsko stanovništo „srbizovalo" ne stoji.

Ako bismo izračunali da je broj Rumuna od 1859. godine do sada porastao isto kao i broj Srba, mi bismo danas trebali da imamo, u odnosu na onih 700.000 stanovnika, koliko ih ima u ona četiri srpska okruga, nešto više od 300.000 Rumuna i blizu 400.000 Srba. A ako na cifru Rumuna u okruzima Požarevac i Krajina (261.588 duša), čije je stanovništvo u velikoj meri rumunsko (80 %), dodamo onu iz ova dva okruga (81.871), gde je rumunska populacija porasla za najmanje 20-30%, stiže se čak do cifre od 340.000 Rumuna.

Ali dok se zvanična statistika starala da prikrije pravi broj Rumuna, vlast se pozabavila radom na njihovoj „srbizaciji". Rumunski jezik izbačen je iz crkve, a svete rumunske knjige spaljene. Upotreba rumunskog jezika u školama za rumunsku decu bila je zabranjena. I dok je u srpskim okruzima broj osnovnih škola bio manji od zadovoljavajućeg, srpske osnovne škole u selima i zaseocima rumunskih okruga umnožile su se više nego što je trebalo.[3]

Vlast se takođe postarala da prekine bilo kakvu vezu između Rumuna u Srbiji i njihove braće u Rumuniji. Ona nije, u prvom redu, dozvolila rumunskim poljoprivrednicima u Srbiji da pređu u Rumuniju, osim pod veoma teškim okolnostima, ono što nije činila za

[3] „Rumuni i balkanski narodi", Prvan, Papahagi, Bukurešt, 1913.

srpske radnike; zatim oni koji su, bez obzira na sve prepreke, uspevali da pređu granicu, nisu imali pravo, ni po koju cenu, da prenesu u Srbiju novine, časopise i rumunske knjige.[4]

Beogradski mitropolit ne dozvoljava sveštenicima da, prilikom krštenja, daju novorođenoj rumunskoj deci rumunska imena.[5]

Spisak sa srpskim imenima okačen je u svakoj crkvi, i ona su jedino bila dopuštena. Srpske vlasti idu sa svojim nedostatkom tolerancije dotle, da su izbacile jednog profesora rumunskog porekla, Nikolića iz Negotina, samo zato što je sa roditeljima, sa svojim prijateljima i poznanicima pričao rumunski. Godine 1909, jedan sveštenik rumunskog porekla, u jednom čisto rumunskom selu, bio je predat sudu, okrivljen za propagiranje rumunizma u svojim govorima i zbog podele rumunskih kalendara i knjiga. Proces se odvijao u Sudu u Negotinu (Predmet 9695).

Bez obzira na sve to, rumunsko stanovništvo u Srbiji nije prestalo da se širi, da se umnožava i da postaje imućnije. Neću izneti kao dokaz ništa drugo osim sledeće redove, iz jednog članka objavljenog u listu „Pravda", u broju 375 iz 1909. godine: „Zajedno sa nekoliko prijatelja, planirali smo – kaže autor članka – jednu ekskurziju, pešice – u odlasku i povratku – od Beograda do Negotina. Pri našem polasku zahvatila nas je velika radost kao svakog čoveka koji putuje iz zadovoljstva kroz svoju zemlju. Ali smo putem imali osećaj da putujemo kroz stranu državu; osećali smo se kao stranci.

Iz Petrovca, kroz tesnac Gornjak i odande do Zaječara i Negotina, prelazeći Homoljske planine, susrećeš samo veliku masu Rumuna.

Njihov jezik u ovim okruzima toliko je rasprostranjen, da se teško možeš služiti srpskim jezikom. Kao dokaz, trgovci koji stupaju u vezu sa ovim divljacima primorani su da nauče njihov jezik.

Grozna je stvar kada razmišljaš o tome da jedan trgovac, jedan sveštenik ili učitelj, ili čak i knez mesta, treba da priča rumunski sa svojim zemljacima.

---

[4] Čak i u poslednje vreme, koliko u Jašiju, toliko i u Bukureštu, cenzura je zabranjivala bilo kakvu publikacuju koja ide u prilog Rumunima u Srbiji i koja bi mogla naljutiti srpske rukovodioce.

[5] Tih. R. Đorđević, „Kroz naše Rumune", Beograd, 1906.

Da bi neko stekao utisak do koje su tačke dogurali Rumuno-Srbi, dovoljno je da vam pokažem da naredbe ili administrativne uredbe u više srezova treba da budu odštampane i istaknute na rumunskom. (Na prim. u Brzoj Palanci, u Tekiji, itd)".

Ovoj politici ugušivanja i „srbizacije" Rumuni u Srbiji nisu mogli da se suprotstave, osim jednim ogorčenim i nemim otporom. Nisu se povlačili ni sa koje tačke gledišta. Ako suprotstavljanjem nisu išli do ustanka bilo je zbog toga što su uvek bili savetovani da to ne rade od strane njihove braće iz Kraljevine (Rumunije – prim. S.G.), uvek kada su išli u Bukurešt da traže prijateljsku podršku u razgovorima sa rukovodiocima u Beogradu. U dva navrata, 1904. i 1906, Rumuni iz okruga Požarevac poslali su u Bukurešt opunomoćenika sa jednom predstavkom, potpisanom od strane svih čelnika Rumuna iz okruga, kojom su toplo molili rumunsku Vladu da interveniše kod srpske Vlade da im ona prizna pravo na nacionalnu školu i crkvu. Stanovnici okruga Krajina podneli su Bukureštu identičnu molbu 1913. godine. Vlada u Bukureštu, lakog srca, nije vodila računa o opravdanim željama preko 300.000 Rumuna u Srbiji, samo da bi sačuvala prijateljstvo.[6]

Inače, srpska netolerancija o kojoj smo mi izneli samo nekoliko primera, ne bi dozvolila nikakav nacionalistički, religiozni, školski pokret, itd.

U Srbiji su smatrani izdajnicima svi oni koji ističu Rumune. „Oni (Rumuni) moraju da budu neprimećeni ili podvedeni pod šutnju. Jer sve ono što bi privuklo pažnju upućenu njima, moglo bi proizvesti rumunske probleme u Srbiji, probleme koje bi, po shvatanjima mnogih, bili veoma opasni"[7].

Vlada koja ne dozvoljava najelementarniju školsku i crkvenu slobodu svojih podanika – Rumuna – sigurno je da bi jedino mogla da priguši ili da spreči, sa najrigoroznijom tvdoćom, bilo kakav iredentistički pokret, bilo kakvo odvažnije suprotstavljanje koje bi moglo odjeknuti u inostranstvu.

[6] Čak i u poslednje vreme, koliko u Jašiju, toliko i u Bukureštu, cenzura je zabranjivala bilo kakvu publikacuju koja ide u prilog Rumunima u Srbiji i koja bi mogla naljutiti srpske rukovodioce.

[7] Tih. R. Đorđević, „Kroz naše Rumune", Beograd, 1906.

Međutim, Rumuni u Srbiji gaje nadu da će se ubuduće prestati sa običajima iz prošlosti.

Wilsonovi principi koje je odobrio ceo svet i naročito srpski narod – u ime kojih svi Jugosloveni – onoliko koliko ih ima, traže da budu pripojeni srpskoj Kraljevini, moraju da se ostvare i u našem slučaju.

Nisu Srbi oni koji bi mogli da nas zaustave u pogledu naših zahteva. Zato mi tražimo od Mirovne Konferencije, na osnovu Wilsonovih principa, pravo da budemo pripojeni našoj slobodnoj braći u Kraljevini. Ovo je za nas jedini način da sebi osiguramo slobodan razvitak kao i razvitak naše kulture na maternjem jeziku i jemstvo da nas više niko neće sprečiti na putu ka slobodnom školstvu, religiji i politici. Mi hoćemo i tražimo da nam se dâ ono što je dato i drugim pripadnicima jugoslovenskih naroda.

Mi živimo na samoj granici koja razdvaja Srbiju od Rumunije i teritorija koju nastanjujemo čini izvesnu vrstu oaze usred rumunskih teritorija. Ova činjenica opravdava naše težnje i daje snagu našem legitimnom pravu koji proizilazi iz Wilsonovog principa.

Mi smo prolili krv za Srbiju bez kalkulacija u balkanskim ratovima 1914. godine. Rumunska timočka divizija bila je navedena među najhrabrijim u očajničkoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Sa svoje strane, srpski narod nam duguje slobodu i nezavisnost koju smo stekli zajedničkim naporima, u kojima su učestvovala naša braća koja su poginula i ona koja su preživela: ona koja su se borila i poginula u Srbiji, u Rumuniji kao i u Austro-Ugarskoj. Svojim teškim žrtvama oni su otkupili pravo na slobodu.

U ovom ratu proliveno je mnogo krvi i umrlo je previše miliona ljudi boreći se protiv ugnjetavanja, da bi, jedanput sklopljenim mirom, narodi ili delovi naroda i dalje ostali, bez osnovanih razloga potčinjeni, kao što smo mi.

Ako još postoji ista pravda za ceo svet, mi, po toj osnovi, tražimo od Mirovne Konferencije da nam je dodeli i ubeđeni smo da naša molba ne može biti odbijena.

STATISTIČKA TABELA

Naslja naseljena Rumunima i broj naseljenih Rumuna.

A. Sela naseljena samo Rumunima.

I Oblast Krajina: Čokonar (205 duša), Manastirica (380), Tabakovac (405), Velesnica (535), Vratna (540), Kostolac (540), Koroglaš – Miloševo (580), Mosna (690), Kupuzište (620), Sip (645), Kladušnica (670), Samarinovac (680), Mala Jasikova (695), Tanda (745), Srbovlah – Srbovo (750), Vajuga (825), Topolnica (865), Slatina (930), Bordei (985), Kamenica (1.015), Malajnica (1.035), Dubočane (1.080), Velika kamenica (1.090), Klokoćevac (1.090), Tekija (1.130), Dupljana (1.155), Velika Vrbica (1.170), Brloaga (1.180), Rečica (1.280), Crnajka (1.280), Glogovica (1.365), Podvrška (1.385), Džedžerac (1.430), Rtkovo (1.480), Korbovo (1.490), Mala Vrbica (1.530), Milanovac (1.565), Grabovica (1.585), Plavna (1.695), Velika Jasikova (1.770), Rudna Glava (1.795), Prahovo (1.880), Bluvanovac (1.900), Koprivnica (1.980), Mokranje (2.120), Kobišnica (2.210), Gornjane (2.280), Bukovča (2.475), Džanova – Dušanovac (2.520), Radujevac (2.560), Urovica (2.925), Jabukovac (4.075).

II Oblast Požarevac: Magudica (75), Majdan-Kučajna (140), Slivovac (305), Srbce (320), Cerovica (325), Svinjarevo (360), Breznica (370), Barniva (385), Lešnica (460), Leskovo (460), Siga (530), Krivača (545), Čičevac (565), Zagreba (570), Vitovnica (615), Leskovac (620), Kočetin (670), Alindova (675), Vukoviče (730), Kudrež (795), Osanica (910), Veliko Vlaole (930), Doljašnica (970), Bukovča (980), Rečica (1.000), Dvorište (1.065), Voluja (1.080), Mirjevo (1.120), Žitkovica (1.120), Kaona (1.150), Kladurovo (1.200), Vrbnica (1.200), Đurakovo (1.220), Češljeva Bara (1.250), Orlevo (1.250), Busur (1.340), Dubočka (1.340), Starčevo (1.347), Jasikovo (1.460), Sena (1.490), Mustapić (1.550), Snegotin (1.597), Ždrelo (1.610), Manastirica (1.695), Kobile (1.770), Stamnica (1.935), Topolovnik (2.015), Rašanac (2.275), Neresnica (2.710), Melnica (2.420), Laznica (3.610), Ranovac (3.665), Porodin (3.775), Duboka (4.445),.

III Oblast Timok: Prlita (635), Topla (735), Šljivar (750), Savinac (825), Oštrelj (905), Gamzigrad (1.055), Dobro Polje (1.075), Bor (1.120), Nikoličevo (1.205), Podgorac (1.350), Bučje (1.365), Metovnica (1.550), Slatina (1.650), Brestovac (1.755), Krivelj (2.000), Valakonje (2.235), Osnić (2.255), Šarbanovac (2.550), Zlot (4.530).

IV Oblast Morava: Lipovica (70), Mačevac (320), Židilje (605), Resavica (680), Rašinac (950), Isakovo (1.040), Subotica (1.050), Gladna (450), Vlaška (570), Jasenovo (1.350), Viteževo (1.615), Belajka (1.720), Bigrenica (2.165), Bobova (2.450).

B. Sela sa mešanim stanovništvom (Srbi i Rumuni).

I Oblast Krajina: Petrovo selo (65), Štubik (95), Reka (280), Miroč (340), Boljetin (395), Golubinje (835), Donji Milanovac (835), Majdanpek (765), Kladovo (950), Karbulovo (980), Luka (1.350), Brza Palanka (varoš, 1370), Negotin (varoš, 1420).

II Oblast Požarevac: Klenovac (35), Batuša (40), Bradarac (50), Burovac (65), Batovac (65), Topolnica (65), Krupaja (85), Petrovac (85), Mileševo (90), Kurjače (95), Veliko Crniće (105), Vošanovac (105), Ponifka (120), Suvodol (130), Zabrđe (150), Žabari (180) Oreškovica (180), Kusiče (190), Mali Vlade (200), Nabrđe (205), Klikavac (245), Malo Crniće (245), Ram (275), Mišlenovac (280), Kostolac (340), Sibnica (340), Golubac (350), Lučica (365), Salakovac (370), Pankovo (370), Bošnjak (380), Kučajna (385), Dobrane (390), Petka (430), Milević (450), Bliznjak (460), Arnaut – Popovac (475), Dobra (505), Trnjane (585), Kušljevo (635), Požarevac (varoš, 780), Veliko Selo (830), Turija (925), Rakova Bara (975), Rašinac (1.005), Prahova (1.030), Brežane (1.305), Vlaška – Dol (1.430), Žagubica (varoš, 1450), Krepoljin (1.650), Milantovac (2.005), Poljana (2.005).

III Oblast Timok: Rgotina (75), Veliki Izvor (370), Lukovo (450), Zaječar (varoš, 1.240), Bačevica (1.145), Bogovina (1.350), Grljana (1.710), Mali Izvor (1.885), Lubnica (1-905).

IV Oblast Morava: Brestova (50), Popovna (75), Svilajnac (varoš, 75), Duboka (140), Ćuprija (varoš, 230), Dubnica (305), Subska (305), Proštinac (405), Troponje (520), Ezero (520).

PRILOG III

U prvoj koloni se nalazi Đorđevićev tekst iz 1919. godine objavljen u Rakićevom izdanju 2006. godine, a u drugoj koloni se nalazi Đorđevićev tekst iz 1919. godine koji je on objavio još 1924. godine u drugom poglavlju svoje knjige *Iz Srbije kneza Miloša (stanovništvo – naselja).*

1919	**1924**
„Teritorija gde se Rumuni u Srbiji danas mogu naći pre njihovog dolaska bila je isključivo srpska. Bila je sastavni deo starog srpskog carstva. Tu su stari srpski manastiri: Gornjak, koji je podigao knez Lazar (1372-1389), Manasija koju je podigao Stefan Lazarević (1389-1427), Tumane, Bukovo, Vitovnica, Manastirica, Vratna. Tu su bili i važni srpski rudnici, koji se još uvek s ponosom spominju u narodnim pesmama, i uspomena na njih sačuvana je u lokalnoj topografiji (Rudna Glava, Zlatovo, Zlot, Majdan Kučajna, Šaška – poslednji naziv izveden je od imena nemačkih rudara,	„Zemljište, koje su Rumuni u Srbiji zauzeli, bilo je pre njihovog dolaska samo srpsko. Ono je bilo sastavni deo stare srpske države. Na njemu su stari srpski manastiri: Gornjak (zadužbina kneza Lazara), Manasija (zadužbina Stefana Lazarevića), Tuman, Bukovo, Vitovnica, Mana-stirica, Vratna. Na njemu su bili znatni srpski rudnici, koji se još i danas pominju u narodnim pesmama ili inače u tradiciji, ili im se uspomena čuva u geografskim nazi-vima (Rudna Glava, Zlatovo, Maj-dan Kučajna, Šaška [reč izvedena od nemačkih rudara Sasa, koji su radili u srpskim

Sasa, koji su radili u tim rudnicima – Timok, ’zlatna reka’ srpske narodne epike, itd.).”[1]

rudnicima], Timok, ’zlatni potok’ srpskih narodnih pesama, i tako dalje).”[2]

1919

„Kada su Rumuni počeli da se naseljavaju u severoistočnu Srbiju, zatekli su Srbe, od kojih su neki bili domaći, dok su drugi došli iz jugoistočnih provincija i sa juga...”[3]

1924

„Doseljavajući se, Rumuni su u Srbiji zatekli Srbe, bilo starosedeoce, bilo nove doseljenike iz jugoza-padnih i južnih srpskih krajeva...”[4]

1919

„Najbolji dokaz da je ovaj proces zaista tekao kao što je to ovde opisano potkrepljuju imena mesta koja su isključivo srpska na čitavom severoistoku Srbije, kao i imena oblasti (Krajina, Ključ, Poreč, Crna Reka, Zvižd, Homolje, Pek, Stig, Mlava), kao i imena Planina (Crni Vrh, Sto, Miroč, Veliki Krš, Leskovik), reka (Porečka Reka, Crna Reka, Krivovirski Timok, Pek) kao i skoro svih sela (Brestovac, Bor, Duboka, Rakova Bara, Boljetin, Ko-bišnica, Crnajka, Manastirica, Topo-nica, Slatina, Kamenica,

1924

„Da su Rumuni došli među Srbe, najbolje se vidi iz geografskih imena na zemljištu, koje su zauzeli. Ona su srpska – i za oblasti: Krajina, Ključ, Poreč, Crna Reka, Zvižd, Pek, Stig, Mlava; i za planine: Crni Vrh, Sto, Miroč, Veliki Krš, Krivovirski Timok, Pek; i gotovo[6] za sva sela: Brestovac, Bor, Duboka, Rakova Bara, Boljetin, Kobišnica, Crnajka, Manastirica, Toponica, Slatina, Ka-menica, Dubočani, Vrbica, Rečica, Glogovac, Podvrška, Grabovica i tako dalje”[7]

[1] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 16.
[2] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 91.
[3] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 16-17.
[4] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 91.

Dubočani, Vrbica, Rečica, Glogovica, Pod-vrška, Grabovica, itd.).”[5]

1919

„Ni Srbi ni Rumuni koji žive na severoistoku Srbije, nemaju nikakva predanja o rumunskim istorijskim ličnostima i događajima rumunske istorije. Šta više, Rumuni u Srbiji su i sami svesni svog nedavnog dolaska u Srbiju”[8]

1924

„O rumunskim istorijskim ličnostima i događajima ne znaju ništa ni Srbi ni Rumuni u severoistočnoj Srbiji. U ostalom o svome skorašnjem dolasku znaju i sami Rumuni”[9]

1919

Zbog turske invazije i bedne sudbine kojoj je stanovništvo pod turskom dominacijom bilo prepušteno u čitavim oblastima današnje Srbije, to stanovništvo je bilo primorano da izbegne s one strane Save i Dunava. Naročito je u drugoj polovini XVII veka veliki deo stanovništva severo-istočne Srbije bio prisiljen da beži... Prava rumunska naseljavanja na severo-

1924

Usled zlog stanja pod Turcima, kao što smo videli, stanovnici čitvih oblasti Srbije bili su prinuđeni da beže preko Save i Dunava. Naročito je mnogo stanovništva severoistočne Srbije otišlo iz nje u drugoj polovini XVII veka... U isto vreme, od prilike, padaju i početci naseljavanja Rumuna iz Rumunije i Banata u severoistočnu Srbiju.[11]

---

[6] Napomena Tih. R. Đorđevića: Kad kažemo „gotovo”, to činimo s toga, što ima sela, u kojima žive Rumuni i sa turskim imenima: Tabakovac, Džanjevo, Jakubovac, Mustapić. Samo je nekoliko sela sa rumunskim imenima (Valakonje, Klokočevac i još neka).

[7] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 91-92.

[5] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 17.

[8] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 17.

[9] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 92.

istok Srbije padaju otprilike u to vreme.[10]

1919

Jedan pisac s početka XIX veka opisuje kuće rumunskih seljaka kao „prave pećine troglodita”, dok je jedan drugi autor, pišući u drugoj polovini XIX veka, kaže da je „koliba nekog afričkog crnca prilagođenija životnim potrebama”, nego bedno prebivalište rumunskog seljaka.[12]

1924

Jedan pisac iz početka XIX veka veli za kuću rumunskog seljaka da je „prava trogloditska pećina”, a drugi čak iz kraja XIX veka kaže da „koliba afričkog Negera bolje zadovoljava potrebe života”, od stana rumunskog seljaka.[13]

1919

Posle zakona donetog 5. avgusta 1746, koji je trebalo da poboljša sudbinu seljaka, na hiljade njih napustilo je svoje domove i izbeglo u šume, tražeći spas u hajdukovanju i uzimajući na silu ono čega su na silu i bili lišeni. Posle dekreta iz 1775, kojim je takođe trebalo da se popravi položaj seljaka, 10.000 njih otišlo je u hajduke i pobunilo se *vi et armis* protiv nepravde čije su žrtve bili... Već 1775. talas emigracije iznova je krenuo u

1924

Posle zakona od 5. avgusta 1746. godine, koji je imao da popravi seljačko stanje, hiljadama je seljaka napustilo svoje domove i odmetnulo se u hajduke. Posle Dekreta od 1775, koji je takođe, tobož, popravio seljačko stanje, deset hiljada seljaka je oišlo u planine, da sa oružjem u ruci, protestuje protivu zlog položaja i nepravde... Već 1775 godine emigracije se ponovo nastavljaju u svima pravcima. Posle Organičkog Regulamenta od

---

11 Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 92-93.

10 Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 18.

12 Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 21-22.

13 Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 94.

svim pravcima. Posle propisa iz 1831, hiljade rumunskih seljaka, ne mogući da podnesu njihovu surovost, potražili su sklonište van zemlje. „Moldavski seljaci kreću se ka Bukovini, Besarabiji i Dobrudži, a vlaški ka Transilvaniji, Srbiji i Bugarskoj."[14]

1831 godine hiljadama rumunskih seljaka, nemoćnih da rezistiraju njegovim teškim odredbama, potražilo je utočište van svoje zemlje. Seljaci iz Moldavije odlazili su u Bukovinu, Besarabiju i Dobrudžu, a iz Vlaške u Transilvaniju, Srbiju i Bugarsku.[15]

1919

Svi Rumuni u Srbiji nisu čisto rumunskog porekla. Mnogi su od njih izvorno Srbi, koji su pobegli u Rumuniju i istočni Banat pre turske invazije i zuluma. Živeći među Rumunima, oni su se porumunili, i emigrirali kasnije u Srbiju kao Rumuni, bežeći od nasilja boljara zajedno sa prvim Rumunima.[16]

1924

Svi Rumuni severoistočne Srbije nisu Rumuni po poreklu. Mnogi su od njihovih predaka bili nekada Srbi, koji su usled turske najezde, ratova i nasilja prebegli u Rumuniju i istočni Banat, tamo se rumunizirali, pa docnije, kao Rumuni, zajedno sa pravim Rumunima, dobegli u Srbiju.[17]

---

[14] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 24-25.

[15] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 94-95.

[16] Tih. R. Đorđević, *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*, Bor, 2006, 30.

[17] Tih. R. Đorđević, *Iz Srbije kneza Miloša (Stanovništvo – naselja)*, Beograd, 1924, 96.

PRILOG IV

SIŽE PUBLIKACIJE,

povodom knjige *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* Tihomira R. Đorđevića i povodom pogovora priređivača *Tihomir R. Đorđević i Vlasi (Etno-politikološki ogled)* objavljene u izdanju Narodne bivlioteke - Bor, koja nosi naslov:

JOŠ JEDNOM O „ISTINI U POGLEDU RUMUNA U SRBIJI", u četiri poglavlja:

1) *Komentar o nenaslovljenom predgovoru mr Radomira D. Rakića.*

U *Komentaru o nenaslovljenom predgovoru mr Radomira D. Rakića* izneću dodatna objašnjenja i faktografiju o istorijskim okolnostima u vezi s nastankom članka *La Verité sur les Roumains de Serbie*, odnosno *The Truth concerning the Rumanes in Serbia* (Paris, 1919), koji je, skoro u celosti, naknadno bio objavljen (od reči do reči) u njegovoj knjizi *Iz Srbije kneza Miloša* (Beograd, 1924). Komparacijom tekstova pokazaću svu izlišnost poduhvata i «dobrih» namera mr Radomira D. Rakića.

2) *Prikaz rada na proučavanju Rumuna Srbije akademika prof. dr Tihomira Đorđevića.*

U ovom poglavlju prikazaću u sažetoj formi rad akademika prof. dr Tihomira R. Đorđevića, nakon sticanja doktorske titule 1902. godine, koji je bio posvećen ostalim narodima koji žive na

Balkanskom poluostrvu, pre svega Arbanasima, zatim Jevrejima, Jermenima, Turcima i Rumunima, a i Grcima, Rusima, Česima i Nemcima u Srbiji za vreme vlade kneza Miloša itd.

Prikazaću radnje koje je poduzeo Tihomir R. Đorđević pre nego je započeo proučavanje problematike rumunskog folklora, tako što je 1902. godine sa francuskog preveo članak L. Šajneana, a zatim se upoznao sa člankom F. Kanica *Die Romanen*, objavljenim u knjizi *Serbien, Historisch–ethnographische Reisestudien – aus der Jahre 1859-1868* (Leipzig, 1904), da bi, ubrzo, posle putovanja 1905. godine, objavio u *Srpskom književnom glasniku* putopisne beleške, svoje utiske i razmišljanja, koje je preštampao i izdao kao posebnu knjigu *Kroz naše Rumune* već 1906. godine, posle čega, nastavlja rad na toj problematici, pa piše rad *Dve rumunske knjige o Rumunima u Bosni i Hercegovini* (1907), *Iz života naroda rumunskog* (1908), prikazuje radove o Rumunima u Makedoniji i Epiru (1910), daje rumunsku bibliografiju (1911), bavi se likom Aleksandra Makedonskog u rumunskoj literaturi (1911), piše članak *Dositej Obradović i Rumuni* (1916), itd. sve do članka *Jedan primer doseljavanja Rumuna u Srbiji* (1941), čime je, prema svojoj idejnoj koncepciji da prouči «nesrpsko stanovništvo naših krajeva», dotakao jedno od veoma osetljivih pitanja u ono vreme.

3) *Prikaz literature i izvora o Vlasima ili Rumunima Srbije.*

Ovde ću dati prikaz osnovne savremene literature domaćih i inostranih autora, kao i objavljenih istorijskih izvora, koji će čitaocu ukazati na mnoge «lakune» u članku *La Verité sur les Roumains de Serbie* Tihomira R. Đorđevića, koji je napisan «na istorijsko-etničkim principima i kulturnom nasleđu, ali je prema zahtevima i s obzirom na karakter zadataka nastojao da *uskladi sa političkim ciljevima cele mirovne konferencije*» u Parizu održane 1919-20. godine, i kao odgovor na članak Atanasija Popovića i rumunske propagande koja je nastala u vezi sa povlačenjem srpske vojske iz aradske i temišvarske oblasti i u vezi sa razgraničenjem prema Srbiji, odnosno Kraljevini SHS, o čemu piše V. Strugar, A. Mitrović, D. Todorović i drugi.

4) *Zadocnelo čitanje teksta Tihomira Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji”*

U četvrtom i ujedno završnom poglavlju, izneću svoj sud o anahronom zadocnelom čitanju teksta „*Istina u pogledu Rumuna u Srbiji*” Tihomira R. Đorđevića u pogovoru *Tihomir R. Đorđević i Vlasi (etno-politikološki ogled)* priređivača mr Radomira D. Rakića, koji predstavlja neuspešan pokušaj nepotrebnog „mirenja” nekoliko opcija gledanja na Rumune ili Vlahe istočne Srbije u kontekstu etničke ili nacionalne opcije sagledavanja istine.

Publikacija će biti opremljena kompletnim naučnim aparatom i istorijskim kartama pripremljenim za ovu priliku.

***

Obim rukopisa imaće najviše sedam štamparskih tabaka A_5 formata. Autor će pribaviti dve recenzije, sa Etnografskog instituta SANU i Instituta političkih nauka SANU. Rukopis u prelomu za štampu biće predat izdavaču, Narodnoj biblioteci u Boru, najkasnije septembra – oktobra meseca 2007. godine. Autor se odriče svoga honorara, a svi ostali troškovi štampe i predstavljanja publikacije padaju na teret Izdavača.

***

Ovaj SIŽE PUBLIKACIJE je sačinjen u dva primerka od kojih se po jedan nalazi kod Autora i Izdavača.

U Zaječaru,
07.03.2007.

Za Izdavača

PhD Slavoljub Gacović,
bibliotekar savetnik

PRILOG V

Poštovani g. Gacoviću,

Na sastanku Izdavačkog odbora Narone biblioteke Bor, održanom 14. maja 2007. razmatran je Vaš predlog da Biblioteka bude izdavač knjige *Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića.*

Ovom prilikom Vas obaveštavamo da nismo u mogućnosti da objavimo Vašu knjigu. kao izdavač imamo obaveze prema izdanju na koje je Vaša knjiga reakcija, te bi bilo neprofesionalno i neozbiljno da budemo izdavač publikacije koja će, sudeći po sižeu i prvoj polovini knjige koju ste nam dostavili, biti neka vrsta utuka.

Bilo bi nam drago ako biste prihvatili da svoje reagovanje objavite u *Beležnici* (koju uredno dobijate), a što se tiče objavljivanja knjige, verujemo da će ona svojim kvalitetom naći zasluženo mesto u produkciji nekog izdavača kome je to primarna delatnost.

U ime Izdavačkog odbora Narodne biblioteke Bor

Milen Milivojević
predsednik Odbora

Dr Ljiljana Gavrilović, Etnografski institut SANU, Beograd

Recenzija rukopisa Slavoljuba Gacovica, KUD SE DEDOŠE RUMUNI TIHOMIRA ĐORĐEVIĆA: Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji" i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi"

EMOCIJE, POLITIKA I NAUKA ILI: TIHOMIR ĐORĐEVIĆ PONOVO MEĐU RUMUNIMA

Ispitivanja porekla naroda, etničkih i kulturnih grupa bilo je, tokom romantičarskog perioda, jedna od okosnica definisanja veze između prostora koji "pripada" narodu/grupi i *vice versa*, naročito u nacionalnim naukama Volkskunde/Völkerkunde tipa, što je, u tom trenutku, bio jedan od osnova uspostavljanja realnih političkih granica između novostvaranih nacionalnih država. U tom smislu se, za mnoge radove objavljivane u periodu formiranja nacionalnih država i/ili definisanja njihovih granica na međunarodnim mirovnim kongresima, može reći da su bili deo političkih projekata. (Najbolji primer je, verovatno, Cvijićevo *Balkansko poluostrvo*, objavljeno prvi put na francuskom 1918, a tek zatim na srpskom jeziku 1921. godine. Za drugi deo knjige, *Psihičke osobine Južnih Slovena*, već između dva rata konstatovano je da je delovao "kao naučno, geopolitičko i etnografsko fundiranje političkih težnji Srbije".[1] Neki autori – Maria Todorova, Karl Kaser – iznose, čak, ideju da je Cvijić svoju knjigu

[1] M. Kosić, *Problemi savremene sociologije*, Beograd 1934, 103-140, navedeno prema: I. Kovačević *Istorija srpske etnologije II*, Beograd 2001, 21.

zapravo namenio isključivo za spoljnu upotrebu[2]). Jedan od takvih radova bio je, nesumnjivo, i tekst *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* Tihomira Đorđevića, iz 1919. godine, sve do sada objavljen u celini samo na francuskom i engleskom jeziku.

Re-konstrukcija lokalnog/nacionalnog identiteta na Balkanu, čiji je jedan od ključnih markera – tokom poslednje dve decenije 20. veka – bilo i "poreklo", proizvelo je niz "istraživanja" prošlosti (istorijskih, etnografskih, lingvističkih i sl.), koja su za cilj imala dokazivanje *ko* (narod, nacija, etnička grupa) je bio "pre" na kom prostoru, kao i *ko* je od *koga* "stariji". Suština tog dokazivanja bilo je utvrđivanje "prava" na teritoriju, pre svega u političkom smislu, opet u kontekstu političkih projekata – bilo formiranja novih država, bilo zadržavanja postojećeg (danas prethodnog) stanja. Sva slična "istraživanja" nesumnjivo su bila otvaranje vrata mogućnostima kreiranja predteksta za agresivni nacionalizam. To se može videti kako u nacističkoj ideologiji "krvi i tla", gde su mitologija i geografija povezane u konstruisanju etnički/nacionalno adresiranog prostora, tako i u mitu o Divljem Zapadu i/ili mitologiji cionizma, ali i u balkanskim zbivanjima tokom raspada Jugoslavije. Doslovna identifikacija mesta i ličnog/nacionalnog identiteta bila je jasno izražena čak i u političkoj upotrebi termina "ognjište", koja implicira s jedne strane tradiciju (fizički prostor ognjišta kao centar tradicionalnih kuća svih tipova), a sa druge izjednačavanje osobe (podrazumevajući pod time sve vrste njenih identiteta) sa prostorom koji je – ličnom, porodičnom i nacionalnom istorijom – na nju adresiran. Tako je napuštanje "svog ognjišta" (= svog nacionalnog/etničkog prostora) u političkom, ali i javnom diskursu postalo gubitak sebe.

Deceniju kasnije, iako je u javnom diskursu takva retorika manje-više napuštena, i dalje ima pokušaja da se reaktiviraju slični (kvazi)naučni pristupi. Naime, Radomir Rakić je 2006. godine objavio prevod teksta *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* Tihomira Đorđevića, koji je tako prvi put predstavljen domaćoj javnosti na srpskom jeziku u celini (delovi tog teksta bili su inkorporirani u neke druge Đorđevićeve radove), uz dodatak nenaslovljenog predgovora i

[2] K. Kaser, *Anthropology and the Balkanization of the Balkans: Jovan Cvijić and Dinko Tomašić*, Ethnologia Balkanica 2, Sofia 1998, 89-100.

pogovora pod naslovom „*Tihomir R. Đorđević i Vlasi*“. Preispitivanje/ponovno čitanje starijih naučnih tekstova potpuno je legitimna tema ozbiljnog naučnog rada. U tom smislu bi tekst *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* Tihomira Đorđevića mogao da bude povod za preispitivanje odnosa između političkog diskursa autora i ciljeva zbog kojih je rad pisan (u opštem političkom kontekstu svoga vremena) s jedne strane i izabrane građe, načina njenog reprezentovanja i zaključaka, sa druge. No, Rakićev predgovor i pogovor ostali su u postpunosti u okvirima naučnog manira kraja 19. i početka 20. veka (ili, bolje rečeno, političke nacionalne "etnografije" iz poslednje decenije 20. veka), uz nastojanje da se zaključci i građa iz Đorđevićevićevog rada usmere dalje prema tvrdnji da su Rumuni iz istočne Srbije, koje Rakić dosledno naziva isključivo Vlasima, prvo bili Srbi, a tek kasnije postali ono što su bili početkom 20. veka, uz prećutno podrazumevanje da su oni to i danas (bez obzira, naravno, na to kako oni doživljavaju sami sebe).

Rukopisom *KUD SE DEDOŠE RUMUNI TIHOMIRA ĐORĐEVIĆA*, Slavoljub Gacović polemiše sa oba teksta, iznoseći obimnu građu iz istorijskih izvora, ali i savremene rezultate istraživanja različitih nauka – lingvistike, filologije, istorije, folkloristike, etnologije. U svom tekstu on obuhvata dug period od kasnog rimskog carstva do 19. veka, pokazujući kontinuitet postojanja romanofonog stanovništva na tlu istočne Srbije. Iako nije neutralan, nego jasno emotivno obojen, Gacovićev tekst je dosledan i argumentovan, te tako izrazito emotivni stav nije mana, nego – naprotiv – vrednost: jasno pokazuje stavove i opredeljenja autora i, istovremeno, ne zamagljuje zaključke koji se u tekstu iznose. Time Gacović pravi metodološki korak napred – izlazi iz sterilne, *ex catedra* pozicije, i postaje zagovornik jasne i argumentovane istorije naroda kome i sam pripada. Dakle, njemu poneko može staviti primedbu da je pristrasan, ali se ta zamerka ne može staviti izvorima, građi i zaključcima drugih autora koje on citira. U tom smislu Gacović pravi veliki korak napred u odnosu na radove sa kojima polemiše, jer oni nastoje da, simuliranjem naučne neutralnosti, svoje zaključke, koji direktno proističu iz ideoloških premisa, učine nespornim. Ako je takav pristup i bio potpuno normalan u vreme Tihomira Đorđevića, postmoderno preispitivanje reprezentacije učinilo ga je, u Rakićevom

slučaju, potpuno besmislenim, što Gacovićev rukopis jasno pokazuje, iako se tim aspektom Đorđevićevog/Rakićevog rada uopšte ne bavi.

Ovim rukopisom Gacović nastavlja sa dobrom praksom otvaranja naučne polemike (inače tako nedostajućom u domaćoj nauci). To je naročito značajno u ovakvim slučajevima – kada se "naučnim" jezikom priča o političkom viđenju sveta, koje ma koliko u ovom trenutku izgledalo benigno, može da izazove ozbiljne posledice po svakodnevni život današnjih ljudi, bili oni Vlasi, Rumuni ili Srbi, i to ne samo u istočnoj Srbiji.

Zbog toga sa zadovoljstvom preporučujem ovaj rukopis za štampu, uz nadu da će takvih u budućnosti biti više. Za dobro nauke, ali i za miran i stabilan život, makar on bio i na Balkanu.

dr Ljiljana Gavrilović

Dr Mladena Prelić, Etnografski institut SANU, Beograd

Recenzija rukopisa Slavoljuba Gacovica, KUD SE DEDOŠE RUMUNI TIHOMIRA ĐORĐEVIĆA: Kritički osvrt na knjigu Tihomira R. Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji" i na njen pogovor priređivača Radomira D. Rakića „Tihomir R. Đorđević i Vlasi"

Rukopis koji je pred nama predstavlja dvostruku polemiku – autor, Slavoljub Gacović, u isto vreme raspravlja sa dva teksta od kojih se svaki može takodje odrediti kao polemičan – *Istina u pogledu Rumuna u Srbiji* Tihomira Đorđevića, iz 1919. godine, objavljenom do sada u celini samo na francuskom i engleskom jeziku i Radomira Rakića, koji je 2006. godine preveo Đorđevicev tekst i predstavio ga naučnoj javnosti prvi put u ovoj verziji na srpskom jeziku (mada su delovi tog teksta inkorporirani u neke druge Đorđevićeve radove, kako je i Gacović primetio), dodavši mu nenaslovljeni predgovor i pogovor pod naslovom „*Tihomir R. Đorđrvić i Vlasi* ".

Rasprava o "vlaškom pitanju" (pitanju porekla i etničke pripadnosti stanovništva Istočne Srbije koje govori romanskim jezikom, koji se može klasifikovati kao dijalekt rumunskog) moze da se označi kao veoma složena i osetljiva, tim više što ima i političku pozadinu i kontekst, posebno od formiranja zajedničke države Južnih Slovena i izvlačenja granice prema susedima. Ovaj istorijski događaj bio je i povod Tihomiru Đorđeviću da formulise svoj tekst – može se stoga pretpostaviti da je on bio u funkciji tadašnjih političkih dogadjaja i Đorđeviceve uloge u njima kao člana zvanične delegacije na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Govoreci o poreklu romanizovanog stanovnistva današnje Istocne Srbije, Đorđevic u

svom tekstu nastoji da relativizuje prisustvo neslovenske komponente i da postavi ideju o srpskom poreklu bar jednog dela ove populacije, pretpostavlja se, vodjen nacionalnim interesima sopstvenog naroda i drzave. Rakić u svom pogovoru dalje razvija ovu ideju do krajnosti (sledeći Cvijića, koji je to učinio takodje na Mirovnoj konferenciji u Parizu), ali, kako pokazuje Gacovic, prilicno neuverljivom argumentacijom i tvrdi da je najveći deo ove populacije zapravo srpskog porekla.

Polemišući sa oba ova teksta, Gacović zastupa tezu da ova populacija danas treba da se smatra rumunskom nacionalnom manjinom, ali i tezu o dugotrajnom, vekovnom kulturnom prožimanju nekadašnjih Tračana, današnjih Vlaha ili Rumuna sa okolnim Slovenima, odnosno kasnije, Srbima. Da bi ovo dokazao, autor koristi brojne izvore i argumentuje na polju više nauka – lingvistike, filologije, istorije, folkloristike, etnologije. Recenzent se ne oseća kompetentnim da sudi o tačnosti argumentacija u svakom od brojnih primera koje Gacović koristi, ali s obzirom na složenost "vlaškog pitanja", posebno na pokušaje potiskivanja i stigmatizacije njihovog nesrpskog identiteta, s obzirom na tvrdnje ili pretpostavke iznete u tekstovima T. Đorđevica i R. Rakića, koje odslikavaju određene dileme koje već dugo vremena traju u našoj naučnoj javnosti, s obzirom na političku osetljivost i naučnu kompleksnost ovog pitanja smatra da Gacović ima pravo na javni odgovor, o kome drugi stručnjaci i zainteresovani čitaoci mogu da stvore sopstevno misljenje ili takodje da sa njim javno polemišu, tim pre što autor pokazuje da vlada raznovrsnim izvorima i da je kompetentan u naučnom raspravljanju.

Na kraju bih iznela i jedan načelni stav u vezi ove problematike, a to je da pitanje porekla i osećanje etničke i nacionalne pripadnosti ne moraju biti u direktnoj vezi – niko ne bi trebalo nikome da negira pravo na slobodno izjašnjavanje o pripadnosti, takođe i na negovanje sopstvene kulture – poreklo, etnička samosvest i nacionalna pripadnost u načelu su razlicite kategorije. Stvarno ili navodno poreklo često je predmet manipulacija i esencijalizacija "etnosa", ali upravo zbog toga to ne znaci da (etničku) istoriju pojedinih naroda ne treba rasvetljavati. Javna i otvorena rasprava i razgovor korišćenjem argumenata i bez izbegavanja neprijatnih istina, bez odbrane "svog" po svaku cenu je dobrodošla o ovom problemu. Gacovićev tekst nije

neutralan, jer je u ovoj problematici teško ostati neutralan, ali je ozbiljan i utemeljen na brojnim izvorima. Zbog toga ga preporučujem za štampu.

Mladena Prelić

dr Mladena Prelić

Prof. dr Čedomir Čupić, Fakultet političkih nauka – Beogradski univerzitet, Beograd

Recenzija Rukopisa knjige Slavoljuba Gacovića, KUD SE DEDOŠE RUMUNI TIHOMIRA ĐORĐEVIĆA

Knjiga Slavoljuba Gacovića „Kud se dedoše Rumuni Tihomira Đorđevića“ je polemičko-kritička studija. Autor izazvan objavljivanjem knjige Tihomira Đorđevića „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji“ sa pogovorom Radomira D. Rakića „Tihomir Đorđević i Vlasi“, koji je i priređivač, otvorio je i suočio se s nizom problematičnih tvrdnji, argumenata, tumačenja i dilema vezanih za prostore i stanovništvo današnje Istočne Srbije. U polemičkom i kritičkom preispitivanju stavova, tvrdnji i argumenata koje je Tihomir Đorđević izložio u tektsu „Istina u pogledu Rumuna u Srbiji“ iz 1919. godine, objavljenom na francuskom i engleskom jeziku, a koji autor za života nije štampao na srpskom jeziku, Gacović pokazuje nedoslednosti tog teksta u poređenju s ranijim Đorđevićevim putopisnim beleškama objavljenim u knjizi „Kroz naše Rumune – putopisne beleške“ iz 1906. godine. Takođe, Gacović je ukazao i na ublažene Đorđevićeve tvrdnje objavljene u knjizi „Iz Srbije kneza Miloša (stanovništvo – naselja)“ u odnosu na tekst iz 1919. godine.

Autor je u osnaživanju svojih tvrdnji i zaključaka ponudio raznovrsnu i bogatu građu i literaturu. I ako mu je pretenzija bila polemička i kritička ona je u rukopisu prevazišla te početne namere. U tekstu je dat veliki broj etnoloških, lingvističkih i istorijskih podataka sa literaturom iz ovih naučnih disciplina. Značaj rukopisa je ne samo kritički već i istraživački. On će poslužiti budućim istraživačima kao dobro uputno štivo. Knjiga će biti i izazovna i podsticajna.

Ono što autor posebno akcentuje jeste namera i upotreba određenih tekstova u dnevne svrhe. Naime, Gacović je otvorio probleme vezane za upotrebu nauke za ideološke i političke potrebe. On u rukopisu nije doveo u pitanje naučni opus i ugled jednog od srpskih velikana etnologije – Tihomira Đorđevića. Osvrnuo se samo na ono što smatra da je u Đorđevićevom delu dnevno-političkog karaktera. Na osnovu toga postavio je pitanje: čemu isticanje jednog teksta pisanog za posebne namene (Mirovnu konferenciju u Parizu iz 1919. godine) i njegovo oživljavanje posle 87 godina, koji je imao dnevno-političku svrhu. Za to pitanje našao je i potvrdu kod Tihomira Đorđevića koji je bio svestan šta ga sve može snaći kada bude objavio knjigu „Kroz naše Rumune - putopisne beleške" iz 1906. Tako je na početku objavljene knjige zapisao „Ja znam da će ovo mnogi naš zabrinuti 'pitrijota' značajno zamahati glavom i reći da činim 'izdajstvo' prema otadžbini, kad se usuđujem da govorim o Rumunima u Srbiji, koje po mišljenju mnogih valja kriti ili bar prećutkivati, jer svako isticanje Rumuna u Srbiji može odvesti tako zvanom 'rumunskom pitanju' u Srbiji, od koga, po mišljenju mnogih, 'preti opasnost'. Može i to biti, ali i bez ovih mojih redova ceo svet zna da u Srbiji ima Rumuna. To ne odriče ni naša zvanična statistika."

Ovakve knjige potpomažu razvoju kulture suočavanja s činjenicama, razlikama i različitima, otvaraju dijalog koji može da dovede do boljeg razumevanja i tumačenja kako prošlosti tako i sadašnjosti, i na kraju, podstiču traganje u nauci za snažnijim i „boljim argumentom".

Ovaj kritički, polemički, istraživački i korisni tekst treba štampati da bi s njim bila upoznata naša stručna, naučna i kulturna javnost.

Beograd 20. jul 2007. godine

Prof. dr Čedomir Čupić

REGISTAR GEOGRAFSKIH IMENA
(Originalne grafije inostranih imena date su kurzivom)

REGISTAR ETNIČKIH IMENA

(Originalne grafije inostranih imena date su kurzivom)

REGISTAR LIČNIH IMENA
(Originalne grafije inostranih imena date su kurzivom)

REČ O AUTORU

Slavoljub Gacović je rođen 01.01.1956, Halovo, Zaječar.

Osnovnu školu završio je u Halovu i Zaječaru, srednju Ekonomsku školu u Zaječaru, Filozofski fakultet (Povijest – Arheologija) u Zadru Sveučilišta u Zagrebu, magistrirao na Filozofskom fakultetu u Zadru Sveučilišta u Splitu (*Hrišćanstvo na tlu timočkog sliva od IV do XIV veka*) i doktorirao na Istorijskom fakultetu Univerziteta u Bukureštu (*Românii timoceni de la romanizare la începuturile turcocrației*).

Objavio je sledeće knjige:
Neslovenske osnove u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV-XVI veka, Zaječar, 1993;
Ratni dnevnik Todora Srbovića, Zaječar, 1995;
Razgraničenje naisopoliske (niške) i akviske (prahovske) regije s ubikacijom gradova iz VI veka, Zaječar, 1997;
Etimologija slovenskih osnova u ojkonimiji Vidinskog sandžaka XV i XVI veka, Zaječar, 1997;
Putevi istine : Polemika o vrednosti jednog naučnog rada, Zaječar, 1999;
Petrecătura (pesma za ispraćaj pokojnika) u Vlaha Ungurjana, Zaječar, 2000;
Narodne pesme o Marku Kraljeviću iz rukopisne zbirke Luke Bervaldija Lucića, Zaječar – Bor, 2001;
Od čitališta do narodne biblioteke u Zaječaru (1866-1996), Zaječar, 2001;
Bajanja u kultu mrtvih kod Vlaha severoistočne Srbije, Beograd, 2002.

Uređivao je i recenzirao više knjiga. Učestvovao je na naučnim skupovima i objavljivao u časopisima i zbornicima u zemlji i inostranstvu radove iz oblasti lingvistike, filologije, istorije, folkloristike i etnologije.

Spoljni je saradnik na projektima Etnogrfskog instituta SANU od 2006. godine.

SADRŽAJ